

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัยและพัฒนาเครือข่ายในพื้นที่เพื่อหนุนเสริม
การเรียนรู้วิชาประวัติศาสตร์
ในระดับประถมศึกษา ปีที่ 4-6 สถานศึกษาในจังหวัดเชียงใหม่

โดย

รองศาสตราจารย์สมโชติ อ๋องสกุล และคณะ

สนับสนุนโดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัยและคณะ สกว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

ร่าง

คู่มือครูประวัติศาสตร์ป.6

สารบัญ

หน่วยที่ ๑ การเปลี่ยนแปลงของนครเชียงใหม่

- บทที่ 1 เชียงใหม่ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ถึง การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.๒๔๗๕
- บทที่ 2 เชียงใหม่ยุคหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง

หน่วยที่ 2 เชียงใหม่ในยุคโลกาภิวัตน์

- บทที่ 1 ความหมายและความสำคัญของโลกาภิวัตน์
- บทที่ 2 รูปแบบและมิติของโลกาภิวัตน์
- บทที่ 3 เชียงใหม่ในยุคโลกาภิวัตน์

หน่วยที่ 3 การรื้อฟื้นความเป็นเชียงใหม่

- บทที่ 1 สังคมที่เปลี่ยนแปลงไป
- บทที่ 2 กระบวนทัศน์ ‘ท้องถิ่นนิยม’ และ ‘วัฒนธรรมชุมชน
- บทที่ 3 การรื้อฟื้นความเป็นเชียงใหม่

โครงการวิจัยและพัฒนาเครือข่ายในพื้นที่

เพื่อหนุนเสริมการเรียนรู้รายวิชาประวัติศาสตร์ในระดับประถมศึกษาปีที่ 4 – 6

สถานศึกษาในจังหวัดเชียงใหม่

LLEN CHIANG MAI

หน่วยที่ ๑ การเปลี่ยนแปลงของนครเชียงใหม่

บทที่ 1 เชียงใหม่ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ถึง การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.๒๔๗๕

เกิดการรวมเมืองประเทศราชล้านนาเข้าเป็นส่วนหนึ่งของสยามประเทศ

ก่อนการปฏิรูปการปกครองในสมัยรัชกาลที่ 5 อำนาจอริยังไม่ได้รวมศูนย์อยู่ที่ส่วนกลางหากกระจายอยู่หลายศูนย์อำนาจ คือ ทั้งกลุ่มขุนนางชั้นสูงในส่วนกลางและเจ้าเมืองประเทศราชตามภูมิภาคต่าง ๆ ดังนั้น การปฏิรูปการปกครองสมัยรัชกาลที่ 5 จึงก่อให้เกิดรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ คือรัฐที่มีสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์รวมอำนาจเพียงแห่งเดียว(นิธิ เอียวศรีวงศ์ สมเกียรติ วันทะนะ เป็นนักวิชาการไทยรุ่นแรกที่ใช้คำว่า รัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์) รัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์สยามสถาปนาในสมัยรัชกาลที่ 5 และสิ้นสุดลง เมื่อเกิดการปฏิวัติสยาม พ.ศ.2475 อย่างไรก็ตามการสถาปนาอำนาจอริจากศูนย์กลางบนแผ่นดินล้านนา ในสมัยรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์นั้น เป็นพื้นฐานให้แก่รัฐบาลในสมัยหลังได้เพิ่มพูนอำนาจลงสู่ท้องถิ่นล้านนาอย่างมากมา เพราะทุกสิ่งทุกอย่างนั้นรวมศูนย์บัญชาการที่ส่วนกลาง โดยที่ท้องถิ่นไม่มีส่วนร่วมในการวางนโยบาย และกำหนดชีวิตบ้านเมืองของตน นโยบายรวมศูนย์อำนาจอย่างเหนียวแน่นดังกล่าว เป็นต้นเหตุของปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นตามภูมิภาค ในปัจจุบัน

ปัจจัยการปฏิรูปการปกครอง

ปัจจัยที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในสมัยรัชกาลที่ 5 นั้นมีทั้งปัจจัยภายนอก และปัจจัยภายใน โดยมีความสัมพันธ์และเกี่ยวเนื่องกัน โดยเฉพาะปัจจัยภายนอกเป็นพลังผลักดันเร่งเร้าให้รับดำเนินการปฏิรูปการปกครองให้ทันทั่วทั้งกับการคุกคามของจักรวรรดินิยมที่กำลังแทรกแซงเข้ามา กรณีล้านนานั้นเห็นได้ชัดเจนว่า อิทธิพลจากการขยายตัวของระบบทุนนิยมที่เข้ามาทำป่าไม้ และการค้าเสรี เป็นการแสวงหาผลประโยชน์จากมหาอำนาจตะวันตกและดินแดนล้านนาเป็นดินแดนแห่งแรกในสยามประเทศที่เกิดเป็นปัญหาขึ้นก่อน ทั้งปัญหาจากกิจการป่าไม้และปัญหาความวุ่นวายตามหัวเมืองชายแดน ทำให้รัฐบาลกลางต้องเข้ามาจัดการในล้านนา

ส่วนปัจจัยภายใน เป็นปัจจัยสนับสนุนที่ช่วยให้สามารถตอบโต้อิทธิพลตะวันตกได้ เพราะหากขาดความพร้อมจากภายในแล้ว แม้ว่าจักรวรรดินิยมจะคุกคามก็ยังไม่อาจปฏิรูปการปกครองได้ ซึ่งควรพิจารณาพื้นฐานของความเปลี่ยนแปลง 2 ประการคือ ประการแรก ระบบการเมืองแบบหลายศูนย์อำนาจ "รัฐราชาธิราช" ประการที่สอง ความพร้อมของชนชั้นนำสยามต่อการสถาปนาระบบรวมศูนย์อำนาจ

ประการแรก ระบบการเมืองแบบเดิมของราชอาณาจักรสยามมีหลายศูนย์อำนาจ ทั้งในส่วน กลางและในส่วนภูมิภาค กล่าวคือ ในราชอาณาจักรประกอบด้วยเมืองประเทศราชต่าง ๆ ถือเป็นเมืองต่างชาติดังภาษา เช่น ชาวลาวพุงดำ ได้แก่ ชาวเมืองเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน ชาวลาวพุงขาว หลวงพระบาง เจ้าเมืองมีฐานะเป็นกษัตริย์ท้องถิ่น ลักษณะการปกครองเมืองประเทศราชดังกล่าวเป็นรูปแบบรัฐราชาธิราชคือ จักรพรรดิราชย์มีอำนาจอยู่ที่ศูนย์กลาง โดยมีราชาใหญ่น้อยปกครองตามเมืองประเทศราชเป็นบริวาร อำนาจจึงกระจายตัวอยู่ที่ "ราชา" และ"จักรพรรดิ" แนวความคิดเกี่ยวกับระบบการเมืองแบบเมืองศูนย์กลางและบริวาร (galactic polity) ดังกล่าว มีพื้นฐานมาจากคตินิยมและคติจักรวาล ซึ่งเน้นความสำคัญของเมืองหลวง อันเป็นศูนย์กลางที่เปรียบประดุจดาวนพเคราะห์ที่อยู่กึ่งกลางและมีเมืองต่าง ๆ ห้อมล้อมประดุจดาวบริวาร แนวคิดนี้ทำให้เกิดการกระจายหลายศูนย์ ซึ่งขาดเอกภาพ รัฐบาลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ก่อนการปฏิรูปการปกครองจึงมีอำนาจอันจำกัด(สุเทพ สุนทรเกศซ์. “จากบรรณาการสู่ศูนย์รวมอำนาจ:วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและอุดมการณ์ในยุค

รัตนโกสินทร์(พ.ศ.2325-2475) สังคมศาสตร์.ปีที่ 6 ฉบับที่ 1 เมษายน-กันยายน 2525,หน้า 140-142) การขาดอำนาจที่แท้จริงของกษัตริย์ ทำให้ไม่สามารถบังคับบัญชาหัวเมืองประเทศราชได้จึงจำเป็นต้องปฏิรูปการปกครองให้มีเอกภาพ เพื่อดึงอำนาจทั้งปวงมาไว้ที่สถาบันพระมหากษัตริย์

ประการที่สอง เป็นผลมาจากความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจแบบส่งออกที่ขยายตัวอย่างรวดเร็วในต้นรัตนโกสินทร์ ทำให้ชนชั้นนำในระบบศักดินาเปลี่ยนแปลงตนเองเป็นกระฎุมพีมากขึ้น กล่าวคือมีทรัพย์สินเป็นรากฐานของอำนาจไม่น้อยกว่าการคุมไพร่ ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเกิดขึ้นด้วยความร่วมมือของชาวจีนอพยพซึ่งหลั่งไหลเข้าสู่ประเทศไทยจำนวนมาก ก่อให้เกิดการผลิตเพื่อตลาดในปริมาณที่มากและกว้างขวางกว่าที่เคยเกิดขึ้นมาแล้วในประเทศไทย การผลิตเพื่อตลาดและส่งออกนี้มีผลกระทบต่อประชาชนอยู่ไม่น้อย เพราะมีการจัดซื้อสินค้าลงลำเลียงเพื่อไปขายต่างประเทศโดยพวกกระฎุมพีย่อยเสมอ(นิธิ เอียวศรีวงศ์, **ปากไก่และใบเรือ**, หน้า 213)

เงื่อนไขของความพร้อม ยังเป็นผลมาจากชนชั้นนำสยามมีโอกาสรับวิทยาการตะวันตกก่อนชนกลุ่มอื่น เริ่มอย่างเด่นชัดในสมัยรัชกาลที่ 3 ชนชั้นนำได้ศึกษาหาความรู้จากชาวตะวันตกที่เข้ามาติดต่อกับสยามเพิ่มมากขึ้น ทำให้สามารถติดตามความเคลื่อนไหวจากโลกภายนอก และค่อย ๆ ปรับโลกทรรศน์แบบตะวันตกสู่โลกทรรศน์ตะวันตกที่เน้นความจริงตามหลักวิทยาศาสตร์(เรื่องเดียวกัน,หน้า 369) การรับวิทยาการตะวันตกแพร่หลายมากยิ่งขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 4 โดยเริ่มนำความรู้จากตะวันตกมาปรับปรุงบ้านเมืองกัน และต่อมาได้เป็นพื้นฐานของการปฏิรูปครั้งใหญ่ในสมัยรัชกาลที่ 5 การที่ชนชั้นนำสยามเป็นผู้นำวิทยาการตะวันตกนั้น ทำให้ชนชั้นนำเป็นกลุ่มกำหนดความเปลี่ยนแปลงในสังคมไทยให้ไปตามทิศทางที่ตนต้องการดังนั้น เป้าหมายของชนชั้นนำสยามคือ การสถาปนาระบบรวมศูนย์อำนาจที่องค์พระมหากษัตริย์ หรือการสถาปนารัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์

ข้าหลวงสามหัวเมืองกับการแก้ไขปัญหาค้างฉะเชิงเทรา (พ.ศ.2416)

ความขัดแย้งที่เกิดจากปัญหาเกี่ยวกับกิจการป่าไม้ และปัญหาความวุ่นวายในหัวเมืองชายแดน ทำให้คนในบังคับอังกฤษเสียผลประโยชน์ รัฐบาลอังกฤษที่อินเดียจึงเรียกร้องให้รัฐบาลสยามจัดการปกครองเชียงใหมให้เป็นที่เรียบร้อย ในการนี้จึงได้ตกลงทำ"สนธิสัญญาระหว่างรัฐบาลสยามกับรัฐบาลอินเดีย สนธิสัญญาดังกล่าวคือสนธิสัญญาเชียงใหม (The Treaty of Chiangmai)ฉบับแรก พ.ศ. 2416 โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อจัดการป้องกันผู้ร้ายที่ปล้นสะดมตามชายแดนเชียงใหม และอังกฤษยินยอมให้คนเอเชียในบังคับอังกฤษที่มีคดีแพ่งขึ้นศาลที่จะจัดตั้งขึ้นที่เชียงใหม แต่มีข้อแม้ว่าในกรณีที่คนในบังคับอังกฤษยินยอมเท่านั้น หากไม่ยินยอมต้องส่งคดีนั้นให้แก่กงสุลอังกฤษที่กรุงเทพฯหรือเจ้าหน้าที่อังกฤษที่ของสะลินในพม่าเป็นผู้ดำเนินการตัดสิน

หลังจากทำสนธิสัญญาเชียงใหม พ.ศ.2416 รัฐบาลกลางได้ส่งพระนรินทรราชเสนี (พุ่ม ศรีไชยยันต์) ปลัดบัญชากรมพระกลาโหม ไปเป็น "ข้าหลวงสามหัวเมือง" ประจำเชียงใหม เพื่อควบคุมดูแลและแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ข้างต้นในเมืองเชียงใหม ลำปางและลำพูน(หจข.ร.5 บ.1.2/5 รัชกาลที่ 5 ทูลสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลากรมพระบารามประไพฯ ร.ที่ 284/44) ตามที่ระบุในสัญญาเชียงใหม คณะข้าหลวงประกอบด้วย ข้าหลวงสามหัวเมือง หลวงเสนีพิทักษ์จากกรมมหาดไทย เป็นข้าหลวงที่ 2 และทหาร เสมียน ทนาย ล่าม ไพร่ ประมาณ 70 คน ทุกคนได้รับพระราชทานเงินปี รวมทั้งสิ้น 162 ชั่ง 12 ตำลึง(พระยาประชากรกิจกร. **พงศาวดารโยนก**.หน้า 508) นับเป็นครั้งแรกที่รัฐบาลกลางได้ส่งข้าหลวงขึ้นไปประจำการที่เชียงใหม เพราะก่อนหน้านี้รัฐบาลกลางเคยส่งแต่ข้าหลวงเฉพาะกิจขึ้นมาเท่านั้น เมื่อมีเหตุจำเป็น ดังเช่น ส่งข้าหลวงมาร่วมในพิธีศพเจ้านาย หรือ ส่งหมอหลวงมารักษาเจ้านาย

การส่งข้าหลวงสามหัวเมืองขึ้นไปเป็นครั้งแรกนี้ รัฐบาลมุ่งหมายให้ข้าหลวงเป็นผู้ควบคุมดูแลและแนะนำ ให้เจ้าหลวงปฏิบัติตามสนธิสัญญาเชียงใหม่ พ.ศ.2416 และทำหน้าที่ประสานงานระหว่างกรุงเทพฯ กับล้านนา เท่านั้น ยังไม่ดำเนินการถึงขั้นยกเลิกตำแหน่งเจ้าเมืองประเทศราชลงเป็นแต่เพียงต้องการ ได้อำนาจที่แท้จริง ที่จะ ออกคำสั่งให้เจ้าหลวงปฏิบัติตาม ซึ่งเปรียบเสมือนเจ้าหลวงเป็นหุ่น หรือเครื่องจักรที่รัฐบาลผู้เป็นเจ้าของจะหมุนไป ทางใดก็ได้ เพื่อให้บรรลุผลดังกล่าว รัฐบาลจำเป็นต้องใช้วิธีการแบบค่อยเป็นค่อยไป ซึ่งจะไม่สร้างความรู้สึก บังคับจิตใจของเจ้าหลวงเชียงใหม่ ทั้งนี้เห็นได้จากพระราชหัตถเลขารัชกาลที่ 5 ซึ่งมีไปถึงพระยาราชสัมภารการ (เลื่อน สุรนันทน์) ข้าหลวงสามหัวเมือง (พ.ศ.2426-2427) มีความตอนหนึ่งว่า

"...การที่เพนข้าหลวงสามหัวเมืองนี้ต้องถือว่าเป็นผู้รักอำนาจแลรักษาคำสั่งกรุงเทพฯ ที่ จะให้เพนไปได้ตามคำสั่งทุกประการ แลต้องรู้ความประสงค์ของกรุงเทพฯ ว่าเราถือว่าเมือง เชียงใหม่ยังไม่เพนพระราชอาณาเขตของเราแท้ เพราะยังเพนประเทศราชอยู่ตราบใด แต่เราก็ ไม่ได้คิดจะรื้อถอนวงษตระกูลมิให้เพนประเทศราชเพนแต่อยากจะทำอีตเอาอำนาจที่จริง...เมื่อ จะว่าโดยย่อแล้วให้ลาวเพนเหมือนหนึ่งเครื่องจักร ซึ่งเราจะหมุนไปข้างนำตามข้างหลังก็ได้ ตามชอบใจ...แต่เพนการจำเพนที่จะต้องทำการอย่างนี้ด้วยสติปัญญาเพนมากกว่าอำนาจกำลัง ต้องอย่าให้ลาวเพนว่าเพนการบีบคั้นกดขี่ ต้องชี้ให้เห็นในการที่เพนประโยชน์ แลไม่เพนประโยชน์เพนพื้น..."(พ.ศ.ร.5บ.1.1ก/8 รัชกาลที่ 5 ถึงพระยาราชสัมภารการลงเดือน 8 จ.ศ.1245)

พระบรมราชโองการที่รัชกาลที่ 5 ทรงวางไว้ดังกล่าวนี้ว่าเหมาะสมกับหัวเมืองประเทศราชล้านนา ซึ่ง เจ้าเมืองต่าง ๆ เคยปกครองบ้านเมืองอย่างค่อนข้างจะอิสระ และมีความสัมพันธ์อันดีกับกรุงเทพฯ การที่จะ ดำเนินการควบคุมเชียงใหม่ให้มากขึ้นกว่าเดิม ย่อมจะต้องกระทบกระเทือนจิตใจต่อเจ้าเมืองผู้ต้องสูญเสียอำนาจ ต่างๆ ที่เคยได้รับ ดังนั้น ในระยะแรกที่รัฐบาลส่งข้าหลวงไปประจำการ รัฐบาลยังไม่มุ่งหวังให้เกิดการ เปลี่ยนแปลงใด ๆ มากมาย เพียงแต่ให้ข้าหลวงไปทำหน้าที่ชำระคดีความที่เกี่ยวข้องกับชาวต่างประเทศ จึงเรียก ตำแหน่งนี้ว่า "ข้าหลวงตระลาการศาลต่างประเทศ" หรือ "ข้าหลวงสามหัวเมือง" เพื่อปฏิบัติหน้าที่ตามที่ระบุไว้ใน สนธิสัญญาเชียงใหม่

อย่างไรก็ตาม การส่งข้าหลวงขึ้นไปประจำการได้ช่วยประสานงานระหว่างรัฐบาลกลางกับภาคเหนือ ข้าหลวงมีฐานะเป็นตัวแทนของรัฐบาลกลาง จึงออกข้อบังคับเพื่อควบคุมความประพฤติส่วนตัวและการใช้อำนาจ หน้าที่ในทางมิชอบ และเพื่อเอาใจเจ้าผู้ครองนคร รัฐบาลจึงไม่ให้ข้าหลวงเรียกร้องกะเกณฑ์สิ่งใดที่จะเป็นการ เดือดร้อนต่อเจ้าผู้ครองนคร นอกจากหน้าที่ของเจ้าผู้ครองนครซึ่งตราไว้ในพระราชบัญญัตินี้เพียงว่าเจ้าผู้ครองนคร จะต้องจัดราษฎรเป็นกองตระเวนรักษาบ้านข้าหลวงและที่ทำการศาลต่างประเทศเสมอ และจัดข้าราชการชาวเมือง ทำหน้าที่ถือหม้ายศาลเท่านั้น ส่วนเงินปีของข้าหลวงและคณะรับจากรัฐบาลกลาง ทั้งนี้เพื่อให้เจ้าผู้ครองนครให้ ความร่วมมือกับข้าหลวงสามหัวเมืองนั่นเอง

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะได้พยายามแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้น โดยส่งข้าหลวงสามหัวเมืองขึ้นไปแก้ปัญหาแล้วก็ยัง ปรากฏว่า ปัญหากรณีพิพาททั้งเรื่องป่าไม้ และชายแดนก็หายุติลงไม่ จึงต้องกระทำสัญญาเชียงใหม่ขึ้นอีกใน พ.ศ.2426

สาเหตุที่ข้าหลวงสามหัวเมืองไม่สามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้โดยเฉพาะในเรื่องการชำระคดีนั้น เนื่องจาก ข้าหลวงไม่มีอำนาจชำระคดีเต็มที่ โดยข้อบังคับกำหนดให้มีอำนาจชำระความไม่เกิน 5,000 รูปี ซึ่งส่วนใหญ่คดี มักจะเกิน 5,000 รูปี ดังนั้น คดีต่างๆ จึงมักมาสิ้นสุดกันที่กรุงเทพฯ เสมอ

นอกจากนั้น ยังมีสาเหตุมาจากนโยบายของรัฐบาลที่ผ่อนปรนไม่แก้ไขปัญหอย่างรุนแรงโดยฉับพลัน ทั้งนี้ เพื่อมิให้เกิดปฏิกิริยาต่อต้านจากเจ้าผู้ครองนคร อย่างไรก็ตามการแก้ไขปัญหโดยเฉพาะด้านป่าไม้ย่อมมีผลกระทบต่อผลประโยชน์ส่วนใหญ่ของเจ้าผู้ครองนครที่เคยได้รับ จึงเกิดความรู้สึกไม่พอใจขึ้น ประกอบกับข้าหลวงที่ส่งไประยะแรกนี้มิได้เป็นเชื้อพระวงศ์ เป็นเพียงข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ทำให้เจ้านายบุตรหลานในหัวเมืองล้านนาบางคนขาดความเชื่อถือและอ้าเอกรงเท่าที่ควร ข้ายังปรากฏว่าราษฎรบางคนดูหมิ่นข้าหลวงไทยอีกด้วย(หอจ.ร.5 สารบาญสมุดพิเศษ เล่ม 10, หน้า 79) ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้ข้าหลวงที่ถูกส่งไปประจำเมืองเชียงใหม่ระหว่าง พ.ศ.2417-2426 ไม่สามารถจะแก้ไขปัญหตามหน้าที่ได้เต็มที่นัก

เมื่อรัฐบาลสยามไม่สามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าว ตามสนธิสัญญาเชียงใหม่ฉบับแรกได้ รัฐบาลสยามและรัฐบาลอังกฤษ จึงตกลงทำสนธิสัญญาเชียงใหม่ฉบับที่สอง พ.ศ.2426 โดยขยายอำนาจศาลไทยให้กว้างขึ้นอีกคือ กำหนดให้คนในบังคับอังกฤษต้องขึ้นศาลต่างประเทศทั้งคดีแพ่งและคดีอาญา ซึ่งเป็นการยกเลิกสิทธิของคนในบังคับอังกฤษที่เคยได้รับตามสัญญาเชียงใหม่ฉบับแรกที่ว่าจะขึ้นศาลไทยต่อเมื่อตนเองยินยอม อย่างไรก็ตาม การพิจารณาคดีต่างๆ กองศาลหรือรองกงสุลมีสิทธิถอดคดีจากศาลต่างประเทศไปชำระที่ศาลกงสุลได้ทุกเวลาที่เห็นสมควร

จากสัญญาเชียงใหม่ฉบับที่สอง ทำให้รัฐบาลสยามยินยอมให้รัฐบาลอังกฤษจัดตั้งกงสุลประจำเมืองเชียงใหม่ และจากการทำสัญญาเชียงใหม่ที่เกิดขึ้นทั้งสองครั้งแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของตะวันตกที่เข้ามามากขึ้น โดยเฉพาะอังกฤษมีผลประโยชน์ผูกพันกับเชียงใหม่อยู่เป็นอันมากจนรัฐบาลสยามต้องเร่งดำเนินการแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นในเชียงใหม่ การปฏิรูปการปกครองมณฑลพายัพจึงเกิดขึ้นตั้งแต่ พ.ศ.2427

การปฏิรูปการปกครองในล้านนา

หลังจากที่รัฐบาลอังกฤษ กับรัฐบาลสยามทำสนธิสัญญาเชียงใหม่ฉบับที่ 2 พ.ศ.2426 ซึ่งสัญญานี้ อังกฤษมุ่งหมายให้สยามแก้ไขปัญหาดังกล่าว ที่เชียงใหม่อย่างแท้จริง โดยอังกฤษต้องการให้ไทยส่งข้าหลวงที่มีอำนาจเต็มขึ้นไปดำเนินการ เพราะขณะที่กำลังเจรจาทำสัญญานี้ บรรดาหัวเมืองขึ้นพม่าต่างเป็นอิสระทำการสะสมเสบียงอาหาร โดยยกกำลังเข้าโจมตีหัวเมืองชายแดนล้านนา(หอจ.ร.5 ม.2.12 ก/41 เล่ม 21 ศุภอักษรพระเจ้าอินทวิชยานนท์ กราบทูลสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาบวรวิมล และ ร.5 ม.2.12 ก/11 เล่ม 3 พระราชราชสัการการกราบทูลสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาบวรวิมล)และความวุ่นวายที่เกิดขึ้นนั้นเกินกำลังที่เมืองเชียงใหม่จะจัดการให้เรียบร้อยได้ ประกอบกับสถานการณ์ภายในเชียงใหม่ขณะนั้นกำลังยุ่งยาก เพราะเจ้าเทพไกรสรชาของพระเจ้าอินทวิชยานนท์ผู้มีความสามารถในการปกครองถึงแก่พิราลัยในปี พ.ศ.2427 พระเจ้าอินทวิชยานนท์ก็ไม่มีเวลาเข้มแข็งเพียงพอ เจ้านายชั้นสูงในเชียงใหม่จึงแย่งชิงอำนาจกัน นับเป็นโอกาสดีของรัฐบาลกลางที่จะดำเนินการปฏิรูปการปกครองมณฑลพายัพโดยมีศูนย์กลางดำเนินงานที่เชียงใหม่ (หอจ. ร.5 สารบาญสมุดพิเศษ เล่ม 10, หน้า 78-82)

การปฏิรูปการปกครองมณฑลพายัพ ซึ่งเป็นกระบวนการรวมหัวเมืองประเทศราชล้านนาเข้ากับส่วนกลาง รัฐบาลกลางวางเป้าหมายของการปฏิรูปการปกครอง เพื่อสถาปนารัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ โดยสร้างเอกภาพของรัฐให้องค์พระมหากษัตริย์เป็นศูนย์รวมอำนาจเพียงแห่งเดียว ในการดำเนินการจะต้องกระทำสิ่งสำคัญ 2 ประการคือ

ประการแรก ยกเลิกฐานะหัวเมืองประเทศราชที่เป็นมาแต่เดิม โดยจัดการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาลขึ้นแทน ระบบการปกครองแบบเทศาภิบาลคือการปกครองที่รวมเมืองต่าง ๆ ที่อยู่ใกล้เคียงกัน และมีลักษณะร่วม

กันทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม แล้วจัดตั้งเป็นหน่วยการปกครองที่เรียกว่า"มณฑล" ดินแดนล้านนาจึงจัดตั้งเป็นมณฑลพายัพ โดยกระทรวงมหาดไทยส่งข้าราชการจากส่วนกลางมาปกครองซึ่งกำหนดให้ข้าราชการที่มีอำนาจสูงในมณฑลคือ ข้าหลวงเทศาภิบาล มีหน้าที่บังคับบัญชาทั่วไปในมณฑล และดูแลเมืองต่าง ๆ ในแต่ละเมืองก็จะมีข้าราชการจากส่วนกลางเป็นข้าหลวงประจำเมืองมีหน้าที่ควบคุมดูแลภายในเมืองทั้งหมด และปกครองดูแลแขวง หรือ อำเภอ ซึ่งกระทรวงมหาดไทยจัดส่งข้าราชการจากส่วนกลางมาเป็น นายแขวง ส่วนข้าราชการระดับล่างคือ ตำบลและหมู่บ้าน เป็นคนในท้องถิ่น แต่ก็อยู่ภายใต้การกำกับของกระทรวงมหาดไทย การแบ่งหน่วยการปกครองเรียงตามลำดับจาก มณฑล - เมือง - แขวง - ตำบล - หมู่บ้าน ขึ้นนั้น ทำให้สายการบังคับบัญชาถูกรวบไว้ที่กระทรวงมหาดไทย ในความดูแลของสถาบันพระมหากษัตริย์ ภายใต้การปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาลอำนาจรัฐสมบูรณ์ตามสิทธิราชย์ค่อย ๆ แทรกตัวเข้าไปแทนที่ "อำนาจท้องถิ่น" เพราะหลังจากส่งข้าหลวงไปปกครองก็เริ่มลดทอนอำนาจของเจ้าเมืองประเทศราชอย่างค่อยเป็นค่อยไป ในที่สุดตำแหน่งเจ้าเมืองก็สลายตัวไป

ประการที่สอง การผสมกลมกลืน "คนเมือง" และชาติพันธุ์อื่น ๆ ในล้านนามีอยู่อย่างหลากหลาย (เช่น ลัวะ กะเหรี่ยง ลื้อ ไทใหญ่ ฯลฯ) ให้มีสำนึกแห่งความเป็นพลเมืองไทยร่วมกัน ซึ่งแต่เดิมชาติพันธุ์ต่างๆ เหล่านั้นถือเป็นคนต่างชาติต่างภาษา ดังตัวอย่างที่ชาวสยาม หรือ ชาวใต้ เรียก "คนเมือง" ว่า "ลาวพุงดำ" เจ้าหลวงเชียงใหม่และเจ้านายบุตรหลานถูกเรียกว่า "เจ้าลาว" ด้วยภาษาที่แตกต่างกันระหว่างไทยกลางและไทยเหนือ ทำให้ไม่เข้าใจกันโดยเฉพาะผู้ที่ทำหน้าที่พิจารณาตีความต้องใช้ล่ามแปลภาษา "คำเมือง" จากความรู้สึกแปลกแยกกันดังกล่าวทำให้ขาดเอกภาพทางความรู้สึกและจิตใจ สถานการณ์ของบ้านเมืองในขณะนั้นกำลังก่อรัฐประหารตามลัทธิชาตินิยม ซึ่งต้องการอำนาจที่รวมศูนย์ ดังนั้น จึงเกิดความคิดที่จะนำพลเมืองทั้งหมดในรัฐ มาแปรเปลี่ยนให้เป็นคนไทย และอยู่ใต้พระบรมเดชานุภาพเช่นเดียวกัน รัฐสมบูรณ์ตามลัทธิชาตินิยมใช้วิธีการปฏิรูปการศึกษาในล้านนา โดยจัดระบบโรงเรียนหนังสือไทยซึ่งเป็นระบบการศึกษาแบบใหม่เข้าแทนที่การเรียนในวัด และกำหนดให้เรียนภาษาไทยกลาง หรือภาษาไทยมาตรฐานแทนภาษาไทยชน(ดู สรัสวดี อ๋องสกุล, "การปฏิรูปการศึกษาในล้านนา:การสร้างเอกภาพแห่งชาติ", **ศึกษาศาสตร์สาร**, ปีที่ 10 ฉบับที่ 2-4 (ตุลาคม 2524-กันยายน2525): 29-48)

การปฏิรูปการปกครองมณฑลพายัพที่ได้เข้าเริ่มดำเนินงานก่อนดินแดนแห่งอื่น ด้วยเป็นดินแดนที่เกิดปัญหาขัดแย้งกันขึ้นก่อน โดยรัฐบาลได้ส่งข้าหลวงมาดูแลตั้งแต่ พ.ศ.2417 จนกระทั่งปี พ.ศ.2427 จึงปฏิรูปการปกครองอย่างจริงจัง จนกระทั่งถึง พ.ศ.2476 จึงยกเลิกระบบการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล ดังนั้น มณฑลพายัพจึงค่อย ๆ ปรับปรุงการปกครองอย่างต่อเนื่องและยาวนาน จึงแบ่งเป็น 2 สมัย

1. สมัยก่อนจัดการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล (พ.ศ.2427-2442)
2. สมัยจัดการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล

สมัยก่อนจัดการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล (พ.ศ.2427-2442)

การปฏิรูปการปกครองหัวเมืองลาวเฉียง (2427-2435)

การปฏิรูปหัวเมืองลาวเฉียง เป็นการเข้าควบคุมเมืองเชียงใหม่อย่างแท้จริงเป็นครั้งแรกโดยเป็นการวางรากฐานของการขยายอำนาจซึ่งจะมีผลให้เจ้านายเมืองเหนือรู้สึกเสียอำนาจและผลประโยชน์มากมาย ดังนั้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงดำเนินพระบรมราโชบายแบบค่อยเป็นค่อยไปและระมัดระวังเป็นพิเศษ โดยเลือกสรรข้าหลวงที่มีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับคตินิยมต่างๆ และควรเป็นเจ้านายเชื้อพระวงศ์ที่มี

ศักดิ์และเกียรติยศสูงส่งเป็นที่ยอมรับนับถือข้าเกรงของเจ้าผู้ครองนคร พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าอนงยาเธอกรมหมื่นพิชิตปรีชากร ดำรงตำแหน่งข้าหลวงพิเศษจัดการปฏิรูปการปกครอง

พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นพิชิตปรีชากร เป็นที่เกรงใจแก่เจ้านายล้านนา เพราะมีฐานะเป็นข้าหลวงพิเศษมีอำนาจหน้าที่เสมือนผู้แทนของพระมหากษัตริย์ ด้วยทรงมอบหมายให้ดำเนินการต่างๆ ได้อย่างเต็มที่ จากความเกรงใจของเจ้านายล้านนา ทำให้ไม่กล้าแสดงปฏิกิริยาอย่างรุนแรงต่อกรมหมื่นพิชิตปรีชากรโดยตรง แต่กลับใช้วิธีเข้าทรงผิเจ้านายเรียกกองให้ยกเลิกภาษีอากร และการปฏิรูปของกรมหมื่นพิชิตปรีชากรลงเสีย กรมหมื่นพิชิตปรีชากรการบบรรดาม้าจึงสงบลง และไม่มีปฏิกิริยาออกมาอีกเลย(หจข.ร.5 ม.58/88 กรมหมื่นพิชิตปรีชากรบบังคมทูลรัชกาลที่ 5 ลงวันที่ 6๗ 8 ค่ำจ.ศ.1246)

กรมหมื่นพิชิตปรีชากร จัดการวางรากฐานในด้านต่าง ๆ ดังนี้

การแก้ไขปัญหากล่องลำชาญแดน : จากความวุ่นวายในบริเวณรัฐชายขอบของเชียงใหม่อันเป็นสาเหตุที่ทำให้รัฐอังกฤษต้องการให้ฝ่ายรัฐบาลสยามแก้ไขปัญหามาให้เรียบร้อยนั้น กรมหมื่นพิชิตปรีชากรได้ประกาศให้บรรดาผู้ครองเมืองชายแดนพม่าทราบทั่วกันว่า เขตแดนทางด้านตะวันตกเฉียงเหนือของเมืองเชียงใหม่ จรดแม่น้ำสาละวิน เป็นเขตแดนของสยามโดยใช้แม่น้ำสาละวินเป็นพรมแดนธรรมชาติกั้นระหว่างพม่าของอังกฤษ และล้านนาของสยาม ซึ่งตามสนธิสัญญาเชียงใหม่ทั้งสองฉบับต่างก็ยอมรับว่า ดินแดนฝั่งตะวันออกของแม่น้ำสาละวินนั้น เป็นของสยาม นอกจากนั้นกรมหมื่นพิชิตยังได้จัดการรวมหัวเมืองเจ็ดหัวที่ห้า คือ เมืองด่วน เมืองหาง เมืองจวด เมืองทา เมืองแม่สกลน เป็นเมืองเดียวกันเรียกว่า "เวียงไชยปรีชา"(หจข. ร.5 ต.40/3 หนังสือประกาศพระยาราชสัมภารการข้าหลวง ปี จ.ศ.1246 ม.ป.ป.) ให้เจ้ามหายักษ์ปกครอง พร้อมกันนั้นได้สร้างป้อม ชูคุ และเตรียมกองกำลังนับพัน เพื่อรักษาสถานการณ์ ดังนั้น เวียงไชยปราการจึงเป็นด่านป้องกันอันตรายจากพม่า ส่วนเมืองตามชายแดนอื่น ๆ ใช้วิธีให้ความช่วยเหลือด้านอาหาร ที่อยู่อาศัยและคุ้มครองอันตราย โดยให้อาวุธและกำลังคน เพื่อปกป้องชายแดนสยาม (หจข. ร.5 ม.2.12 ก/17 เลขที่ 88 หนังสือพระศรีธรรมศาสน์ถึงสมุหนายก ม.ป.ป.) นโยบายดังกล่าว ไม่ได้ปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ประกอบกับอังกฤษต้องการครอบครองดินแดนในบริเวณรัฐชายขอบล้านนา ทำให้ในที่สุดก็เสียดินแดนส่วนนี้ให้แก่อังกฤษไป

นอกจากนั้นกรมหมื่นพิชิตปรีชากร ยังมีความคิดมุ่งหวังจะขยายอาณาเขตออกไปยึดแคว้นเชียงตุง โดยอาศัยโอกาสที่พม่ากำลังวุ่นวายกับการทำสงครามกับอังกฤษ อย่างไรก็ตามรัชกาลที่ 5 ไม่มุ่งขยายอาณาเขต โดยใช้กำลังเพียงแต่ต้องการครอบครองเมืองที่เกยอยู่ในอิทธิพลของล้านนามาก่อนก็พอแล้ว(กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ,หมวดจดหมายเหตุหม้ออังกฤษ เล่ม 2 ทูลดอนดอน ปี 1246 หนังสือกราบทูลในกรมหมื่นนเรศวรฤทธิ์ ลงวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ.2427)

การปกครอง : นโยบายการปกครองหัวเมืองลาวเฉียงถือเป็น "เขตพิเศษ" ที่มีลักษณะเฉพาะท้องถิ่นสูง การปฏิรูปการปกครองจึงอนุโลมให้เหมาะสมกับท้องถิ่น ดังเช่น ตำแหน่งเจ้าการหรือ เจ้าขันห้าใบ และเจ้าสนามหลวงซึ่งมีมาแต่เดิม ก็คงมีอยู่ แต่ถูกลดความสำคัญลง โดยอาศัยการแต่งตั้งตำแหน่งใหม่เข้าแทนที่ ดังนั้น จึงไม่มีประกาศยกเลิกตำแหน่งใด ๆ อย่างเป็นทางการเลย ตำแหน่งที่สำคัญและจัดตั้งขึ้นใหม่ คือ เสนา 6 ตำแหน่ง ประกอบด้วยกรมมหาดไทย กรมทหาร กรมคลัง กรมยุติธรรม กรมวัง และกรมนา แต่ละกรมมีเจ้านายบุตรหลานดำรงตำแหน่งเสนาเป็นผู้บังคับบัญชากรม ข้าราชการจากส่วนกลางเป็นผู้ช่วยเสนา จึงเรียกตำแหน่งว่า "พระยาผู้ช่วยไทย" ทำหน้าที่ให้คำแนะนำและช่วยเหลือเจ้านายบุตรหลานที่ยังไม่เข้าใจรูปแบบการปกครองอย่างใหม่ ดังนั้นผู้ช่วยเสนาจึงเป็นผู้ควบคุมอำนาจการปกครองและทำหน้าที่จัดการด้านต่าง ๆ อย่างแท้จริง นอกจากนั้นมีตำแหน่งพระยารอง ซึ่งสงวนไว้ให้เจ้านายบุตรหลาน หรือ ขุนนางพื้นเมืองเป็นตำแหน่งที่ไม่มี

ความสำคัญมาก แต่มีไว้เพื่อถนอมน้ำใจชาวพื้นเมือง ดังนั้น ตามหลักฐานจึงเรียกตำแหน่งนี้ว่า "พระยาธรรมา" ในแต่ละกรมจึงประกอบด้วย ตำแหน่งพระยาว่าการกรม (เสนา) พระยาผู้ช่วยไทย (ผู้ช่วยเสนา) และพระยาธรรมา แต่ละกรมมีอำนาจหน้าที่ดังนี้

1. กรมมหาดไทย มีตำแหน่งพระยามหาดไทย พระยาผู้ช่วยไทยและพระยาธรรมาทำหน้าที่ปกครองดูแลบ้านเมือง จัดทำบัญชีสำมะโนครัว จัดการสร้าง ซ่อมแซม และรักษาสงครามในบ้านเมือง เช่น ป้อม คู เขื่อน แม่น้ำ ลำคลอง และถนนหนทาง ทำหน้าที่คล้ายกระทรวงมหาดไทยในเวลาต่อมา

2. กรมทหาร มีตำแหน่งพระยาทหาร พระยาผู้ช่วยไทย และพระยาธรรมา ทำหน้าที่คล้ายกระทรวงกระทรวงกลาโหม คือ จัดการป้องกัน และรักษาชายพระราชอาณาเขต และเตรียมกำลังเพื่อทำสงคราม โดยการเกณฑ์ทหาร การจัดหาอาวุธให้พร้อมรบ

3. กรมคลัง มีตำแหน่งพระยาคลัง พระยาผู้ช่วยไทย และพระยาธรรมา ทำหน้าที่ดูแลรักษาทรัพย์สินของแผ่นดิน จัดการเกี่ยวกับภาษีอากร และจัดทำบัญชีรับจ่ายเงินแผ่นดินส่งกรุงเทพ ฯ ทุกปี

4. กรมยุติธรรม มีตำแหน่งพระยายุติธรรม พระยาผู้ช่วยไทย และพระยาธรรมา ทำหน้าที่บังคับการกองตำรวจเพื่อปราบปรามโจรผู้ร้าย ตัดสินคดีความให้ถูกต้องและยุติธรรม เข้าฟังการชำระความและชี้แจงชนบทรธรรมเนียมทางฝ่ายล้านนาแก่ตุลาการศาลต่างประเทศ

5. กรมวัง มีตำแหน่งพระยากรมวัง พระยาผู้ช่วยไทย และพระยาธรรมา ทำหน้าที่ดูแลรักษากิจการต่าง ๆ ในคุ้มเจ้าผู้ครองนคร เช่น การต้อนรับแขกเมือง การจัดงานพิธีตามแบบล้านนา ดูแลรายชื่อคนต่างเมืองที่เดินทางเข้ามาในล้านนา

6. กรมนา มีตำแหน่งพระยากรมนา พระยาผู้ช่วยไทย และพระยาธรรมา ทำหน้าที่ดูแลรักษาป่าไม้ ไร่ นา รักษาเสบียงอาหารเพื่อใช้ในสงคราม(พ.ศ.2358/89 หนังสือนายเยี่ยมหาตเล็กผู้ช่วยราชการทดตำแหน่งเมืองนครเชียงใหม่ ถึงพระยาเพชรพิไชย ข้าหลวงใหญ่รักษาการหัวเมือง ณ เมืองนครเชียงใหม่ ลงวันที่ 12 กรกฎาคม พ.ศ.2431 และ พ.ศ.2435 แบบตั้งตำแหน่งของกรมหลวงพิชิตปรีชากร)

ตำแหน่งเสนาทั้ง 6 ตั้งขึ้นเพื่อจะกระจายอำนาจของเจ้าเมืองซึ่งเคยมีอย่างมากไปสู่เจ้านายบุตรหลาน และโดยเฉพาะเพื่อแต่งตั้งข้าราชการจากส่วนกลาง ซึ่งเป็นจักรกลสำคัญของการควบคุมอำนาจเข้าทำงานประกับกับเจ้านายบุตรหลาน จากความสำคัญดังกล่าวจึง กำหนดว่า หากรัฐบาลขาดแคลนบุคลากร จนไม่สามารถส่งข้าราชการมาจากกรุงเทพ ฯ ได้แล้ว ให้ตำแหน่งว่างไว้ ห้ามมิให้คนพื้นเมืองดำรงตำแหน่งแทน

อย่างไรก็ตาม ตำแหน่งเสนาทั้ง 6 เป็นตำแหน่งการเมืองซึ่งคัดเลือกโดยเจ้าสนามหลวงแล้วเสนอให้เจ้าเมืองแต่งตั้งและมีสิทธิโยกย้ายหรือถอดถอนได้ ซึ่งเป็นการให้เจ้าเมืองเชียงใหม่ทำหน้าที่ควบคุมเสนาทั้ง 6 ด้วย และเป็นนโยบายที่ต้องการไม่ให้ตำแหน่งเสนาทั้ง 6 เป็นอิสระจนเกินไปซึ่งมีผลทำให้เสนาทั้ง 6 และเจ้าสนามหลวงมีความสัมพันธ์กัน

หลังจากกรมหมื่นพิชิตปรีชากรวางรากฐานการปกครองในนครเชียงใหม่แล้ว จึงค่อย ๆ ขยายไปสู่เมืองลำพูน เมืองลำปาง และออกไปถึงเมืองขมุ เมืองขุนขมุ และเมืองแม่ฮ่องสอน ซึ่งเป็นเขตล้านนาด้านตะวันตก ส่วนล้านนาด้านตะวันออก คือ เมืองแพร่ และเมืองน่าน ปฏิรูปการปกครองซ้ำกว่า โดยเริ่มในช่วง พ.ศ.2436

การเก็บภาษีอากร : นโยบายของรัฐบาลกลางถือว่า ค่าใช้จ่ายในการปฏิรูปการปกครองต้องเก็บภาษีจากท้องถิ่นให้เพียงพอกับการใช้จ่าย โดยที่รัฐบาลกลางไม่ต้องส่งเงินมาช่วย และเมื่อมีเงินเหลือจ่ายตามงบประมาณในแต่ละปี กำหนดว่าต้องนำส่งรัฐบาลกลาง ดังนั้น จึงมุ่งหมายจะดึงผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจในล้านนามาเป็นของรัฐบาลกลาง

เดิมก่อนที่กรมหมื่นพิชิตปรีชากรจะปรับปรุงการเก็บภาษีอากรนั้น การเก็บภาษีอากรในล้านนามีความสอดคล้องกับระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงคือ มีการเก็บส่วยตามผลผลิต เช่น ข้าว หากใช้พันธุ์ข้าวปลูกหนึ่งสัด เมื่อเก็บเกี่ยวแล้วให้ส่งผลผลิตข้าวขึ้นฉางหลวงหนึ่งสัด ครั้นถึงสมัยพระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์เก็บเพิ่มเป็นสองสัด ส่วนผลผลิตทางการเกษตรอื่น ๆ เช่น หมาก มะพร้าว พริก ฯลฯ ก็เก็บเป็นผลผลิตในอัตรา 10 ซัก 2 นอกจากนี้ มีการเก็บภาษีหลังคาเรือน ซึ่งมีมาแต่โบราณ คือเก็บบ้านที่สามัคคีอยู่ด้วยกันบ้านละ 5 แล่น บ้านแม่หม้าย แม่ร้าง เก็บ 2 แล่น

การปรับปรุงการเก็บภาษีอากร ที่กรมหมื่นพิชิตปรีชากรดำเนินการมีดังนี้

ประการแรก การจัดระบบผูกขาดให้เจ้าภาษีนายอากรประมูล ครั้งแรกมีภาษี 5 ชนิด คือ ภาษีสุรา ภาษีสุกร ภาษีนา ภาษีครั่ง และสัมพัสดุดินไม้ (พ.ศ. 2453 ม. 99/3 รายงานหลวงอนุรักษ์เบศ กราบทูลเจ้าฟ้ามหามลามาตร กรมพระบารามปรีชีย์ ลงวันที่ 6 ๓ 3 ค่ำปีวอก จ.ศ. 1246 (16 มกราคม 2427))

ประการที่สอง รูปแบบการเก็บภาษี เดิมเก็บตามผลผลิต เช่น ปลูกข้าวเสียภาษีเป็นข้าว ปลูกหมากเสียเป็นหมาก ปลูกพลูเสียเป็นพลู แต่ระบบใหม่ต้องเสียภาษีเป็นเงิน ในขณะที่ระบบเศรษฐกิจแบบเงินตรา ยังไม่แพร่หลายในล้านนา การจัดเก็บภาษีเป็นเงินตรา เพื่อให้เป็นระบบเดียวกันทั่วสยามประเทศ และทำให้ดึงดูดรายได้จากท้องถิ่นไปส่วนกลางได้สะดวก

ประการสุดท้าย การเพิ่มชนิดของภาษีอากรขึ้นใหม่หลายอย่าง แยกตามหมวดหมู่ได้ถึง 9 ประเภท ดังนี้

- 1) ทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ ป่าไม้ แร่ธาตุ เพชรพลอย ถ่านหิน น้ำมันดิน ผู้ประกอบธุรกิจดังกล่าว ต้องขออนุญาตต่อกรมการเมือง และเสียภาษีตามพิภคที่กำหนดไว้เสียก่อน
- 2) ของป่า เช่น เจาะยางเอาน้ำมัน การตัดหาวย ไม้ไผ่ ไม้รวก ค่าใบอนุญาตปีหนึ่ง คนละ 2 แล่น ส่วนผู้เผาถ่านต้องชำระปีหนึ่งคนละ 3 แล่น เป็นต้น
- 3) ภาษีที่ดิน ขนาดกว้างและยาวมากกว่า 20 วา ต้องเสียภาษีปีละ ครั้งละ
- 4) อากรพืชสวน เช่น หมาก ต้นละครั้งวัน (1 วัน = 12.5 สตางค์) ขนุนต้นละ 1 วัน มะพร้าว 4 ต้น ต่อ 1 วัน มะปรางมะม่วง 2 ต้น ต่อ 1 วัน
- 5) อากรสิ่งของต้องห้าม เช่น ดินปะสิว กำมะถัน ปืนต่าง ๆ ตะกั่ว ยาพิษ ยาเบื่อ และฝิ่น จะต้องขออนุญาตก่อน
- 6) ภาษีขึ้นใน เก็บจากผู้ซื้อหรือผู้ขาย โดยตรง เช่น น้ำตาลทรายขาว น้ำตาลทรายแดง พริกไทย น้ำมัน ปูน
- 7) ภาษีค่าแรงในการก่อสร้างต่าง ๆ เช่น ผู้สร้างอุปกรณ์การพนันเสียภาษี 10 ซัก 4 ผู้สร้างเรือ เสียภาษี 10 ซัก 2 ผู้มีเตาทำเงินทำทอง ต้องเสียภาษีเตาหนึ่ง ปีละ 6 แล่น ส่วนเตาเผาปูน อิฐ กระเบื้อง ต้องเสียภาษีเตา หนึ่งปีละ 5 แล่น เป็นต้น
- 8) ภาษีขาออก ผู้ที่จะนำสินค้าจากดินแดนมณฑลพายัพออกไปจำหน่ายที่อื่นต้องชำระค่าภาษีตามอัตราที่กำหนดไว้เช่น งาช้าง หาบละ 60 บาท รง หาบละ 6 บาท นรมาด หาบละ 50 บาท กระวานหาบละ 14 บาท และเร่ว หาบละ 6 บาท เป็นต้น
- 9) ภาษีขาเข้า ผู้ที่จะนำสินค้าเข้ามาขายในมณฑลพายัพ ต้องชำระค่าภาษีขาเข้าตามพิภคที่กำหนดไว้ โดยไม่ใช้ระบบเก็บภาษีร้อยละสามเหมือนที่ใช้กันทั่วไปในเวลานั้น แต่สินค้าที่ได้เสียภาษีที่กรุงเทพฯ แล้ว เมื่อนำเข้ามาในมณฑลพายัพไม่ต้องเสียภาษีอีก (พ.ศ. 2453 ม. 58/193 พิกัดภาษีอากรมณฑลพายัพ ร.ศ. 103-104)

การจัดเก็บภาษี "ระบบกรุงเทพ" ดังกล่าวนับว่า เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจครั้งใหญ่ในล้านนาที่มีผลกระทบกระเทือนต่อราษฎรอย่างยิ่ง เพราะราษฎรนอกจากจะถูกขูดรีดจากเจ้าภาษีนายอากรแล้วยังต้องจ่ายภาษี

เป็นเงินจำนวนมาก ราษฎรจึงเดือดร้อน เป็นโอกาสให้เจ้านายฝ่ายเหนือผู้เสียผลประโยชน์สนับสนุนอยู่เบื้องหลังให้เกิดปฏิริยาต่อต้านเจ้ากาหมื่นอากร ในเหตุการณ์กบฏพระยาปราบสงคราม ใน พ.ศ.2432 ซึ่งจะกล่าวต่อไป

การป่าไม้: ปัญหาเรื่องป่าไม้เป็นปัญหาสำคัญที่สุดปัญหาหนึ่ง ที่เป็นมูลเหตุให้รัฐบาลต้องเร่งดำเนินการปฏิรูปการปกครองมณฑลพายัพให้เป็นที่ยอมรับ ซึ่งรัฐบาลได้พยายามเร่งดำเนินการแก้ไขปัญหานี้มาตั้งแต่ พ.ศ.2417 ได้ออกพระราชบัญญัติเกี่ยวกับกิจการป่าไม้ ถึง 2 ฉบับคือ ฉบับแรกเป็นพระราชบัญญัติสำหรับเจ้าผู้ครองนครที่จะทำสัญญากับชาวต่างประเทศ ต้องได้รับความยินยอมจากรัฐบาลกลางที่กรุงเทพฯ ก่อน และฉบับที่สองเป็นพระบรมราชโองการว่าด้วยการภาษีไม้ซุงและไม้กระยาเลย พระราชบัญญัติทั้งสองฉบับดังกล่าวมีจุดมุ่งหมาย เพื่อควบคุมการอนุญาตให้ทำป่าไม้สักเป็นสำคัญ(ชมัย โฉม สุนทรสวัสดิ์, “การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์เกี่ยวกับกิจการป่าไม้ทางเหนือของไทยตั้งแต่พ.ศ.2439 ถึง พ.ศ.2475” วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2521 ,หน้า 11) และเพื่อแก้ไขปัญหการให้สัมปทานซ้ำซ้อนกันซึ่งเป็นปัญหายุ่งยากมากในขณะนั้นด้วย

ครั้นใน พ.ศ.2426 รัฐบาลไทยก็ได้ทำสัญญาเชิงใหม่กับอังกฤษอีกฉบับหนึ่ง หลังจากที่ได้เคยทำมาแล้วครั้งแรกเมื่อปลายปี พ.ศ.2416 สัญญาเชิงใหม่ฉบับที่สองนี้ได้ห้ามคนในบังคับอังกฤษที่ไม่ได้รับหนังสืออนุญาตจากรัฐบาลกลางเข้าทำป่าไม้เป็นอันตราย และห้ามไม่ให้เจ้าของป่าออกใบอนุญาตให้แก่ผู้ทำป่าไม้หลายคนในท้องที่ตำบลเดียวกัน(เฉลิม ศิริวรรณ,นโยบายการป่าไม้และประวัติกกรรมป่าไม้ของประเทศไทย,หน้า 74-75)

จากสัญญาเชิงใหม่ฉบับที่สอง ทำให้รัฐบาลไทยจำเป็นต้องแก้ไขปัญหการให้สัมปทานซ้ำซ้อนและการเข้าตัดป่าไม้เองโดยไม่ได้รับอนุญาตอย่างจริงจังขึ้น ดังนั้นกรมหมื่นพิชิตปรีชากรทรงแก้ไขปัญหโดยขึ้นแรกประกาศให้บรรดาเจ้าของป่าไม้มาขึ้นบัญชีกับเจ้าหน้าที่ภายในเวลาที่กำหนด หากผู้ใดไม่ปฏิบัติตามจะถือว่าป่าไม้ที่ไม่ได้แจ้งขึ้นบัญชีเป็นของหลวง และถ้าผู้ใดตัดฟันป่าที่ไม่ขึ้นบัญชีเหล่านั้นจะถือว่าเป็นการลักตัดไม้หลวง ซึ่งเป็นผลให้มีผู้มาขึ้นบัญชีป่าไม้ของตนเป็นจำนวนมาก

และทรงจัดการให้แยกบัญชีป่าไม้ที่จะตัดฟันได้เป็นป่า ๆ แต่ละป่าจะมีแผนที่ประกอบ มีการกำหนดเขตแดนที่แน่นอนและทำรายละเอียดว่าเป็นป่าอย่างไร มีไม้เท่าไร ให้ใครทำ เริ่มทำกันเมื่อไร และทำกันอย่างไร(หอจ.ร.5 ม. 58/88 กรมหมื่นพิชิตปรีชากรกราบบังคมทูลรัชกาลที่ 5 เรื่องจัดการราชการเชิงใหม่ ลำพูน ลำปาง ลงวันที่ 4๑6ค่ำ ปี 1246(14 พฤษภาคม 2427)ซึ่งเป็นผลให้สามารถทราบรายละเอียดเกี่ยวกับป่าไม้ในมณฑลพายัพ นอกจากนั้น ยังออกระเบียบให้ข้าหลวงหัวเมือง(คือข้าหลวงที่ดูแลในเขต เมืองเชิงใหม่ ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน ซึ่งแต่เดิมคือตำแหน่งข้าหลวงสามหัวเมือง คือเชิงใหม่ ลำพูน ลำปาง ปฏิบัติหน้าที่ตามสนธิสัญญาเชิงใหม่พ.ศ.2416 แต่ต่อมาตามสนธิสัญญาฉบับที่ 2 พ.ศ.2426 ได้ขยายขอบเขตออกไปครอบคลุมพื้นที่ด้านล้านนาตะวันออก โดยรวมเมืองแพร่ เมืองน่านด้วยจึงเรียกว่าข้าหลวงหัวเมือง) เป็นผู้ให้อนุญาต ทำป่าไม้ โดยกำหนดให้ผู้ทำป่าไม้ในเขตหัวเมืองคือ เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน ต้องมาขออนุญาตทำสัญญาเช่าทำป่าไม้กับข้าหลวง ณ ที่ทำการ การตั้งอำนาจด้านกิจการป่าไม้ดังกล่าว ทำให้สามารถเก็บเงินค่าต้นไม้เพิ่มขึ้นจากเดิมเป็นอันมาก ซึ่งทำรายได้ให้แก่รัฐบาลกลาง (สรสวดี ประยูรเสถียร, “การปฏิรูปการปกครองมณฑลพายัพ(2436-2476)” วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร 2523,หน้า 9)¹¹

กรมหมื่นพิชิตปรีชากรในฐานะข้าหลวงพิเศษทำหน้าที่วางรากฐานการปฏิรูปหัวเมืองลาวเฉียงเท่านั้น โดยใช้เวลาเพียงปีเศษ (ระหว่างพ.ศ.2427-2428) ก็เสด็จกลับกรุงเทพฯ เพื่อช่วยราชการด้านอื่นต่อไป ส่วนการปฏิบัติงานตามปกติ รัฐบาลกลางให้เป็นหน้าที่ของข้าหลวงหัวเมืองดูแล โดยมีนโยบายให้จัดการปกครองตามแบบที่กรมหมื่นพิชิตปรีชากรทรงวางรากฐานไว้

อย่างไรก็ตาม ระเบียบแบบแผนที่กรมหมื่นพิชิตปรีชากรวางไว้เสื่อมคลายลง นับตั้งแต่ พระยาเพชรพิไชย ดำรงตำแหน่งข้าหลวงหัวหัวเมือง ใน พ.ศ.2431 พระยาเพชรพิไชยแทนที่จะรักษาอำนาจ และผลประโยชน์ของ รัฐบาลกลาง กลับเป็นใจให้พระเจ้าอินทวิชยานนท์เจ้าเมืองเชียงใหม่ล้มเลิกระเบียบแบบแผนต่างๆ โดยพระเจ้าอินทวิชยานนท์ ออกหนังสือประกาศเรียกร้องให้รัฐบาลกลางยกเลิกเสนา 6 ตำแหน่ง ยกเลิกระบบภาษีอากร แบบ กรุงเทพฯ ฯ ขอใช้ระบบเดิมเก็บส่วยในอัตรา 10 ชัก 2 แล้วให้นำส่งค่าสนาม ขอเก็บภาษีข้าวเป็นผลผลิต และเก็บ ภาษีหลังคาเรือน ในคำประกาศนั้นอ้างว่าเทศาภิบาลที่รักษายบ้านเมืองไม่พอใจการดำเนินงานของกรมหมื่นพิชิตปรีชากร จึงบันดาลให้ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล และพืชพันธุ์ธัญญาหารก็ไม่อุดมสมบูรณ์เหมือนสมัยเจ้าเมืองเชียงใหม่ก่อน ๆ (หจข.ร.5 ม.58/89 พระเจ้าอินทวิชยานนท์กราบทูลราชการเมืองเชียงใหม่ ลงวันที่ 3๓10 ค่ำ ปีชวด จ.ศ. 1250(11 กันยายน 2431) นับเป็นวิธีการที่อ้างความเชื่อถือของราษฎรเป็นเครื่องมือต่อรอง ซึ่งเข้าใจว่าราษฎร บางส่วนคงเห็นด้วยกับคำประกาศ เพราะกำลังเดือดร้อนกับการกดขี่ของเจ้าภีนาชอากรอยู่แล้ว

หลังจากพระเจ้าอินทวิชยานนท์ ออกหนังสือประกาศให้ราษฎรทราบแล้ว ก็นำความกราบบังคมทูลต่อ รัชกาลที่ 5 ซึ่งรัชกาลที่ 5 ไม่ยอมให้มีการเปลี่ยนแปลงใด ๆ เข้าสู่ระบบเดิม แต่เมื่อเวลาผ่านไปไม่กี่เดือน พระยาเพชรพิไชยกลับยินยอมให้พระเจ้าอินทวิชยานนท์ยกเลิกระบบการเก็บภาษีแบบกรุงเทพฯ โดยผลการ นอกจากนั้น พระยาเพชรพิไชยยังใช้ตำแหน่งหาผลประโยชน์ เช่น ทูรจัดเงินหลวงถึง 16,377 รูปี(หจข. ร.5 ม.58/93 เจ้าพระยารัตน บดินทร์กราบบังคมทูลรัชกาลที่ 5 ลงวันที่ 3 เมษายน ร.ศ.108-24 มิถุนายน ร.ศ.108) และร่วมมือกับเจ้าเมือง เชียงใหม่ให้อนุญาตเปิดบ่อนการพนัน ทั้งที่เมื่อสมัยกรมหมื่นพิชิตปรีชากรทรงมีประกาศห้ามเล่นการพนันทุกชนิด เป็นอันขาด (หจข.ร.5 มท.จ.ศ.1250 เล่ม 36, หน้า 194-198) พระยาเพชรพิไชยกระทำผิดอย่างร้ายแรงดังกล่าว จึงถูก เรียกตัวกลับกรุงเทพฯ ทันที และผลการปฏิบัติงานของพระยาเพชรพิไชยสร้างความแตกแยกในหมู่ข้าราชการไทยที่ ส่วนกลางส่งมา เนื่องจากมีข้าราชการไทยอีกกลุ่มหนึ่งพยายามรักษาอำนาจรัฐบาลกลางอย่างเต็มที่ ความแตกแยก ของข้าราชการไทยทำให้ราชการต่าง ๆ หยุดชะงักลงและเป็นโอกาสให้เจ้าเมืองเชียงใหม่เรียกร้องอำนาจ และ ผลประโยชน์คืน

ในการแก้ไขปัญหารัฐบาลกลางส่งข้าหลวงชุดใหม่มาประกอบด้วยพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าโสณ บัณฑิตย์ ดำรงตำแหน่งข้าหลวงพิเศษ และพระยามหาเทพในตำแหน่งข้าหลวงหัวหัวเมือง ดำเนินการแก้ไข สถานการณ์โดยพยายามรักษาอำนาจรัฐบาลกลาง อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงข้าหลวงก็ไม่ได้ทำให้สถานการณ์ สงบได้ในทันที แต่สถานการณ์กลับทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น เพราะความต้องการรักษาอำนาจและผลประโยชน์ของ เจ้าหลวงและเจ้านายบุตรหลานยังคงมีอยู่มาก ขณะเดียวกันปัญหาจากความเดือดร้อนของราษฎรที่ถูกเก็บภาษีอย่าง รุนแรงก็ยังไม่ได้รับการแก้ไข เพราะข้าหลวงที่ขึ้นไปใหม่ต้องใช้เวลาศึกษางาน และสะสางความผิดของข้าหลวง คนเก่า ส่วนเจ้าภีนาชอากรต่างกำเริบใจเก็บภาษีอากรอย่างเข้มงวด ทั้งใช้อำนาจตามอำเภอใจ จนในที่สุดราษฎร ส่วนหนึ่งทนไม่ได้ รวมตัวต่อต้านเจ้าภีนาชอากรขึ้น จนกลายเป็นกบฏพระยาปราบสงคราม (พญาผาบ)

กบฏพระยาปราบสงครามเกิดขึ้นในปี พ.ศ.2432 ที่ตำบลหนองจ้อม อำเภอสันทราย เชียงใหม่ จาก การศึกษาพบว่า พระยาปราบสงครามผู้นำกบฏมีตำแหน่งเป็นแม่ทัพเมืองเชียงใหม่ ซึ่งมีความสามารถสูงและเป็น ผู้ปกครองระดับท้องถิ่น โดยได้รับความไว้วางใจจากเจ้าเมืองเชียงใหม่ให้ปกครองและเก็บภาษีด้านฝั่งตะวันออก ของแม่น้ำปิง คือ บริเวณแขวงจ้อม (หนองจ้อม) แขวงค้อ (แม่ค้อ) และแขวงกอก(ในปัจจุบัน 3 แขวงดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของอ.สันทราย อ.ดอยสะเก็ด และอ.สันกำแพง) จากหลักฐานของทางราชการระบุชัดเจนว่าพระยาปราบ สงครามเป็นแคว้น (ก่านัน) แต่เมื่อพิจารณาหน้าที่ของพระยาปราบสงครามซึ่งได้ปกครองแคว้นและแก้บ้าน (ผู้ใหญ่บ้าน) โดยพิจารณาจากคำกราบบังคมทูลรัชกาลที่ 5 ของเจ้าพระยาพลเทพ มีความตอนหนึ่งว่า "เป็นต้นท้าว

ขุนกรมการแขวงกำนันนายบ้าน”(หอข.ร.5 ม.58/1 พระยาพลเทพกราบบังคมทูลรัชกาลที่ 5 ลงวันที่ 20 มีนาคม ร.ศ. 108) เพราะฉะนั้นหากเทียบอำนาจหน้าที่นี้คงเท่ากับนายอำเภอ แต่ในสมัยนั้นบริเวณ 3 แขวงดังกล่าวขึ้นกับเมือง เชียงใหม่ ยังไม่มีการจัดตั้งเป็นอำเภอดังปัจจุบัน จากการสัมภาษณ์บุคคลในท้องถิ่นต่างมีความเห็นตรงกันว่า พระยาปราบสงครามเป็นผู้นำท้องถิ่นที่เก่งกล้าด้านไสยศาสตร์และการรบพุ่งเป็นที่ยอมรับนับถือและเลื่องลือในหมู่บ้านละแวกนั้น ซึ่งคงมีส่วนทำให้ราษฎรที่เดือดร้อนจากการเก็บภาษีเข้าร้องเรียนต่อพระยาปราบสงคราม พระยาปราบสงครามจึงออกปกป้องราษฎรจนลูกหลานเป็นกบฏพระยาปราบสงคราม

เหตุการณ์กบฏพระยาปราบสงครามมีจุดเริ่มต้นจากระบบเก็บภาษีอากรผูกขาด โดยเฉพาะภาษีหมาก พลุ มะพร้าว เมื่อพระองค์เจ้าโสณบัณฑิตฯกำหนดให้เก็บอากรพืชสวนแบบกรุงเทพฯ คือออกเก็บปีละครั้ง แทนระบบเดิมที่กรมหมื่นพิเชษฐปรีชากรกำหนดให้มีการเสียภาษีเฉพาะเมื่อมีการซื้อขายเกิดขึ้นเท่านั้น ฉะนั้นระบบใหม่แม้ไม่มีการซื้อขายก็ถูกเก็บภาษี หรือยังไม่ทันขายก็ต้องเสียภาษีแล้ว ทำให้ราษฎรไม่สามารถหาเงินมาเสียได้ทัน ราษฎรจึงต้องการเสียภาษีเป็นผลผลิตทางเกษตรตามระบบการเก็บภาษีแบบเดิมของล้านนา

น้อยวงศ์เป็นผู้ประมูลภาษีหมาก มะพร้าว พลุ ได้ในอัตราปีละ 41,000 รูปี(เรื่องเดียวกัน) ซึ่งสูงกว่าอัตราเดิมถึง 16,000 รูปี ดังนั้นจึงจำเป็นต้องเก็บภาษีอย่างเข้มงวดเพื่อให้ได้เงินกลับคืนมาให้มากที่สุด น้อยวงศ์ได้ออกเก็บภาษีตั้งแต่เดือนสิงหาคม พ.ศ.2432 เป็นต้นมา ในอัตราที่สูงกว่าเดิม คือ หมาก 2 ดัน ต่อวัน มะพร้าว 1 ดัน ต่อวัน ราษฎรที่ปลูกสวนพืชดังกล่าวได้รับการเดือดร้อนจากการข่มเหงของพวกเจ้าภาษีที่บังคับให้จ่ายค่าภาษีตามตนกำหนด ซึ่งเป็นเงินจำนวนมาก โดยเฉพาะแขวงคือ แขวงจอม และแขวงกอก ในเขตพระยาปราบสงคราม ปกครองเป็นบริเวณที่นิยมปลูกต้นหมากกันมากมาจนต้องใช้วิธีการนับโดยจกดอกมัดละร้อย นำไปมัดตามโคนต้นหมาก แล้วหักลบออกจากดอกที่เหลือ(สัมภาษณ์ลุงหนาน นันตา อายุ 51 ปีบ้านสันทรายหลวง อ.สันทราย จ. เชียงใหม่ วันที่ 15 พฤศจิกายน 2523)แต่ชาวบ้านจะต้องเสียภาษีระหว่าง 80-200 รูปี(หอข. ร.5.58/98 พระยามหาเทพกราบบังคมทูลฯพณฯสมุหนายก ที่ 23/108 ลงวันที่ 19 มกราคม ร.ศ.108) ซึ่งเป็นอัตราที่สูงมาก เมื่อเทียบกับสมัยที่พระยาปราบสงครามทำหน้าที่เก็บภาษีส่งให้เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่จะเก็บภาษีหลังคาเรือนครอบครัวละ 5 รูปี ส่วนข้าวก็เก็บตามจำนวนพันธุ์ที่ใช้ปลูกในอัตราพันธุ์ข้าวปลูก 1 ถึง เสียส่วย 2 ถึง

เมื่อพวกเจ้าภาษีมาเก็บอากรพืชสวนดังกล่าวในเขตแขวงจอม (ตำบลหนองจอม อำเภอสันทรายในปัจจุบัน) ราษฎรส่วนหนึ่งไม่สามารถนำเงินมาชำระค่าภาษีได้จึงขอเสียเป็นผลผลิต พวกเจ้าภาษีไม่ยอมกลับข่มเหงจำข่มขู่ซื้อเอาราษฎร สร้างความไม่พอใจแก่ราษฎรที่พบเห็นเกิดรวมตัวกันต่อต้านพวกเจ้าภาษีโดยมีพระยาปราบสงครามเป็นผู้นำ ซึ่งเริ่มต่อต้านด้วยการประกาศห้ามไม่ให้เจ้าภาษีเก็บภาษีในเขตตำบลหนองจอมแล้วลูกหลานใหญ่โตถึงกับวางแผนจะเข้าโจมตีเมืองเชียงใหม่ โดยมุ่งหมายจะสังหารข้าราชการจากส่วนกลางและเจ้าภาษีชาวจีน ในฐานะผู้สร้างความเดือดร้อน(เรื่องเดียวกัน)แต่ถูกทางการปราบปรามเสียก่อน โดยมีพระยาปราบสงครามหลบหนีไปได้จึงรวมกำลังขึ้นอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งครั้งหลังได้รับความช่วยเหลือจากเจ้าเมืองเชียงตุงสามารถยึดเมืองฝางได้ อย่างไรก็ตามในที่สุดก็ถูกทางการปราบปรามจนสำเร็จ(หอข.ร.5 ค.40/3 รายงานหลวงประกาศดีกิจกราบทูลพระองค์เจ้าโสณบัณฑิตฯ เรื่องปราบกบฏพระยาปราบสงคราม ลงวันที่ 28 มีนาคม ร.ศ.108)

สาเหตุของกบฏพระยาปราบสงคราม เป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง การปกครองและเศรษฐกิจ อันเนื่องมาจากการปฏิรูปการปกครองในเมืองเชียงใหม่ ซึ่งทำให้เจ้าเมืองเชียงใหม่และเจ้านายบุตรหลานต้องสูญเสียอำนาจและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ จึงพยายามต่อต้านการดำเนินงานปฏิรูปการปกครองตลอดมาและในเหตุการณ์กบฏพระยาปราบสงคราม เจ้านายในเมืองเชียงใหม่ก็มีส่วนสนับสนุนอยู่เบื้องหลัง (หอข.ร.5 ม.58/103 พระองค์เจ้าโสณบัณฑิตฯกราบบังคมทูลรัชกาลที่ 5 ที่ 18/119 ลงวันที่ 21 มีนาคม ร.ศ.108)¹

กล่าวได้ว่าการปฏิรูปการปกครองของกรมหมื่นพิชิตบริหารนั้นได้กระทบกระเทือนถึงโครงสร้างทางการปกครองในระดับต่างทั้งหมด ซึ่งรวมถึงแคว้นและแคว้นด้วย ข้าราชการท้องถิ่นเหล่านี้ก่อนหน้าจะปฏิรูปการปกครอง เป็นกลุ่มที่เคยมีผลประโยชน์ต่อการเก็บรวบรวมภาษีอากรให้เจ้าเมืองเชียงใหม่ ข้าราชการท้องถิ่นจึงสูญเสียผลประโยชน์และรู้สึกว่าการรัฐบาลกลางเข้ามายุ่งเกี่ยวมากเกินไป หลักฐานที่สนับสนุนนั้นเห็นได้ชัดว่า ผู้ร่วมก่อการกบฏครั้งนี้ล้วนเป็นข้าราชการระดับท้องถิ่น ประกอบด้วย พระยาชัยยะ (แคว้นแม่คือ) ท้าวยาวิไชย (แคว้นบ้านป่าบง) พระยารัตนคูหา (แคว้นบ้านถ้ำ) พระยาจินใจ (แคว้นจอม) พระยาชมภู (แคว้นฝาย) ท้าวเชื่อนคำ (แคว้นกอก) และท้าวซัด ท้าวใจ ท้าวเชื่อนแก้ว ท้าวราช ท้าวขันคำ แสนเทพสุรินทร์ เป็นต้น(หจข.ร.5 ม.58/98 พระยามหาเทพกราบเรียน ฯพลฯสมุหนายก ที่ 23/108 ลงวันที่ 19 มกราคม ร.ศ.108)¹

สำหรับสาเหตุที่ผลักดันให้พระยาปราบสงครามก่อการกบฏผู้เขียนเข้าใจว่าเป็นผลโดยตรงจากการสูญเสียผลประโยชน์ด้านการจัดเก็บภาษีด้านแม่ปิ้งฝั่งตะวันออก นอกจากนั้นยังมีสาเหตุประกอบการตัดสินใจของพระยาปราบสงครามอีกด้วย ได้แก่ การได้รับความสนับสนุนจากเจ้านายในเมืองเชียงใหม่ และไม่พอใจการทำทารุณต่อราษฎรในความปกครอง ซึ่งพระยาปราบสงครามตามคำบอกเล่าเป็นคนรักความยุติธรรม(ศึกษารายละเอียดในสรีสวัสดิ อ่องสกุล, “กบฏพระยาปราบสงครามแม่ทัพเมืองเชียงใหม่พ.ศ. 2432”, ใน ความเชื่อพระศรีอารีย์ และกบฏผู้มีบุญในสังคมไทย, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2527, หน้า 123-147)

หลังจากเกิดกบฏพระยาปราบสงคราม รัฐบาลกลางผ่อนปรนให้แก่เจ้านายเมืองเหนือบ้างจึงอนุญาตให้พระเจ้าอินทวิชยานนท์ ยกเลิกเกณฑ์ผู้ช่วย 6 ตำแหน่งตามที่เสนอมา ซึ่งสำเร็จใน พ.ศ.2435 ส่วนเจ้าพรหมมณีพงศ์ธาดา เจ้าผู้ครองนครลำปางถือโอกาสยกเลิกภาษีอาศ และเก็บค่านาเป็นส่วยข้าวขึ้นทางหลวงตามเดิม โดยไม่ได้รับพระบรมราชานุญาตเสียก่อน(หจข.ร.5 ม.2.12ก/27 โทรเลขพระยาไกรโกษาถึงพระยาศรีสิงหเทพ ลงวันที่ 14 มกราคม ร.ศ.109) ทำให้อำนาจของรัฐบาลกลางลดลงตามลำดับ ระหว่าง พ.ศ.2432-2435 รัฐบาลไม่มีการแก้ไขปัญหานี้ใด ๆ

อนึ่ง อุปสรรคที่สำคัญของการปฏิรูปการปกครอง นอกจากการต่อต้านจากเจ้านายผู้สูญเสียอำนาจโดยตรงแล้ว ยังเกิดจากการปฏิบัติหน้าที่ของข้าหลวงที่ส่งขึ้นไปปฏิบัติหน้าที่ ระหว่าง พ.ศ.2417-2435 ได้ใช้อำนาจหน้าที่ไปในทางมิชอบ ด้วยระยะทางที่ห่างไกลระหว่างกรุงเทพฯ กับล้านนา ทำให้การตรวจสอบข้าหลวงค่อนข้างยากข้าหลวงส่วนหนึ่งจึงมุ่งแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัว และกดขี่ราษฎรได้รับความเดือดร้อนและบางครั้งก็เกิดความบาดหมางกันเองในหมู่ข้าหลวงไทยด้วยกัน การกระทำดังกล่าวก่อให้เกิดความรู้สึกเจ็บช้ำน้ำใจต่อราษฎร และสร้างความเกลียดชังและแบ่งแยกเป็น "พวกไทยพวกลาว" การแก้ไขปัญหานี้ที่รัฐบาลทำตลอดมาคือ เรียกตัวลงมากรุงเทพฯ แล้วส่งคนใหม่ไปแทน แต่ก็ยังพบว่า ข้าหลวงที่ส่งไปนั้น ใช้อำนาจหน้าที่แสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัว ทุจริต และไม่รักษาอำนาจรัฐและยอมให้เจ้านายแก้ไขระเบียบแบบแผนที่กรมหมื่นพิชิตบริหารวางไว้โดยพลการ ข้าหลวงส่วนหนึ่งยอมอ่อนให้กับเจ้านาย อีกส่วนหนึ่งเห็นว่า ต้องรักษาอำนาจรัฐให้มั่นคงโดยไม่ยอมผ่อนปรน ความขัดแย้งกันเองในหมู่ข้าหลวงไทย ทำให้ต้องเปลี่ยนข้าหลวงชุดใหม่ไปแทนอยู่บ่อยครั้ง

สมัยปฏิรูปการปกครองมณฑลลาวเฉียง (พ.ศ.2436-2442)

ความจำเป็นต้องปรับปรุงการปกครองมณฑลลาวเฉียงหรือ มณฑลพายัพในเวลาต่อมาเกิดขึ้นอีกครั้งหนึ่งหลังจากที่รัฐบาลไทยต้องยอมยกหัวเมืองเงี้ยวทั้งห้าและหัวเมืองกะเหรี่ยง ซึ่งปัญหาวุ่นวายเสมอมาให้แก่รัฐบาลอังกฤษในปี พ.ศ.2435 และในปี พ.ศ.2436 ไทยก็เสียดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงแก่ฝรั่งเศสในวิกฤตการณ์ ร.ศ.112 ทำให้เขตแดนด้านตะวันออกของมณฑลลาวเฉียงต้องเผชิญกับการรุกรานของฝรั่งเศสตลอดมา ในที่สุดไทยต้องเสียหัวเมืองฝั่งขวาแม่น้ำโขง ซึ่งขึ้นกับเมืองน่านแก่ฝรั่งเศสใน พ.ศ.2446

การดำเนินงานครั้งนี้พระยาทรงสุรเดช (อ้น บุณนาค) ดำรงตำแหน่งข้าหลวงใหญ่มณฑลลาวเฉียงเป็นเวลา 6 ปี (พ.ศ.2436-2442) และได้ขยายเขตการปฏิรูปออกไปจากเดิมถึงเมืองแพร่ และเมืองน่านด้วย พระยาทรงสุรเดชจัดการปฏิรูปหลายด้าน จนสามารถรวมอำนาจเข้าสู่รัฐบาลกลางสำเร็จอีกขั้นหนึ่ง

การปกครอง : พระยาทรงสุรเดชริเริ่มจัดตั้งกองมณฑลลาวเฉียง ซึ่งเป็นหน่วยงานที่สำคัญมาก กองมณฑลมีพระยาทรงสุรเดช ข้าหลวงใหญ่ผู้บังคับบัญชาสูงสุด และมีข้าหลวงรองในตำแหน่งข้าหลวงมหาดไทย ข้าหลวงยุติธรรม ข้าหลวงคลัง ข้าหลวงป่าไม้ และมีข้าราชการระดับเสมียน พนักงานประจำอยู่ในกองมณฑล รูปแบบการปกครองดังกล่าวจะเห็นว่า มีลักษณะคล้ายคลึงกับการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาลซึ่งจะจัดในสมัยต่อมา อาจกล่าวได้ว่าเป็นช่วงที่รัฐบาลกลางได้เตรียมพื้นฐานที่จะปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาลในมณฑลพายัพให้เป็นแบบแผนเช่นเดียวกับมณฑลอื่นๆ และข้อบกพร่องครั้งนี้จะได้รับการแก้ไขในสมัยมณฑลเทศาภิบาล

ส่วนการปกครองในระดับเมือง พระยาทรงสุรเดชพยายามรวมอำนาจเข้าสู่ส่วนกลางมากยิ่งขึ้น ในกรณีเมืองเชียงใหม่ พระยาทรงสุรเดชตั้งตำแหน่งพระยาผู้ช่วยเสนาทั้ง 6 ให้ครบทุกตำแหน่ง หลังจากที่ถูกเจ้าเมืองเชียงใหม่ยกเลิกไปในครั้งที่เจ้าพระยาพลเทพเป็นข้าหลวงพิเศษใน พ.ศ.2433 การตั้งเสนา 6 ตำแหน่ง พระยาทรงสุรเดชใช้วิธีการที่เรียกว่า "อุบายเกี่ยวลาว"(หจข.ร.5 ม.58/33 พระยาศรีสหเทพกราบทูลกรมหลวงดำรงราชานุภาพ ฉบับที่ 10/1352 ลงวันที่ 2 เมษายน ร.ศ.119) โดยเกลี้ยกล่อมเจ้าเมืองเชียงใหม่ให้แต่งตั้งผู้ช่วยเสนา 6 ตำแหน่งขึ้น ซึ่งประสบความสำเร็จ พระยาทรงสุรเดชจึงตั้งข้าราชการที่ทำการในกองมณฑล มาดำรงตำแหน่งสำคัญเช่น ผู้ช่วยเสนาคลังและผู้ช่วยเสนานา ทั้งยังดึงเอาตำแหน่งสำคัญทั้งสองมารวมไว้ที่ว่าการมณฑลลาวเฉียง การกระทำดังกล่าวก็เท่ากับที่ว่ากรมมณฑลแย่งตำแหน่งและงานต่าง ๆ ที่ระดับเมืองเคยทำ ซึ่งเจ้านายบุตรหลานเริ่มไม่พอใจเพราะเกรงว่าจะสูญเสียอำนาจต่าง ๆ ที่มีอยู่อย่างรวดเร็ว และเกรงว่ารัฐบาลจะยกตำแหน่งต่าง ๆ ไปไว้ ณ ที่ว่าการมณฑลเสียหมดจนกระทั่งตนไม่มีอำนาจหน้าที่จะทำกิจการใด ๆ ความไม่พอใจการกระทำของพระยาทรงสุรเดช เป็นสาเหตุให้เจ้านายในเมืองเชียงใหม่ทำหนังสือร้องเรียนนำขึ้นกราบบังคมทูลรัชกาลที่ 5

ในการปกครองเมืองต่าง ๆ พระยาทรงสุรเดชจัดส่งข้าหลวงไปประจำเมืองตามลำดับความสำคัญ คือ พระยาทรงสุรเดชถือเป็นข้าหลวงที่ 1 ประจำอยู่ที่เมืองเชียงใหม่ โดยเขตการปกครองรวมไปถึงเมืองลำพูนด้วย รองลงมามีข้าหลวงที่ 2 ประจำอยู่ที่เมืองลำปาง และเมืองน่านและข้าหลวงที่ 3 ประจำอยู่ที่เมืองแพร่ ข้าหลวงที่ส่งไปประจำเมืองจะเป็นตัวแทนของข้าหลวงใหญ่ทำหน้าที่ให้คำปรึกษาแก่เจ้านายบุตรหลานเพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลกลาง

อย่างไรก็ตาม ในช่วงที่พระยาทรงสุรเดชดำเนินการปฏิรูปไม่ปรากฏว่า ได้มีการเปลี่ยนแปลงในระดับอำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน แต่อย่างใด คงปล่อยให้สภาพดั้งเดิม การเปลี่ยนแปลงในระดับท้องถิ่นจะเด่นชัดในสมัยที่มีการปกครองแบบเทศาภิบาล

การศาล : ก่อนการปฏิรูปการปกครอง เรื่องการศาล และการออกกฎหมายเป็นอำนาจและหน้าที่ของเจ้านายในท้องถิ่น เมื่อกรมหมื่นพิชิตบริหารทรงปฏิรูปการปกครองได้ตั้ง กรมยุติธรรมทำหน้าที่พิจารณาคดี แต่ในทางปฏิบัติเสนา 6 ตำแหน่งในกรมต่าง ๆ ต่างก็พิจารณาคดีด้วย พระยาทรงสุรเดชจึงจัดการให้รวมศาลที่กระจายอยู่ตามกรมต่าง ๆ มาไว้ที่กรมยุติธรรมเพียงแห่งเดียว โดยมีเจ้าบุรีรัตน์เป็นเสนายุติธรรม ในนครเชียงใหม่ ศาลนี้มีฐานะเป็นศาลเมือง ด้านวิธีการพิจารณาจะใช้ตามจารีตเดิม ซึ่งไม่ให้ความยุติธรรมเพียงพอ จนมีการกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวขึ้น ดังเช่น ในคดีนายน้อยหมิถูกเจ้าราชภาติกวงศ์ใช้อำนาจเขียนอย่างจารีตนครบาลเพื่อให้ยอมรับผิด หลังจากคดีดังกล่าวผ่านไป พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงห้ามไม่ให้มีการเขียนแบบจารีตนครบาลอีกต่อไป(หจข. ร.5 ข.11/49 เรื่องนายน้อยหมิ กล่าวโทษต่อศาลเมืองเชียงใหม่ ลงวันที่ 16 กุมภาพันธ์ ร.ศ.116)

อย่างไรก็ตาม การปรับปรุงการศาลในสมัยนี้เริ่มในส่วนศาลมณฑล โดยใช้กฎหมายและกระบวนการยุติธรรมตามแบบอย่างที่ตั้งอยู่ในส่วนกลาง โดยอาศัยนักกฎหมายจากส่วนกลาง ศาลมณฑลลาวเฉียง หรือ มณฑลพายัพจัดตั้ง พ.ศ.2437 ทำหน้าที่เป็นศาลอุทธรณ์ เพื่อพิจารณาคำร้องที่อุทธรณ์มาจากศาลต่างๆ ในมณฑล ไม่ได้ทำหน้าที่พิจารณาคดีที่เกินอำนาจของศาลเมืองตามที่

ประกาศใช้ในพระราชบัญญัติพระธรรมนูญศาลหัวเมือง ร.ศ.114 (พ.ศ.2438) ผลปรากฏว่า ราษฎรนิยมศาลมณฑลมากกว่าศาลเมือง เพราะศาลเมืองยังคงให้อำนาจต่อเจ้านายพื้นเมืองที่ยังใช้วิธีพิจารณาคดีแบบเดิมและที่สำคัญคือ ราษฎรรู้สึกว่า เจ้านายไม่ให้ความยุติธรรม เพราะมักอาศัยอำนาจในทางมิชอบ ทางด้านการศาล จะเห็นว่า รัฐบาลกลางพยายามใช้นโยบายที่ผ่อนปรน ไม่รวบรัดอำนาจเจ้านายในทันที โดยยังคงปล่อยให้มีความสามารถในการศาลต่อไปสักระยะหนึ่งก่อน แต่ขณะเดียวกันก็ค่อย ๆ แทรกอำนาจลงไปแทนที่ อย่างไรก็ตาม พระยาทรงสุรเดช มีความเห็นว่างานด้านศาลไม่จำเป็นเร่งรัด เนื่องจากมีงานอื่น ๆ ที่ต้องทำอีกมาก จึงไม่ทุ่มเทให้กับการศาล(หจข.ร. 5 ม.58/37 พระยาทรงสุรเดชกราบทูลกรมหลวงดำรงราชานุภาพ ที่ 27/503 ลงวันที่ 18 เมษายน ร.ศ.114)การเปลี่ยนแปลงด้านการศาล และกฎหมายครั้งใหญ่ให้เป็นแบบแผนเดียวกับส่วนกลาง โดยยกเลิกอำนาจของเจ้านายทั้งปวงลง และยกเลิกกฎหมายท้องถิ่น จะเริ่มอย่างจริงจังเมื่อจัดการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล

การคลังและภาษีอากร พระยาทรงสุรเดชรวมการคลังเมืองเชียงใหม่เข้ากับคลังมณฑลให้ข้าหลวงใหญ่มีอำนาจสิทธิขาดในการสั่งจ่ายเงินและเก็บภาษีอากร เจ้านายเมืองเชียงใหม่จึงไม่ได้จับจ่ายใช้สอยเงินแผ่นดินอย่างอิสระดังเดิม ทั้งยังจัดการทำงบประมาณรายรับรายจ่ายของเมืองเชียงใหม่ ลำพูน ลำปางขึ้น โดยเฉพาะรายจ่ายในส่วนผลประโยชน์เจ้านายคือเงินประจำตำแหน่ง (ไม่รวมค่าตอบแทนและรายได้พิเศษอื่น ๆ) ได้ถูกกำหนดเป็นตัวเลขไว้ดังนี้ เจ้านครเชียงใหม่ ปีละ 80,000 รูปี เจ้านครลำปาง 30,000 รูปี เจ้านครลำพูน 5,000 รูปี(หจข.ร.5 ม.58/40 เรื่องจัดระเบียบเก็บเงินค่าราชการแลผลประโยชน์ในมณฑลพายัพ ลงวันที่ 5 สิงหาคม ร.ศ.115) หากเจ้านครมีความจำเป็นต้องใช้เงินจำนวนมากก็อนุญาตให้ยืมเงินจากคลังเมืองได้ ในอัตราครั้งละไม่เกิน 10,000 รูปี และหากจะใช้เงินมากกว่านั้นจะต้องขออนุมัติจากเสนาบดีกระทรวงการคลังก่อน การเข้าควบคุมการใช้จ่ายของเจ้าเมืองดังกล่าว ทำให้รู้สึกว่า สูญเสียผลประโยชน์มากมายมหาศาล โดยรัฐบาลกลางดักดวงเอาไปสิ้น พระเจ้านันทวิษยานนท์จึงกล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า "...เมืองเชียงใหม่เหลือแต่กระดูก ชื่นเขาเอาไปกินเลี้ยง..." (หจข.ร.5 ค.14.4/2 กรมหลวงเทวะวงษ์วโรปการกราบบังคมทูลรัชกาลที่ 5 ที่ 40/3534 ลงวันที่ 23 พฤษภาคม ร.ศ.111)

ในขณะที่ดำเนินการลดผลประโยชน์อยู่นั้น พระเจ้าเชียงใหม่อินทวิชยานนท์ถึงแก่พิราลัยพระยาทรงสุรเดชจึงตัดเงินผลประโยชน์ จาก 80,000 รูปี ให้เหลือปีละ 30,000 รูปี พร้อมทั้งลดเงินเดือนเจ้านายบุตรหลานที่รับราชการ และจัดการโยกย้ายถอดถอนบางตำแหน่งแล้วให้ข้าราชการไทยเป็นแทน พร้อมกับเพิ่มเงินเดือนให้ฝ่ายข้าราชการไทย

ส่วนด้านภาษีอากร ซึ่งเป็นปัญหาใหญ่ที่สร้างความเดือดร้อนแก่ราษฎร จนเกิดกบฏพระยาปราบสงครามนั้น การแก้ไขปัญหานี้ พระยาทรงสุรเดชให้เปลี่ยนวิธีการเก็บภาษีอากรแบบผูกขาดมาเป็นให้เจ้าหน้าที่ของรัฐจัดเก็บ โดยเริ่มทดลองเก็บภาษีนาและยาสูบก่อน โดยในขั้นต้นให้เจ้านายบุตรหลานที่รับราชการในตำแหน่งเสนากรมคลัง และเสนานา ทำหน้าที่เก็บภาษีนาและยาสูบ และยกเว้นการเก็บภาษีนาแก่เจ้านครและเจ้านายบุตรหลาน คือ เจ้านครยกเว้น จำนวน 1,000 ไร่ เจ้าอุปราชยกเว้น 500 ไร่ เจ้าราชวงศ์ เจ้าราชบุตร เจ้าบริรักษ์ ยกเว้น 200 ไร่ เจ้าชั้นผู้น้อยยกเว้นตามลำดับชั้น(หจข.ร.5 ค. 14.2 ก/12 พระยาทรงสุรเดชกราบทูลกรมหลวงดำรงราชานุภาพ ลงวันที่ 10 ธันวาคม ร.ศ.114 อย่างไรก็ตาม เจ้านายบุตรหลานเก็บภาษีได้เพียงปีเดียวก็ต้องล้มเลิก เนื่องจากความยากลำบากในการเก็บ และรายได้จากการเก็บก็ลดลงด้วย เจ้านายบุตรหลานจึงขอยกเลิกทำหน้าที่เก็บ ทางรัฐบาลกลางจึงส่งข้าราชการจากส่วนกลางไปทำหน้าที่เก็บภาษีแทน ส่วนภาษีอื่น ๆ นอกจากภาษีนาและยาสูบแล้ว รัฐบาลกลางยังให้ชาวจีนผูกขาดตามเดิม แต่ให้อำนาจการประมูลอยู่ที่ข้าหลวงใหญ่โดยที่เจ้านครได้รับส่วนแบ่งผลประโยชน์จำนวนหนึ่ง แต่ไม่มีสิทธิอนุมัติการประมูล(สรสวดี ประยูรเสถียร, “การปฏิรูปการปกครองมณฑลพายัพ(2436-2476)”, วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2523, หน้า 145-152)

การป่าไม้ : ปัญหาจากธุรกิจการทำป่าไม้ ตั้งแต่ พ.ศ.2417 ได้ปรับปรุงแก้ไขมาโดยตลอด มีการจัดตั้งกรมป่าไม้ โดยรัฐบาลได้จ้าง มร. เอช สเลด (Mr. H. Slade) ผู้เชี่ยวชาญการป่าไม้ชาวตะวันตก เป็นอธิบดีกรมป่าไม้คนแรกของสยาม ความรู้ด้านป่าไม้นี้ชาวสยามได้เรียนรู้จากชาวตะวันตก และสยามเพิ่มอธิบดีเป็นชาวสยาม ตั้งแต่ พ.ศ.2467 เป็นต้นมา กรมป่าไม้ เริ่มจัดตั้งที่นครเชียงใหม่ ใน พ.ศ.2439 โดยขึ้นตรงต่อกระทรวงมหาดไทย

กรมป่าไม้ ดำเนินการปรับปรุงกิจการป่าไม้หลายประการที่สำคัญได้แก่

1) การโอนกรรมสิทธิ์พื้นที่ป่าไม้ในมณฑลลาวเฉียงเป็นสมบัติของแผ่นดิน โดยเริ่มเจรจากับเจ้าผู้ครองนครเมืองเล็ก ๆ ไปก่อน คือ เมืองแพร่ เมืองน่าน แล้วจึงค่อยดำเนินการกับเมืองใหญ่ตามลำดับ คือเจรจากับเมืองลำพูน ลำปาง และเชียงใหม่ บรรดาเจ้าผู้ครองนครต่าง ๆ ยกเว้นเชียงใหม่ ยอมถวายให้แก่อำริราช โดยตี ส่วนเมืองเชียงใหม่ พระเจ้าอินทวิชยานนท์ ไม่ยอมให้ ได้พยายามขอต่อรอง โดยผ่านทางพระราชชายาเจ้าดารารัศมี ให้ช่วยเจรจาก่อนผัน แต่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงชี้แจงว่าควรปฏิบัติเช่นเดียวกับเมืองอื่น ๆ ไม่ควรยกเว้นเฉพาะเชียงใหม่ ในที่สุดป่าไม้ทั้งหมดในภาคเหนือก็อยู่ภายใต้อำนาจรัฐบาล อย่างไรก็ตาม เมื่อเจ้านายยอมเสียกรรมสิทธิ์แล้ว รัฐบาลจึงแบ่งปัน "ค่าตอบแทน" หนึ่งให้แก่เจ้าผู้ครองนครและเจ้านายบุตรหลานเป็นประจำทุกปี นอกจากนี้ ยังอนุญาตให้เจ้านายเมืองลำปาง เมืองน่าน และเมืองแพร่ ซึ่งเคยประกอบอาชีพทำไม้เอง มีสิทธิ์ขอเช่าทำไม้ได้เหมือนดังผู้มีกิจการป่าไม้ทั้งหลาย โดยรัฐบาลได้กำหนดขอบเขตจำนวนไม้และบริเวณที่เช่าทำด้วย(สมัย โจน สุนทรสวัสดิ์, “การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์เกี่ยวกับกิจการป่าไม้ทางภาคเหนือของประเทศไทยตั้งแต่พ.ศ.2439 ถึงพ.ศ.2475”, วิทยานพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิตภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2521, หน้า103-104)

2) การปรับปรุงสัญญาอนุญาตให้ทำป่าไม้ให้รัดกุมยิ่งขึ้น เช่น การได้รับพระบรมราชานุญาต , กำหนดอายุสัญญา , อัตราค่าตอบแทน , ขนาดไม้ที่ตัด , ระยะเวลาการไม่ เป็นต้น นอกจากนี้ ได้ดำเนินนโยบายบำรุงรักษาไม้ โดยออก พระราชบัญญัติป้องกันการลักลอบตัดป่าไม้ ร.ศ.117 การสำรวจทำแผนที่ป่าไม้ และพระราชบัญญัติคุ้มครองและรักษาป่า ร.ศ.116

การจัดการในด้านต่าง ๆ ของพระยาทรงสุรเดชที่กล่าวมา สร้างความรู้สึกคับคั่งต่อเจ้านายบุตรหลานในเมืองเชียงใหม่มาก จนเกิดการแตกแยกแบ่งเป็นฝ่ายข้าหลวงและฝ่ายเจ้านายบุตรหลานซึ่งมีความรุนแรงถึงขนาดแบ่งเขตแดนกัน ฝ่ายข้าหลวงอยู่ด้านริมแม่น้ำปิง ส่วนเจ้านายบุตรหลานอยู่ในกำแพงเมือง และทั้งสองฝ่ายมุ่งประทุษร้ายต่อกัน สถานการณ์จึงตึงเครียดขึ้นอีกครั้งหนึ่ง นอกจากนี้ เจ้าอุปราชอินทวโรธและเจ้านายบุตรหลาน ได้ทำหนังสือกราบบังคมทูลขอพระบรมราชานุญาตย้ายข้าหลวงใหญ่รัชกาลที่ 5 ทรงแก้ไขโดยเรียกตัวพระยาทรงสุรเดชกลับกรุงเทพ ฯ อย่างไรก็ดี สมัยพระยาทรงสุรเดชปฏิรูปมณฑลลาวเฉียง (พ.ศ.2436-2442) สามารถตรึงอำนาจเจ้านายลงไปได้มากแล้ว และมีสภาพพร้อมที่จะจัดการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาลต่อไปได้ ดังนั้น จึงโปรดเกล้าฯ ให้พระยานริศรราชกิจ (สาย โชติกเสถียร) ซึ่งไม่เข้มงวดเช่นพระยาทรงสุรเดชขึ้นไปเป็นข้าหลวงเทศาภิบาลแทน และเริ่มจัดการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล โดยมีพระยาศรีสหเทพ (เส็ง วิริยศิริ) ดำเนินการปฏิรูป (ธันวาคม 2442-เมษายน 2443)

สมัยจัดการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล (พ.ศ.2442-2476)

มณฑลพายัพจัดระบบเทศาภิบาลระหว่าง พ.ศ.2442-2476 และยกเลิกหลังการปฏิวัติสยาม2475 เพียงเล็กน้อย อาจถือเป็นเวลาเกือบยี่สิบปี ในช่วงเวลาราว 34 ปีนั้น แบ่งได้เป็น 3 ช่วง ดังนี้ ช่วงการสถาปนาระบบมณฑลเทศาภิบาล ช่วงสร้างสำนักรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และช่วงการยกเลิกเขตพิเศษมณฑลพายัพ

1. การสถาปนาระบบมณฑลเทศาภิบาล : การสถาปนาเมืองประเทศราช(พ.ศ.2442-2445)

การจัดตั้งมณฑลเทศาภิบาลเริ่มจากหัวเมืองชั้นในก่อน แล้วขยายไปยังหัวเมืองประเทศราช เริ่มตั้งแต่ พ.ศ.2437 จนถึง พ.ศ.2449 จึงทั่วพระราชอาณาจักร รวม 18 มณฑล มณฑลพายัพจัดเป็นมณฑลเทศาภิบาล ปลายปี พ.ศ.2442 อย่างไรก็ดีตาม ดินแดนส่วนนี้ได้รับการปฏิรูปมาตั้งแต่ก่อนหน้าเป็นมณฑลเทศาภิบาลแล้ว (คือ พ.ศ.2427-2442) การจัดการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาลเป็นการยกเลิกฐานะหัวเมืองประเทศราชล้านนามาเป็นดินแดนส่วนหนึ่งในพระราชอาณาจักรอย่างแท้จริง ดังนั้นเจ้าเมืองประเทศราชจะไม่มีฐานะเป็นหัวหน้ารัฐบาลท้องถิ่นอีกต่อไป ด้วยถูกตรึงอำนาจยิ่งขึ้น จนในที่สุด "ระบบเจ้า" ก็สลายลงโดยปริยาย

การปกครอง : ลักษณะเด่นของการจัดการปกครองในสมัยเทศาภิบาลคือ การสถาปนาระบบข้าราชการ อันเป็นกลไกของรัฐไทยสมัยใหม่ ที่มีสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์กลางอำนาจ ระบบราชการที่จัดตั้งขึ้น มีข้าราชการทำหน้าที่ในหน่วยงานต่าง ๆ

อย่างครอบคลุม และมีสายบังคับบัญชามาจากหน่วยเหนือในส่วนกลางทั้งสิ้น ในระบบข้าราชการได้แบ่งลำดับชั้น และจัดวางอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบทดแทนกัน ภายใต้แนวปฏิบัติที่เป็นแบบแผนในสมัยนี้ได้วางกฎเกณฑ์เกี่ยวกับระบบราชการไว้มากมาย เช่น สถานที่ทำราชการ กำหนดเวลาทำราชการ วันหยุดราชการ แบบแผนการรายงานข้อราชการ แบบฟอร์มการเขียนหนังสือราชการ การตั้งตำแหน่งและการลาราชการ ฯลฯ

ระบบราชการแบบใหม่ ได้ทำหน้าที่เป็นตัวแทนอำนาจรัฐ ซึ่งเข้ามาแทนที่ "ระบบเจ้า" ดังนั้น ในสมัยมณฑลเทศาภิบาล จึงมีแนวนโยบายจัดตั้งสถานที่ทำราชการ "สัญลักษณ์อำนาจใหม่" ในบริเวณคุ้มเดิมของเจ้านาย ซึ่งตั้งอยู่ในบริเวณกลางเวียง ผลก็คือเท่ากับได้ทำลายสัญลักษณ์แห่งอำนาจเก่าที่มีมาช้านานด้วย แนวความคิดของเมืองโบราณเชียงใหม่ บริเวณกลางเวียงเป็นศูนย์กลางของจักรวาล เจ้าหลวงและเจ้านายบุตรหลาน ซึ่งเป็นศูนย์รวมแห่งอำนาจและความมั่งคั่งจึงตั้งคุ้มอยู่กลางเวียง หรือศูนย์กลางจักรวาล ปฏิบัติการทำลายล้างสัญลักษณ์แห่งอำนาจท้องถิ่น เริ่มต้นตั้งแต่ พ.ศ.2443 เมื่อพระยาศรีสทเทพเข้ามาวางรากฐานการปฏิรูปการปกครอง โดยได้สำรวจทำเล เพื่อสร้างสถานที่ราชการ ซึ่งพบว่า คุ้มของเจ้าน้อยเลาแก้ว มีความเหมาะสม จึงขอซื้อเป็นที่ทำการของเจ้าสนามหลวง หรือที่ว่าการเมืองชั่วคราว(หจข.ร.5 ม.58/33 กรมหลวงดำรงราชานุภาพกราบทูลกรมหมื่นสมมตอมรพันธุ์ ที่ 584/8225 ลงวันที่ 26 มีนาคม ร.ศ.118) ภายหลังเจ้าสนามหลวงย้ายมาที่ศาลากลางหลังเก่า หลังจากเกิดกบฏเงี้ยวเมืองแพร่ พ.ศ. 2445 แล้ว เจ้านายยอมรับในอำนาจของรัฐบาลมากขึ้น และพยายามสร้างความดีความชอบตามที่รัฐบาลต้องการ จึงยกที่คุ้มถวายราชการ ดังเช่น บริเวณศาลากลางหลังเก่า บริเวณเรือนจำจังหวัดเชียงใหม่ ที่ว่าการอำเภอเมือง โรงเรียนเทคนิคเชียงใหม่ โรงเรียนการช่างสตรีเชียงใหม่และสำนักงานยาสูบ บริเวณโรงเรียนยุพราชวิทยาลัยซึ่งเดิมเป็นคุ้มหลวงสมัยพระเจ้าอินทวิชยานนท์ เป็นต้น(ปราณี สิริธร, "คุ้มเจ้าเชียงใหม่"เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ในจังหวัดเชียงใหม่ วันที่ 17-20 มิถุนายน 2530 ณ สหวิทยาลัยล้านนา วิทยาลัยครูเชียงใหม่) ในที่สุดเจ้านายในชั้นหลังก็อพยพออกไปอยู่นอกเวียง บริเวณกลางเวียง ซึ่งเคยเป็นพื้นที่สำคัญ และมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ได้แปรสภาพไปโดยขาดสำนักการอนุรักษ์มรดกประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างอาคารพาณิชย์บนพื้นที่อื่นไม่สมควรดังพบว่า ในปัจจุบันนี้ถู่พญาเมงรายปฐมกษัตริย์ผู้สร้างนครเชียงใหม่ซ่อนอยู่หลังอาคารพาณิชย์ของเอกชนเป็นปัญหาต่อการฟื้นฟูเมืองประวัติศาสตร์ที่สุด

ในการจัดการปกครองมณฑลพายัพ อันเป็นเขตพิเศษ รัฐบาลได้ออกกฎข้อบังคับ สำหรับปกครองมณฑลตะวันตกเฉียงเหนือหรือมณฑลพายัพ ร.ศ.119 มีสาระสำคัญคือ จัดตั้งหน่วยการปกครองระดับต่าง ๆ ดังนี้ (ดูรายละเอียด "กฎเสนาบติกระทรวงมหาดไทยเป็นข้อบังคับสำหรับปกครองมณฑลตะวันตกเฉียงเหนือ ร.ศ.119", ใน ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 17, หน้า 389-423)

1) การปกครองมณฑล กองมณฑลประกอบด้วยข้าหลวงใหญ่ (หรือข้าหลวงเทศาภิบาล)เป็นตำแหน่งสูงสุดในมณฑล ทำหน้าที่บังคับบัญชาเจ้าสนามหลวงทั้งหมดในเขตมณฑลพายัพ ข้าหลวงรองประกอบด้วย ข้าหลวงยุติธรรม ข้าหลวงสรรพากร ข้าหลวงคลัง ข้าหลวงโยธา และข้าหลวงป่าไม้(มีเฉพาะมณฑลพายัพ) การดำเนินงานกำหนดให้มีการประชุมร่วมกันในระดับกองมณฑล และประชุมร่วมกับเจ้าสนามหลวงอยู่เสมอ

2) การปกครองเมือง ได้ปรับปรุงให้สอดคล้องกับสภาพการปกครองแบบเดิม คือ การบริหารราชการระดับเมือง เป็นหน้าที่ของคณะกรรมการบริหารเรียกว่า เจ้าสนามหลวง ประกอบด้วย เจ้าผู้ครองนคร ข้าหลวงประจำนคร และข้าหลวงผู้ช่วย ตำแหน่งข้าหลวงประจำเมืองเชียงใหม่คือ พระยาอุดมพงษ์เพ็ญสวัสดิ์ (ม.ร.ว.ประยูร อิศรศักดิ์) เจ้าอุปราช (เจ้าอินทวโรรสสุริยวงษ์) รุ่ง ตำแหน่งเจ้าเมือง และขุนรัฐกิจข้าหลวงผู้ช่วย ด้านอำนาจหน้าที่เป็นของข้าหลวงประจำเมือง โดยเจ้าเมืองไม่มีหน้าที่ปกครองเมืองโดยตรง ได้แต่ยกย่องให้เกียรติในนามเท่านั้นอย่างไรก็ตามเจ้าอุปราช ซึ่งรุ่งตำแหน่งเจ้าเมืองเชียงใหม่ไม่พอใจการเข้าควบคุมของรัฐบาล จึงเรียกร้องให้ข้าหลวงเทศาภิบาลลดอำนาจของข้าหลวงประจำเมืองลง และขอมีอำนาจกลับคืนดังเดิม(หจข.ร.5 ม.58/42 พระยาศรีสทเทพกราบทูลกรมหลวงดำรงราชานุภาพ ที่ 583/8224 ลงวันที่ 26 มีนาคม ร.ศ.118)แต่ไม่ได้ผล

นอกจากจัดตั้งเจ้าสนามหลวงเป็นคณะกรรมการบริหารสูงสุดแล้ว ยังคงรูปแบบเสนา 6 ตำแหน่งไว้ตามเดิม เพื่อไม่ให้เจ้านายบุตรหลาน ซึ่งดำรงตำแหน่งเสนาต่าง ๆ ไม่พอใจการดำเนินงานของรัฐบาล รัฐบาลจึงใช้วิธีค่อยๆ เลิกเสนา 6 ตำแหน่งไป โดยจัดข้าราชการจากส่วนกลางเข้าดำรงตำแหน่งกรมการเมืองต่าง ๆ แทน เช่น ปลัดเมือง ขกกระบัตร จำเมือง และสัสดี เป็นต้น การจัดการปกครองระดับเมืองนี้ พระยาศรีสหเทพ(เส็ง)ในฐานะข้าหลวงพิเศษได้เดินทางไปตรวจจัดการทุกเมืองให้มีรูปแบบการปกครองเช่นเดียวกันหมด โดยเริ่มจัดที่เมืองแพร่ก่อน แล้วไปเมืองน่าน เมืองลำปาง ลำพูน และเชียงใหม่

3) การปกครองบริเวณ เมืองที่มีอาณาเขตกว้างขวางมาก กำหนดให้แบ่งออกเป็น 2 ส่วนคือ หัวเมืองชั้นในและหัวเมืองชั้นนอก ส่วนหัวเมืองชั้นในให้เจ้าสนามหลวงดูแล ส่วนเมืองชั้นนอกที่อยู่ห่างไกลออกไปให้จัดเป็น "บริเวณ" มีข้าหลวงบริเวณดูแล เมืองที่จัดตั้งเป็นบริเวณคือ เชียงใหม่ น่าน ลำปาง เชียงใหม่แบ่งเขตการปกครองเป็น 2 เขต คือ หัวเมืองชั้นในเป็นเขตเมืองที่มีน้ำแม่ไหลลงแม่ปิง ส่วนเมืองชั้นนอกคือ บริเวณเชียงใหม่เหนือ ได้แก่ เชียงราย เชียงแสน ผา่ง ป่าเป้าและบริเวณเชียงใหม่ตะวันตก คือ แม่ฮ่องสอน เมืองขอม เมืองขุนขอม เมืองปาย ส่วนเมืองน่าน ให้รวมหัวเมืองชั้นนอกที่อยู่ริมโขงด้านเหนือ จัดตั้งเป็นบริเวณน่านเหนือ และเมืองลำปางให้รวมหัวเมืองบริเวณพะเยาเป็นเขตลำปางเหนือ หลังจากมีบุคลากรเพียงพอจึงจัดตั้งบริเวณต่าง ๆ ให้เป็นจังหวัด

4) การปกครองท้องที่ กฎข้อบังคับสำหรับปกครองมณฑลพายัพ ร.ศ.119 ได้กำหนดให้ใช้ระเบียบการปกครองท้องที่ตามพระราชบัญญัติปกครองท้องที่ ร.ศ.116 ทุกมาตรา เพียงแต่ให้เปลี่ยนชื่อตำแหน่งต่าง ๆ เป็นภาษาพื้นเมือง เพื่อให้ราษฎรเข้าใจง่าย คือให้เปลี่ยนใช้คำดังนี้

ข้าหลวงเทศาภิบาล	เป็น ข้าหลวงใหญ่
ผู้ว่าราชการเมือง	เป็น เจ้าสนามหลวง
อำเภอ	เป็น แขวง
กำนัน	เป็น แคว้น
ผู้ใหญ่บ้าน	เป็น แก่บ้าน

การแบ่งเขตการปกครองจากเมืองเป็น อำเภอ หรือ แขวง กำหนดโดยข้าหลวงใหญ่ แต่ละแขวงจะมีกรมการแขวง ประกอบด้วย นายแขวง รองแขวง จำนวน 1-2 คน และสมุหบัญชี หน้าที่ของกรมการแขวงคือ รักษาความสงบเรียบร้อยในท้องที่ และตรวจตราการปฏิบัติราชการของนายแคว้นและแก่บ้าน และจัดเก็บภาษี ในช่วงแรกของการจัดตั้งแขวง พบว่า แขวงมีจำนวนน้อย แต่ละแขวงจึงมีพื้นที่กว้างขวางมาก ยากที่จะดูแลให้ทั่วถึงได้ ดังเช่น เขตหัวเมืองชั้นในของนครเชียงใหม่ (ยกเว้นบริเวณเชียงใหม่เหนือและบริเวณเชียงใหม่ตะวันตก) มีเพียง 6 แขวง คือ แขวงนครเชียงใหม่ แขวงจอมทอง แขวงปิงใต้ แขวงแม่ตืน แขวงขุนปิง และแขวงแม่แตง นครลำพูนมีเพียง 2 แขวง คือ แขวงนครลำพูน และแขวงลี้สาเหตุที่จัดตั้งแขวงได้น้อย เพราะขาดแคลนบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถและในขณะนั้นยังกำหนดคุณสมบัติว่า นายแขวงต้องเป็นข้าราชการไทยจากส่วนกลางเท่านั้น ด้วยนายแขวงเป็นจักรกลสำคัญของข้าหลวงใหญ่ที่จะทำให้การปฏิรูปการปกครองลุล่วงไปได้ ส่วนเจ้านายบุตรหลานที่มีจำนวนมาก ถิ่นดอม น้ำใจให้รับราชการในตำแหน่งรองแขวง

ส่วนการแบ่งเขตแขวง เพื่อจัดตั้งเป็น ตำบลและหมู่บ้าน เจ้าสนามหลวงในแต่ละเมืองเป็นผู้กำหนด ให้นายแคว้นและแก่บ้านมีอำนาจหน้าที่ตามพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองท้องที่ ร.ศ.116 ตำแหน่งนายแคว้นและแก่บ้าน ให้คนเมืองดำรงตำแหน่งได้ตามเดิม เพราะเป็นชั้นผู้น้อย

การคลัง และภาษีอากร : ลักษณะเด่นของการจัดการในสมัยนี้คือ การรวบอำนาจมากขึ้นและดึงดูดผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจไปสู่ส่วนกลาง พระยาศรีสหเทพข้าหลวงพิเศษได้ใช้อำนาจบังคับไม่ให้เจ้าผู้ครองนคร ทำหน้าที่จัดเก็บรักษาเงินของบ้านเมือง เพราะจากการตรวจสอบเฉพาะเมืองเชียงใหม่เท่านั้น ที่คลังเมืองถูกรวบไว้ที่คลังมณฑลโดยมีข้าหลวงไทยดูแลรักษาเงิน ส่วนเมืองอื่น ๆ นั้นยังไม่เป็นระเบียบ เจ้าผู้ครองนคร ทำหน้าที่เก็บรักษาเงินไว้ เมื่อพระยาศรีสหเทพ(เส็ง)ออกไปตรวจราชการ ก็จะระดม

กำลังตรวจนับเงินแผ่นดิน ที่เจ้าผู้ครองนครเก็บไว้ เพื่อให้ทราบยอดเงินทั้งหมด และให้ข้าหลวงประจำเมืองทำหน้าที่ดูแลเงินแผ่นดินแทน เพราะไม่ไว้ใจเกรงว่าเจ้านายจะนำเงินไปใช้ การดำเนินงานของพระยาศรีสทเทพ(เส่ง)ในครั้งนั้นพบว่า เจ้าเมืองแพร่ นำเงินคลังเมืองไปใช้จ่ายส่วนตัวในกิจการป่าไม้ พระยาศรีสทเทพ(เส่ง)จึงบังคับกักตัวให้พระยาพิริยวิไชยนำเงินมาขอใช้ให้ครบตามจำนวนที่ใช้ไปปรากฏว่าพระยาพิริยวิไชยต้องถูกกักตัวเป็นเวลาเกือบ 24 ชั่วโมง ญาติจึงสามารถนำเงินมาครบ นับว่าเป็นวิธีการที่ไม่ให้เกียรติแก่เจ้านาย จึงนำไปสู่การต่อต้านอำนาจรัฐในเวลาต่อมา

อย่างไรก็ดี เงินผลประโยชน์ของเจ้าผู้ครองนครและเจ้านายบุตรหลาน ได้จัดการแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ

ก. เงินส่วนแบ่งค่าตอบแทน แต่เดิมเป็นผลประโยชน์โดยตรงของเจ้านาย ต่อมารัฐบาลค่อย ๆ แทรกอำนาจและแบ่งผลประโยชน์ โดยเฉพาะหลังจากตั้งกรมป่าไม้แล้วกำหนดอัตราว่า ค่าตอบแทนระหว่างเจ้านายกับรัฐบาลคนละครึ่ง เงินค่าตอบแทนนี้ถือว่าได้รับพระราชทานเฉพาะบุคคลเมื่อเจ้านายผู้ใดสิ้นชีพจะแจกจ่ายทันที ห้ามเป็นมรดกสืบทอด ด้วยวิธีนี้ในที่สุดรายได้ทั้งหมดตกเป็นของรัฐบาล

ข. เงินเดือนพระราชทาน กำหนดให้สำหรับเจ้านายที่รับราชการ คือ ตำแหน่งเจ้านคร เจ้าอุปราช และเจ้านายบุตรหลาน

ค. เงินส่วนแบ่งค่าแรงแทนเกณฑ์ เพื่อทดแทนผลประโยชน์จากการยกเลิกธรรมเนียมการเกณฑ์แรงงานไพร่แบบเดิม

นอกจากนั้น เจ้าผู้ครองนครยังได้รับสิทธิพิเศษ ในการคุ้มครองไพร่จำนวน 400 คน ไม่ต้องเสียเงินแทนเกณฑ์ หรือภาษีอากรใด ๆ (หจข.ร.5 ม.58/45 ยกเว้นเก็บเงินค่าราชการในมณฑลพายัพ ลงวันที่ 3 พฤษภาคม ร.ศ.120 และวันที่ 24 ธันวาคม ร.ศ.120) จากเงินทั้ง 3 ประเภทดังกล่าว รวมแล้วปีหนึ่งเจ้าอินทวโรรสสุริยวงษ์จะมีรายได้ไม่น้อยนักคือ ประมาณ 240,277 บาท รายได้ดังกล่าวไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่าย เนื่องจากต้องเลี้ยงดูเจ้านายบุตรหลานและไพร่จำนวนมาก อีกทั้งรายได้นี้ไม่คงที่ขึ้นอยู่กับจำนวนเงินค่าตอบแทนและเงินแทนเกณฑ์ ซึ่งเก็บได้ไม่แน่นอน และมีแนวโน้มลดลงทุกปี ในที่สุด ตั้งแต่ พ.ศ.2451 เจ้าอินทวโรรสขอรับพระราชทานผลประโยชน์เป็นเงินเดือนเพียงอย่างเดียว ซึ่งรัฐบาลคำนวณจากรายได้ทั้งสามประเภทข้างต้นแล้ว จึงให้เงินเดือนเดือนละ 20,000 บาท (หจข.ร.5 ม.28.1/4 เงินสำหรับเจ้าผู้ครองนครเมืองประเทศราช ลงวันที่ กุมภาพันธ์ ร.ศ.127)

ส่วนการเก็บภาษีอากร รัฐบาลเข้าควบคุมมากยิ่งขึ้น เพื่อเพิ่มพูนรายได้สู่ท้องพระคลัง โดยยกเลิกสิทธิพิเศษที่เจ้าไม่ต้องเสียภาษีที่นาจำนวนหนึ่ง ดังที่เคยปฏิบัติในสมัยพระยาทรงสุรเดช เจ้านายถูกกำหนดให้ต้องเสียภาษีที่ดินเช่นเดียวกับราษฎรทั่วไปทุกประการ วิธีการนี้ทำให้รัฐบาลมีรายได้เพิ่มขึ้นเกือบ 10 เท่า เพราะที่ดินส่วนใหญ่เป็นของเจ้านายเมืองเหนือ บรรดาเจ้านายตกอยู่ในภาวะจำยอม ทั้งที่ต้องการรักษาสถิติไว้

ภาษีที่จัดเก็บใหม่ในช่วงนี้คือ การเสียเงินแทนการเกณฑ์ จัดเก็บจากชายฉกรรจ์ที่มีอายุ 18-60 ปี โดยเสียคนละ 4 บาทต่อปี การเสียเงินดังกล่าว เพื่อทดแทนระบบไพร่ที่ถูกยกเลิกไป เพราะแต่เดิมเจ้านายจะใช้แรงงานไพร่มาทำราชการ ดังนั้น การเก็บเงินแทนการเกณฑ์แรงงานแบบเดิมจึงทำให้เจ้านายเสียผลประโยชน์ ด้วยหมดสิทธิใช้ไพร่อีกต่อไป รัฐบาลจึงยอมจ่ายเงินชดเชยให้แก่เจ้านายดังกล่าวมาแล้ว สำหรับผู้ที่ยากจนไม่มีเงินเสียจะถูกใช้ให้ทำงานโยธา 20 วัน แท้จริงแล้วรัฐบาลไม่ต้องการภาษีในรูปแบบแรงงานอีกแล้วในเวลานั้น แต่สิ่งที่รัฐบาลต้องการคือ ภาษีในรูปแบบเงินตรา ซึ่งรัฐบาลสามารถดึงดูดทรัพยากรจากท้องถิ่นไปได้อย่างสะดวก อย่างไรก็ดี ราษฎรที่เสียภาษี 4 บาท "ภาษีรายหัว" รัฐบาลอาจเกณฑ์ มาทำงานโยธาได้ หากกิจการนั้น ทำเพื่อประโยชน์ของท้องถิ่นตน เช่น ทำถนนเหมืองฝาย จับโจรผู้ร้าย การเสียภาษียังกล่าว ราษฎรไม่พอใจ เพราะมักจะเสียเงินแล้วยังถูกเกณฑ์แรงงานเสมอ โดยทางการไม่จ่ายค่าตอบแทนให้ซึ่งตามปกติกระทรวงมหาดไทยกำหนดให้จ่ายค่าตอบแทนในอัตราวันละ 2 สลึง ราษฎรจึงเดือดร้อนและไม่พอใจข้าราชการจากส่วนกลางที่กวาดขันเกณฑ์แรงงานสร้างถนนและสะพานทั้งในเมืองและนอกเมือง

เมื่อเริ่มจัดการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาลในปีแรก ปัญหาต่าง ๆ ก็ตามมา เนื่องจากความไม่พอใจของราษฎรและเจ้านายเมืองเหนือผู้เสียอำนาจและผลประโยชน์ ความไม่พอใจของเจ้านายและราษฎรในท้องถิ่นต่อการปฏิรูป มีกระแสมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2443 แล้ว และกระจายอยู่ทั่วไปในมณฑลพายัพ จนปะทุใหญ่ในกบฏเงี้ยว พ.ศ.2445 ประกอบกับในขณะนั้นรัฐบาลขาดแคลนข้าราชการที่มีความรู้ความสามารถในทุกระดับ โดยเฉพาะตำแหน่งนายแขวง(นายอำเภอ) ซึ่งกำหนดว่าต้องเป็นข้าราชการไทยมีจำนวนน้อย

มาก ดังนั้นแต่ละแขวงที่จัดตั้งขึ้นจึงมีพื้นที่กว้างขวางมาก ทั้งการคมนาคมก็ยากลำบาก นายแขวงจึงดูแลไม่ทั่วถึง ข้าราชการบางส่วนหนึ่งไม่เข้าใจประชาชน คูหมื่นชาวพื้นเมืองและใช้อำนาจกดขี่เกณฑ์แรงงานจนเกินไป ปัญหาเหล่านี้มีอยู่ทั่วไปตามเมืองต่าง ๆ ในมณฑลพายัพ แต่ที่ถูกกล่ามเป็นการต่อต้านครั้งใหญ่เกิดที่เมืองแพร่ ในเหตุการณ์กบฏเงี้ยว พ.ศ.2445 พวกกบฏเป็นกองโจรเงี้ยวที่ได้รับการสนับสนุนจากเจ้านายเมืองแพร่ ครั้นพวกกบฏยึดเมืองสำเร็จ เงี้ยวชาวเมืองและราษฎรได้ร่วมมือกับโจรเงี้ยวสังหารข้าหลวงประจำเมืองแพร่และข้าราชการไทยจากส่วนกลางถึง 20 กว่าคน นอกจากเงี้ยวปล้นที่แพร่แล้ว พวกเงี้ยวที่กระจายตัวอยู่ในล้านนาได้ก่อการจลาจล พยายามเข้าโจมตีสถานที่ราชการ เช่น ที่เมืองพะเยา เชียงราย เชียงแสน (เมืองพะเยา.ศุจิตต์ วงษ์เทศ บรรณาธิการ.กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์มติชน, 2527, หน้า 169-170)และที่แขวงแม่อน (อำเภอสันกำแพง) มีเงี้ยว 11 คน เข้าปล้นโรงกลั่นสุรา บ้านป่าไฟ ตำบลแช่ช้าง แล้วเผาที่ว่าแขวงเสียหายทั้งหลาย(ประวิทย์มหาดีไทยส่วนภูมิภาคจังหวัดเชียงใหม่. สำนักงานจังหวัดเชียงใหม่จัดพิมพ์, 2529, หน้า 123)

สาเหตุที่ชาวไทยใหญ่ หรือ เงี้ยวไม่พอใจ เพราะรัฐบาลเริ่มเข้มงวดให้เงี้ยวในบังคับอังกฤษ ปฏิบัติตามสนธิสัญญาบาวริงอย่างเคร่งครัดคือ ห้ามไม่ให้คนในบังคับมีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน ที่อยู่อาศัยและที่ทำกินและห้ามตัดไม้มาสร้างบ้าน หรือวัด คนในบังคับที่เดินทางข้ามพรมแดนมาค้าขายในเขตสยามต้องมีหนังสือเดินทาง ที่มิคนไทยรับรอง หากเงี้ยวคนใดไม่มีหลักฐานแสดงว่าเป็นคนในบังคับอังกฤษก็ต้องเสียภาษีค่าแรงแทนเกณฑ์ ปละ 4 บาท ปัญหาคือ ในอดีตนั้น พวกเงี้ยวมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับคนเมืองมาก เงี้ยวส่วนหนึ่งตั้งถิ่นฐานมานานแล้ว เงี้ยวอีกพวกหนึ่งเดินทางติดต่อค้าขายกับล้านนามาช้านานตามแนวคิดเดิมของรัฐจาริตที่ไม่มีพรมแดน พวกเงี้ยวเดินทางไปมาอย่างสะดวกสบาย หลังการเกิดรัฐไทยสมัยใหม่ หรือรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เริ่มแบ่งความเป็นคนสยามกับ "ไม่ใช่สยามออก" ไปอย่างเด็ดขาด เงี้ยวส่วนหนึ่งอยู่ในล้านนาหลายชั่วอายุคนแล้ว แต่ต้องการสิทธิพิเศษจึงขอเข้าเป็นคนในบังคับอังกฤษ คนพวกนี้ย่อมไม่มีสิทธิในฐานะคนสยาม คือ ไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน และห้ามตัดไม้มาสร้างบ้านและสร้างวัด การจัดตั้งรูปแบบใหม่ที่แตกต่างกับรัฐจาริต ทำให้เงี้ยวเกิดความรู้สึกเป็นชนกลุ่มน้อยที่ถูกรัฐบาลกดขี่ ความไม่พอใจของเงี้ยวต่อรัฐบาล ได้แสดงออกในรูปสังหารข้าราชการไทยและทำลายสถานที่ราชการ

สำหรับเมืองเชียงใหม่มีการต่อต้านเช่นเดียวกัน แต่ไม่รุนแรงเท่า กบฏเงี้ยวที่แพร่ การต่อต้านการเกณฑ์แรงงานของราษฎรในเมืองเชียงใหม่ เท่าที่พบหลักฐานจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติครั้งแรกวันที่ 1 มีนาคม ปลายปี พ.ศ.2443 โดยพระยานิศรราชกิจโทรเลขแจ้งทางกรุงเทพฯ ว่า "ราษฎรแลแก่บ้านแขวงเมืองเชียงใหม่ร้องว่าค้าสนามหลวงได้กะเกณฑ์ทำถนนหนทางแล้วว่าได้เสียเงินแทนเกณฑ์แล้วยังถูกเกณฑ์อีก"(หจข.ร.5 ม.58/21ราษฎรจัดขึ้นไม่ยอมทำตามคำสั่งราชการ ลงวันที่ 2 มิถุนายน ร.ศ. 121) ความรุนแรงของการประท้วงไม่ยอมทำตามคำสั่งของทางราชการเกิดขึ้นอีกครั้ง เมื่อวันที่ 2 พฤษภาคม พ.ศ.2445 ณ ที่ทำการแขวงแม่จัน มีราษฎรประมาณ 600 คนพร้อมอาวุธมีด ดาบและไม้ พวกกันไปชุมนุมประท้วงกรมการแขวงแม่จัน จนเกิดการปะทะกัน ตำรวจซึ่งอยู่ร่วมกับกรมการแขวงแม่จันจำนวน 10 นาย ใช้ปืนยิงถูกราษฎร ผลราษฎรตาย 6 คน บาดเจ็บ 2 คน ส่วนพวกกรมการแขวงบาดเจ็บ 2 คน ส่วนเมืองลำพูน และเมืองลำปางก็มีราษฎรจัดขึ้นไม่ยอมทำถนน(เรื่องเดียวกัน)

ผลของกบฏเงี้ยวเมืองแพร่ เปิดโอกาสให้รัฐบาลเข้าจัดการปกครองมณฑลพายัพได้อย่างเต็มที่ โดยส่งกำลังทหารเข้าปราบพวกกบฏอย่างเฉียบขาด พร้อมกับลงโทษเจ้าเมืองแพร่ด้วยการปลดออกแล้วให้ข้าราชการจากส่วนกลางดำรงตำแหน่งแทนทั้งหมด ทั้งนี้เพื่อเป็นตัวอย่างให้เมืองอื่น ๆ เห็นว่าการต่อต้านรัฐบาลไม่มีทางสำเร็จ นอกจากยอมสนับสนุนแต่โดยดี หลังจากเกิดกบฏเงี้ยวท่าทีของเจ้านายเปลี่ยนไป โดยยอมรับอำนาจรัฐทุกอย่าง

2. การสร้างสำนักสมบูรณาญาสิทธิราชย์ "เอกภาพแห่งชาติ" (พ.ศ.2445-2458)

ผลจากกบฏเงี้ยว สะท้อนถึงความไม่เข้าใจกันระหว่าง "คนเมือง" และ "คนไทย" อย่างชัดเจนที่สุด เนื่องจากขาดสำนึกของความเป็นพลเมืองของรัฐไทยร่วมกัน ทางแก้ไขคือการสร้างสำนึกให้เกิดขึ้นแก่คนในชาติเดียวกัน โดยผ่านระบบโรงเรียน ดังนั้นในช่วงหลังจากกบฏเงี้ยว รัฐบาลได้จัดการปฏิรูปด้านการศึกษา ด้านศาสนา และทำนุบำรุงบ้านเมือง ทั้งการคมนาคม และสาธารณสุข

ตลอดจนนำพา วัฒนธรรมกรุงเทพ ฯ สู่ภาคเหนือ เสริมสร้างความเป็นเอกภาพแห่งชาติ และบำรุงท้องถิ่นให้เจริญ และผลจากการดำเนินงานทำให้เอกลักษณ์ของล้านนาทุกด้าน เช่น การเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ สังคม การศึกษา ศาสนา ศิลปวัฒนธรรมค่อย ๆ ถูกทำลายลงเป็นลำดับ ช่วงหลังกบฏเจ็ว รัฐบาลได้คัดเลือกให้พระยาสุรสีห์วิสิษฐศักดิ์ (เชย กัลยาณมิตร) เป็นข้าหลวงเทศาภิบาล (พ.ศ.2445-2458) ด้วยเห็นว่า มีความสามารถสูง พระยาสุรสีห์วิสิษฐศักดิ์เริ่มต้นแก้ไขปัญหามลภาวะ โดยคัดเลือกข้าราชการที่มีความรู้ความสามารถและรู้จักสร้างสัมพันธภาพอันดีกับเจ้านายและราษฎร หากยังไม่เป็นผล ก็จะใช้วิธีโยกย้าย สับเปลี่ยนหน้าที่ ซึ่งจะช่วยให้ได้ข้าราชการที่เหมาะสม นอกจากนั้น ถ้าชั้นนโยบายผ่อนปรนไม่เกณฑ์แรงงานจนเกินไป ขณะเดียวกันก็สร้างความเจริญให้แก่ท้องถิ่น การปฏิรูปในด้านต่าง ๆ มีดังนี้

การปกครอง : เน้นการปกครองระดับแขวงมาก เพราะเป็นระดับการปกครองที่อยู่ใกล้ชิดกับราษฎร โดยปรับปรุงให้แขวงแต่ละแห่งมีพื้นที่เหมาะสม ไม่เล็ก หรือกว้างขวางเกินไป จึงใช้วิธียุบรวมแขวงต่าง ๆ และจัดตั้งแขวงขึ้นใหม่ตามความเหมาะสม และได้ปรับปรุงอาคารสถานที่ราชการให้อยู่ในสภาพดี ข้าหลวงใหญ่จึงค่อย ๆ หางงบประมาณมาสร้างปีละ 2-3 แขวง ก็แก้ไขปัญหานี้ไปได้ (กระทรวงมหาดไทย,พระราชหัตถเลขารัชกาลที่ 5 ที่เกี่ยวกับการกิจของกระทรวงมหาดไทย เล่ม 2, หน้า 122) ส่วนการปกครองระดับเมือง ได้ยกฐานะบริเวณเป็นเมือง คือ จัดตั้งบริเวณเชียงใหม่ตะวันตกเป็นเมืองแม่ฮ่องสอน บริเวณเชียงใหม่เหนือเป็นเมืองเชียงราย การปกครองภายในเมืองมีความเรียบร้อยดี เนื่องจากได้รับความร่วมมือจากเจ้าหลวงในทุกเมือง เพราะความล้มเหลวในการต่อต้านของเจ้าเมืองแพะ ที่ถูกปราบปรามอย่างเฉียบขาด พร้อมกับต่อมาได้จัดตั้งกองทหารมณฑลพายัพเพื่อเตรียมรับมือกบฏ ทำให้เจ้าหลวงทุกเมืองปรับตัวตามกระแสอำนาจรัฐบาล เจ้าหลวงต่างบริจาคที่ดินและทรัพย์สินช่วยสร้างสถานที่ราชการเป็นจำนวนมาก การปกครองมณฑลพายัพในช่วงหลังจึงมีระเบียบแบบแผนมากขึ้นตามลำดับ จนกระทั่งใน พ.ศ.2458 ก็สามารถจัดได้เหมือนมณฑลทั่วไป โดยยกเลิกความเป็นเขตพิเศษลง

การคลัง และภาษีอากร : เน้นการตรวจตราเงินแผ่นดินไม่ให้ผลประโยชน์ของรัฐบาลรั่วไหล กระทรวงพระคลังมหาสมบัติ จึงแต่งตั้งตำแหน่งข้าหลวงตรวจการคลังมณฑลพายัพ มีหน้าที่จัดทำบัญชีรับจ่ายมณฑลพายัพและเร่งรัดจัดเก็บภาษีให้รัดกุม ผลทำให้มณฑลพายัพมีเงินรายได้ส่งกระทรวงพระคลังเพิ่มพูนมากยิ่งขึ้น ด้านการเก็บภาษีค่าแรงแทนเกณฑ์ที่สร้างความเดือดร้อนแก่ราษฎร จนเกิดกบฏต่อต้านนั้น ใช้วิธีพิจารณาผ่อนปรนเฉพาะในบางเขต โดยลดหย่อนเหลือ ปีละ 2 บาท

ส่วนผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของเจ้าเมืองเชียงใหม่นั้นปรากฏว่า เจ้าอินทวโรรสสุริยวงษ์ขอรับเป็นเงินเดือนเพียงอย่างเดียว โดยรัฐบาลกลางใช้วิธีคำนวณจากรายได้ที่ผ่านมาโดยเฉลี่ย แล้วกำหนดเป็นเงินเดือนซึ่งได้เดือนละ 20,000 บาท ส่วนพลตรีเจ้าแก้วนารัฐ เจ้าเมืองคนสุดท้ายได้เงินเดือนๆ ละ 10,000 บาท ต่อมาเพิ่มเป็น 12,000 บาท(พ.ร.บ. 6 ค. 11/1 เงินเดือนเจ้าแก้วนารัฐเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่วางวันที่ 21 สิงหาคม พ.ศ.2463) เงินเดือนนี้ถือเป็นการพระราชทานเฉพาะบุคคล เมื่อสิ้นชีวิตจะต้องจ่ายทันที และการให้ผลประโยชน์เป็นเงินเดือนก็เท่ากับว่าเจ้าเมืองมีฐานะเหมือนข้าราชการทั่วไป นับเป็นความสำเร็จที่จะนำไปสู่การยกเลิกตำแหน่งเจ้าเมืองประเทศราชในเวลาต่อมา

การทหาร : หลังจากปราบปรามกบฏเจ็วลงแล้ว รัฐบาลได้จัดตั้งกรมบัญชาการทหารบกมณฑลพายัพ ใน พ.ศ.2446 ที่ เชียงใหม่เพื่อเตรียมพร้อมด้านกองกำลัง เนื่องจากเหตุร้ายที่เกิดขึ้นนั้น รัฐบาลไม่มีกองกำลังที่เชียงใหม่ การจัดตั้งกรมบัญชาการทหารที่เชียงใหม่ ทำให้เชียงใหม่เป็นศูนย์กลางฝ่ายทหาร เช่นเดียวกับการปกครอง นอกจากนั้น ยังจัดตั้งกรมกองกระจายอยู่ทั่วไปในเมืองต่าง ๆ ในกรมกองต่างๆ ในขณะนั้น นายทหารผู้บังคับบัญชาเป็นข้าราชการไทยส่งมาจากส่วนกลาง ส่วนพลทหาร หรือ ตำรวจภูธร คือราษฎรที่ถูกเกณฑ์มา อนึ่ง ช่วงก่อน พ.ศ.2457 ในมณฑลพายัพยังไม่มีเกณฑ์ทหาร เพราะมณฑลชายแดนจะใช้รูปแบบการเกณฑ์เป็นตำรวจภูธรแทน จนถึง พ.ศ.2457 จึงถือว่าเกณฑ์เป็นทหาร ปัญหาของการเกณฑ์เป็นตำรวจภูธร ซึ่งแท้จริงเริ่มเกิดขึ้นแล้ว ตั้งแต่ พ.ศ.2442 คือ การหลบหนีของบรรดาชาวจีนกรัง ทำให้ขาดแคลนกำลังอย่างมาก ปัญหานี้สืบต่อมาจนถึงหลังการจัดตั้งกรมทหารมณฑลพายัพแล้ว การแก้ปัญหาได้ใช้วิธีเร่งสำรวจสำมะโนครัวให้เรียบร้อย เพื่อสะดวกต่อการเกณฑ์ และมีบทลงโทษผู้หนีการเกณฑ์ทหาร ตลอดจนให้กำลังใจให้มีโอกาสเลื่อนยศสูงขึ้นได้

การทำนุบำรุงท้องถิ่น : ผลจากกบฏเงี้ยวทำให้รัฐบาลมุ่งขยายเส้นทางคมนาคม เพื่อให้สะดวกในการติดต่อกับภาคเหนือให้สะดวกรวดเร็วขึ้น การสร้างทางรถไฟสายเหนือเกิดขึ้นอย่างเร่งด่วน หลัง พ.ศ.2445 ด้วยเหตุผลทางการเมือง เมื่อรถไฟมาถึงได้ดึงดูดความสัมพันธะระหว่างกรุงเทพ ฯและเชียงใหม่ให้ใกล้ชิดกัน ส่วนภายในท้องถิ่นได้สร้างถนน สะพานอย่างแพร่หลาย โดยได้รับการสนับสนุนจากเจ้านายและราษฎร ถนนที่สร้างใหม่ส่วนหนึ่งไปเชื่อมต่อกับสถานีรถไฟ ช่วยให้การค้าเติบโตออกจากรั้ว ได้จัดตั้งสุขศาลา เพื่อรักษาพยาบาล และป้องกันโรคระบาด จัดให้มีแพทย์ประจำมณฑล ประจำเมือง และประจำตำบล ปัญหาสำคัญในสมัยนั้นคือ โรคไข้ทรพิษ อหิวาตกโรค ซึ่งแพทย์ที่มีอยู่น้อยไม่เพียงพอต่อการปลูกฝี อย่างไรก็ดี ในภาคเหนือมีโรงพยาบาลของมิชชันนารี ซึ่งก่อตั้งและดำเนินงานก่อนรัฐบาลจึงช่วยแบ่งเบาได้บ้าง

การศึกษาและศาสนา : ทั้งสองด้านมีความสัมพันธ์กัน และเป็นจุดเด่นของการปฏิรูปในสมัยหลังกบฏเงี้ยว เพราะมีส่วนสำคัญต่อการสร้างสำนึกรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ การปฏิรูปด้านการศึกษาและปฏิรูปคณะสงฆ์จึงดำเนินการไปด้วยกัน

การปฏิรูปการศึกษา : การศึกษาในระบบเดิมของล้านนา เป็นกระบวนการถ่ายทอดความรู้ตามจารีตของท้องถิ่นที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาหลายร้อยปี ดังนั้น เอกลักษณะทางด้านอักษรศาสตร์ ภาษาศาสตร์ ภูมิปัญญา และศิลปวัฒนธรรมล้านนาจึงดำรงอยู่ ระบบการศึกษาแบบจารีตล้านนาเป็นการศึกษา เพื่อบำรุงพระพุทธศาสนา วัดเป็นสถานศึกษา มีพระภิกษุเป็นครู วิชาที่เรียน เช่น พระธรรม เรียนอักษรธรรมล้านนา การจารึกมิ่งขวัญลาน ศึกษาวรรณกรรม ไทโรศาสตร์ แพทย์แผนโบราณ ช่างไม้ ฯลฯ วิชาบางแห่งมีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านซึ่งสามารถบวเรียนและศึกษาที่วัดนั้นได้ เช่น วัดนันทารามเชี่ยวชาญวิชาแพทย์แผนโบราณและการทำเครื่องเงิน วัดหม้อคำตวง วัดเมืงเชียงเจริญด้านไทโรศาสตร์ สันนิษฐานว่า มีผู้ชายส่วนน้อยเท่านั้นที่มีโอกาสบวเรียน คนส่วนใหญ่ไม่น่าจะได้เรียน เพราะการบวเรียน ทำให้ทางครอบครัวขาดแรงงาน และการศึกษาอักษรนั้นอยู่นอกวิถีชีวิตของคนสมัยก่อน อย่างไรก็ตาม เมื่อผู้ใดมีโอกาสบวเรียนก็จะได้รับการยอมรับ หลังจากลาสิกขาบทแล้วจะได้ค่านานานามเป็น "หนาน" หากเคยบวเป็นพระภิกษุ และ "น้อย" สำหรับผู้ที่ผ่านการบวเป็นสามเณร ตามจารีตของล้านนามีบวเรียนมากกว่า เนื่องจากล้านนามีแรงงานจำกัด เด็กยังทำงานไม่ได้ จึงให้บวเรียนไปก่อน เมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่แล้วต้องเป็นแรงงาน นอกจากการเรียนในวัดแล้ว การศึกษาวิชาชีพบางอย่าง เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ที่สืบทอดกันมาในระบบครอบครัว โดยมีได้ใช้อักษร เช่น วิชาช่างเงิน ช่างคำ ช่างเครื่องเงิน เครื่องปั้นดินเผา ฯลฯ และการศึกษาในระบบเดิมเป็นการศึกษาเพื่อนำไปใช้ในการดำรงชีพจึงเรียนรู้สั่งสมกันจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง

การปฏิรูปการศึกษาในล้านนา มีเป้าหมายเพื่อสร้างรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ไม่แบ่งแยกเป็นลาวเป็นไทย การศึกษาในระบบโรงเรียนแผนใหม่จะต้องอบรมให้เยาวชน ในล้านนามีสำนึกในฐานะพลเมืองของสยามประเทศ ผู้ผ่านระบบโรงเรียนจึงสามารถเข้าสู่ระบบราชการแบบใหม่ซึ่งกำลังขาดแคลนกำลังคน และยังเป็นผู้ที่ได้รับการกล่อมเกลามีสำนึกความเป็นไทย

การจัดการศึกษา โดยให้เรียนหนังสือไทยกลางนั้น เริ่มมาบ้างใน พ.ศ.2442 แต่มาเน้นหนักหลังจากเกิดกบฏเงี้ยว เพราะใน พ.ศ.2446 ได้วางนโยบายจัดการศึกษา เพื่อการผสมกลมกลืนขึ้นโดยให้สอนภาษาไทยกลางทั่วประเทศ ในระยะแรก ยังคงผ่อนผันให้มีการเรียนภาษาถิ่นด้วย แต่ให้ถือว่า รัฐบาลสนับสนุนสอนให้รู้หนังสือไทยกลาง โดยมุ่งให้อ่านออกเขียนได้เป็นสำคัญ นโยบายผ่อนปรนดังกล่าว รัฐบาลเห็นว่า ในอนาคตภาษาถิ่นจะมีผู้เรียนน้อยลงและสลายไปเอง โดยเฉพาะรัฐบาลกำหนดให้ผู้ที่จะเป็นข้าราชการทุกคนต้องรู้หนังสือไทยกลางเท่านั้น ส่วนผู้ที่สนใจจะเรียนอักษรธรรมล้านนาให้เชี่ยวชาญปานใดก็ไม่ว่ากัน แต่ไม่อาจเป็นข้าราชการของรัฐบาลสยามได้ ด้วยวิธีกำหนดให้ข้าราชการต้องรู้หนังสือไทยกลาง เป็นแรงผลักดันสำคัญให้การศึกษานมณฑลพายัพเจริญรวดเร็ว ขณะที่อักษรธรรมล้านนาเสื่อมทรุดและสลายลง พร้อมกับความรู้ที่บรรจุในคัมภีร์ก็ถูกทอดทิ้งสืบมาจนปัจจุบัน

ในปลายรัชกาลที่ 5 ตามเมืองต่าง ๆ ในมณฑลพายัพได้เริ่มก่อตั้ง "โรงเรียนหนังสือไทย"ภายใต้การส่งเสริมจากพระยาสุรสีห์วิสิษฐศักดิ์ ซึ่งชักชวนเจ้านายเมืองเหนือ กรมการอำเภอ พ่อค้าและประชาชน ร่วมกันบริจาคที่ดิน สิ่งก่อสร้าง และทุนทรัพย์ เพื่อ

สร้างโรงเรียน และหาเงินบำรุงโรงเรียนให้เลี้ยงตัวเองได้ โดยรัฐบาลไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย ทั้งนี้เพราะในสมัยนั้นงบประมาณด้าน การศึกษามีจำนวนน้อยมาก ได้รับเพียง 3.2 % เท่านั้น งบประมาณส่วนใหญ่ทุ่มเทให้กับการป้องกันประเทศ

เป็นที่น่าสังเกตว่า การจัดการศึกษาในล้านนาได้รับความร่วมมือจากบรรดาเจ้าผู้ครองนครเป็นอย่างดี เพราะถือเป็นความดี ความชอบ เจ้าผู้ครองนครได้บริจาคที่ดินของตน ซึ่งตั้งอยู่กลางเมืองให้เป็นที่ตั้งโรงเรียน ดังเช่น เจ้าบุญวาทย์ นครลำปางบริจาคที่ดิน สร้างโรงเรียนบุญวาทย์ เจ้าอินทวโรสุริยวงษ์ นครเชียงใหม่บริจาคที่ดินสร้างโรงเรียนยุพราชวิทยาลัย เจ้าจักรคำขจรศักดิ์ นคร ลำพูนบริจาคที่ดินสร้างโรงเรียนจักรคำคณาทร และเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช นครน่าน บริจาคที่ดินสร้างโรงเรียนสุริยานุเคราะห์ โรงเรียน ดังกล่าวได้รับการสนับสนุนให้เป็นโรงเรียนตัวอย่างในแต่ละเมือง สำหรับโรงเรียนยุพราชวิทยาลัย ถือเป็นโรงเรียนตัวอย่างประจำ มณฑลพายัพ ส่วนอำเภอรอบนอก กรมการอำเภอสนับสนุนให้ประชาชนในท้องถิ่นร่วมกันตั้งโรงเรียนประชาบาล เพื่อให้ การศึกษาแก่บุตรหลาน

นอกจากโรงเรียนของทางราชการแล้ว ในมณฑลพายัพยังมีโรงเรียนที่บรรดามิชชันนารีจัดตั้งขึ้นด้วย ดังเช่น โรงเรียนปรีณส์ รอยแผลสัตว์วิทยาลัย โรงเรียนดาราวิทยาลัย โรงเรียนแคนเนตแมกเคอนซี ฯลฯ ซึ่งตามประวัติแล้วพบว่า มิชชันนารีเริ่มดำเนินการศึกษา ก่อนรัฐบาล เมื่อแรกเปิดสอนได้สอนภาษาอังกฤษ และภาษาไทยชนหรือตัวเมือง หลังจากรัฐบาลปฏิรูปการศึกษาแล้ว โรงเรียนมิ ชชันนารีจึงเปลี่ยนมาสอนภาษาไทยกลางแทนภาษาไทยชน แต่ก็สอนภาษาอังกฤษควบคู่ไปด้วย

การจัดการศึกษาในสมัยรัชกาลที่ 6 ทรงเน้นนโยบายปลูกฝังความคิดชาตินิยมแก่เยาวชนให้มีความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ การจัดการศึกษาในมณฑลพายัพ จึงมุ่งกวาดค้นความรู้ 2 วิชาคือ ภาษาไทย และความรู้เรื่องเมืองไทย สำหรับวิชา ภาษาไทยมุ่งให้นักเรียนสามารถอ่านออกเขียนได้ และพูดชัดเจนทัดเทียมกับคนไทยภาคกลาง โดยบังคับให้ครูและนักเรียนพูด ภาษาไทยกลางในโรงเรียน ทั้งให้เน้นวิชาเขียนไทยตามคำบอก เพราะนักเรียนมักเขียนตามสำเนียงท้องถิ่น ส่วนวิชาความรู้เรื่อง เมืองไทย ก็สอนให้รู้จักประเทศไทยทั้งด้านภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ เพื่อให้เกิดความภูมิใจและรักประเทศชาติ โดยเฉพาะสอนให้ เกิดทุนสถาบันพระมหากษัตริย์ ให้มีการร้องเพลงสรรเสริญพระบารมี และตามผนังห้องเรียนจะติดภาพพระบรมฉายาลักษณ์ และธง ชาติ อันเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นประเทศชาติ(หจข.ร.6 ศธ.43/14 พระยาไพศาลศิลปศาสตร์ดรจากราชการมณฑลพายัพ ลงวันที่ 26 พฤษภาคม 2456)

นอกจากจะผ่านความคิดดังกล่าวสู่ "โรงเรียนหนังสือไทย" แล้ว ยังอาศัยองค์กรศาสนาเป็นเครื่องชี้แนะให้นิยมภาษาไทยกลาง อันเป็นภาษาไทยมาตรฐานของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ โดยบังคับให้ผู้มีสิทธิอุปสมบทต้องรู้หนังสือไทย และส่งเสริมให้ พระภิกษุและสามเณรเรียนหนังสือไทย พูดและเทศน์เป็นภาษาไทยกลาง ซึ่งจะช่วยให้ภาษาไทยกลางแพร่หลาย ดังนั้น รัฐบาลจึง ให้ความสำคัญต่อสถาบันสงฆ์ เพราะมีส่วนเกี่ยวข้องกับการศึกษาของเยาวชน ในฐานะที่มีส่วนช่วยสอนหนังสือแก่โรงเรียนวัด รัฐบาลจึงปฏิรูปการศึกษาและปฏิรูปคณะสงฆ์ไปพร้อมกัน ภายใต้เงื่อนไขสนับสนุนให้เรียนรู้ภาษาไทยกลางดังกล่าว แม้แต่ พระภิกษุซึ่งควรศึกษาอักขระพื้นเมืองก็ค่อย ๆ ละเลย จนในที่สุดอักขระพื้นเมืองก็สิ้นสลาย (สรัสวดี อ๋องสกุล, “การปฏิรูปการศึกษา ในล้านนา: การสร้างเอกภาพแห่งชาติ”, *ศึกษาศาสตร์สาร*, ปีที่ 10 ฉบับที่ 2-4 (ตุลาคม-กันยายน 2525): 29-48)

การปฏิรูปองค์กรสงฆ์ : ก่อนการรวมคณะสงฆ์ รูปแบบการปกครองสงฆ์ล้านนามีสังฆราชาเป็นสมณศักดิ์สูงสุด โดยได้รับ การแต่งตั้งจากเจ้าผู้ครองนคร เมื่อรัฐบาลปฏิรูปการปกครองสำเร็จเรียบร้อยไปแล้ว จึงเห็นว่า สถาบันสงฆ์ควรเข้าดำเนินการด้วย เช่นเดียวกัน และในสายตาของส่วนกลางมีทัศนคติต่อ พระภิกษุล้านนาว่า ไม่เคร่งครัดพระธรรมวินัย มีการปฏิบัติแตกต่างกัน ดังนั้น สมควรแก้ไขการปกครองคณะสงฆ์ ให้เป็นระเบียบแบบแผนเดียวกันทั่วประเทศ และเพื่อให้คณะสงฆ์อำนวยความสะดวกการจัด การศึกษา ซึ่งกำลังปฏิรูป จึงปฏิรูปคณะสงฆ์ให้พระภิกษุมิบทบาทด้านการศึกษา

ดังนั้นใน พ.ศ.2445 จึงมีการออกพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ให้เป็นเอกภาพ หรือมีแบบแผนเดียวกัน โดย ยกเลิกจารีตสงฆ์ดั้งเดิมของท้องถิ่น ถือว่าพระราชบัญญัติได้ใช้เป็นกฎหมาย ที่ฝ่ายสงฆ์ต้องปฏิบัติตาม จากการออกพระราชบัญญัติ ดังกล่าว ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ใหม่ จากเดิมแต่ละท้องถิ่นจัดการปกครองกันเอง มาเป็นระบบ

รวมศูนย์อำนาจขึ้นกับองค์กรสูงสุด "มหาเถรสมาคม" ซึ่งประกอบด้วย พระเถระผู้ใหญ่ 8 รูป มีตำแหน่งเป็นเจ้าคณะใหญ่ 4 รูปคือ คณะเหนือ คณะใต้ คณะกลาง และคณะธรรมยุติกนิกาย กับมีเจ้าคณะรองอีก 4 รูป รวม 8 รูป มหาเถรสมาคมมีหน้าที่ปรึกษาหารือ วินิจฉัยการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับคณะสงฆ์ มติของมหาเถรสมาคมที่มีคณะประชุมตั้งแต่ 5 รูปขึ้นไปถือเป็นเด็ดขาด จะอุทธรณ์ หรือฎีกาต่อไปอีกไม่ได้ (พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ มาตรา 4 ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 18. กฎหมาย ร.ศ.120-121, หน้า 370-373)

การบริหารคณะสงฆ์มุ่งให้ปกครองตนเองลดหลั่นกันไปตามลำดับ เช่นเดียวกับ การปกครองคือ แบ่งเป็น เจ้าคณะมณฑล เจ้าคณะเมือง เจ้าคณะแขวง อธิการหมวด และเจ้าอาวาส บังคับบัญชาในมณฑล เมือง แขวง ตำบล และในวัดตามลำดับ กำหนดอำนาจ และหน้าที่ให้กับพระเถระผู้ปกครองดูแลในแต่ละระดับ ทำให้การปกครองมีเอกภาพ (นิธยา วงศ์วิวัฒน์, "พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา", ปรินญาณิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิตสาขาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร 2524, หน้า 250) ผลของการรวมคณะสงฆ์ล้นนาให้เป็นระบบเดียวกับส่วนกลาง สร้างความรู้สึกร่วมกันกับสงฆ์ท้องถิ่น ที่ถูกกลไกของรัฐควบคุม ดังนั้น จึงมีสงฆ์ส่วนหนึ่งมีปฏิกิริยาต่อต้านระเบียบปกครองคณะสงฆ์ กรณีที่เด่นชัดและเป็นที่น่าทราบนั่นก็คือ คุรุบาศรีวิชัย"ตนบุญ" แห่งล้นนา (พ.ศ.2421-2481) ถือเป็นสัญลักษณ์แห่งการต่อต้านการปฏิรูปการปกครองของชาวล้นนาระลอกสุดท้าย(โสภา ชานะมูล, "คุรุบาศรีวิชัย ตนบุญแห่งล้นนา(พ.ศ.2421-2481)" วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิตสาขาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2534)

พระยาสุรสีห์วิสิษฐศักดิ์จัดการปกครองอยู่ 13 ปี (พ.ศ.2445-2458) ภายใต้นโยบาย การสร้างรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ แบบรวมศูนย์อำนาจที่สถาบันพระมหากษัตริย์ ถือว่าประสบความสำเร็จ เพราะอำนาจในทุกด้าน ทั้งการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ สังคม การศึกษา ศิลปวัฒนธรรม ฯลฯ ล้วนขึ้นกับพระเจ้าอยู่หัวแห่งราชวงศ์จักรี ความสำเร็จตั้งแต่ปลายรัชกาลที่ 5 ถึงรัชกาลที่ 6 คือ การสร้างสำนึกให้พลเมืองไทยมีความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ ในฐานะศูนย์รวมจิตใจ โดยผ่านระบบการศึกษาแบบใหม่

3.การยกเลิกเขตพิเศษมณฑลพายัพ

มณฑลพายัพในช่วง พ.ศ.2458-2468 จะจัดเป็นระเบียบแบบแผนเช่นเดียวกับมณฑลภายในทุกประการ และช่วงนี้มีการจัดตั้งมณฑลทหารบกประกอบด้วย ลำปาง แพร่ น่าน แล้วรวมกับมณฑลพายัพเป็นมณฑลภาคพายัพ

การปกครองเมืองเชียงใหม่ช่วง พ.ศ.2468-2476 เป็นการปรับปรุงช่วงสุดท้ายก่อนยกเลิกระบบเทศาภิบาล ได้เริ่มเมื่อรัชกาลที่ 7 ขึ้นครองราชย์ ทรงยกเลิกระเบียบแบบแผนต่าง ๆ ที่จัดขึ้นในช่วง พ.ศ.2458-2468 ทรงยุบเลิกตำแหน่งและหน่วยงานที่ไม่เหมาะสมกับสภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ เช่น ยุบมณฑลทหารบกเข้ากับมณฑลพายัพ ยุบเลิกตำแหน่งเสนาท้าว 6 ซึ่งว่างมานานแล้ว และทรงดำเนินนโยบายยกเลิกตำแหน่งเจ้าเมืองโดยเด็ดขาด ซึ่งกำหนดว่านับตั้งแต่ พ.ศ.2469 เป็นต้นไป(พจน. ร.7 รด.2/6 รายงานประชุมสภา ครั้งที่ 7/246 ลงวันที่ 17 พฤษภาคม พ.ศ.2469)หากตำแหน่งเจ้าเมืองใดว่างลงจะไม่โปรดเกล้าฯ แต่งตั้งขึ้นอีก ส่วนเจ้าเมืองที่มีชีวิตอยู่ก็ได้เงินเดือนจนถึงแก่พิราลัย ซึ่งพลตรี เจ้าแก้วนวลเจ้าเมืองเชียงใหม่องค์สุดท้ายถึงแก่พิราลัย ใน พ.ศ.2482จึงเป็นการสิ้นสุดตำแหน่งเจ้าเมืองประเทศราชเชียงใหม่ และหลังจากคณะราษฎรเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 ได้ยกเลิกระบบมณฑลเทศาภิบาลลงใน พ.ศ.2476 มณฑลพายัพจึงสลายตัว ส่วนเมืองเชียงใหม่ ซึ่งเคยเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรล้นนาในอดีต ก็มีฐานะเป็นเพียงจังหวัดเป็นส่วนราชการส่วนภูมิภาคเช่นเดียวกับจังหวัดอื่น ๆ สืบมาจนปัจจุบัน

เชิงอรรถที่ 1 (หน่วย ที่ 1)

1. นิธิ เอียวศรีวงศ์ สมเกียรติ วันทะนะ เป็นนักวิชาการไทยรุ่นแรกที่ใช้คำว่า "รัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์"
2. สุเทพ สุนทรเกสซ์, "จากบรรณาการสู่ศูนย์รวมอำนาจ : วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและอุดมการณ์ในยุครัตนโกสินทร์ (พ.ศ.2325-2475) สังคมศาสตร์ ปีที่ 6 ฉบับที่ 1 เมษายน-กันยายน 2525, หน้า 140-142.
3. นิธิ เอียวศรีวงศ์, ปากไก่และใบเรือ, หน้า 213.

4. เรื่องเดียวกัน, หน้า 369.
5. หจข. ร.5 บ.1.2/5 รัชกาลที่ 5 ทูลสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระบำราบปรปักษ์ ร. ที่ 284/44
6. พระยาประชาภิจักรจักร, พงศาวดารโยนก, หน้า 508.
7. หจข. ร.5 บ.1.1ก/8 รัชกาลที่ 5 ถึงพระยาราชสัการการ ลงเดือน 8จ.ศ.1245
8. หจข. ร.5 สารบาณสมุคพิเศษ เล่ม 10, หน้า 79.
9. หจข. ร.5 ม.2.12 ก/41 เล่ม 21 ศุภอักษรพระเจ้าอินทวิชยานนท์ กราบทูลสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระบำราบปรปักษ์ และ ร.5 ม. 2.12ก /11 เล่ม 3 พระยาราชสัการการกราบทูลสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระบำราบปรปักษ์
10. หจข. ร.5 สารบาณสมุคพิเศษ เล่ม 10, หน้า 78 – 82.
11. รายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องนี้ ดู สรัสวดี อ๋องสกุล, "การปฏิรูปการศึกษาในล้านนา : การสร้างเอกภาพแห่งชาติ", ศึกษาศาสตร์สาร ปีที่ 10 ฉบับที่ 2-4 (ตุลาคม 2524 - กันยายน 2525) : 29-48.
12. หจข. ร.5 ม.58/88 กรมหมื่นพิชิตปรีชากรกราบบังคมทูลรัชกาลที่ 5 ลงวันที่ 6๓ 8 ค่ำ จ.ศ.1246
13. หจข. ร.5 ต.40/3 หนังสือประกาศพระยาราชสัการการข้าหลวง ปี จ.ศ.1246 ม.ป.ป.
14. หจข. ร.5 ม. 2.12ก /17 เลขที่ 88 หนังสือพระศรีธรรมสาสน์ถึงสมุหนายก ม.ป.ป.
15. กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ, หมวดจดหมายเหตุหม้ออังกฤษ เล่ม 2 ทุตลอนดอน ปี 1246 หนังสือกราบทูลในกรมหมื่นนเรศวรฤทธิ์ ลงวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ.2427
16. หจข. ร.5 ม.58/89 หนังสือนายแย้มมหาดเล็กผู้ช่วยราชการทดตำแหน่งเมืองนครเชียงใหม่ ถึงพระยาเพชรพิไชย ข้าหลวงใหญ่รักษาการหัวเมือง ณ เมืองนครเชียงใหม่ ลงวันที่ 12กรกฎาคม พ.ศ.2431 และ หจข., ร.5 บ.10/35 แบบตั้งตำแหน่งของกรมหลวงพิชิตปรีชา
17. หจข, ร.5 ม.99/3 รายงานหลวงอนุรักษ์ภูเบศรกราบทูลเจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระบำราบปรปักษ์ ลงวัน 6๓3 ค่ำ ปีวอก จ.ศ.1246 (16 มกราคม พ.ศ.2427)
18. หจข.ร.5ม.58/193 พิกัดภาษีอากรมณฑลพายัพ (ร.ศ.103-104)
19. ชมัยโถม สุนทรสวัสดิ์, การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์เกี่ยวกับกิจการป่าไม้ทางเหนือของไทยตั้งแต่ พ.ศ.2439 ถึง พ.ศ.2475 , วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิตภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2521, หน้า 11.
- 20.เฉลิม สิริวรรณ, นโยบายการป่าไม้และประวัติกรมป่าไม้ของประเทศไทย, หน้า 74-75.
21. หจข.ร.5 ม.58/88 กรมหมื่นพิชิตปรีชากรกราบบังคมทูลรัชกาลที่ 5 เรื่องจัดการราชการเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง ลงวันที่ 4 ๓ 6 ค่ำปี 1246 (14 พฤษภาคม พ.ศ.2427)
22. ตำแหน่งข้าหลวงหัวเมืองคือ ข้าหลวงที่ดูแลในเขตเมืองเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน ซึ่งแต่เดิมคือตำแหน่งข้าหลวงสามหัวเมืองคือเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง ข้าหลวงสามหัวเมืองปฏิบัติหน้าที่ตามสนธิสัญญาเชียงใหม่ พ.ศ.2416 ซึ่งครอบคลุมพื้นที่สามเมืองดังกล่าว แต่ต่อมาตามสนธิสัญญาเชียงใหม่ ฉบับที่ 2 พ.ศ.2426 ได้ขยายขอบเขตออกไปครอบคลุมพื้นที่ด้านล้านนาตะวันออกโดยรวมเมืองแพร่ เมืองน่าน ด้วย ตำแหน่งข้าหลวงจึงขยายขอบเขตไปด้วย จึงเรียกว่าข้าหลวงหัวเมือง
23. สรัสวดี ประยูรเสถียร, "การปฏิรูปการปกครองมณฑลพายัพ (2436-2476)", วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2523, หน้า 9
24. หจข. ร.5 ม.58 /89 พระเจ้าอินทวิชยานนท์กราบทูลราชการเมืองเชียงใหม่ ลงวันที่ 3๓ 10 ค่ำ ปีชวด จ.ศ.1250 (11 กันยายน 2431)
25. หจข. ร.5 ม.58/93 เจ้าพระยารัตนบดินทร์กราบบังคมทูลรัชกาลที่ 5 ลงวันที่ 3เมษายน ร.ศ.108 - 24 มิถุนายน ร.ศ.108

26. หจข.ร.5 มท.จ.ศ.1250 เล่ม 36, หน้า 194-198.

27. ในปัจจุบัน 3 แขนงดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของอำเภอสันทราย อำเภอคอยสะเกิดและอำเภอสันกำแพง จากการสำรวจมีบริเวณกว้างขวางเทียบได้กับอำเภอหนึ่ง

28. หจข.ร.5 ม.58/1 พระยาพลเทพกราบบังคมทูลรัชกาลที่ 5 ลงวันที่ 20 มีนาคม ร.ศ.108

29. เรื่องเดียวกัน.

30. สัมภาษณ์ลุงหนาน นันดา อายุ 51 ปี บ้านสันทรายหลวง อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ วันที่ 15 พฤศจิกายน 2523

31. หจข.ร.5 ม.58/98 พระยามหาเทพกราบบังคมทูลฯ สมุหนายก ที่ 23/108 ลงวันที่ 19 มกราคม ร.ศ.108

32. เรื่องเดียวกัน.

33. หจข.ร.5 ต.40/3 รายงานหลวงประกาศกิจกราทูลพระองค์เจ้าโสณบัณฑิตย์ เรื่องปราบกบฏพระยาปราบสงคราม ลงวันที่ 28 มีนาคม ร.ศ.108

34. หจข.ร.5 ม.58/103 พระองค์เจ้าโสณบัณฑิตย์กราบบังคมทูลรัชกาลที่ 5 ที่ 18/119 ลงวันที่ 21 มีนาคม ร.ศ.108

35. หจข., ร.5 ม.58/98 พระยามหาเทพกราบบังคมทูลฯ สมุหนายก ที่ 23/108 ลงวันที่ 19 มกราคม ร.ศ.108

36. ศึกษารายละเอียดใน สรสวัสดิ์ อ่องสกุล, "กบฏพระยาปราบสงครามแม่ทัพเมืองเชียงใหม่พ.ศ.2432", ใน ความเชื่อพระศรีอารีย์และกบฏผู้มีบุญในสังคมไทย ; พรเพ็ญ อันตระกูล อัจฉราพร กมฺพพิสมัย บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2527), หน้า 123-147.

37. หจข.ร.5 ม.2.12ก/27 โทโรเลขพระยาไกรโกษาถึงพระยาศรีสิงหเทพ ลงวันที่ 14 มกราคม ร.ศ.109

38. หจข.ร.5 ม.58/33 พระยาศรีสิงหเทพกราบทูลกรมหลวงดำรงราชานุภาพ ฉบับที่ 10/1352 ลงวันที่ 2 เมษายน ร.ศ.119

39. หจข.ร.5 ข.11/49 เรื่อนนายน้อยหมีวกกล่าวโทษต่อศาลเมืองเชียงใหม่ ลงวันที่ 16 กุมภาพันธ์ ร.ศ.116

40. หจข.ร.5 ม.58/37 พระยาทรงสุรเดชกราบทูลกรมหลวงดำรงราชานุภาพที่ 27/503 ลงวันที่ 18 เมษายน ร.ศ.114

41. หจข.ร.5 ม.58/40 เรื่องจัดระเบียบเก็บเงินค่าราชการแลผลประโยชน์ในมณฑลพายัพ ลงวันที่ 5 สิงหาคม ร.ศ.115

42. หจข.ร.5 ค. 14.4/2 กรมหลวงเทวะวงษ์วโรปการกราบบังคมทูลรัชกาลที่ 5 ที่ 40/3534 ลงวันที่ 23 พฤษภาคม ร.ศ.111

43. หจข.ร.5 ค. 14.2ก/12 พระยาทรงสุรเดชกราบทูลกรมหลวงดำรงราชานุภาพ ลงวันที่ 10 ธันวาคม ร.ศ.114

44. ศึกษาละเอียดใน สรสวัสดิ์ ประยูรเสถียร, "การปฏิรูปการปกครองมณฑลพายัพ (2436-2476)", วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2523, หน้า 145-152.

45. ชมัยโถม สุนทรสวัสดิ์, "การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์เกี่ยวกับกิจการป่าไม้ทางภาคเหนือของประเทศไทย ตั้งแต่ พ.ศ.2439 ถึง พ.ศ.2475", วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิตภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2521, หน้า 103-104 .

46. หจข.ร.5 ม.58/33 กรมหลวงดำรงราชานุภาพกราบทูลกรมหมื่นสมมตอมรพันธุ์ ที่ 584/8225 ลงวันที่ 26 มีนาคม ร.ศ.118

47. ปราณี ศิริธร, "คุ้มเจ้าเชียงใหม่" เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ในจังหวัดเชียงใหม่ (17-20 มิถุนายน 2530 ณ สหวิทยาลัยล้านนา วิทยาลัยครูเชียงใหม่)

48. ศึกษาละเอียด "กฎเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยเป็นข้อบังคับสำหรับปกครองมณฑลวันตกเฉียงเหนือ ร.ศ.119", ใน ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 17, หน้า 389-423 .

49. หจข.ร.5 ม.58/42 พระยาศรีสิงหเทพกราบทูลกรมหลวงดำรงราชานุภาพ ที่ 583/8224 ลงวันที่ 26 มีนาคม ร.ศ.118

50. หจข.ร.5 ม.58/45 ยกเว้นเก็บเงินค่าราชการในมณฑลพายัพ ลงวันที่ 3 พฤษภาคม ร.ศ.120 และวันที่ 24 ธันวาคม ร.ศ.120

51. หจข. ร.5 ม.28.1/4 เงินสำหรับเจ้าผู้ครองเมืองประเทศราช ลงวันที่ กุมภาพันธ์ ร.ศ.127
52. เมืองพะเยา ; สุนทรียะเทศ บรรณาธิการ (สำนักพิมพ์มิตชน 2527), หน้า 169-170.
53. ประวัติมหาดไทยส่วนภูมิภาคจังหวัดเชียงใหม่ (สำนักงานจังหวัดเชียงใหม่จัดพิมพ์, 2529), หน้า 123.
54. หจข. ร.5 ม.58 /21 ราษฎรขัดจั้นไม่ยอมทำตามคำสั่งทางราชการ ลงวันที่ 2 มิถุนายน ร.ศ.121
55. เรื่องเดียวกัน.
- 56.กระทรวงมหาดไทย, พระราชหัตถเลขารัชกาลที่ 5 ที่เกี่ยวกับการกิจของกระทรวงมหาดไทย เล่ม 2, หน้า 122.
57. หจข. ร.6 ค.11/1 เงินเดือนเจ้าแก้วนารัฐเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ ลงวันที่ 21 สิงหาคม พ.ศ.2463
58. หจข. ร.6 ศธ. 43/14 พระยาไพศาลศิลปศาสตร์ตรวจราชการมณฑลพายัพ ลงวันที่ 26 พฤษภาคม 2456
59. สรัสวดี อ๋องสกุล, "การปฏิรูปการศึกษาในล้านนา : การสร้างเอกภาพแห่งชาติ", ศึกษาศาสตร์สาร ปีที่ 10 ฉบับที่ 2-4 (ตุลาคม 2524 - กันยายน 2525) : 29-48.
60. ดู พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ มาตรา 4 ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม18 กฎหมาย ร.ศ.120-121, หน้า 370-373.
61. นิตยา วงศ์วิวัฒน์, "พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา", ปริญญานิพนธ์ การศึกษามหาบัณฑิตสาขาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2524, หน้า 250.
62. คูรายละเอียดใน โสภานะมูล, "ครูบาศรีวิชัย คนบุญ แห่งล้านนา (พ.ศ.2421-2481)", วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร์ มหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2534.
63. หจข. ร.7 รล.2/6 รายงานประชุมสภา ครั้งที่ 7/246 ลงวันที่ 17 พฤษภาคม พ.ศ.2469

หน่วยที่ 1 การเปลี่ยนแปลงของนครเชียงใหม่

บทที่ 2 เชียงใหม่ยุคหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง

เชียงใหม่ยุคหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง เป็นเนื้อหาประวัติศาสตร์สมัยใหม่ที่เชื่อมโยงตั้งแต่ พ.ศ.2475 สืบมาถึงปัจจุบันกล่าวได้ว่า สมัยรวมประเทศล้านนาเป็นการขยายตัวของรัฐไทยระลอกแรก ลักษณะวงอำนาจรัฐลงสู่ระดับบน และประชานิยมในเขตเมืองได้รับผลกระทบเป็นส่วนใหญ่ ขณะที่สมัยหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระลอกที่สอง อำนาจรัฐได้ขยายตัวอย่างทั่วถึง ทั้งในเขตเมือง และลงสู่ระดับล่างในภาคชนบท เกิดผลกระทบต่อบ้านเมืองและประชาชนอย่างใหญ่หลวง โดยเฉพาะตั้งแต่การใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504-2509) เป็นต้นมา

ในอดีตในช่วง 100 ปีที่ผ่านมา เราไม่ได้เรียกดินแดนนี้ว่า ล้านนา หรือ ลานนา หรือ ลานนาไทย คนนอก เช่น มิชชันนารีเรียกดินแดนนี้ในเวลานั้นว่า ลาว เช่น มิชชันลาว รัฐบาลสยามก็เรียกดินแดนด้านเหนือและอีสานว่า ลาว เมื่อเริ่มต้นจัดการปกครองดินแดนทางเหนือและทางอีสาน รัฐบาลสยามจึงเรียกดินแดนทางเหนือว่า “ลาวเฉียง” เรียกดินแดนทางอุดรธานีว่า ลาวพวน เรียกดินแดนทางอุบลราชธานี ศรีสะเกษ สุรินทร์ ร้อยเอ็ด มหาสารคาม กาฬสินธุ์ว่า “ลาวกาว” และเรียกดินแดนทางนครราชสีมาว่า “ลาวกลาง” เพราะอยู่ระหว่างลาวพวนกับลาวกาว(ดำรงราชานุภาพ,สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยา,เทศาภิบาล,พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพระยาอรุณกรวิสุนทร(สงวน ศตะรัต อรรถกรวิสุนทร) 9 พฤษภาคม 2503 หน้า 82-83) ต่อมาสมเด็จพระเจ้าดำรงราชานุภาพให้เปลี่ยนคำว่าลาวเป็นไทย ทรงห้ามไม่ให้ข้าราชการเรียกชาวอีสานและพม่าว่า ลาว เช่นในการทำสำมะโนครัวให้เรียกว่า ไทย(เรื่องเดียวกัน)

การเรียกดินแดนนี้อย่างเป็นทางการในเวลานั้นจึงเรียกว่า มณฑลพายัพ และหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง ได้ยกเลิกมณฑลเทศาภิบาลแล้วก็เรียกดินแดนส่วนนี้ตามที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ว่า ภาคเหนือ โดยเฉพาะตั้งแต่ พ.ศ.2482 เมื่อมีการเปลี่ยนชื่อประเทศจากสยามเป็นประเทศไทย ดังนั้น ในบทนี้จึงเรียกดินแดนแห่งนี้ว่า ภาคเหนือ โดยหมายความเฉพาะภาคเหนือตอนบน เพราะเป็นดินแดนที่เคยเป็นอาณาจักรล้านนา ประกอบด้วย 8 จังหวัดคือ เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน เชียงราย พะเยา แม่ฮ่องสอน พัฒนาการของภาคเหนือ ช่วงหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 ถึงปัจจุบัน แบ่งได้เป็น 2 ยุคคือ

1. สมัยหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 ถึง พ.ศ.2503 คือ นับตั้งแต่ยกเลิกมณฑลเทศาภิบาล ใน พ.ศ.2476 จนถึงช่วงก่อนใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
2. สมัยใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตั้งแต่ พ.ศ.2504 เป็นต้นมาถึงปัจจุบัน

ประวัติศาสตร์ภาคเหนือสมัยหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 ถึง พ.ศ.2503

คณะราษฎรได้ยึดอำนาจสำเร็จ เมื่อ 24 มิถุนายน 2475 การปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ สิ้นสุดลง เปลี่ยนเป็นระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข มีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุด โดยรัชกาลที่ 7 พระราชทานฉบับชั่วคราว เมื่อวันที่ 27 มิถุนายน 2475 และพระราชทานฉบับถาวร เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ.2475 หลังเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้วเกิดความขัดแย้งทางการเมือง ระหว่างกลุ่มอำนาจเก่าและคณะราษฎร และภายในคณะราษฎรเอง เหตุการณ์สำคัญที่แสดงถึงความขัดแย้งอย่างรุนแรง ได้แก่ การเสนอเค้าโครงเศรษฐกิจ

แห่งชาติของหลวงประดิษฐมนูธรรม รัฐประหาร 20 มิถุนายน 2476 กบฏบวรเดช (ตุลาคม 2476) การสละราชสมบัติของรัชกาลที่ 7 (พ.ศ.2477) ความขัดแย้งดังกล่าว สร้างความวุ่นวาย และเป็นเงื่อนไขให้รัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนา (พ.ศ.2476-2481) มีลักษณะบริหารแบบประนีประนอม หรือ ค่อยเป็นค่อยไป(ชาญวิทย์ เกษตรศิริ,ประวัติการเมืองไทย กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์ดอกหญ้า,2538 หน้า 105-149)

รัฐบาลคณะราษฎร สมัยพระยาพหลพลพยุหเสนา (พ.ศ.2476-2481)

หลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 รัฐบาล “คณะราษฎร” ได้จัดระเบียบการปกครองใหม่ เพื่อให้สอดคล้องกับการปกครองในระบอบรัฐธรรมนูญ จึงมอบหมายให้หลวงประดิษฐมนูธรรม หรือ ปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้ร่างพระราชบัญญัติ พระราชบัญญัติได้ผ่านการพิจารณาของสภาคือ พระราชบัญญัติบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ.2476 โดยแบ่งการบริหารราชการเป็น 3 ส่วน คือ ส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น

ราชการส่วนกลาง ประกอบด้วยกระทรวงต่างๆที่มีรากฐานมาตั้งแต่สมัยปฏิรูปการปกครอง พ.ศ.2435 สมัยนั้นมี 7 กระทรวงคือ กระทรวงกลาโหม กระทรวงมหาดไทย กระทรวงพระคลัง กระทรวงเศรษฐการ กระทรวงยุติธรรม กระทรวงธรรมการ และกระทรวงการต่างประเทศ โดยมีรัฐมนตรีในระบบประชาธิปไตยมาจากการเลือกตั้งทั่วไป หรือได้รับเสนอชื่อเพื่อให้มีการโปรดเกล้าฯแต่งตั้ง เป็นผู้บริหารราชการ

ราชการส่วนภูมิภาค มีการยกเลิกหน่วยการปกครองระดับมณฑลเทศาภิบาลให้เหลือหน่วยการปกครองระดับจังหวัด และ อำเภอ โดยระยะแรกมีคณะกรรมการจังหวัดเป็นผู้บริหาร ต่อมาใน พ.ศ.2495 ให้จังหวัดเป็นนิติบุคคล และให้ผู้ว่าราชการจังหวัด ซึ่งสังกัดกระทรวงมหาดไทยเป็นผู้บริหารสูงสุดในจังหวัด ระดับอำเภอ มีนายอำเภอดูแลงานปกครอง และมีกำนัน ผู้ใหญ่บ้านดูแลตำบล และหมู่บ้านตามแบบแผนที่ได้รับการวางรากฐานสมัยเทศาภิบาล โดยผู้ว่าราชการจังหวัด นายอำเภอและข้าราชการส่วนภูมิภาคมาจากการแต่งตั้งของกระทรวงเจ้าสังกัด

พื้นที่ระดับจังหวัดจึงมีทั้งข้าราชการส่วนกลางและข้าราชการส่วนภูมิภาคที่ได้รับการแต่งตั้งมาปฏิบัติหน้าที่เป็นกลไกของภาคราชการ บางส่วนอยู่ได้บังคับบัญชาของผู้ว่าราชการจังหวัด บางส่วนขึ้นตรงต่อกระทรวงเจ้าสังกัด

สำหรับการปกครองส่วนท้องถิ่น มีองค์กรคือ (1) สุขาภิบาล (2) เทศบาลตามพระราชบัญญัติระเบียบเทศบาล พ.ศ.2476

ผลของการออก “พระราชบัญญัติบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ.2476” มีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 9 ธันวาคม 2476 คือ การยกเลิกมณฑลพายัพ ซึ่งเป็นหน่วยการปกครองที่จัดตั้งขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 เสีย ทำให้จังหวัดเป็นหน่วยการปกครองสูงสุด เมืองเชียงใหม่ราชธานีแห่งอาณาจักรล้านนาในอดีตจึงมีฐานะเป็นจังหวัดหนึ่งของพระราชอาณาจักรสยาม เช่นเดียวกับจังหวัดอื่นๆ

ความเปลี่ยนแปลงในภาคเหนือในช่วงเวลานี้ เป็นการคลี่คลายมาจากสมัยก่อนหน้านั้น ยังไม่มีทิศทางหรือแผนการที่ชัดเจน ดังนั้น แม้คณะราษฎรจะได้เปลี่ยนแปลงระบบการปกครองไปแล้ว แต่รัฐบาลในยุคนี้ ก็ไม่ได้พัฒนาบ้านเมืองในภาคเหนือเท่าที่ควร ตัวอย่าง เช่น การคมนาคมไม่ประสบความสำเร็จในการพัฒนา เห็นได้จากโครงการก่อสร้างทางหลวงแผ่นดินซึ่งเรียกว่า แผนหลัก 18 ปี (พ.ศ.2476-2494) สำคัญคือ เพื่อปรับปรุงทางหลวงให้เชื่อมโยงภาค และจังหวัดต่างๆภายในอาณาจักรทั่วถึงกัน รวมระยะทาง 14,900 กิโลเมตร ไม่เป็นไปตามเป้าหมายถนน (สายหลัก)ในภาคเหนือเป็นทางลูกรังไม่ได้มาตรฐาน (84 ปีกรมทางหลวง,ที่ระลึกในงานฉลองวันคล้ายวันสถาปนากรมทางหลวง 1 เมษายน 2539 หน้า 166, 177)

ในเขตเมืองใหญ่ เช่นเชียงใหม่ ราว พ.ศ.2480 โรงละครคุ้มเจ้าหลวง และตัวเมืองไม่มีไฟฟ้าใช้ สภาพบ้านเมืองเงียบสงบ การคมนาคมขนส่งข้าวและสิ่งของจากชนบทเข้าเมืองใช้เกวียน และม้า(อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพเจ้าวงศ์จันทร์ คชเสนี 29 ตุลาคม 2540 ,หน้า 18-20)ซึ่งยังใช้กันอยู่ถึง พ.ศ.2500 ส่วนเมืองลำปาง จากคำบอกเล่าของบุญเท่ง ทองสวัสดิ์ คือ หลัง พ.ศ.2475 สภาพโดยทั่วไปของลำปางแรกๆ ไม่ค่อยดี ยังอยู่ในสภาพเดิมอีกนาน ประชาชนยากจน มีความแห้งแล้ง ค่าครองชีพสูง(ประวัติการเมืองการปกครองและการพัฒนาศูนย์ราชการสมบูรณ์แบบ จังหวัดลำปาง,หนังสือที่ระลึกเนื่องในโอกาสเปิดศูนย์ราชการแห่งใหม่ จ.ลำปาง, หน้า 34)

อย่างไรก็ดี รัฐบาลคณะราษฎร ได้จัดบริหารบ้านเมืองตามเจตนารมณ์ร่วมของสังคม ซึ่งปรากฏในหลักหกประการของคณะราษฎร ประการหนึ่งคือ ให้การศึกษาแก่ราษฎรอย่างทั่วถึง สอดรับกับรัฐธรรมนูญแห่งพระราชอาณาจักรสยาม พ.ศ.2475 กำหนดให้รัฐต้องเร่งจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานแก่ประชาชนให้ทั่วถึงเกินครึ่งหนึ่งของประชากรทั้งหมดก่อนหรืออย่างช้าไม่เกิน 10 ปี ประชาชนจึงมีสิทธิเลือกตั้งผู้แทนราษฎรทางตรง ไม่ต้องมีสมาชิกประเภทแต่งตั้งอีกต่อไป ทำให้รัฐบาลต้องเร่งจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยออกพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ.2478 และจัดการศึกษาให้ทั่วถึงทุกแห่งทั้งที่ราบและบนดอย ในส่วนของภาคเหนือได้เริ่มตั้งโรงเรียนสำหรับชาวเขารั้งแรกที่หมู่บ้านแม้ว อำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก เมื่อ พ.ศ.2478 มีการขยายการศึกษาออกสู่ภาคชนบทมากขึ้นเช่นตั้งโรงเรียนที่บ้านบ่อหลวง อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อ พ.ศ.2480 ส่วนในอำเภอรอบนอกได้มีการเปิดโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาเพิ่มขึ้นเช่น โรงเรียนดำรงราษฎร์สงเคราะห์ (พ.ศ.2476)โรงเรียนแม่สะเรียง”บริพัตรศึกษา”(พ.ศ.2477)โรงเรียนบ้านกาด อำเภอสันป่าตอง เชียงใหม่(พ.ศ.2477)โรงเรียนพะเยาพิทยาคม (พ.ศ.2479) ทำให้เยาวชนในอำเภอรอบนอกมีโอกาสทางการศึกษามากขึ้น ซึ่งแนวทางขยายการศึกษาได้ขยายตัวอย่างต่อเนื่องในรัฐบาลสมัยต่อมา

หลักอีกประการหนึ่ง ในหกประการของคณะราษฎรคือ แนวทางพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อบำรุงราษฎรให้มีความสุขสมบูรณ์ โดยรัฐบาลจะจัดหางานให้ราษฎรทุกคนทำ ไม่ปล่อยให้ราษฎรอคอยขาด นโยบายสมัยพระยาพลพลพยุหเสนามุ่งขจัดอิทธิพลทางเศรษฐกิจของชาวต่างชาติ โดยสนับสนุนผู้ประกอบการที่เป็นคนไทย และในด้านอุตสาหกรรมที่ลงทุนสูงนั้น รัฐบาลได้เข้ามาจัดการลงทุน ซึ่งแนวนโยบายนี้ได้รับการสานต่อในสมัยพันตรีหลวงพิบูลสงครามอย่างเข้มข้น อนึ่ง บทบาทการทำอุตสาหกรรมของบริษัทชาวตะวันตกในภาคเหนือที่สำคัญคือ บริษัทท่าป่าไม้ และกิจการทำโรงสี ของชาวจีน

ในสมัยพระยาพลพลพยุหเสนา รัฐบาลได้ดำเนินนโยบายเศรษฐกิจชาตินิยมอย่างค่อยเป็นค่อยไป ระหว่าง พ.ศ.2475-2481 โดยส่งเสริมอุตสาหกรรม ซึ่งประกอบการโดยเอกชนและรัฐบาลไทย มีการตั้งโรงงานเพิ่มขึ้นหลายประเภทในหลายแห่ง เพื่อทดแทนการนำเข้าสินค้าจากโรงงานอุตสาหกรรมในต่างประเทศ เช่น กระทรวงกลาโหม ได้ตั้งโรงงานปั่นด้าย โรงงานทอผ้าด้วยเครื่องจักร ในกรุงเทพฯ โรงงานผลิตกระดาษฟอกขาว ที่กาญจนบุรี โรงงานสาวไหมที่นครราชสีมา โรงงานน้ำตาลทรายขาวที่ลำปาง และมีโรงงานที่สังกัดต่อกระทรวงอุตสาหกรรมโดยตรงคือ โรงงานยาสูบ โรงงานสุรา โรงงานเนื้อและนม โรงงานทอผ้าไหม โรงงานกระดาษ โรงงานดังกล่าวมีคณะกรรมการบริหารกิจการ เป็นตัวแทนของรัฐบาล ถือเป็นเศรษฐกิจแบบทุนนิยมโดยรัฐ(สังคีต พิริยะรังสรรค์,ทุนนิยมขุนนางไทย(พ.ศ.2475-2503) กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์,2536 หน้า 76-84 และพรภิรมณ์ (เอี่ยมธรรม) เชียงกูล,ประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่ เล่ม 1 (2475-2524) กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2535 หน้า 68)

สำหรับโรงงานน้ำตาลลำปาง ตั้งอยู่ที่อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง นับเป็นโรงงานอุตสาหกรรมแห่งแรกของ จังหวัดลำปาง ดำเนินการเมื่อ พ.ศ.2480 วัตถุประสงค์ของการก่อตั้งเพื่อให้โรงงานน้ำตาลอยู่ในมือคนไทย เนื่องจาก ก่อนหน้านั้น การเพาะปลูกอ้อยและการทำอุตสาหกรรมน้ำตาลอยู่ในมือคนต่างชาติ การตั้งโรงงานน้ำตาลที่ลำปาง เป็นการส่งเสริมชาวบ้านที่อยู่ใกล้โรงงาน เช่น เกาะคา แม่ทะ และอำเภอเมือง ให้ทำการปลูกอ้อยเพื่อส่งเข้าโรงงาน ช่วยสร้างรายได้และสร้างงานแก่ชาวบ้าน และลดปริมาณการซื้อน้ำตาลจากต่างชาติ(ทองดี ปิงใจ, “โรงงานน้ำตาล เกาะคา”, ลำปางเมื่อห้วงหนึ่งศตวรรษ, ไพโรจน์ ไชยเมืองชื่น บรรณาธิการ. ลำปาง: สำนักศิลปวัฒนธรรม สถาบันราช ภัฏลำปาง 2544, หน้า 133) โรงงานน้ำตาลลำปางอยู่ในการดูแลของรัฐบาล โดยแต่งตั้งขุนนาง เป็นคณะกรรมการ อำนวยการ

เนื่องจากโรงงานน้ำตาลลำปาง หรือต่อมาในยุคชาตินิยมของรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม เรียกว่า โรงงาน น้ำตาลไทย (ลำปาง) ประกอบด้วยชุมชนชาวไร่และเจ้าหน้าที่โรงงาน เป็นประชาคมใหญ่ขนาดมีโรงเรียน และ โรงพยาบาลของตน ดังนั้น ทุกปีเมื่อสิ้นสุดแห่งการหีบอ้อย จะจัดงานปิดหีบ เป็นงานประจำปีที่ยิ่งใหญ่ของลำปาง เป็นงานมหกรรมจัดถึง 3 วัน 3 คืน (3-5 พฤษภาคม พ.ศ.2482) มีการแสดงมหรสพ แสดงสินค้าเกษตรและ อุตสาหกรรม แข่งขันกีฬา ประกวดสัตว์เลี้ยง ประกวดเด็ก ประกวดชายงาม และประกวดนางงาม ในเวทีประกวด นางงาม ซึ่งผู้คนให้ความสนใจมากที่สุดในงาน ได้จัดฟ้อนรำโดยแต่งเพลงและร้องเพลงประกอบถึง 5 เพลง ทุกเพลง มีเนื้อร้องปลุกใจให้รักชาติ ซึ่งสะท้อนความคิดและประชาสัมพันธ์นโยบายเศรษฐกิจของรัฐบาล ดังนี้

อันพวกเรา ชาวโรงงาน น้ำตาลไทย
ยอมรับใช้ การงาน อยู่ทั่วหน้า
ยอมสละ พลีร่างกาย ทุกเวลา
ตรากตรำ เพื่อรักษา ชื่อโรงงาน
เรารักหมู่ รักษากัน อย่างประเสริฐ
เพื่อให้เชิด ชูชื่อ ลือสนั่น
ว่าพวกเรา โรงน้ำตาล นั้นถกกรรจ์
เป็นเอกฉันท ไว้ลาย ให้โรงงาน
เราคนไทย ใจคนไทย ไทยทุกส่วน
เรารักษา เราสงวน ไม่เกรงขาม
ปากเราพลี ใจเราพลี ทุกโมงยาม
เพื่อไฉนนาม ให้โรงงาน น้ำตาลไทย
เราทำงาน เราทำน้ำตาล สนองชาติ
เราสามารถ ทนทาน งานยังคำ

เราทำทน เพราะผล น้ำตาลนั้น
ราคาถูก หวานทัน ผู้ใครก็ได้
เราสละ ความสุข ทุกอย่างไป
ก็เพื่อให้ ชาติเรา ก้าวสู่เจริญ
เลือดของเรา จืดจืด กรุ่นกาย
ที่จะได้ ช่วยชาติ ไม่ห่างเหิน
ขอชาวไทย ช่วยไทย อย่างมัวเพลิน
ชาติเจริญ เราก็สุข ทุก ๆ คน
ขอชาวไทย จงช่วยไทย ให้ถึงขนาด
ให้เอกราช เศรษฐกิจ สัมฤทธิ์ทั่ว
ไทยจะนั่ง ไทยจะยืน อย่างมามัว
อย่าลืมตัว นึกแต่ใจ ของไทย เราเอ. (สุจิตร์
บรรณานปิดหีบ 2482. ลำปาง:สำนักพิมพ์อุปะติพงษ์
สาขาลำปาง 2483, หน้าปกใน)

รัฐบาลคณะราษฎร สมัยพระยาพหลพลพยุหเสนา มีแนวคิดพัฒนาการเกษตรของไทยให้ก้าวหน้า ด้วย ประเทศไทยเป็นเมืองเกษตรกรรม จึงได้จัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูประถมกสิกรรมแม่โจ้ ในอำเภอสันทราย จังหวัด เชียงใหม่ เมื่อ พ.ศ.2477 (มหาวิทยาลัยแม่โจ้ในปัจจุบัน) โดยส่งพระช่วงเกษตรศิลปการเป็นอาจารย์ใหญ่ ทำการ

บุกเบิกงานด้านเกษตร บนพื้นที่ป่าดงแห้งแล้งห่างไกลผู้คน เพราะสมัยนั้นทางรถยนต์จากตัวเมืองเชียงใหม่ถึงเพียงตัวอำเภอสันทรายเท่านั้น ต่อจากนั้นต้องใช้เกวียน หรือ ม้า งานทดลองอันดับแรกของการทำเกษตรแผนใหม่คือ การเพาะยาสูบพันธุ์ต่างประเทศ เนื่องจากขณะนั้นยาสูบเป็นสินค้าขายเข้ามีจำนวนมาก หากเกษตรกรไทยปลูกย่อมช่วยแก้ไขปัญหายาเสพติด ต่อมาได้ทำโรงบ่มใบยา ทดลองปลูกถั่วเหลือง หอมฝรั่ง และพืชผักต่างประเทศ(เกษตร-แม่โจ้, ที่ระลึกในวารคดีคล้ายวันเกิดครบรอบ 82 ปี อาจารย์อำมาตย์โท พระช่วงเกษตรศิลปการ 20 กรกฎาคม 2524 กรุงเทพฯ : รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์ 2524, หน้า 11,85-89)

นอกจากนั้น ด้านส่งเสริมเกษตรกรรมมีโครงการชลประทานในภาคเหนือ โดยสานต่อจากรัฐบาลสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งก่อสร้างฝายชลประทานขึ้นลำน้ำปิง ในโครงการแม่แฝก จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อ พ.ศ.2471 โดยสร้างต่อมาแล้วเสร็จ พ.ศ.2479 โครงการแม่แฝกถือเป็นโครงการชลประทานแห่งแรกในภาคเหนือของรัฐบาลไทย สาเหตุที่ล่าช้าเพราะประสบภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ การขยายงานชลประทานต่อมาคือ ก่อสร้างโครงการแม่วัง จังหวัดลำปาง (ที่สบอาง) มีหลวงธาราธิเรกเป็นหัวหน้าโครงการ (พ.ศ.2476) และสร้างโครงการแม่ปิงเก่า (ฝายชลจันทร์พินิจ) อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ (พ.ศ.2480) หลังจากสงครามโลกครั้งที่สองยุติลง มีโครงการชลประทานในภาคเหนือหลายโครงการ เช่น โครงการแม่ลาว โครงการแม่กวัง โครงการฝายแม่ยม และโครงการแม่แดง(ชลประทาน) ที่ระลึกเนื่องในงานพิธีเปิดอาคารที่ทำการสำนักงานชลประทานที่ 2 วันที่ 15 เมษายน 2531, หน้า 24)

ในทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย โดยหลักการฝ่ายบริหารและ ฝ่ายนิติบัญญัติมาจากการเลือกตั้งทั่วไป ซึ่งระบบนี้ให้ความสำคัญต่อรัฐสภาและการเลือกตั้ง โดยให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจากทั่วประเทศเข้ามามีบทบาทตรวจสอบการทำงานและคัดค้านอำนาจของรัฐบาล คณะราษฎรจัดให้มีการเลือกตั้งทั่วไปครั้งแรก เมื่อวันที่ 15 พฤศจิกายน พ.ศ.2476 ครั้งนี้เป็นการเลือกตั้งทางอ้อม โดยให้ประชาชนเลือกผู้แทนประจำตำบล และผู้แทนตำบลไปเลือกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอีกต่อหนึ่ง ผู้สมัครเป็นอิสระ ไม่มีพรรคการเมือง การเลือกตั้งทั่วไปครั้งที่ 2 ในวันที่ 7 พฤศจิกายน พ.ศ.2480 จึงเป็นการเลือกตั้งทั่วไปที่ประชาชนมีสิทธิ์เลือกผู้แทนราษฎรโดยตรงครั้งแรกทั่วประเทศมี ส.ส.จำนวน 91 คน ซึ่งตั้งแต่ พ.ศ.2488 เป็นต้นมาการเมืองระดับประเทศเริ่มมีพรรคการเมือง ส่งคนเข้าแข่งขันในการเลือกตั้งทั่วไปเพื่อเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร โดยฝ่ายคู่แข่งข้างมากในสภาได้เป็นฝ่ายบริหาร

ผลการเลือกตั้งทั่วไปทางอ้อม พ.ศ.2476 ทั่วประเทศไทยมีผู้แทนราษฎร 78 คน มาจากจังหวัดต่างๆ สำหรับภาคเหนือมี 8 คน ส่วนใหญ่เป็นขุนนางและเชื้อสายเจ้า สะท้อนบทบาทของคนกลุ่มเก่าที่ยังมีคงอยู่มาก เช่น เชียงใหม่ หลวงศรีประกาศ (ฉันท วิชยาภัย) และ พระพิพิธธนากร (บุญเพ็ง ยุทธะนันท์) ได้รับเลือกเป็นผู้แทนราษฎร (ประเสริฐ ปัทมะสุคนธ์, รัฐสภาไทยในรอบสี่สิบสองปี(2475-2517) กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ช.ชุมนุชช่วง 2517, หน้า 104-106)

อย่างไรก็ตาม เเงโครงการสร้างการเมืองระบอบประชาธิปไตยที่ฝ่ายบริหารและฝ่ายนิติบัญญัติมาจากการเลือกตั้งทั่วไป จึงนำความเปลี่ยนแปลงสู่สังคมไทยต่างจากสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ กล่าวคือมีผู้แทนราษฎรจากทุกจังหวัดเป็นตัวแทนของราษฎร ผู้แทนราษฎรบางคนมีโอกาสนำหน้าที่ฝ่ายบริหารได้ดำรงตำแหน่งในคณะรัฐมนตรีทำหน้าที่บริหารราชการบ้านเมือง

หลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 แล้ว รัฐบาลจึงประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนมีความเข้าใจ และส่งเสริมการปกครองระบอบประชาธิปไตย โดยผ่านระบบโรงเรียน ให้นักเรียนท่องบทรัฐธรรมนูญให้จำได้ตั้งแต่ต้น

จนจบ และการออกวิทูกระจ่ายเสียงในโอกาสต่างๆ นอกจากนั้นรัฐบาลได้จัดงานฉลองรัฐธรรมนูญ พร้อมกันทั่วประเทศ เมื่อจังหวัดมีงานชุมนุมใหญ่ก็จะถือโอกาสพิมพ์รัฐธรรมนูญแจกจ่ายให้แก่ประชาชน

อย่างไรก็ดี ในประวัติศาสตร์ทางการเมืองของไทย พบว่า การเมืองระบบประชาธิปไตยที่ฝ่ายบริหารและฝ่ายนิติบัญญัติมาจากการเลือกตั้งทั่วไป แต่ครั้งมีโอกาสนำหน้าที่ไม่มากนัก เพราะช่วง 70 กว่าปีหลัง พ.ศ.2475 มีการก่อรัฐประหารเพื่อยึดอำนาจรัฐไม่น้อยกว่า 16 ครั้ง ขณะเดียวกันความเปราะบางทางการเมืองของระบบประชาธิปไตยได้ส่งผลให้ขุนนาง ทั้งในส่วนทหารและพลเรือน ที่ได้รับการวางรากฐานมาตั้งแต่สมัยปฏิบัติการปกครอง พ.ศ.2435 เข้มแข็งมีอำนาจในการจัดการทรัพยากรทุกประเภทโดยมีกฎหมายรองรับ อำนาจส่วนกลางจึงเข้มแข็งยิ่ง

รัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม (พ.ศ.2481-2487)

นโยบายสำคัญในสมัยนี้คือการสร้างชาติ และสร้างความเป็นไทย โดยรณรงค์ความคิดชาตินิยมให้เกิดสำนึกร่วมกันของคนในชาติที่จะสร้างให้ประเทศไทยมีความยิ่งใหญ่ จอมพล ป.พิบูลสงคราม สมาชิกคนหนึ่งของคณะราษฎร นับเป็นคนรุ่นใหม่ที่มีภารกิจสร้างชาติไทยให้ทัดเทียมนานาประเทศ จอมพล ป.พิบูลสงครามสถาปนาอำนาจตนเอง เริ่มด้วยการจับกุมศัตรูทางการเมือง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนในคณะราษฎร ได้ร่วมก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองมาด้วยกัน และนับตั้งแต่ พ.ศ.2482 จอมพล ป.พิบูลสงครามนายกรัฐมนตรีก็สามารถกุมอำนาจรัฐทั้งหมดได้ โดยดำรงตำแหน่งสำคัญควบคือรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ตลอดจนเป็นผู้บัญชาการทหารเรือพิเศษ ผู้บัญชาการทหารอากาศพิเศษ และผู้บัญชาการทหารสูงสุด(แถมสุข นุ่มนนท์,เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ดวงกมล 2521,หน้า 33)

จอมพล ป.พิบูลสงคราม ปลุกกระแสให้ประชาชนรู้สึกว่ ประเทศกำลังเจริญก้าวหน้า เมืองไทยในขณะนั้นกำลังเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ยุคใหม่ โดยกำหนดให้วันที่ 24 มิถุนายน วันเปลี่ยนแปลงการปกครอง เป็น “วันชาติ” และเปลี่ยนชื่อประเทศจากสยาม เป็นประเทศไทย พร้อมกับให้ใช้ชื่อเรียกประชาชนและสัญชาติว่า “ไทย” ตามประกาศสำนักนายกรัฐมนตรีว่า ด้วยรัฐนิยมฉบับที่ 1 เรื่อง การใช้ชื่อประเทศ ประชาชน และสัญชาติ(กรมโฆษณาการ,ประมวลรัฐนิยม, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรมรถไฟ 2483,หน้า 13) การเรียกว่า ไทย นี้เป็นการเรียกตามเชื้อชาติ และในรัฐนิยมฉบับที่ 3 รัฐบาลเห็นว่า เดิมเรียกชื่อคนไทยออกเป็นหลายพวก เช่น ไทยเหนือ ไทยอีสาน ไทยใต้ ไทยอิสลาม นั้นไม่สมควรแก่สภาพประเทศไทย ซึ่งเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันจะแบ่งแยกไม่ได้ จึงกำหนดให้เรียกคนไทยทั้งหมดว่า ไทยเหมือนกัน(เรื่องเดียวกัน,หน้า 17) ดังนั้น ชาวล้านนา หรือ ชาวไทยในภาคเหนือ ถูกทางราชการกำหนดให้เรียกว่า คนไทย แต่คนในท้องถิ่นบางจังหวัดเรียกตนเองว่า คนเมือง

เนื่องจากรัฐบาลเห็นว่า ทำนองและเนื้อร้องเพลงชาติ ซึ่งใช้มาตั้งแต่ พ.ศ.2477 ต้องเปลี่ยนให้รับกับชื่อประเทศ จึงประกาศให้ประชาชนเข้าประกวดแต่งเนื้อร้องเพลงประจำชาติไทยขึ้นใหม่ มีผู้ส่งเข้าประกวด 614 ราย ผลการคัดเลือกได้ ประกาศเป็นรัฐนิยมฉบับที่ 6 เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2482 ว่า ทำนองเพลงชาติให้ใช้ทำนองเพลงของพระเจนดุริยางค์ ส่วนเนื้อร้องให้ใช้บทเพลงของกองทัพบก เพลงชาติไทยในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงครามใช้สืบมาถึงปัจจุบัน มีเนื้อร้องที่สะท้อนชาตินิยมให้สำนึกความเป็นรัฐเอกราชของชนชาติไทย และคนในชาติมีความรักความสามัคคีกัน รัฐบาลกำหนดโดยประกาศเป็นรัฐนิยม ฉบับที่ 4 ให้เคารพธงชาติ เพลงชาติ และเพลงสรรเสริญพระบารมี

(เรื่องเดียวกัน, หน้า 18-19) โดยทรงทำให้ประชาชนเข้าใจความหมายว่า ธงชาติ เป็นสิ่งสำคัญเป็นเครื่องหมายของความ เป็นประเทศชาติที่คนในชาติต้องเคารพ และยังแสดงความเป็นเอกราชของชาติด้วย ดังคำประกาศของทางราชการ ตอนหนึ่งความว่า “...ธงชาติเป็นเครื่องหมายของความเป็นเอกราชของชาติไทย เป็นเครื่องหมายที่รวมความสูงศักดิ์ และความศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายทั้งปวงของชาติไทย...” (ชนิดา พรหมพยัคฆ์ เผือกสม, การเมืองในประวัติศาสตร์ธงชาติ ไทย, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน 2546, หน้า 172) ดังนั้น คนไทย ทั้งเด็ก ผู้ใหญ่ ชาย หญิง ต้องเคารพธงชาติ ไทย ตามสถานที่ราชการ หรือ โรงเรียนในเวลา 8.00 น. พร้อมกัน การปลูกฝังให้มีสำนึกความเป็นคนไทยผ่านธง ชาติเด่นชัดมากในระบบโรงเรียน ซึ่งสอนให้ทุกคนร้องเพลงชาติไทย และเคารพธงชาติไทย ในส่วนของชาวบ้านใน สมัยจอมพล ป.พิบูลสงครามใช้วิธีส่งเสริมให้มีการร้องในชุมชน โดยแทรกบทร้องเพลงร้องที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการ เคารพธงชาติ (เรื่องเดียวกัน, หน้า 185-186) อาจารย์บุญทอง พุทธิศรี ไวยาจักร วัดศรีสุพรรณ (เชียงใหม่) เล่าว่าคน ในยุคนั้นร้องเพลงตอนหนึ่งมีความว่า “แปดนาฬิกาได้เวลาชักธง เราต้องยืนตรงเคารพธงชาติไทย เคารพธงชาติไทย ...” (สัมภาษณ์บุญทอง พุทธิศรี (อายุ 71 ปี) บ้านเลขที่ 148/6 ถ.ววลาย ต.หายยา อ.เมือง จ.เชียงใหม่ วันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2549) เนื้อร้องตอนนี้จำกันขึ้นใจและนิยมร้องกันทั่วไป ไม่เฉพาะร้อง

รัฐบาลทรงทำให้ชาวไทยร่วมกันสร้างชาติ ดังประกาศสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วย รัฐนิยมฉบับที่ 7 เรื่อง ชักชวนให้ชาวไทยร่วมกันสร้างชาติ (21 มีนาคม 2482) ตอนหนึ่งมีความว่า “ชาวไทยทุกคนต้องร่วมกันสร้างชาติ โดย ทุกคนซึ่งมีกำลังกายคิดต้องทำงานประกอบอาชีพเป็นหลักแหล่ง ผู้ไม่ประกอบอาชีพเป็นหลักฐานนับว่าเป็นผู้ไม่ช่วย ชาติและไม่ควรได้รับความนับถือของชาวไทยทั่วไป” (กรมโฆษณาการ, ประมวลรัฐนิยม, หน้า 25) รัฐบาลจึงส่งเสริม ให้คนไทยมีงานทำ คนที่มีอายุต่ำกว่า 50 ปีร่างกายสมบูรณ์ ไม่เป็นภิกษุต้องประกอบอาชีพ ถ้าไม่มีอาชีพต้องเข้า รายงานตนต่อเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นภายในเวลากำหนดเพื่อรัฐได้จัดหางานให้ทำ ผู้ไม่มีที่ดิน รัฐได้จัดสรรที่ดินให้ทำกิน รัฐบาลมีนโยบายสนับสนุนให้คนไทยขยันทำมาหากิน รู้จักค้าขาย เช่นขายกล้วยเตี๋ย รับจ้างซักรีด รู้จักใช้เวลาว่างให้ เป็นประโยชน์ เช่นปลูกสวนครัว เลี้ยงสัตว์ ฯลฯ โดยรัฐได้สงวนอาชีพสำหรับคนไทยเป็นการเฉพาะ 27 ชนิด ตั้งแต่ พ.ศ. 2485 (แถมสุข นุ่มนนท์, การเมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2, หน้า 38 อ้างจากราชกิจจานุเบกษา เล่ม 49, ตอน 1221. 5 มิถุนายน 2485)

เพื่อสร้างชาติให้เข้มแข็ง ทางเศรษฐกิจได้ ประกาศเป็นรัฐนิยมฉบับที่ 5 เช่น ส่งเสริมให้คนไทยพยายามใช้ เครื่องอุปโภคและบริโภคที่ผลิตขึ้นในประเทศไทย แต่งกายด้วยวัตถุที่ทำในประเทศไทย สนับสนุนวิชาชีพของคน ไทยด้วยกัน สนับสนุนสาธารณูปโภคที่รัฐบาลหรือคนไทย ทำขึ้น (กรมโฆษณาการ, ประมวลรัฐนิยม, หน้า 10-11) การ ถือปฏิบัติดังกล่าว จะช่วยให้ประเทศชาติเจริญ และในกิจการขนาดใหญ่ ซึ่งประชาชนไม่สามารถเป็นเจ้าของกิจการ ได้ จอมพล ป.พิบูลสงครามใช้วิธีให้รัฐบาลดำเนินการ โดยยึดสัมปทานที่เคยเป็นของชาวต่างชาติทุกประเภทเป็นของ รัฐบาล เช่นสัมปทานป่าไม้ เหมืองแร่ โรงงานยาสูบ โรงงานฟอกหนัง โรงงานกลั่นน้ำมัน โรงงานทำสบู่ โรงงานมวน บุหรี่ กิจการสาธารณูปโภค ฯลฯ จัดตั้งบริษัทชาวไทย โรงงานน้ำตาลไทย และบริษัทไม้ไทยซึ่งรัฐดำเนินการเอง ออก กฎหมายสงวนการให้สัมปทานรังนก กฎหมายควบคุมการฆ่าสัตว์ กฎหมายการเดินเรือ พ.ศ. 2482 ให้คนไทยเท่านั้น เปิดกิจการเดินเรือ กฎหมายการประมง พ.ศ. 2482 สงวนสิทธิการจับปลาในเขตน่านน้ำไทย กฎหมายประกาศน่านน้ำ ให้รัฐบาลเข้าควบคุม (แถมสุข นุ่มนนท์, เรื่องเดิม, หน้า 38)

เพื่อสร้างชาติให้เข้มแข็งในระดับสากล รัฐบาลจำเป็นต้องพัฒนาประชาชนให้ทันสมัย โดยสร้างวัฒนธรรม ใหม่ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของประชาชนอย่างมาก ดังกรณีกำหนดให้คนไทยแต่งกาย เช่น สวมหมวก สวม

รองเท้า ให้สตรีสวมกระโปรง และไว้ผมยาว และควรปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีของชาติ เช่น คนไทยต้องป้องกันภัยที่จะบังเกิดแก่ชาติ ไม่ทำตนเป็นตัวแทนหรือปากเสียงของคนต่างชาติ ต้องยกย่องภาษาและหนังสือ กับหน้าที่พลเมืองดี ต้องเคารพเพลงชาติ ยืนตรงเคารพธงชาติทุกเช้าเวลา 8.00 น. ต้องมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้เยาว์วัย คนชรา คนทุพพลภาพ แม้แต่วิถีชีวิตประจำวันรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงครามก็ได้กำหนดให้แบ่งวันหนึ่งเป็น 3 ส่วนคือปฏิบัติงานที่เป็นอาชีพส่วนหนึ่ง ปฏิบัติกิจส่วนตัวส่วนหนึ่ง และพักผ่อนนอนหลับอีกส่วนหนึ่ง โดยควรนอนวันละ 6-8 ชั่วโมง กินวันละ 4 มื้อ รู้จักออกกำลังกาย ทำสวนครัว ปลูกต้นไม้ เลี้ยงสัตว์ ฟังวิทยุ อ่านหนังสือ(เรื่องเดียวกัน, หน้า 36)

ในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม มีนโยบายชาตินิยม ทำให้การกระตุ้นสำนึกความเป็นคนไทยในสมัยนี้มีลักษณะเข้มข้นอย่างมาก โดยผ่านสื่อต่างๆ ทั้งข่าวสารทางราชการ วิทยุกระจายเสียง การแสดงละคร รำวง ภาพยนตร์ การประกวดนางงาม หนังสือพิมพ์ และแจกหนังสือโฆษณาการ และการสอนในระบบโรงเรียน จากการผลักดันให้คนไทยในภาคเหนือมีสำนึกว่า พวกเขาเป็นส่วนหนึ่งของชาติไทย หรือเป็นคนไทย ด้วยวิธีการต่างๆ ดังกล่าว พบว่า ประสบความสำเร็จอย่างมาก เพราะคนไทยในภาคเหนือพยายามกลืนตัวเองให้เป็นคนไทย ขณะเดียวกันก็อ้างความเป็นคนท้องถิ่นนั้นๆ ด้วย(สายชล สัตยานุรักษ์, ความเปลี่ยนแปลงในการสร้างชาติไทยและความเป็นไทย โดยหลวงวิจิตรวาทการ กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน 2545, หน้า 132)

การสร้างสำนึกความเป็นไทยร่วมกัน โดยอาศัยงานเขียนประวัติศาสตร์ของชาติไทย ในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงครามได้สานต่อโครงสร้างประวัติศาสตร์ไทยกระแสหลัก ซึ่งเริ่มต้นกล่าวถึงอาณาจักรสุโขทัยในฐานะราชธานีเก่าแก่ก่อนสมัยอยุธยา การอธิบายประวัติศาสตร์ชาติแนวนี้นี้ เกิดขึ้นจากพระราชดำริของรัชกาลที่ 5 และต่อมาได้ขยายให้อดีตของชาติไทยให้เก่าแก่มากขึ้นและสร้างให้อิ่งใหญ่เพิ่มขึ้น เมื่อถึง พ.ศ.2471 ขุนวิจิตรมาตรา (สง่า กาญจนาคพันธุ์) เขียนหนังสือ หลักไทย ถึงกับเสนอว่า ถิ่นกำเนิดของชนชาติไทยอยู่ที่เทือกเขาอัลไต และเคยปกครองดินแดนอันเป็นประเทศจีนทุกวันนี้ได้เกือบทั้งหมด แต่ถูกจีนรุกรานจึงอพยพลงมาทางใต้สร้างอาณาจักรน่านเจ้า และเคลื่อนย้ายลงมาเรื่อยๆ จนในที่สุดก็ลงมาสร้างอาณาจักรของชาวไทยสยามคือ สุโขทัย อยุธยา ธนบุรี และรัตนโกสินทร์ ในบริเวณดินแดนประเทศไทยในปัจจุบัน(ขุนวิจิตรมาตรา, หลักไทย, พิมพ์ครั้งที่ 7 กรุงเทพฯ: รวมสาส์น 2518, 385 หน้า) โครงสร้างประวัติศาสตร์ชาติไทยแนวนี้นี้ถูกนำมาเขียนเป็นตำราเรียนประวัติศาสตร์สืบมาอย่างไรก็ตาม ในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม นอกจากสานต่อโครงสร้างประวัติศาสตร์ดังกล่าวแล้ว ยังตกย้ำถึงความสำคัญของเชื้อชาติไทย ตามนโยบายชาตินิยม ซึ่งในขณะนั้นให้ความหมายของเชื้อชาติไทยกว้างขวางมาก รวมทั้งชนชาติต่างๆ ที่อยู่ใต้อาณัติของสยามถือว่ามิใช่เชื้อชาติไทยเช่นเดียวกับคนไทยในประเทศไทย ดังปรากฏในเหตุการณ์สงครามอินโดจีน พ.ศ.2483 รายละเอียดจะกล่าวต่อไป

แบบเรียนประวัติศาสตร์ชนชาติไทยที่เน้นความยิ่งใหญ่และเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนไทย ผ่านระบบการเรียนของโรงเรียน ซึ่งผลจากการสอนของครูตามนโยบายของรัฐบาล ทำให้นักเรียนในภาคเหนือมีความภูมิใจในความเป็นคนไทย และรู้ประวัติความเป็นมาของชนชาติไทย โดยไม่มีโอกาสรับรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของตน นอกจากนั้น ในโรงเรียนมีการสอนภาษาไทย ซึ่งเน้นการอ่านออกเขียนได้ และพูดภาษาไทยชัดเจน พร้อมกับได้รับการปลูกฝังให้รัก “ชาติ” ผ่านการเคารพธงชาติ และธงประจำโรงเรียน ดังพบ การอธิบายถึงธงสีประจำโรงเรียนแห่งหนึ่ง มีสีแดง-เหลือง สีแดงหมายถึง ชาติ สีเหลือง หมายถึงพระพุทธศาสนา และสอนว่า “...นักเรียนทุกคนต้องรักชาติ ชาติของเราเป็นอิสระ เราคนไทยจะขายชาติไม่ได้...” (อุดม หิมะกลัด, “ความเป็นมาของแดง-เหลืองและเพลง

มาร์ช ศรีสุพรรณ”, โรงเรียนเทศบาลวัดศรีสุพรรณ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ ครอบรอบ 77 ปี, เชียงใหม่: เวียงพิงค์การพิมพ์ 2543, หน้า 32)

การสร้างการรับรู้ว่า คนไทยภาคเหนือ หรือชาวล้านนาเป็นคนไทยเชื้อสายเดียวกันกับคนไทยในเขตภาคกลาง หรือ ชาวสยาม การสร้างความรู้สึกร่วมนี้ เพื่อเอกภาพของประเทศไทย โดยผ่านบทละคร ซึ่งเขียนโดยหลวงวิจิตรวาทการ ท่านเขียนบทละครและบทเพลงอิงประวัติศาสตร์ที่ปลูกใจให้รักประเทศชาติ และภูมิใจในความยิ่งใหญ่ของชนเผ่าไทยหลายเรื่อง เช่น เลือดสุพรรณ เจ้าหญิงแสนหวี นานเจ้า และมหาเทวี เป็นต้น ละครอิงประวัติศาสตร์ง่ายต่อการถ่ายทอดการรับรู้ต่อประชาชน รัฐบาลจึงสนับสนุนให้มีการแสดงอย่างแพร่หลาย(ดู ประอรรัตน์ บุณยมาตร์, หลวงวิจิตรวาทการกับบทละครประวัติศาสตร์, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2528, 320 หน้า)

บทละครมหาเทวี แต่งและแสดง พ.ศ.2481 หลวงวิจิตรวาทการ เขียนถึงวัตถุประสงค์ของการสร้างละครเรื่องนี้ มีความตอนหนึ่งว่า

“...เพื่อเชิดชูเกียรติของวีรสตรีไทยอีกคนหนึ่ง ซึ่งได้ทำงานสำคัญที่สุดอันหนึ่งในประวัติศาสตร์ของชาติไทย และเพื่อเป็นการฉลองปีที่ระลึกที่ล้านนาไทยได้เริ่มรวมกับสยามมาบรรจบครบรอบ 400 ปี นั้นแล้ว ยังมีความมุ่งหมายสำคัญอีกประการหนึ่งคือ แต่ก่อนมาเรามักเข้าใจกันว่าพี่น้องของเราทางภาคเหนือและภาคอีสานนั้นเป็นลาวซึ่งเป็นความเข้าใจผิดและความเข้าใจผิดอันนี้ก่อให้เกิดความเข้าใจผิดต่อไปอีกว่า เชียงใหม่และเมืองสำคัญต่างๆทางภาคเหนือ นั้น เป็นเมืองขึ้น หรือเป็นประเทศราชของไทย ความเข้าใจเช่นนี้เป็นการผิดอย่างมาก พี่น้องของเราทางภาคเหนือก็ดี ภาคอีสานก็ดี ล้วนเป็นคนไทยที่มีเลือดเนื้อเชื้อสายอันเดียวกันกับพวกเราโดยแท้...การที่ไทยเข้ามารวมกับไทยก็ทำให้เป็นไทยด้วยกัน”(หลวงวิจิตรวาทการ, “บทละครเรื่องมหาเทวี แต่งและแสดง พ.ศ.2481” หนังสืออนุสรณ์คุณหญิงประภาพรพรรณ วิจิตรวาทการ 26 ธันวาคม 2536, หน้า 228) หลวงวิจิตรวาทการได้ยกย่องมหาเทวีเป็นวีรสตรีคนหนึ่งในประวัติศาสตร์ของชาติไทย เพราะได้สร้างวีรกรรมโดยมีนโยบายเป็นไมตรีกับกรุงศรีอยุธยา เมื่อกองทัพอยุธยาขกมาก็รับรองอย่างฉันทมิตร

จากการพิจารณาบทละครเรื่อง มหาเทวี พบว่า หลวงวิจิตรวาทการ ไม่ได้สนใจข้อเท็จจริงในประวัติศาสตร์ แต่งใจสร้างบทละครอิงประวัติศาสตร์ เพื่อรับใช้ความคิดชาตินิยมของตน ซึ่งได้เขียนไว้ในวัตถุประสงค์ของการสร้างละครเรื่องนี้อย่างชัดเจน ดังนั้น หลวงวิจิตรวาทการจึงเขียนสิ่งที่ขัดแย้งกับความจริงที่ทราบกันทั่วไปว่า ในสมัยมหาเทวินั้น ไม่มีความคิดเรื่อง “ชาติไทย” และเป็นไปไม่ได้ที่เชียงใหม่ร่วมกับอยุธยาเพราะความเป็นคนไทยเหมือนกัน

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าละครเรื่อง มหาเทวี ไม่ตรงกับความจริงในประวัติศาสตร์ แต่ก็ได้สร้างการรับรู้เกี่ยวกับพระมหาเทวี ในฐานะวีรสตรีคนสำคัญในประวัติศาสตร์ของชาติไทย

ระหว่างแสดงละครมหาเทวี มีเพลงพิกนคร ร้องประกอบ เพลงนี้กล่าวถึง ความเจริญรุ่งเรืองเชียงใหม่ ในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของชาติไทย ได้รับความนิยมนอย่างมาก สืบมาถึงสมัยปัจจุบัน

การแสดงละครเพื่อส่งเสริมความเป็นไทย ไม่ได้มีเฉพาะภาคทางการเท่านั้น แต่ได้แพร่หลายสู่ชุมชนชาวบ้าน คือ การให้ชาวบ้านแสดงละคร และร่าย หลักฐานจากชุมชนวัดศรีสุพรรณ จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งให้เห็นว่าชาวบ้านวัดศรีสุพรรณ สนองนโยบายรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม โดยแสดงละครในแนวปลูกใจให้รักชาติ และสร้างความสามัคคีในหมู่คณะ ตัวอย่างละครที่เคยแสดง เช่น บ้านของเรา รักเจ้าเอ๋ย เป็นต้น ส่วนร่ายในขณะนั้นตามหมู่บ้านนิยมตั้งคณะร่ายขึ้นในชุมชนของตน นักร้องเพลงร่ายที่มีชื่อเสียงได้รับการจองตัวให้ไปแสดงที่ต่างๆ

ชาวบ้านวัดศรีสุพรรณตั้งคณะร่ำวงชื่อ อาสา เป็นคณะร่ำวงที่มีชื่อเสียงมาก เพลงที่ร้องมีทั้งแต่งเอง และเพลงร่ำวงมาตรฐานของทางราชการ ในยุคนั้นร่ำวงเป็นคู่ ชาย-หญิง และรับวัฒนธรรมการแต่งกายที่รัฐบาลส่งเสริมคือ สวมกระโปรงแทนนุ่งผ้าซิ่น การแสดงละครและร่ำวงดังกล่าว ใช้ภาษาไทยและวัฒนธรรมไทยกลาง ย่อมมีผลต่อการกลืนกลายเป็นไทยอย่างไม่ต้องสงสัย นอกจากนั้น ลิเก ซึ่งแพร่มาจากภาคกลางได้รับความนิยมทั้งในเมืองและชนบท โดยเริ่มเข้ามาแทนที่ละครขอ อย่างไรก็ดีตาม ในเขตเมืองวัฒนธรรมไทยภาคกลางแพร่หลายเร็ว โดยผ่านการบันเทิงข้างต้น ส่วนในเขตอำเภอรอบนอกยังมีละครขออยู่ ดังนั้น หากในเขตเมืองมีงานบรรพชาจะต้องจ้างละครขอจากอำเภอรอบนอกมาแสดง(สัมภาษณ์คุณลุงบุญทอง พุทธิศรี และ มรดกล้านนา ภูมิปัญญาท้องถิ่น 500 ปีวัดศรีสุพรรณ. เชียงใหม่: เวียงพิภพการพิมพ์ 2543, หน้า 82-85) ซึ่งสะท้อนว่า การรับศิลปวัฒนธรรมไทย มีผลต่อการลดความนิยมในวัฒนธรรมพื้นบ้าน

ในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม การส่งเสริมให้คนไทยมีความรักชาติ ยังแทรกในเวทีประกวดนางงาม โดยแต่งเพลงและร้องเพลง ดังได้กล่าวมาแล้วในเรื่องการประกวดนางงามน้ำตาลลำปาง และในสมัยนี้ จัดให้มีงานฤดูหนาว เป็นงานประจำปีของจังหวัดต่างๆ ในภาคเหนือ และในงานฤดูหนาวจัดให้มีประกวดนางสาวประจำจังหวัด เช่น นางสาวเชียงใหม่ นางสาวลำปาง นางสาวลำพูน นางสาวแพร่ นางสาวน่าน และในระดับภาคเหนือ ก็มีเวทีการประกวดนางงามเรียกว่า นางสาวถิ่นไทยงาม ผู้ชนะก็เข้าสู่การประกวดเวทีระดับประเทศต่อไป ในเวทีนางงามจะสอดแทรกความคิดชาตินิยม โดยปลูกใจให้รักชาติ รักและภูมิใจท้องถิ่นของตนในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของชาติไทย ดังเพลง “ลำปางเป็นถิ่นไทยงาม” ความว่า “ลำปางเป็นถิ่นไทยงาม เขาพากันตามท่านผู้นำ ใครจะงามยิ่งล้ำเป็นไม่มี ท่านชายและท่านหญิงแต่งตัวพริ้งผ่องไสกิ กิริยาและท่าทีล้วนแต่ดีถูก วัฒนธรรมลำปางเป็นถิ่นไทยงามสวยงามวิไล ทุกสิ่งสรรพงามทั่วไปเลิศล้ำทั่วดินแดน...” (ศักดิ์ รัดนชัย, คู่มือประวัติศาสตร์ศึกษาทุทหะวาลำปาง, ลำปาง: ลำปางการพิมพ์ 2534, หน้า 121) ดังนั้น เวทีประกวดนางงาม จึงเป็นการประชาสัมพันธ์นโยบายของรัฐบาล

ด้วยนโยบายของรัฐ ซึ่งมุ่งสร้างชาติ และสร้างความเป็นคนไทย โดยผ่านสื่อต่างๆ ข้างต้น พบว่า การกลายตัวตนเป็นคนไทยประสบความสำเร็จอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะในเขตสังคมเมือง สังคมล้านนาที่เคยมีความหลากหลายของคนต่างชาตินับร้อยๆ หมดไปตามกาลเวลา เพราะการกลายเป็นคนไทย อย่างไรก็ดีตาม คนไทยในภาคเหนือมีความรักในท้องถิ่น ดังมีการร่วมตัวก่อตั้ง สมาคมชาวเหนือ (The Northerners' Association) หรือ สชน. เมื่อ พ.ศ.2479 (ดู งานโยนก ของสมาคมชาวเหนือ 10 ธันวาคม 2503, หน้า 155) นับเป็นการรวมตัวกันในรูปสมาคมของชาวเหนือในกรุงเทพฯ ช่วงแรก และช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองตั้งแต่ พ.ศ.2489 เป็นต้นมาได้รื้อฟื้นกิจกรรมอีกครั้ง ดังนั้น สำนักของคนไทยภาคเหนือ (รวมทั้งคนไทยภาคอื่นๆ) จึงมีหลายสำนัก กล่าวคือ ในบางสถานการณ์ก็อ้างความเป็นคนไทย และในบางสถานการณ์ก็อ้างความเป็นคนเมือง หรือ อ้างความเป็นคนของ / ลื้อ / จีน ฯลฯ ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับความพอใจ หรือประโยชน์ที่จะได้รับจากการแสดงตัวตน

ภาคเหนือสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง

ในสมัยรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม มีนโยบายสร้างชาติและสร้างความเป็นไทย ด้วยการปลูกกระแสชาตินิยมอย่างมาก ไทยได้ขยายดินแดนออกไปกว้างขวางยิ่งกว่าสมัยใดๆ โดยเริ่มต้นจากการเรียกร้องดินแดนอินโดจีนซึ่งถือว่า ไทยได้เสียดินแดนแก่ฝรั่งเศส ทั้งหมด 5 ครั้ง ครั้งที่ 1 เสียดินแดนเขมรส่วนใหญ่ (พ.ศ.2410) ครั้งที่ 2 เสียแคว้นสิบสองจุไทยและหัวพันทั้งห้าทั้งหก (พ.ศ.2431) ครั้งที่ 3 เสียฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง (พ.ศ.2436) ครั้งที่ 4 เสียดินแดนฝั่งขวาแม่น้ำโขง (พ.ศ.2446) ครั้งที่ 5 เสียเสียมราฐ พระตะบอง กระแสชาตินิยมสร้างความรู้สึกรักไม่ยุติธรรมที่ถูกแย่ง

จึงดินแดนไป เกิดการเดินขบวนครั้งใหญ่ วันที่ 8 ตุลาคม 2483 ของนิสิตนักศึกษาและประชาชน เพื่อสนับสนุนให้รัฐบาลเรียกร้องดินแดนกลับคืนจากฝรั่งเศส ครั้งนั้นมีภาพการเดินขบวนของชาวเชียงใหม่ในกรุงเทพฯ ถู้อำเภอเขียนข้อความปลุกใจให้คนไทยตื่นตัวและสนับสนุนนโยบายรัฐบาลร่วมขบวน(แถมสุข นุ่มนนท์, เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง, หน้า 31-39) สะท้อนสำนึกความเป็นไทยของชาวเชียงใหม่ ความไม่พอใจต่อฝรั่งเศสในเมืองเชียงใหม่ก็เกิดเช่นเดียวกัน ดังพบ มีกลุ่มที่เรียกตนเองว่า คณะเลือดไทย ได้บุกกรุกเข้าไปในที่ทำการและบ้านของนายคามิล นี้อตตอง กองสุลฝรั่งเศสประจำจังหวัดเชียงใหม่ ได้นำข้าวของ และคัมภีร์ไบเบิลซึ่งนายคามิล นี้อตตอง รวบรวมไว้มาทำลาย(ไกรศรี นิมมานเหมินท์, “กฎหมายชลประทานของพ่อขุนเม็งราย” เชิดชูเกียรตินายไกรศรี นิมมานเหมินท์ จัดพิมพ์โดยสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, มปป, หน้า 57)

ไทยและฝรั่งเศส เจจาเรื่องเขตแดนกัน ซึ่งตกลงกันไม่ได้ ฝรั่งเศสปฏิเสธข้อเสนอของฝ่ายไทย ในที่สุดก็สู้รบกัน กองพลพายัพของไทยยึดได้ดินแดนฝั่งขวาแม่น้ำโขง ตรงข้ามหลวงพระบาง (ติดจังหวัดน่าน ซึ่งเสียไป พ.ศ. 2446) และห้วยทราย กับตรงข้ามอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย และยึดแคว้นจำปาศักดิ์ ปากเซ ศรีโสภณ เป็นต้น ขณะที่ฝ่ายไทยกำลังได้เปรียบในการสู้รบ ญี่ปุ่นได้เข้ามาเจรจาไกล่เกลี่ยให้มีการสงบศึก สงครามอินโดจีนจึงยุติลง พ.ศ. 2484 (สายหยุด เกิดผล, เชียงตุงและข้อคิด เขียน พุด ทา ของพลเอกสายหยุด เกิดผล, กรุงเทพฯ: ด้านสุทธากา รพิมพ์, 2538 หน้า 32) อย่างไรก็ตาม การขยายอำนาจของไทยยังมีต่อไปในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง หรือสงครามมหาเอเชียบูรพา กองทัพญี่ปุ่นช่วยให้รัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม ซึ่งยอมให้ญี่ปุ่นยกทัพผ่านประเทศไทยไปพม่า และมาลายูได้ดินแดนรัฐเชียงตุงและรัฐเมืองพานในเขตฉาน ได้ดินแดนรัฐไทรบุรี กลันตัน ตรังกานู และปลิส ที่ไทยเคยเสียอิทธิพลให้อังกฤษ กลับคืนเป็นของไทยชั่วคราว

การขยายอำนาจออกไปของจอมพล ป.พิบูลสงครามที่สามารถยึดเชียงตุงได้จึงแสดงความยิ่งใหญ่ของประเทศไทย ซึ่งขยายดินแดนออกไปอย่างกว้างขวางที่สุด

เมืองเชียงตุงถูกยึดครองเมื่อ 5 มิถุนายน พ.ศ. 2485 รัฐบาลได้สถาปนารัฐฉานเป็นสหรัฐไทยเดิม รัชกาลที่ 8 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สถาปนาเจ้าฟ้าพรหมลือ (ราชบุตรองค์โตของเจ้าฟ้ารัตนก้องแก้ว อินทร์แดง) และเจ้าแม่ทิพวรรณ เป็นเจ้าผู้ครองนครเชียงตุงและชายา โดยมีพลโทผิน ชุณหะวัณ เป็นข้าหลวงใหญ่ฝ่ายทหาร การปกครองนครเชียงตุงของประเทศไทยเสมือนเป็นจังหวัดหนึ่ง มีข้าหลวงทหาร และข้าราชการฝ่ายพลเรือนเข้าประจำการ จัดตั้งศาลจังหวัดเพื่อพิจารณาคดี แบ่งเขตการปกครองเป็นอำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองเชียงตุง อำเภอเมืองพยาก เมืองยอง เมืองเลน เมืองโก เมืองซาก เมืองเป้ง เมืองสาด เมืองหาง ให้นายตำรวจ ซึ่งเป็นหัวหน้าสถานีตำรวจทำหน้าที่เป็นนายอำเภอ พร้อมกันนั้นให้จัดตั้งโรงเรียนสอนหนังสือไทยขึ้นทุกอำเภอ(บ. บุญคำ, เทียวเมืองเชียงตุง และแคว้นสาละวิน, (มปป 2499), หน้า 175)

ส่วนรัฐเมืองพาน ซึ่งตั้งอยู่ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำสาละวิน จัดการปกครองแบบทหารเช่นเดียวกับท้องที่ สหรัฐไทยเดิม โดยกำหนดให้รัฐเมืองพานเป็นอำเภอหนึ่งเรียกว่า อำเภอเมืองพาน(ครุณี บุญภิบาล, “บทบาทของไทย ในสงครามโลกครั้งที่ 2” วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิตสาขาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ 2520, หน้า 327)การผนวกดินแดนสหรัฐไทยเดิม และรัฐเมืองพาน อยู่ภายใต้นโยบายรวมชนเผ่าไทย เพื่อสร้างชาติไทยให้ยิ่งใหญ่ เป็นมหาอำนาจในแหลมทอง และรัฐบาลถือว่า ราษฎรที่อาศัยอยู่ในดินแดนที่ผนวกเข้ามานั้นจะได้รับการคุ้มครองดูแลเช่นเดียวกับราษฎรในเขตประเทศไทย ห้ามข้าราชการทั้งทหารและพลเรือนใช้อำนาจสร้างความเดือนร้อนแก่ราษฎร(เรื่องเดียวกัน, หน้า 327-328)

เมื่อสิ้นสงครามโลกครั้งที่สอง พ.ศ.2488 ภายหลังรัฐบาลไทยปกครองสหราชอาณาจักรได้ 3 ปี ไทยต้องส่งมอบ เมืองเชียงตุงคืนอังกฤษ เจ้าฟ้าพรหมลือพร้อมครอบครัวได้ติดตามกองทัพไทยเข้ามาอยู่ที่เชียงใหม่ จนพราลัยใน พ.ศ.2498 (ดู พรหมสารณ์, อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพเจ้าฟ้าสิริสุวรรณราช ยสสรพรหมลือ(พรหมลือ ณ เชียงตุง) ณ เมรุวัดสวนดอก เชียงใหม่ 8 ตุลาคม 2498, หน้า 7) และเช่นเดียวกัน ดินแดนฝั่งขวาแม่น้ำโขง ที่ไทยยึดครองชั่วคราวก็ต้องคืนฝรั่งเศส

ช่วงสงคราม ระหว่าง พ.ศ.2484-2488 ชาวบ้านเรียก “สงครามญี่ปุ่น” ยังอยู่ในความทรงจำของผู้ร่วมเหตุการณ์ได้เล่าถึงการเข้ามาของทหารญี่ปุ่นกระจายทั่วเมืองเชียงใหม่ สถานที่พักอยู่ตามวัดต่างๆ ในเขตเมืองเชียงใหม่หลายแห่ง ดังเช่น วัดดับภัย วัดหม้อคำตวง วัดหมื่นเงินกอง วัดศรีดอนไชย วัดเมืองมาง วัดเชษฐา วัดเจดีย์หลวง วัดช่างเคี่ยน และวัดหมื่นสาร ซึ่งวัดนี้ถูกใช้เป็นโรงพยาบาลด้วย ที่ตั้งคลังน้ำมันของทหารญี่ปุ่นอยู่ตรงบริเวณโรงพยาบาลประสาทเชียงใหม่ในปัจจุบัน ที่ตั้งรถถังปืนใหญ่ต่อสู้ทางอากาศ (ปตอ.) อยู่ที่โรงแรมลานนาพาเลสในปัจจุบัน ที่ตั้งกองบัญชาการทหารอยู่ที่โรงเรียนจีนฮั่วเอง ถนนช้างคลาน(สมโขติ อ่องสกุล, รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์โครงการวิจัยประวัติศาสตร์ชุมชนในเชียงใหม่: การสร้างประวัติศาสตร์ท้องถิ่น สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ชุดประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคเหนือ: ประวัติศาสตร์เพื่อชุมชน(อัดสำเนา) 2546, หน้า 31) และที่ตั้งสถานกงสุลญี่ปุ่นอยู่ที่คุ้มรินแก้ว(คำบอกเล่าของเจ้าวงศ์ศักดิ์ ณ เชียงใหม่ เมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2549 (คุ้มรินแก้วตั้งอยู่ข้างโรงแรมเชียงใหม่ฮิลล์ ถนนห้วยแก้ว) การเข้ามาของทหารญี่ปุ่น ทำให้ต้องการเครื่องอุปโภคและบริโภคในกองทัพ จึงมีธุรกิจค้าขายกับกองทัพ สร้างรายได้สูงแก่ผู้ค้ามาก

สถานการณ์ในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง (พ.ศ.2484-2488) คนต่างชาติที่ได้รับผลกระทบโดยตรงมีสองกลุ่มคือ พ่อค้าจีน และชาวตะวันตก พ่อค้าจีนซึ่งประสบความสำเร็จทางธุรกิจภาคเหนือถูกรัฐบาลของจอมพล ป.พิบูลสงคราม ซึ่งมีนโยบายชาตินิยมกีดกัน โดยรัฐบาลห้ามไม่ให้คนจีนอาศัยในเขตเมืองสำคัญๆ ในภาคเหนือ ได้แก่ เชียงราย เชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน แพร่ น่าน ยกเว้นผู้ที่ทำงานในโรงสี อนุญาตให้อยู่ได้โรงละ 5 คน เพื่อทำหน้าที่สีข้าวส่งให้ทหาร(ดู สายธารแห่งความสุข “รินใจ”, อนุสรณ์งานฌาปนกิจศพนายสุเทพ หาญเมธี กรุงเทพฯ: บริษัทแปลนพับลิชชิ่ง จำกัด, 2544) นอกจากนั้น กิจการของพ่อค้าจีนถูกทางราชการควบคุม ดังเช่น พ่อค้าเงินลำปาง เจ้าของโรงงานฟอกหนัง ซึ่งเป็นโรงงานอุตสาหกรรมยุคแรกในภาคเหนือ ทำกระเป๋าสาน และรองเท้า ถูกรัฐบาลเข้าควบคุมกิจการของโรงงาน และในที่สุด พ.ศ.2485 จึงขายกิจการทั้งหมดให้แก่ราชการ(อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพนายน้อย คมสัน, 16 มิถุนายน 2523, หน้า 2) อย่างไรก็ตาม หลังสงครามโลกครั้งที่สองยุติลง พ่อค้าจีนก็กลับมามีบทบาททางเศรษฐกิจในภาคเหนือ กล่าวได้ว่า นโยบายกีดกันคนจีนไม่มีผล

ชาวตะวันตก ในฐานะชนชาติศัตรู หนีการจับกุมของญี่ปุ่น โดยทั้งธุรกิจและกิจการต่างๆ ดังเช่น บริษัทแอ่งโกลสยามคอร์ปอเรชั่น จำกัด ขายที่ดินและบ้านพัก (พ.ศ.2484) ให้แก่สำนักงานชลประทานที่ 2 ลำปาง(ชลประทาน, ที่ระลึกเนื่องในพิธีเปิดอาคารที่ทำการสำนักงานชลประทานที่ 2, 15 เมษายน 2531, หน้า 26) ผู้จัดการบริษัทบริติชบอร์เนียว ที่เชียงใหม่ ถูกยึดทรัพย์สิน กิจการทำป่าไม้ของบริษัท บอมเบย์เบอร์มา ซึ่งกำลังทำไม้ที่ป่าแม่ต้า จังหวัดพะเยาถูกทิ้งไป เนื่องจากภาวะสงครามนายห้างป่าไม้ถูกเรียกตัวกลับประเทศ ครั้นกองทัพญี่ปุ่นเข้ามาถึงกรุงเทพฯ นายห้างคนสุดท้ายก็หนีออกไปทางเชียงตุง ในสมัยนั้นรัฐบาลไทยได้จัดตั้ง บริษัทไม้ไทยจำกัด เพื่อควบคุมกิจการทำไม้ รัฐบาลไม่มีกำลังคนและเครื่องมือจึงให้ผู้รับเหมาชาวไทยทำ(ประวิดินายสมบุญ วงศ์วัฒนา, (มปด., มปป), หน้า 61)

แต่ผู้รับเหมาชาวไทยในขณะนั้นไม่ประสบความสำเร็จในการทำไม้ เนื่องจากค่าใช้จ่ายสูงช่วงสงคราม อย่างไรก็ตาม
ตามหลังสงครามยุติแล้ว บริษัททำไม้ของชาวตะวันตกซึ่งยังไม่หมดอายุสัมปทานก็กลับมาทำไม้อีก

มิชชันนารีชาวตะวันตกที่มาสร้างคริสตจักร โรงพยาบาล สถานศึกษา และสโมสรทั่วภาคเหนือ ต่างหนีหลบ
ภัยสงคราม เช่น นายแพทย์เอ็ดวิน ซี คอร์ดและภรรยา”หมอมเหวตา”ของคนเชียงใหม่หลบภัยไปทางพม่าและอินเดีย
มิชชันนารีบางคนเสียชีวิตระหว่างหลบหนี โรงพยาบาลของมิชชันนารีเปลี่ยนชื่อเป็นไทย เช่น โรงพยาบาลแมคคอร์
มิกเปลี่ยนเป็น “โรงพยาบาลเสรีราษฎร์” โรงพยาบาลแวนแซนค์เวิร์ดที่ลำปางเปลี่ยนชื่อเป็น “โรงพยาบาลวิจิต
สงคราม” โรงพยาบาลแพร่คริสเตียนเปลี่ยนชื่อเป็น “โรงพยาบาลพลโยธิน” โรงพยาบาลมิชชันที่น่านเปลี่ยนชื่อเป็น “
โรงพยาบาลอาทิตย์ทิพย์อาภา” หลังสงครามโลกสงบแล้ว นายแพทย์เอ็ดวิน ซี คอร์ดและภรรยาเดินทางกลับ
เชียงใหม่ และซื้อโรงพยาบาลและโรงเรียนต่างๆที่ถูกเปลี่ยนก็กลับสู่สภาพเดิม

สำหรับคนทั่วไปในภาคเหนือต่างเดือดร้อนจากภัยสงคราม เพราะสินค้าส่วนใหญ่เป็นสินค้านำเข้าจาก
ต่างประเทศ ทั้งไม้ขีดไฟ น้ำมันเชื้อเพลิง เสื้อผ้า ยารักษาโรค ดังนั้น หลังสงครามเริ่มต้นได้ไม่ถึงสองปี เครื่อง
อุปโภคบริโภคต่างๆที่จำเป็นต่อการยังชีพก็เริ่มขาดแคลน สินค้าต่างๆมีราคาสูงอย่างยิ่ง พ่อค้าส่วนหนึ่งกักตุนสินค้า
สร้างรายได้มหาศาลจนเป็นนายทุนมั่งคั่งในช่วงหลังสงคราม ชาวบ้านบางส่วนแก้ปัญหาขาดแคลนเครื่องนุ่งห่มโดย
ปลูกฝ้ายและทอผ้า(กอบแก้ว ชมภูมิ่ง, หนังสือพระราชทานเพลิงศพนางกอบแก้ว ชมภูมิ่ง 15 มกราคม 2546, หน้า 122)
เมื่อใกล้สิ้นสุดสงครามผู้คนอดอยากจึงเกิดการปล้นจี้ลักขโมย

ในเขตเมืองใหญ่ในภาคเหนือ ได้แก่ เชียงใหม่ และลำปาง เป็นที่ตั้งของยุทธศาสตร์ เช่น สถานีรถไฟ
สนามบิน จึงถูกทิ้งระเบิดจากฝ่ายสัมพันธมิตร ดังพบ สถานีรถไฟเชียงใหม่ถูกทิ้งระเบิดหนัก เมื่อวันที่ 21 ธันวาคม
2486 อาคารสถานี โกดังเก็บสินค้า บ้านเรือนและโรงสีข้างเคียง เกิดไฟไหม้ มีผู้เสียชีวิตกว่า 300 คน และมีผู้บาดเจ็บ
จำนวนมาก สนามบินเชียงใหม่ก็ถูกโจมตี(บุญเสริม สาตราภัย, เชียงใหม่กับภัยทางอากาศ, กรุงเทพฯ: สายธาร 2546,
หน้า 81-82) หลังระเบิดเชียงใหม่อย่างหนักแล้ว คนในเมือง และสถานที่ราชการได้อพยพออกไปอาศัยอยู่รอบนอก

ภาคเหนือช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง

เมื่อสงครามโลกครั้งที่สองสิ้นสุดใน พ.ศ.2488 สภาพค่าครองชีพสูงขึ้น เนื่องจากขาดแคลนสินค้า
ชาวบ้านได้รับความยากลำบากจากการทำมาหาเลี้ยงชีพ ดังพบ ในเขตเมืองเชียงใหม่ มีบางหมู่บ้านไม่อาจทำนาบำรุง
ให้วัดของชุมชนดำรงอยู่ต่อไปได้ จึงเกิดสภาพวัดร้าง ไม่มีพระภิกษุจำพรรษา วัดร้างในช่วงนี้เช่น วัดศรีบุญเรือง
(บริเวณสนามกีฬาเทศบาล) วัดกิตติ (บริเวณอนุบาลเชียงใหม่) วัดโลกโมฬี (ริมคูเมือง) วัดเมืองเลน (บริเวณโรงเรียน
เมโทรเทคโนโลยี) วัดยางแก้ว เป็นต้น และสังคมที่วุ่นในช่วงหลังสงครามได้เกิดกลุ่มชายวัยหนุ่มรวมตัวเป็นกลุ่ม
ต่างๆ มักยกพวกชกต่อยและตีกันเป็นประจำ โดยเฉพาะตามงานเทศกาล อย่างไรก็ตาม สถานการณ์บ้านเมืองก็ค่อยๆ
เข้าสู่สภาพปกติ และเกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจและสังคมขึ้นมา

หลังสงครามรัฐบาลได้ผูกขาดการส่งออกทั้งหมด เพื่อชำระค่าปฏิกรรมสงครามแก่ประเทศอังกฤษ ใน
รูปของข้าว จำนวน 1.5 ล้านตัน รัฐบาลมอบหมายให้องค์การข้าว ภายใต้การควบคุมของกระทรวงพาณิชย์เป็นผู้
ส่งออกแต่เพียงผู้เดียว และกำหนดราคาการรับซื้อจากพ่อค้าข้าวภายในประเทศต่ำกว่าราคาในตลาดโลกประมาณร้อยละ 20 การกตราคาข้าวภายในประเทศลงเช่นนี้ เพื่อช่วยเหลือผู้บริโภครายย่อย เนื่องจากค่าครองชีพหลังสงครามโลกถีบตัวสูง
มาก(วัชร สันธูประมา, “เศรษฐกิจนครเชียงใหม่หลังสงครามโลกครั้งที่สอง-ปัจจุบัน” เศรษฐกิจนครเชียงใหม่จาก

อดีต-คู่อนาคต, ที่ระลึกเปิดศูนย์การค้าเชิงอินทร์พลาซ่า (มปถ,มปป),หน้า 53)และเพื่อหารายได้เข้ารัฐ เพราะข้าวเป็นสินค้าออกที่ทำรายได้หลักให้แก่ประเทศในขณะนั้น จากความแตกต่างของราคาข้าวภายในประเทศกับราคาในตลาดโลก จึงเกิดการวิ่งเต้นขอซื้อโควตาส่งออกข้าวจากบริษัทที่มีอิทธิพลที่ได้รับโควตาส่งออกจากรัฐบาล ดังเช่น บริษัททหารสามัคคี จำกัด มีโควตาส่งออกประมาณ 20-25 % ของการส่งออกในแต่ละปี ทำให้พ่อค้าข้าวในภาคเหนือรวมกลุ่มจัดตั้งสมาคมโรงสีเหนือขึ้นในปี พ.ศ.2495 มีโรงสีเข้าร่วม 29 โรงจากจำนวนทั้งสิ้น 30 โรง โรงสีที่ไม่เข้าร่วมถูกข่มขู่ว่าอาจได้รับอันตราย และจะไม่ได้รับโควตาบรรทุกสินค้าทางรถไฟ ซึ่งเป็นการขนส่งที่สะดวก สมาคมโรงสีเหนือดำเนินการภายใต้การสนับสนุนของบริษัททหารสามัคคี จำกัด โดยได้รับสิทธิพิเศษในการขนส่งข้าวทางรถไฟและได้รับเงินกู้จากรัฐบาลเป็นจำนวนถึง 40 ล้านบาท(ปลาย้อ ชนันทน์, “บทบาทนายทุนพ่อค้าที่มีต่อการก่อตัวและขยายตัวของทุนนิยมภาคเหนือของประเทศไทย พ.ศ.2464-2523”, วิทยานิพนธ์ปริญญาเศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2529,หน้า 106-109)

การผูกขาดข้าวของสมาคมโรงสีเหนือ ในช่วงทศวรรษหลังสงครามโลก ทำให้ราคาข้าวที่โรงสีรับซื้อมีราคาต่ำและมีราคาคงที่อยู่เป็นเวลานาน ขณะที่โรงสีขายข้าวให้รัฐบาลในราคาสูง ดังนั้น เจ้าของโรงสีจึงมีฐานะมั่งคั่ง จนเกิดคำนิยามว่า คนที่จะเป็น “เจ้าสัว” ในสมัยนั้นต้องมีการโรงสี(ชัยวัฒน์ ศุภกุลลักษณ์, “พ่อค้ากับการพัฒนาเศรษฐกิจ: ลำปาง” ภาควิชาประวัติศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2541,หน้า 97)

กิจการผลิตและค้าใบยาสูบ เป็นกิจการที่อยู่ภายใต้นโยบายของรัฐบาล ซึ่งมีโรงงานยาสูบผูกขาดการผลิตบุหรี่ โดยรัฐบาลซื้อกิจการบริษัท บี เอ ที (บริติช อเมริกัน โทแบกโก) ของต่างประเทศ ใน พ.ศ.2484 บริษัทนี้สนับสนุนการปลูกยาสูบเวอร์จิเนียและรับซื้อใบยาจากโรงบ่ม โรงงานยาสูบได้รับโอนโรงบ่มเป็นจำนวนไม่น้อยกว่า 195 โรง ในจังหวัดเชียงใหม่ พื้นที่ปลูกยาสูบของโรงบ่มกระจายอยู่ในอำเภอ สันทราย สันกำแพง สารภี จอมทอง หางดง เชียงดาว และพร้าว ในระหว่างสงครามโลกและหลังสงครามโลก โรงงานยาสูบประสบปัญหาสำคัญคือ ไม่มีใบยาเพียงพอที่จะป้อนโรงงาน จึงแก้ไขโดยสนับสนุนการเพาะปลูก โดยประกาศรับซื้อใบยาทุกเกรด ทำให้เกิดการขยายพื้นที่เพาะปลูกเพิ่มมากขึ้นในภาคเหนือ ดังพบ ชาวานจำนวนมากหันมาปลูกยาสูบหลังฤดูทำนาอย่างแพร่หลาย อย่างไรก็ตาม เงื่อนไขการปลูกยาสูบอย่างกว้างขวาง ระหว่าง หลังสงครามโลกถึง พ.ศ.2500 อาจเป็นผลจากราคาข้าวที่คงที่อย่างต่อเนื่องเป็นเวลานานด้วย(อรุณจักร สัตยานุรักษ์, “การเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม และการพัฒนาการทางการเมืองในภาคเหนือของไทยหลังสงครามโลกครั้งที่สอง” ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่(อัครา) 2534,หน้า 10)

นโยบายสนับสนุนการปลูกยาสูบเพิ่มขึ้น ทำให้เกิดการขยายตัวของโรงบ่มตามมา ดังพบ ใน พ.ศ.2492 มีผู้บ่มใบยาในเชียงใหม่ทั้งสิ้น 156 ราย เพิ่มขึ้นจาก 133 ราย ในปี พ.ศ. 2484 ผู้ประกอบกิจการโรงบ่มเป็นนักธุรกิจในห้องถิ่น นักธุรกิจส่วนกลาง และพนักงานเดิมของบริษัท บี เอ ที ผลของการขยายพื้นที่เพาะปลูกใบยาสูบและโรงบ่มทำให้เกิดผลผลิตมากเกินความต้องการของโรงงานยาสูบ จึงกำหนดโควตา โดยทางโรงงานยาสูบรับซื้อเท่าที่กำหนดไว้เท่านั้น แต่ในทางปฏิบัติโรงงานยาสูบยังรับซื้อผลผลิตส่วนเกินโควตา อย่างไรก็ตาม ใน พ.ศ.2497 โรงงานยาสูบมีใบยาเหลือใช้ 12-14 ล้านกิโลกรัม โดยไม่สามารถระบายออกไปทางใดได้เลย สมาคมผู้บ่มใบยาสูบแห่งประเทศไทยจึงระบายออกไปยังตลาดต่างประเทศคือ ยุโรปและญี่ปุ่น และต่อมาได้มีการจัดตั้งบริษัทส่งเสริมใบยาสูบไทย จำกัด โดยให้ผู้บ่มใบยาทั่วประเทศเป็นผู้ถือหุ้น บริษัทนี้มีหน้าที่รับซื้อใบยาเกินโควตาแทนโรงงานยาสูบ และเป็นผู้ส่งออกใบยาเพียงรายแรกและรายเดียว แต่แล้วโรงงานยาสูบก็เข้าแทรกแซงการรับซื้อใบยาและการส่งออกของบริษัท

ส่งเสริมใบยาสูบไทย ในที่สุดการผูกขาดการส่งออกยาสูบของบริษัทส่งเสริมใบยาสูบไทยก็สิ้นสุดลง (ราว พ.ศ.2500) (ปลาย่อ ชนชนนท์, บทบาทนายทุนพ่อค้าที่มีต่อการก่อและขยายตัวของทุนนิยมภาคเหนือของประเทศไทยพ.ศ. 2464-2523, หน้า 109-112)

กิจการทำป่าไม้ ในช่วงหลังสงคราม บริษัททำไม้จากต่างประเทศที่ได้รับสัมปทานจากรัฐบาล ซึ่งยังไม่หมดอายุสัมปทานได้กลับมาทำป่าไม้ อย่างไรก็ตาม บริษัททำไม้ดำเนินการโดยใช้ให้ลูกจ้างของบริษัท ซึ่งเป็นคนพื้นเมืองรับเหมาตัดไม้ต่อไป ส่วนองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ของรัฐบาลก็ไม่มีบุคลากรและเครื่องมือ จึงต้องจ้างเอกชนรับเหมาทำไม้มาตั้งแต่ต้น ดังนั้น กิจการทำป่าไม้ที่ดำเนินการโดยพ่อค้าภายในประเทศจึงขยายตัวตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา อนึ่ง กิจการทำป่าไม้ต้องใช้ทุนดำเนินการจำนวนมาก ผู้ประกอบการอาศัยกำลังคนเครื่องมือการชักลากไม้ และโรงเลื่อย การทำไม้จึงมีทั้งทุนและประสบการณ์ซึ่งเคยทำมาก่อน ดังนั้น จึงมีตระกูลที่ทำไม้ไม่มากนัก ตระกูลที่มีชื่อเสียงทำไม้ คือ ตระกูลจันทร์วิโรจน์ ตระกูลวงศ์วรรณ ตระกูลจันทร์วิโรจน์ต้นตระกูลเป็นพ่อค้าไม้ชาวพม่าเข้ามารับจ้างทำป่าไม้ให้บริษัทป่าไม้ที่ลำปาง ต่อมาขยายกิจการไปที่เชียงใหม่ พะเยา แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ กิจการของตระกูลนี้ประสบความสำเร็จ และเป็นพื้นฐานทำให้ขยายไปทำธุรกิจอื่นๆ ทั้งในระดับภาคและประเทศ ส่วนตระกูลวงศ์วรรณ เริ่มต้นจากการเป็นลูกจ้างทำไม้ในเขตแพร่ ต่อมาขยายกิจการไปที่ พะเยา เชียงราย เชียงใหม่ เมื่อสงครามสิ้นสุดลงได้ทำป่าไม้และโรงเลื่อย และต่อมาขยายกิจการทำโรงบ่มใบยา นอกจากนั้น ยังมีเจ้านายฝ่ายเหนือ ในตระกูล ณ เชียงใหม่ ณ ลำพูน และ ณ เชียงตุง ได้ลงทุนในกิจการทำป่าไม้ และตั้งโรงเลื่อย(เรื่องเดียวกัน, หน้า 115)

ในช่วงหลังสงครามการขยายกิจการค้าของพ่อค้าชาวจีนเด่นชัดมาก ในด้านธุรกิจการค้าเครื่องอุปโภคบริโภค และสิ่งของเครื่องใช้ที่ทันสมัย เกิดเป็นห้างสรรพสินค้าตามเมืองใหญ่ ทั้งเชียงใหม่และลำปาง ที่เชียงใหม่ตระกูลศักดิ์สาร ซึ่งเริ่มจากการค้าทางเรือ ได้สะสมทุนอย่างมากในช่วงสงครามโลก ได้เริ่มกิจการขายแบบผ่อนส่งจำหน่ายจักรเย็บผ้าซิงเกอร์รุ่นแรก นาฬิกา แวนดา ปากกา รถจักรยาน จักรยานยนต์ ต่อมาเมื่อระบบสาธารณูปโภคพัฒนาตั้งแต่ พ.ศ.2500 เป็นต้นมา บริษัทนิคมพานิช จำกัดจึงเพิ่มสินค้าประเภทเครื่องใช้ไฟฟ้า และรถยนต์โดยส่วนใหญ่เป็นสินค้าจากญี่ปุ่น และตั้งร้านค้าตัวแทนจำหน่ายในอำเภอและตำบลใหญ่ทั่วภาคเหนือ ตระกูลตันตรานนท์เป็นอีกตระกูลที่เติบโตอย่างมากในช่วงหลังสงคราม ต้นตระกูลคือนายจ่วนซุน แซ่ตั้ง เริ่มกิจการร้านชำในตลาดซื้อร้านต้นอ้วนจ้วน ต่อมาลูกทั้งสามคนได้จดทะเบียนห้างหุ้นส่วนฯ ตันตราภรณ์ เมื่อ พ.ศ.2492 ทำการค้าสินค้าอุปโภคบริโภค รับขนส่งสินค้า กิจการโพยแก้วที่ถนนวิชยานนท์ เมื่อ พ.ศ.2495 ย้ายร้านมาที่ถนนท่าแพ และขยายกิจการโดยตั้งร้านสรรพสินค้าสามร้าน คือ ห้างซุณหัทธนะ ห้างตันตราภรณ์ และร้านต้นดิยานนท์(เรื่องเดียวกัน, หน้า 148-150)

กิจการค้าขายที่เติบโตในช่วงหลังสงครามโลก ทำให้การคมนาคมขนส่งระหว่างตัวเมืองและอำเภอรอบนอกใช้รถบรรทุกสิ่งของและผู้คนโดยสารกันมากขึ้น โดยตัวรถไฟโครังไม่ทันมีลักษณะคล้ายคอกหมู จึงเรียกว่า รถคอกหมู ที่เชียงใหม่พ่อค้าชาวจีน เป็นเจ้าของร้านจำหน่ายรถบรรทุกคอกหมูชื่อร้าน เตียวเมี่ยงไถ่ ตั้งอยู่สันป่าข่อย ซึ่งเป็นย่านการค้าที่เติบโตมาหลังรถไฟมาถึงเชียงใหม่ รถบรรทุกคอกหมูจากอำเภอรอบนอกมีที่จอดอยู่บริเวณตลาดนาเวรัฐ ตลาดขายส่งของเชียงใหม่(อนุ เนินหาด, สังคมเชียงใหม่ เล่ม 4, เชียงใหม่: นพบุรีการพิมพ์ 2545, หน้า 109-112)

การขยายตัวทางเศรษฐกิจในภาคเหนือดังกล่าวดำเนินควบคู่ไปกับพัฒนาการของธุรกิจการเงินและการธนาคาร ธุรกิจของธนาคารพาณิชย์ในกรุงเทพฯ เจริญเติบโตในช่วงหลังสงครามโลก ต่อมาจึงขยายเข้าสู่ภาคเหนือ ทำให้ลักษณะของระบบสินเชื่อในท้องถิ่นบางส่วนเปลี่ยนไป จากการดำเนินการให้กู้ระหว่างพ่อค้ากับผู้กู้ เป็นการ

ดำเนินการในรูปแบบตัวแทน (Agency) ของธนาคาร โดยมีนายทุนท้องถิ่นรับเป็นตัวแทน ซึ่งนับเป็นวิธีการแสวงหาผลประโยชน์ร่วมกันระหว่างกลุ่มทุนในส่วนกลางและนายทุนท้องถิ่น ในส่วนของนายทุนท้องถิ่นผู้ลงทุนให้กู้สามารถระดมเงินฝาก ปล่อยสินเชื่อ และดำเนินธุรกิจการเงินอื่นๆ ในรูปแบบของธนาคารพาณิชย์ได้อย่างเต็มที่ที่ว่าการออกเงินกู้แบบดั้งเดิม ในขณะที่เดียวกันกลุ่มทุนธนาคารจากส่วนกลางสามารถขยายกิจการของตนสู่ภูมิภาคได้โดยไม่ต้องตั้งสาขา ซึ่งต้องเสียค่าใช้จ่ายในการดำเนินการ และอาศัยนายทุนท้องถิ่น ซึ่งรับเป็นตัวแทนเป็นผู้พิจารณาให้สินเชื่อเอง โดยใช้ความคุ้นเคยหรือรู้จัก ในฐานะคนที่อยู่ในพื้นที่เดียวกันยอมพิจารณาได้อย่างเหมาะสมว่า สมควรให้สินเชื่อหรือไม่

กลุ่มผู้ลงทุนที่เป็นตัวแทนของธนาคารในกลุ่มแรกคือ ห้างหุ้นส่วนอนุสาร จำกัด ของตระกูลนิมมานเหมินท์-ชุติมา เริ่มเป็นตัวแทนให้ธนาคารนครหลวงไทย ตั้งแต่ พ.ศ.2490 เริ่มที่จังหวัดเชียงใหม่ก่อน ต่อมาขยายไปจังหวัดอื่น เช่น ลำพูน ลำปาง ต่อมา พ.ศ.2500 ห้างหุ้นส่วนอนุสารฯ เลิกเป็นตัวแทนธนาคารนครหลวงไทยแล้วหันไปเป็นตัวแทนของธนาคารกรุงเทพพาณิชย์การ จำกัด จึงเปิดโอกาสให้ตระกูลชินวัตร และตระกูลพรหมชนะ ตระกูลพ่อค้าผ้าไหมมาแต่เดิมร่วมกันเป็นตัวแทนของธนาคารนครหลวงไทยในเชียงใหม่แทน(วัชรระ สินธุประมา, เศรษฐกิจนครเชียงใหม่จากอดีต-สู่อนาคต, หน้า 56-57) นอกจากนั้น มีตัวแทนธนาคารตามจังหวัดต่างๆ ในภาคเหนือ ดังเช่น จังหวัดลำพูน ตระกูลเทพมณี และตระกูลโนตานนท์ ซึ่งมีพื้นฐานเป็นตระกูลพ่อค้าพื้นเมืองที่ประสบความสำเร็จทางการค้าและการให้กู้ จังหวัดพะเยา หลวงศรีนครานุฎ จังหวัดลำปาง หลวงเกษมประพาสน์(ปลาย้อ ชนชนนท์, เรื่องเดียวกัน, หน้า 121) อย่างไรก็ตาม ในขณะเดียวกัน กลุ่มทุนธนาคารจากส่วนกลางส่วนหนึ่งก็ขยายการลงทุนด้านสินเชื่อและกิจการอื่นๆ โดยดำเนินการเองโดยตรงในรูปของการเปิดสาขาของธนาคาร ซึ่งเปิดเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ นับตั้งแต่หลังสงครามโลกเป็นต้นมา

การขยายตัวทางเศรษฐกิจมีความสัมพันธ์กับการเติบโตของสังคมเมือง ในเขตตัวเมืองเชียงใหม่ในช่วงหลังสงครามโลกมีความเติบโตอย่างชัดเจนในย่านเศรษฐกิจที่อยู่ด้านริมน้ำปิง ดังพบ การขยายพื้นที่ธุรกิจ โดยสร้างตลาดนครรัฐ เมื่อ พ.ศ.2500 บนพื้นที่เดิมซึ่งเป็นคัมของเจ้าแก้วนครรัฐ ทำให้มีตลาดติดกันสามแห่ง (นครรัฐ วโรธ และลำไย) บริเวณนี้เป็นย่านการค้าใหญ่สุด และมีตลาดขนาดเล็กกระจายอยู่รอบเมือง เช่น ตลาดประตูเชียงใหม่ ตลาดสันป่าข่อย และตลาดช้างเผือก ส่วนบริเวณด้านหัวถนนช้างคลาน ซึ่งต่อกับถนนท่าแพ เริ่มกลายเป็นพื้นที่เศรษฐกิจหรือย่านการค้าแห่งใหม่ อีกแห่งหนึ่ง จากความเจริญเติบโตทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมของเมืองเชียงใหม่ที่เพิ่มมากขึ้น ทำให้มีผู้เข้ามาประกอบกิจกรรมในเมืองมาก ถนนในเขตเทศบาลจึงมีขนาดยานพาหนะเพิ่ม ที่เป็นปัญหาแล้วคือเกวียน ซึ่งนอกจากเคลื่อนที่ช้าแล้ว วัวยังถ่ายมูลสร้างความสกปรก และกีดขวางทางรถยนต์ ด้วยเหตุนี้จึงมีประกาศห้ามเกวียนเข้ามาในเขตเทศบาลตั้งแต่ พ.ศ.2496(อนุ เนินหาด, สังคมเชียงใหม่เล่ม 4, หน้า 109) แต่กีฬอนปรนเรื่อยมาจนหมดไปประมาณหลัง พ.ศ.2500 เล็กน้อย

การขยายตัวของสังคมเมืองสมัยใหม่ ซึ่งเพิ่มขึ้นในสมัยหลังสงครามโลกเป็นต้นมา ก่อให้เกิดความต้องการแหล่งบันเทิง โรงภาพยนตร์เป็นแหล่งบันเทิงที่ได้รับความนิยมมากของคนในเมืองเชียงใหม่ และขยายตัวขึ้นมากหลัง พ.ศ.2500 การเติบโตของ “เมือง ” ทำให้เกิดธุรกิจการทำร้านอาหาร หรือภัตตาคาร ซึ่งเริ่มมีตั้งแต่ก่อน พ.ศ.2500 เล็กน้อย ความนิยมรับประทานอาหารนอกบ้าน และการจัดเลี้ยงเป็นวัฒนธรรมของสังคมเมือง ภัตตาคารรุ่นแรกในเชียงใหม่คือภัตตาคารศรีประกาศ และภัตตาคารศรีสุมิตร(อนุ เนินหาด, สังคมเชียงใหม่เล่ม 4, หน้า 211) ลูกค้าส่วนใหญ่เป็นข้าราชการ ชนชั้นกลาง และพ่อค้าจีน นอกจากนั้น สังคมเมือง มีคนต่างถิ่นเดินทางเข้ามาทั้งติดต่อค้าขาย

การเดินทางท่องเที่ยว และธุรกิจอื่นๆ ทำให้ต้องมีที่พักแรมจึงเกิดงานบริการ โรงแรม โรงแรมในเมืองเชียงใหม่รุ่นแรกจึงเป็นที่พักของพ่อค้าจีน เช่น โรงแรม “จีนหน้า” (สมโชติ อ๋องสกุล, “ผังเมืองเชียงใหม่ในฐานะเมืองประวัติศาสตร์ที่มีชีวิต: อดีตและอนาคต” สืบสาน 700 ปีสถาปัตยกรรมล้านนาสู่อนาคต จัดพิมพ์โดยสถาปนิกล้านนา 39, หน้า 16) และโรงแรมศรีประกาศของหลวงศรีประกาศที่พักของข้าราชการทหาร และบุคคลทั่วไป อย่างไรก็ตาม โรงภาพยนตร์ ภัตตาคาร และโรงแรม ในช่วง 10 ปีเศษ หลังจากสงครามโลก ยังไม่ขยายตัวนัก และยังไม่ได้มาตรฐานสากล ธุรกิจภาคบันเทิงและบริการ ได้รับพัฒนาหลังจากรัฐบาลมีนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวในช่วงใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สอง (พ.ศ.2510-2514) นับเป็นธุรกิจที่ขยายตัวอย่างต่อเนื่องจวบจนปัจจุบัน

ผลของความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและสังคมในเขตเมืองในภาคเหนือ ตลอดจนการศึกษาของประชาชนที่เพิ่มขึ้นมาก ก่อให้เกิดการตื่นตัวในการรับรู้ข่าวสาร หนังสือพิมพ์ท้องถิ่นภาคเหนือจึงเติบโตในช่วงหลังสงครามโลกเป็นต้นมา ดังพบ ระหว่าง พ.ศ.2489-2499 มีหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นเกิดขึ้นถึง 15 ฉบับ (ก่อนหน้านี้มีหนังสือพิมพ์ศรีเชียงใหม่ ออกจำหน่าย พ.ศ.2470 เพียงปีเดียวก็เลิกกิจการไป) หนังสือพิมพ์ที่มีบทบาทในสมัยนั้นได้แก่ (1) ชาวเหนือ ตีพิมพ์ฉบับแรก พ.ศ.2490 ออกราย 10 วัน ตามวันออกสลากกินแบ่งของรัฐบาล และเป็นหนังสือพิมพ์ฉบับแรกที่เสนอผลการออกสลากกินแบ่งรัฐบาล (2) เชียงใหม่รายวัน ตีพิมพ์ฉบับแรก พ.ศ.2493 เป็นหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นรายวันฉบับแรก (3) คนเมือง ตีพิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.2496 เคยมียอดจำหน่ายสูงสุดระหว่าง พ.ศ. 2496-2497 ถึง 18,000 ฉบับ โดยจำหน่ายในจังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย ลำปาง ลำพูน แพร่ และน่าน ผลงานสำคัญคือบทบาทในการเรียกร้องมหาวิทยาลัยแห่งแรกในภาคเหนือ และการเสนอภาพล้านนาเป็นดินแดนท่องเที่ยวภาคเหนือ หนังสือพิมพ์สามฉบับดังกล่าวออกที่จังหวัดเชียงใหม่ นอกจากนั้น มีหนังสือพิมพ์ไทยลันนา ตีพิมพ์ฉบับแรก พ.ศ. 2493 ที่จังหวัดลำปาง เป็นหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นที่มีอายุดำเนินการยาวนานถึง 47 ปี(เสกศรี เผ่าอินจันทร์, “หนังสือพิมพ์ท้องถิ่นแห่งล้านนา” ภาควิชาสื่อสารมวลชน คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่(อค์สำเนา), หน้า 1-9) หนังสือพิมพ์ท้องถิ่นในยุคนี้มีบทบาทสูงต่อการผลักดันให้ท้องถิ่นเจริญรุดหน้า และชี้ให้เห็นสภาพสังคมและเศรษฐกิจในขณะนั้นด้วย

สังคมเมืองสมัยใหม่ที่ขยายตัวเพิ่มขึ้นในช่วงหลังสงครามโลก ยังเป็นแรงกระตุ้นให้รัฐบาลขยายตัวเข้ามาบริการประชาชนในด้านสาธารณสุข และการศึกษา เดิมการสาธารณสุขของภาคราชการในตัวเมืองเชียงใหม่ ขึ้นอยู่กับการดูแลของเทศบาลนครเชียงใหม่ ซึ่งมีโรงพยาบาลของเทศบาลอยู่หนึ่งแห่ง ก่อนหน้านั้น โรงพยาบาลเทศบาลมีฐานะเป็นสถานอนามัยตั้งอยู่ที่ถนนวิชยานนท์มีเตียงรับรักษาผู้ป่วยได้เพียง 12-14 เตียง หลังสงครามโลกมีความจำเป็นต้องขยายโรงพยาบาลให้มีขนาดใหญ่เพียงพอต่อการรองรับผู้ป่วยที่เพิ่มขึ้น และมีปัญหาผู้เสียชีวิตด้วยโรคมาเลเรียที่เชียงใหม่ปีละไม่น้อยกว่า 4-5 พันคน เทศบาลนครเชียงใหม่ในสมัยหลวงศรีประกาศ (ฉันท วิชยาภัย) เป็นนายกเทศมนตรีจึงหาซื้อที่ดินและขอบริจาคที่ดิน และสร้างโรงพยาบาลของเทศบาล ซึ่งตั้งอยู่ที่โรงพยาบาลมหาราชนครเชียงใหม่ หรือ โรงพยาบาลสวนดอก ในปัจจุบัน(ดู อุทัย สนธิรัตน์, “โรงพยาบาลสวนดอก” อนุสรณ์ศรีประกาศ.) ภายหลังได้ออนโรงพยาบาลแห่งนี้จากเทศบาลไปสังกัดกรมสาธารณสุข ต่อมาด้วยการสนับสนุนของรัฐบาลสหรัฐอเมริกาทำให้รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามตัดสินใจตั้งโรงเรียนแพทยศาสตร์แห่งที่สามของประเทศ (แห่งแรกในภูมิภาค) ขึ้นที่เชียงใหม่ เมื่อ พ.ศ.2499 โดยใช้พื้นที่โรงพยาบาลมหาราชนครเชียงใหม่ในปัจจุบัน และสังกัดมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ อย่างไรก็ตาม หลังจากตั้งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ พ.ศ.2507 แล้วจึงโอนมาสังกัด

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ใน พ.ศ.2508 (ครบรอบ 20 ปีมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ หนังสือที่ระลึกครบรอบ 20 ปี มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2527 หน้า 103)

ในด้านการศึกษ ช่วงหลังสงครามโลก มีโครงการเตรียมจัดตั้งมหาวิทยาลัยในภาคเหนือ รัฐบาลได้ชี้แจงว่า ได้เตรียมจัดตั้งมหาวิทยาลัยในภูมิภาคต่างๆ ไว้แล้วตั้งแต่ พ.ศ.2484 โดยที่เชียงใหม่ได้ซื้อที่ดิน “สวนเจ้าสหาย” ที่ตั้งพระตำหนักคาราภิรมย์ของพระราชชายาเจ้าดารารัศมี เนื้อที่ 76 ไร่ จากเจ้าแก้วมงคลและนางแสงดาว ณ เชียงใหม่ ด้วยงบประมาณจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ขณะสังกัดกรมมหาวิทยาลัย กระทรวงศึกษาธิการ ในราคา 350,000 บาท แล้วตั้งแต่ พ.ศ.2492 (ดู พิพิธภัณฑสถานพระตำหนักคาราภิรมย์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจัดพิมพ์ในวโรกาสวันพระราชชายาเจ้าดารารัศมี 9 ธันวาคม 2548) แต่รัฐบาลก็พักการดำเนินการไประยะหนึ่ง ทำให้เกิดกระแสเรียกร้องมหาวิทยาลัยขึ้นในภาคเหนือ ทั้งที่เชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน โดยเฉพาะที่เชียงใหม่ สื่อหนังสือพิมพ์ได้เริ่มต้นก่อกระแสตั้งแต่ พ.ศ.2493 และได้รับการขานรับเป็นขบวนการเรียกร้องมหาวิทยาลัยแห่งลานาตั้งแต่ พ.ศ.2495 เป็นต้นมา ต่อมา พ.ศ.2503รัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ก็มีมติให้สร้างมหาวิทยาลัยขึ้นที่เชียงใหม่ เพื่อให้เป็นมหาวิทยาลัยสมบูรณ์แบบตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญยูเนสโก สร้างเสร็จและเปิดสอนใน พ.ศ.2507(สมโชติ อ๋องสกุล, “วิเคราะห์ผลการปฏิบัติงานตามภาระหน้าที่หลักของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ในช่วงพ.ศ.2507-2539” (อัคราเนนา) 2542, หน้า 44-45)

ทั้งโรงพยาบาลมหาราชนครเชียงใหม่ และมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เข้ามาสร้างบนพื้นที่ซึ่งแต่เดิมในสมัยโบราณ เป็นเขตอรัญญิกของเมือง เดิมพื้นที่ด้านตะวันตกของเมืองเป็นป่าไม้พยอมอุทยานของกษัตริย์ บริเวณนี้จึงมีเวียงสวนดอก วัดสวนดอก และวัดอรัญญิกหลายแห่ง เป็นเขตที่มีประชากรเบาบาง เพราะถือว่า ทิศตะวันตกเป็นทิศแห่งความตายและความเชื่อ การสร้างโรงพยาบาลและมหาวิทยาลัยในตำแหน่งนี้ สะท้อนความเปลี่ยนแปลงทางความคิดของผู้คนยุคใหม่ที่มีต่อการใช้พื้นที่ของสังคมเมืองสมัยใหม่ ซึ่งแตกต่างกับความคิดเดิม หลังสร้างโรงพยาบาลและมหาวิทยาลัยแล้ว พื้นที่ด้านตะวันตกเกิดขยายตัวอย่างมากมาตามลำดับ มีทั้งโรงแรม บ้านจัดสรร อาคารร้านค้า ตลาด คอนโดมิเนียม หอพัก ดังปรากฏในปัจจุบัน

ตั้งแต่หลังสงครามโลก เป็นต้นมา การขยายตัวของเมืองเชียงใหม่ออกมาสู่พื้นที่เกษตรกรรม ซึ่งตั้งอยู่ใกล้เมืองก็เพิ่มมากขึ้นตามลำดับแห่งการพัฒนาบ้านเมือง เดิมพื้นที่รอบตัวเมืองเชียงใหม่เป็นที่นาทั้งนั้น โดยเจ้าของที่นาอาศัยอยู่ภายในกำแพงเมือง แต่มีที่นาอยู่นอกเมือง ดังเช่น (1) ชาวบ้านวัดพวกแต่ม มีที่นาเริ่มตั้งแต่ศูนย์วัฒนธรรมเชียงใหม่ เป็นต้นไป บริษัท นิยมพานิช เซนทรัลแอร์พอร์ตพลาซ่า วิทยาลัยฟาร์อีส ๙ ห้างโลตัส ตลอดจนหมู่บ้านจัดสรร และที่ดินจัดสรรด้านถนนเชียงใหม่-หางดง ล้วนเป็นที่นา (2) ชาวบ้านวัดนันทาราม มีที่นาอยู่แถวประตูช้างก้อม และวัดศรีปิงเมือง พื้นที่นาต่อเนื่องไปถึงวัดศรีดอนไชย(ช้างคลาน) (3) ชาวบ้านวัดลายวัดหมื่นสาร มีที่นาอยู่บริเวณวัดปากกล้วย ซึ่งเป็นสนามบินในปัจจุบัน(สมโชติ อ๋องสกุล, รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์โครงการวิจัยประวัติศาสตร์ชุมชนในเชียงใหม่: การสร้างประวัติศาสตร์ท้องถิ่น, หน้า 242, 289) ที่นาของหมู่บ้านข้างคัน อยู่ทางทางทิศใต้ของเมือง เป็นพื้นที่ขยายตัวช้ากว่าด้านอื่น (4) ชาวบ้านวัดป่าพร้าว (ติดกับแจ่งหัวลิน) มีที่นาอยู่นอกเมืองด้านตะวันตกตั้งแต่โรงพยาบาลเชียงใหม่-ราม ตลอดจนริมถนนห้วยแก้ว ต่อเนื่องไปถึงวัดเจ็ดยอด และที่ตั้งกาสดวนแก้วเป็นที่นา สลับกับสวนผักของคนจีน(อนุ เนินหาด, ประวัติชุมชนในเมืองเชียงใหม่ (สังคมเมืองเชียงใหม่เล่ม 10), เชียงใหม่: นพบุรีการพิมพ์ 2548, หน้า 178)

จากการขยายพื้นที่ของ “เมือง” สู่พื้นที่ทุ่งนาโดยรอบ ทำให้ที่นามีราคาสูงขึ้น ชาวบ้านจึงพากันขายที่นา ซึ่งในขณะนั้นได้เกิดธุรกิจจัดสรรที่ดิน เจ้าขึ้น สิริโรต เป็นผู้จัดสรรที่ดินยุคแรกๆ ของเชียงใหม่ ในช่วงหลังสงครามโลก โดยเริ่มจัดสรรที่ดินบริเวณตรงข้ามโรงพยาบาลสวนดอก และต่อมาจัดสรรบริเวณกองบิน 41 ในครั้งนั้นมีนักธุรกิจด้านโรงแรมที่มีชื่อเสียงจากกรุงเทพฯ เข้ามาซื้อด้วย (อนุ เนินหาด, ย่านถนนราชดำเนิน (สังคมเมืองเชียงใหม่เล่ม 11), เชียงใหม่: นพบุรีการพิมพ์ 2548, หน้า 66) สะท้อนการขยายทุนจากส่วนกลางเข้ามาในภาคเหนือในยุคต้นๆ นอกจากนี้ เจ้าขึ้นแล้ว นักจัดสรรที่ดินยุคแรกๆ ยังมีคุณปราชญ์ ศิริธร ณ พัทลุง จัดสรรที่ดินแถวช้างเผือก และคุณอุณห ชูติมา ซึ่งภายหลังดำเนินกิจการธุรกิจที่ดินอย่างสืบเนื่อง โดยเริ่มจัดสรรที่ดินย่านสันติธรรม ประมาณ พ.ศ.2498 และขยายมาด้านถนนห้วยแก้ว และนิมมานเหมินท์

อย่างไรก็ดี การขยายตัวเมืองเชียงใหม่อย่างเข้มข้นเริ่มในช่วงยุคแห่งการพัฒนา เมื่อใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ รายละเอียดจะกล่าวต่อไป

2. สมัยพัฒนา ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

แนวทางการพัฒนาประเทศในยุคนี้แตกต่างกับแนวทางก่อนหน้านั้น ซึ่งเป็นเศรษฐกิจแบบทุนนิยมโดยรัฐ (พ.ศ.2475-2503) คือรัฐบาลดำเนินกิจการธุรกิจต่างๆ ที่เอื้อประโยชน์แก่ผู้มีอำนาจในรัฐบาล การขยายตัวทางธุรกิจเป็นไปอย่างช้าๆ เมื่อคณะทำงานของธนาคารโลกเข้ามาศึกษาสถานะเศรษฐกิจไทยได้วิจารณ์รัฐวิสาหกิจไทยว่า “ปราศจากการวางแผนที่ดี ขาดประสิทธิภาพในการจัดการและไม่ก่อให้เกิดผลกำไรเท่าที่ควร” พร้อมกันนั้นได้เสนอแนวทางการพัฒนาประเทศเสียใหม่โดยให้รัฐบาลไทยหันมาส่งเสริมการลงทุนของเอกชนในการพัฒนาอุตสาหกรรมแทน โดยรัฐบาลทำหน้าที่สร้างโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจและสาธารณูปโภค เพื่ออำนวยความสะดวกต่อการลงทุนของเอกชน ทั้งในและต่างประเทศ (จตุรงค์ บุญจรรัตนสุนทร บรรณาธิการ, วิถีวิทยาศึกษาสังคมไทย: วิถีใหม่แห่งการพัฒนา, กรุงเทพฯ: เอดิสันเพรส โปรดักท์ 2535, หน้า 82) ดังนั้น แนวทางการพัฒนาประเทศจึงเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอย่างมาก หลังการรัฐประหารจอมพล ป.พิบูลสงคราม พ.ศ.2500 และการขึ้นสู่อำนาจของจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของยุคแห่งการพัฒนาประเทศ อย่างมีการวางแผน

การวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจที่เริ่มต้นในยุคนี้ได้รับอิทธิพลจากประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งมีความสัมพันธ์กับประเทศไทยอย่างใกล้ชิด นับตั้งแต่ไทยส่งกำลังร่วมรบกับสหรัฐอเมริกาในสงครามเกาหลี (พ.ศ.2493-2496) และหลังสงครามเกาหลีเป็นต้นมา ประเทศไทยเข้าข้างฝ่ายโลกเสรีซึ่งมีสหรัฐอเมริกาเป็นผู้นำ สถานการณ์การเมืองระหว่างประเทศขณะนั้นแบ่งเป็นสองฝ่ายคือ ฝ่ายโลกเสรี กับฝ่ายคอมมิวนิสต์ เกิดการปะทะกันตามมาที่อินโดจีน เป็นสงครามเวียดนาม สหรัฐอเมริกาใช้ประเทศไทยเป็นฐานทัพแห่งหนึ่งในการส่งกองกำลังโจมตีเวียดนาม จากความสัมพันธ์กับสหรัฐอเมริกาข้างต้นได้นำไปสู่ความช่วยเหลือด้านต่างๆ รวมทั้งการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทย ดังนั้น แนวคิดการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทย จึงได้รับอิทธิพลจากภายนอกอย่างมาก

ภาคเหนือเข้าสู่ “ยุคพัฒนา” ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งเริ่มต้นใช้ฉบับแรกตั้งแต่ พ.ศ.2504 เป็นต้นมาจนปัจจุบัน (พ.ศ.2549) พินิจตามพัฒนาการของบ้านเมืองในภาคเหนือแบ่งได้เป็น 2 ช่วง คือ (1) สมัยพัฒนาช่วงแรก (แผนพัฒนาฉบับที่ 1-5) (พ.ศ.2504-2529) (2) สมัยพัฒนาช่วงสอง (ตามแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6-9) (พ.ศ.2530-2549)

2.1. สมัยพัฒนาช่วงแรก (แผนพัฒนาฉบับที่ 1-5) (พ.ศ.2504-2529)

แผนพัฒนาฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504-2509)เรียกว่า แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ และตั้งแต่แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2510-2514)เรียกว่า แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ทั้งสองแผนเน้นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจเช่น การคมนาคมและขนส่ง การชลประทาน แผนพัฒนาฉบับที่ 3 (พ.ศ.2515-2519)ยังคงเร่งพัฒนาเศรษฐกิจต่อไป และลดช่องว่างของรายได้ประชากรที่นับวันห่างกันมากขึ้น ซึ่งเป็นผลจากการพัฒนาของสองแผนแรก สำหรับการพัฒนากาเหินในขณะนั้น (พ.ศ.2507-2509) ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาคมนาคมและขนส่งมากที่สุด จึงจัดสรรงบประมาณถึง 1,369 ล้านบาท หรือ ร้อยละ 42 รองลงไปเป็นงบพัฒนาด้านการเกษตรร้อยละ 28 งบพัฒนาชุมชนและการสาธารณสุข ร้อยละ 11 งบการศึกษา ร้อยละ 9 อุตสาหกรรมและเหมืองแร่ ร้อยละ 4 (แผนพัฒนากาเหิน 2507-2509, คณะกรรมการพัฒนากาเหิน สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ สำนักงานรัฐมนตรี(มปอ, มปป.),หน้า 39) สะท้อนทั้งความสำคัญและขั้นตอนของการพัฒนาที่เริ่มจากถนนหนทาง และการเกษตร มีความสำคัญ และขณะนั้นยังไม่เน้นการพัฒนาอุตสาหกรรม เนื่องจากยังไม่มีความพร้อม

พัฒนากาเหิน การคมนาคมเปรียบเสมือนเส้นโลหิตของประเทศ ควบคู่ไปกับการคมนาคมยังไม่สะดวก การพัฒนาประเทศก็ไม่วางเกิดขึ้นได้ สำหรับแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1-2 มีนโยบายเร่งรัดพัฒนาทางหลวงสายประธานหรือสายหลักเป็นความสำคัญอันดับแรก เพื่อเชื่อมโยงจากกรุงเทพฯ ไปยังภูมิภาคต่างๆ หลังจากนั้น ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 3 (พ.ศ.2515-2519) จึงเน้นการก่อสร้างทางหลวงสายรองและสายย่อยให้เสริมกับทางหลวงสายประธานที่ได้ก่อสร้างไปแล้ว เพื่อให้การขนส่งผลผลิตจากชนบทตามตำบลและหมู่บ้านไปสู่ตลาดโดยสะดวก(84 ปีกรมทางหลวง, หน้า 118)

ทางหลวงสายประธานสำคัญสูงสุดในแง่ยุทธศาสตร์ การเมือง และเศรษฐกิจ ที่วางแผนก่อสร้าง เมื่อ พ.ศ. 2507 – 2509 มี 7 สาย คือ (1) วิเชียรบุรี-หล่มสัก (2) นครสวรรค์-ลำปาง (3) ลำปาง-เชียงราย (4) ลำปาง-เชียงใหม่ (5) เชียงใหม่-ฮอด (6) ฮอด-แม่สะเรียง (7) ตาก-แม่สอด นำสังเกตการพัฒนาทางหลวงนี้ แสดงว่า จังหวัดลำปาง เป็นศูนย์กลางการคมนาคมในกาเหิน และมีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนกว่าจังหวัดเชียงใหม่ และถนนทำให้เกิดความเจริญแก่บ้านเมืองที่ผ่านไป ดังพบ เดิมการเดินทางจากกรุงเทพฯ ไปเชียงใหม่ ใช้เส้นทางหมายเลข 106 จากอำเภอเถิน จังหวัดลำปางเข้า อำเภอเถิน จังหวัดลำพูน ผ่านอำเภอบ้านโฮ่ง อำเภอป่าซาง เข้าลำพูนและเชียงใหม่ ในครั้งนั้นอำเภอป่าซางเป็นแหล่งสินค้าของที่มีชื่อเสียงซึ่งจำหน่ายโดยนางงาม เป็นจุดที่นักท่องเที่ยวแวะชม ครั้นทางหลวงหมายเลข 11 ลำปาง-เชียงใหม่ เสร็จ (พ.ศ.2511) การเดินทางจากกรุงเทพฯ สู่มเชียงใหม่ไม่ต้องผ่านอำเภอป่าซางและเมืองลำพูน ทำให้ป่าซางเงียบเหงา ทางสายนี้ยังช่วยย่นระยะทางได้ถึง 180 กิโลเมตร(แผนพัฒนากาเหิน 2507-2509, หน้า 95)

การสร้างทางหลวงหมายเลข 11 หรือ ถนนชลประทานไฮเวย์มาถึงเชียงใหม่ ทำให้การขนส่งสินค้าสะดวกและรวดเร็วขึ้นมาก โดยเฉพาะอาหารสดจากกรุงเทพฯ การขนส่งสินค้าโดยใช้ทางหลวงจึงมีความสำคัญเพิ่มขึ้น และเข้ามามีบทบาทแทนที่การขนส่งด้วยทางรถไฟ ดังนั้น ธุรกิจขนส่งเติบโตอย่างมาก อย่างเช่น บริษัท นัมมี่เส่ง ซึ่งทำธุรกิจขนส่งเติบโตตั้งแต่ พ.ศ.2514 หลังถนนชลประทานไฮเวย์มาถึงเชียงใหม่ไม่นานและขยายตัวอย่างรวดเร็ว(อนุ เนินหาด, สังคมเมืองเชียงใหม่เล่ม 5, เชียงใหม่: นพบุรีการพิมพ์ 2546,หน้า 67-69)

พัฒนาด้านเกษตรและอุตสาหกรรม การชลประทานเป็นงานสำคัญที่เร่งรัด ทั้งนี้เพื่อให้ปลูกพืชได้ตลอดปี ที่ดำเนินการคือ โครงการแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ก่อสร้าง พ.ศ.2506-2509 ให้น้ำในพื้นที่นาของอำเภอแม่แตง เมืองหางดง และสันป่าตอง รวม 150,000 ไร่โครงการแม่ข่ม ที่อำเภอสอง จังหวัดแพร่ สร้างเสร็จ พ.ศ.2511 ให้น้ำในพื้นที่นา อำเภอสอง ร้องกวาง เมือง และสูงเม่น รวม 224,000 ไร่ และโครงการก๊วลมจังหวัดลำปาง (เริ่มสร้าง พ.ศ.2507)

และได้สำรวจโครงการชลประทาน ซึ่งจะดำเนินการต่อไป(แผนพัฒนาภาคเหนือ 2507-2509,หน้า51) การพัฒนาชลประทานอยู่ในโครงการพัฒนาด้านการเกษตร ซึ่งรัฐบาลให้ความสำคัญโดยมีนโยบายให้ปลูกพืชเพื่อการพาณิชย์ แทนเป้าหมายการผลิตเพื่อพอยังชีพ จึงเกิดการขยายตัวของการผลิตเชิงพาณิชย์อย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะการปลูกข้าว ขยายไปสู่การบุกเบิกพื้นที่ทำนาคกระจายตัวอย่างรวดเร็ว เกิดการขยายพื้นที่จาก 2.5 ล้านไร่ ใน พ.ศ.2506 เป็น 3.2 ล้านไร่ ใน พ.ศ.2516 และ 3.7 ล้านไร่ ใน พ.ศ.2521 โดยเฉพาะในกรณีของจังหวัดเชียงใหม่ ขยายจาก 629,637 ไร่ ใน พ.ศ.2506 เป็น 680,000 ไร่ ใน พ.ศ.2516 และ 729,428 ไร่ ใน พ.ศ.2521(วิเชิด ทวีกุล, “การเมืองภาคประชาชน: การเคลื่อนไหวของชาวบ้านในเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือพ.ศ.2530-2547” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตสาขาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 2548, หน้า 71) ในกรณีของเชียงราย ผลจากการขยายพื้นที่ทำนา ทำให้มีการรับจ้างไถที่ดินและจำหน่ายรถไถนาของบริษัทฟอร์ด ผลผลิตข้าวที่เพิ่มขึ้นส่งผลให้จำนวนโรงสีเพิ่มตามมา การปลูกและขายข้าวในเชียงรายจึงมีปริมาณมากที่สุดภาคเหนือมาโดยตลอด(วิทยา อารักษ์,แบบเนื้อแม่ลาว เชียงใหม่ : บีเอสการพิมพ์,2544 หน้า 225)

นอกจากนั้น รัฐบาลให้กรมการข้าวตั้งสถานีทดลองข้าวที่อำเภอสันป่าตองจังหวัดเชียงใหม่ และอำเภอพาน จังหวัดเชียงราย ซึ่งเป็นแหล่งเกษตรกรรมสำคัญในภาคเหนือ เพื่อค้นหาพันธุ์ข้าวที่ให้ผลผลิตต่อไร่สูง และทนทานต่อโรค และส่งเสริมการใช้ปุ๋ย การใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เช่นรถไถ เครื่องสูบน้ำ ทำให้ต้นทุนการผลิตเพิ่มขึ้นขณะที่ข้าวถูกกำหนดราคาโดยตลาดจึงไม่ได้สร้างรายได้ให้แก่ชาวนา ตลอดจนแนะนำให้ปลูกพืชเชิงพาณิชย์ควบคู่ไปกับการทำนา เช่น ข้าวโพด แตงโม ถั่วลิสง และมันเทศ เป็นต้น

การสร้างถนนสายประธานและสายรอง หรือสายย่อย ช่วยให้การขนส่งผลผลิตทางการเกษตรจากชนบทเข้าสู่ตลาดสะดวก ขณะเดียวกันก็แลกเปลี่ยนสินค้าสำเร็จรูปจากตลาดกลับสู่ชนบท สินค้าจากโรงงานอุตสาหกรรมเริ่มเข้าไปแทนที่ผลิตผลจากหัตถกรรมพื้นบ้าน เช่นเครื่องใช้พลาสติกเข้าไปแทนเครื่องจักสาน รวมทั้งสินค้าที่อำนวยความสะดวกต่อชีวิตประจำวัน เช่น อาหารสำเร็จรูป สบู่ผงซักฟอก แชมพู เสื้อผ้า เป็นต้น การผลิตพืชไร่ มีการขยายตัวอย่างรวดเร็วเช่นเดียวกัน พืชสำคัญที่ปลูกคือ ข้าวโพด ถั่วเหลือง และผักสดต่างๆ ซึ่งนอกจากจะส่งออกตลาดสู่การบริโภคโดยตรงแล้ว ยังมีการส่งขายให้แก่โรงงานอุตสาหกรรมอาหาร นอกจากนี้ มีการขยายพื้นที่การทำสวนขนาดใหญ่ ได้แก่ สวนลำไย สวนมะม่วง สวนส้ม และสวนชา ส่วนการปลูกยาสูบมีการขยายพื้นที่เพาะปลูกออกไปในจังหวัดต่างๆ โดยเฉพาะ แพร่และน่าน ทำให้พ่อค้าท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทในกิจการโรงบ่ม และยังมีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญคือ มีการร่วมทุนระหว่างพ่อค้าท้องถิ่นกับบริษัทการค้าต่างประเทศ เพื่อส่งออกใบยาสูบ เนื่องจากผลิตใบยาสูบมากเกินความต้องการ(วัชร สันธูประมา, เศรษฐกิจนครเชียงใหม่ในอดีต-สู่อนาคต, หน้า 61)

ช่วง พ.ศ.2507-2509 พืชที่รัฐบาลส่งเสริมยังผลิตเองไม่พอ ต้องสั่งซื้อจากต่างประเทศ ได้แก่ ฝ้าย ชา กาแฟ พืชผักและผลไม้เมืองหนาว โดยเฉพาะฝ้ายดิบ ซึ่งเป็นวัตถุดิบสำหรับอุตสาหกรรมทอผ้า ใน พ.ศ.2504 สั่งซื้อต่างประเทศ 110 ล้านบาท สูงกว่ากาแฟ ซึ่งซื้อ 63 ล้านบาท รัฐบาลเห็นว่า ภาคเหนือมีอากาศเหมาะแก่การปลูกพืชผักเมืองหนาว ซึ่งเคยสั่งซื้อต่างประเทศปีละ 8-10 ล้านบาท และ พ.ศ.2503 ซื้อพันธุ์ผักนำเข้าถึง 143 ตัน เป็นมูลค่า 6.5 ล้านบาท จึงทำโครงการส่งเสริมและเผยแพร่ โดยอาศัยสถานีสถิตกรรมฝางและแม่ใจเป็นศูนย์กลางทดลองไม้ผล และพืชเมืองหนาว(แผนพัฒนาภาคเหนือ 2507-2509,หน้า 62) การส่งเสริมพืชผักเมืองหนาวบนดอยในภาคเหนือ นอกจากลดการนำเข้าแล้วยังเป็นการทดแทนการปลูกฝิ่นของชาวเขา

ในด้านพัฒนาอุตสาหกรรมตามแผนพัฒนาฉบับที่ 1-2 (พ.ศ.2504-2514) รัฐบาลยังไม่สามารถกระจายการลงทุนทางอุตสาหกรรมจากกรุงเทพฯออกสู่ภูมิภาคได้ตามที่กำหนดแนวทางไว้ การลงทุนทางอุตสาหกรรมจึงกระจุกตัวอยู่ในกรุงเทพฯและปริมณฑล ส่วนพื้นที่ภาคเหนือในช่วงนี้การขยายตัวทางอุตสาหกรรมยังไม่เกิดขึ้นอย่างจริงจัง ส่วนใหญ่ยังเป็นอุตสาหกรรมขั้นต้นที่เน้นการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรเหมือนเดิม เช่น โรงสี โรงเลื่อย โรงน้ำแข็ง โรงฟอกหนัง โรงน้ำตาล โรงทอผ้า ฯลฯ ใน พ.ศ.2505 จำนวนโรงงาน 1,033 โรง เป็นโรงสีข้าวถึง 842 โรง ปัญหาของการพัฒนาอุตสาหกรรมในภาคเหนือคือ ที่ตั้งอยู่ห่างไกลจากตลาดใหญ่และท่าเรือ ขาดการบริการทางด้านอุตสาหกรรม ขาดแรงงานฝีมือ ขาดสถาบันการเงินดอกเบี้ยต่ำ และอัตราค่าขนส่งและค่าไฟฟ้าสูง(ปลาย้อ ชนะ นนท์, บทบาทนายทุนพ่อค้าที่มีต่อการก่อและขยายตัวของทุนนิยมภาคเหนือของประเทศไทย พ.ศ.2464-2523, หน้า 134,163) สภาพการขยายตัวทางอุตสาหกรรมขนาดเล็กและขนาดกลางในภาคเหนือยังดำเนินอย่างช้าจนถึงราว พ.ศ. 2525 แม้ในระยะหลังจะมีโรงงานอุตสาหกรรมเพิ่มมากขึ้นแต่ก็ยังไม่ใช้โรงงานขนาดใหญ่ การส่งเสริมการลงทุนทำอุตสาหกรรมอย่างจริงจังจากภาครัฐโดยมีทุนต่างชาติดำเนินการเริ่มหลัง พ.ศ.2528 เป็นต้นมา เมื่อรัฐจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือที่ลำพูน เศรษฐกิจของภาคเหนือจึงเปลี่ยนไปสู่ภาคอุตสาหกรรมมากขึ้น และถูกกำหนดโดยทุนต่างประเทศ(ชยันต์ วรรธนะภูติ, “พัฒนาการของนักธุรกิจภาคเหนือ: ข้อสังเกตและประเด็นในการวิจัย” จดหมายข่าวสังคมศาสตร์ ปีที่ 11 ฉบับที่ 2-3 พฤศจิกายน 2531-เมษายน 2532, หน้า 195)

พัฒนาด้านการท่องเที่ยว อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในช่วงนี้มีการขยายตัวเกิดขึ้น แต่ก็กระจุกตัวเฉพาะจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีการคมนาคมสะดวก ส่วนพื้นที่ห่างไกลการคมนาคม ยังไม่ได้พัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว เชียงใหม่เป็นศูนย์การท่องเที่ยวสำคัญในภาคเหนือ เนื่องจากเป็นเมืองหลวงของอาณาจักรล้านนาที่ตั้งสมอารยธรรมมาช้านาน มีความสวยงามด้วยศิลปวัฒนธรรมและแหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติ ชื่อเสียงของเชียงใหม่ด้านท่องเที่ยวมีมานานแล้ว อย่างน้อยตั้งแต่สมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม พ.ศ.2482 เรียกดินแดนแห่งนี้ว่า ถิ่นไทยงาม และในยุคนั้นเป็นยุคประกวดนางสาวสยาม หรือนางสาวไทย ซึ่งมีสาวงามจากทั่วประเทศเข้าร่วมประกวด โดยเฉพาะเชียงใหม่ได้รับความสนใจในเรื่องนี้มาก สาวงามภาคเหนือ ซึ่งได้รับตำแหน่งนางสาวเชียงใหม่ นางสาวลำปาง และนางสาวถิ่นไทยงามจะได้รับการส่งไปประกวดนางสาวไทยต่อที่กรุงเทพฯ ซึ่งสาวงามจากภาคเหนือมักได้รับตำแหน่งใดตำแหน่งหนึ่งเสมอ เท่ากับประชาสัมพันธ์ให้กับบ้านเมืองภาคเหนือให้ปรากฏเป็นที่รับรู้ในฐานะดินแดนสาวงาม ดอกไม้สวย อากาศดี ผู้คนมีความนุ่มนวลอ่อนหวาน การเผยแพร่ภาพลักษณ์ผู้หญิงเหนือสวยนี้ นอกจากได้รับการสนับสนุนจากภาคราชการโดยผ่านการประกวดนางงามแล้ว นักธุรกิจเอกชน ซึ่งผลิตหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นก็สนับสนุนอย่างมาก เช่นเดียวกัน ดังพบ หนังสือพิมพ์คนเมือง ใช้ภาพสาวงามเป็นภาพหน้าปก ซึ่งเรียกว่า ทรามวัยบนแผ่นปก และนักธุรกิจผู้ประกอบการจำหน่ายสินค้าพื้นเมืองในเชียงใหม่และลำพูนให้สาวงามเป็นพนักงานประจำร้านเพื่อดึงดูดลูกค้านักท่องเที่ยว และตอกย้ำความเป็นดินแดนสาวงาม

นอกจากเสนอภาพภาคเหนือคือดินแดนสาวงามแล้ว ยังมีการสร้างวัฒนธรรมล้านนาใหม่ โดยอาศัยการปรับปรุงจากรากวัฒนธรรมเดิมที่มีอยู่แล้ว เพื่อให้เกิดภาพลักษณ์เมืองเหนือมีวัฒนธรรมงดงาม ดังกรณี การจัดเลี้ยงขันโตก หรือ ขันโตกดินเนอร์ ซึ่งเริ่มครั้งแรก เมื่อ พ.ศ.2496 ตามความคิดของไกรศรี และจรรยา นิมมานเหมินท์ เพื่อจัดงานเลี้ยงส่งข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ในงานนั้นได้กำหนดให้แต่งกายพื้นเมือง ผู้ชายสวมชุดหม้อห้อม ผู้หญิงสวมซิ่นเกล้ามวยทัดดอกไม้ หลังจากนั้นเกิดความเข้าใจว่า เป็นชุดการแต่งกายพื้นเมืองแบบมาตรฐาน อาหารซึ่งจัดวางในโลกเป็นอาหารพื้นเมืองอย่างดี ซึ่งตามปกติไม่ได้รับประทานกัน เพราะแท้จริงแล้วการเลี้ยงขันโตกตามวัฒนธรรมเดิม มี

เฉพาะเลี้ยงในงานทำบุญใหญ่ๆ ซึ่งจัดเฉลิมฉลองเป็นพิเศษ ในงานยังได้จัดแสดงศิลปวัฒนธรรมล้านนาโดยนำคนตรีพื้นเมือง มาบรรเลงสร้างความพอใจอย่างมาก และเพื่อสร้างบรรยากาศดินแดนสาวงามได้เชิญนางงามเข้าร่วมในงานด้วย การจัดงานเลี้ยงขันโตกครั้งแรกได้รับความชื่นชมมาก จึงมีการจัดครั้งต่อมาใน พ.ศ.2499 ซึ่งเพิ่มการแห่กระบวนขันโตก และการฟ้อนพื้นเมืองของสาวงามซึ่งอ่อนช้อยและเนิบนาบ หลังจากนั้น การจัดเลี้ยงขันโตกเป็นที่รู้จักกันแพร่หลายว่า เป็นอัตลักษณ์หนึ่งของล้านนาที่ไว้ต้อนรับอาคันตุกะ(ลายคราม, รายเดือนประจำเดือนเมษายน 2498, หน้า 3)

ผลของการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อสารมวลชนและการส่งเสริมทั้งภาครัฐและเอกชน ทำให้เชียงใหม่เป็นเมืองท่องเที่ยว สถานที่ท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงในยุคต้นได้แก่ น้ำตกห้วยแก้ว วัดพระธาตุดอยสุเทพ น้ำตกแม่สา และถ้ำเชียงดาว เป็นต้น นักท่องเที่ยวช่วงก่อนพ.ศ.2500 ส่วนใหญ่เป็นนักท่องเที่ยวชาวไทย ซึ่งนิยมเดินทางมาเที่ยวช่วงเทศกาลสงกรานต์ ปริมาณนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวช่วงสงกรานต์ ใน พ.ศ.2498 มากจนไม่มีที่พัก เนื่องจากโรงแรมเต็มหมด นักท่องเที่ยวหลายคนจะต้องพักตามโรงเรียน หรือ วัดที่อยู่ในตัวเมือง อย่างไรก็ตาม เวลานั้นเชียงใหม่มีโรงแรมไม่กี่แห่ง(คนเมือง, รายเดือน ประจำเดือนเมษายน 2498, หน้า 3)

การท่องเที่ยวภาคเหนือได้รับพัฒนาดังแต่ช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504-2509) เป็นต้นมา โดยรัฐบาลตั้งองค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (อศท.) เมื่อ พ.ศ.2502 เพื่อหารายได้เข้าประเทศด้วยธุรกิจการท่องเที่ยวซึ่งมีมูลค่าสูง ต่อมาได้ขยายการดำเนินงานมาตั้งสำนักงานในส่วนภูมิภาคแห่งแรกขึ้นที่เชียงใหม่ ซึ่งเป็นศูนย์การท่องเที่ยวภาคเหนือ นำสังเกต แนวคิดของนักธุรกิจด้านท่องเที่ยวในช่วงแรกมุ่งแสวงหาประโยชน์จากดอยสุเทพ สถานที่ท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมสูงสุด โดยเสนอสองโครงการ โครงการแรกสร้างโรงแรมชั้นหนึ่งบนพื้นที่ 60 ไร่ บนดอยสุเทพเมื่อ 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2505 โดยขอเช่าพื้นที่จากกรมป่าไม้ 60 ไร่ ค่าเช่าไร่ละ 50 บาท เป็นเวลา 30 ปี โครงการนี้ได้รับการสนับสนุนจาก อศท. แต่กระทรวงเกษตรฯ ไม่อนุมัติ (ดูสำเนาบันทึกรื้อข้อมูลเรื่อง ความเห็นคณะกรรมการในการตรวจพิจารณาสภาพพื้นที่ที่บริษัทเวิลด์เทรดเวลเชอร์วิส จำกัด ขออนุญาตปลูกสร้างโรงแรมบนดอยสุเทพ นายวิบูล อินทราสี ประธานกรรมการถึงผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ 29 กรกฎาคม พ.ศ.2507) โครงการที่สอง โครงการสร้างกระเช้าลอยฟ้าขึ้นดอยสุเทพ พ.ศ.2508 (ครั้งแรก) ถูกคัดค้านจากชาวเชียงใหม่ โครงการจึงระงับไป แต่ก็มีมีการรื้อฟื้นอีกเป็นระยะรวมแล้วไม่ต่ำกว่าสามครั้ง ซึ่งทุกครั้งถูกต่อต้านจนระงับไป (ดู สมโชค อ่องสกุล, “การต่อสู้ระหว่างเจ้าถึงกระเช้าลอยฟ้าขึ้นดอยสุเทพ: หนึ่งศตวรรษแห่งความขัดแย้งระหว่างกรุงเทพฯ กับล้านนา” ใน เอเชียปริทัศน์ ปีที่ 8 ฉบับที่ 2 พฤษภาคม – สิงหาคม 2530 หน้า 56-57)

ความสนใจด้านการท่องเที่ยวในเมืองเชียงใหม่และภาคเหนือซึ่งเพิ่มขึ้นในสังคมไทย มีการพิมพ์เผยแพร่หนังสือแนะนำแหล่งท่องเที่ยวจังหวัดต่างๆทั่วภาคเหนือ แนะนำสภาพภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี และวิถีชีวิต ที่ให้ข้อมูลพื้นฐานอย่างละเอียด โดยนักเขียนสองท่านที่มีชื่อเสียงแห่งล้านนาซึ่งพิมพ์ผลงานในช่วงเวลาใกล้เคียงกัน ท่านแรก บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ เขียนเรื่อง “เชียงใหม่ และภาคเหนือ” เมื่อ พ.ศ.2504 ท่านที่สอง สวงวน โชติสุวรรณ์ เขียนเรื่อง “ประเพณีและวัฒนธรรมเมืองเหนือ (เที่ยวเมืองเหนือ)” เมื่อ พ.ศ.2505

ยิ่งเมื่อสร้างถนนซูเปอร์ไฮเวย์ สายเชียงใหม่-ลำปาง(ทางหลวงหมายเลข11)และได้เชื่อมต่อถนนลำปาง-กรุงเทพฯ เสร็จสิ้นปีพ.ศ.2511 การคมนาคมทางบกจากกรุงเทพฯสู่เชียงใหม่สะดวก มีทั้งรถโดยสารประจำทาง และกิจการรถทัวร์ ซึ่งขยายตัวอย่างรวดเร็ว นอกจากนั้น แรงกระตุ้นจาก การจัดประชุมทางวิชาการนานาชาติของสมาคมส่งเสริมการท่องเที่ยวแปซิฟิก (PATA) ใน พ.ศ.2512 ผลการประชุมมีข้อเสนอ 19 ประการ อย่างเช่น เสนอให้เชียงใหม่

มีความสำคัญด้านการท่องเที่ยวรองจากกรุงเทพฯ เสนอให้ปรับปรุงแก้ไขสนามบินเชียงใหม่ให้เป็นสนามบินนานาชาติ และเสนอให้จัดตั้งสมาคมส่งเสริมการท่องเที่ยวภาคเหนือ ดังนั้น ตั้งแต่ปี พ.ศ.2513 ทำอากาศยานเชียงใหม่ก็ได้รับการยกฐานะเป็นท่าอากาศยานระหว่างประเทศ มีการขยายพื้นที่สนามบินให้เป็นสนามบินนานาชาติ การเดินทางด้วยสายการบินที่สะดวกได้นำชาวต่างชาติมาท่องเที่ยวในภาคเหนือมากขึ้น ส่วนสมาคมส่งเสริมการท่องเที่ยวก็มีส่วนช่วยให้การท่องเที่ยวเฟื่องฟู เนื่องจากได้ช่วยกันสำรวจแหล่งท่องเที่ยวเพิ่ม และคิดค้นจัดงานเพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยว เช่น ผลการประชุม เมื่อ 3 สิงหาคม 2518 กำหนดจัดงานไม้ดอกไม้ประดับในเดือนกุมภาพันธ์ของทุกปี เป็นต้น(พูนพล อาสนะจินดา, อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพศาสตราจารย์พันเอก(พิเศษ) พูนพล อาสนะจินดา 1 กุมภาพันธ์ 2534, หน้า 343)

การขยายตัวของการท่องเที่ยวในเชียงใหม่เพิ่มขึ้นตามลำดับ การเดินทางมาเป็นหมู่คณะของนักท่องเที่ยว ทั้งชาวต่างชาติและชาวไทยซึ่งเป็นข้าราชการต่างถิ่นมาประชุมที่เชียงใหม่สนใจวัฒนธรรมล้านนา นักธุรกิจท้องถิ่นจึงตั้งศูนย์วัฒนธรรมเชียงใหม่ (Old Chiangmai Cultural Center) ใน พ.ศ.2514 ด้านนอกประตูใหญ่ เพื่อนำเสนอรูปแบบศิลปวัฒนธรรมล้านนาโดยมีการจัดเลี้ยงแบบขันโตกและการแสดงฟ้อนรำพื้นเมือง ในช่วงเวลาเดียวกันราว พ.ศ.2517 บนถนนช้างคลานซึ่งเดิมเป็นที่อยู่ของชาวมุสลิมเป็นพื้นที่ที่ไม่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจ ได้กลายเป็นตลาดจำหน่ายสินค้าพื้นเมืองตอนกลางคืน ตลาดแห่งนี้ระยะแรกเกิดจากพ่อค้าแม่ค้ารายย่อยที่ไม่มีพื้นที่จำหน่ายในบริเวณถนนท่าแพและถนนวิชัยนาทิจึงนำสินค้าหัตถกรรมมาวางเร่ข้างถนนช้างคลาน(ชยันต์ วรรณะภูติ, “คนเมือง: ตัวตน การผลิตซ้ำสร้างใหม่ และพื้นที่ทางสังคมของคนเมือง” อยู่ชายขอบ มองลวดความรู้ กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน 2549, หน้า 54) ต่อมาการจำหน่ายสินค้าพื้นเมืองขยายตัวมากขึ้น ตามปริมาณนักท่องเที่ยว เช่น ใน พ.ศ.2515 มี 106,054 คน ในปี พ.ศ. 2518 เพิ่มขึ้นเป็น 201,996 คน(วัชร สันธูประมา, เศรษฐกิจนครเชียงใหม่จากอดีต-สู่อนาคต, หน้า 63 อ้างจากกรมเศรษฐกิจการพาณิชย์ 2521, หน้า 192) ตลาดแห่งนี้จึงเติบโตอย่างรวดเร็ว โดยสร้างเป็นอาคารพาณิชย์ ให้เช่าพื้นที่จำหน่ายสินค้า ในปัจจุบันย่านนั้นและพื้นที่ใกล้เคียงมีทั้งอาคารพาณิชย์และโรงแรมชั้นหนึ่งเป็นย่านธุรกิจสำคัญแห่งหนึ่งของเชียงใหม่ กลายเป็นแหล่งที่นักท่องเที่ยวต้องมาซื้อสินค้าวัฒนธรรมเป็นของที่ระลึก

การขยายตัวเมืองเชียงใหม่ การพัฒนาตามแผนฯ ฉบับที่ 1-3 ได้เกิดการขยายตัวเมืองเชียงใหม่สู่พื้นที่โดยรอบ โดยเฉพาะพื้นที่ด้านทิศตะวันตก และด้านทิศเหนือของเมืองขยายอย่างชัดเจน บริเวณโดยรอบของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ซึ่งเปิดสอนตั้งแต่ พ.ศ.2507 ที่ตั้งอยู่ด้านทิศตะวันตกของเมืองติดกับเชิงดอยสุเทพ มีอาณาบริเวณครอบคลุมถนนห้วยแก้ว และถนนสุเทพ เมื่อเกิดมหาวิทยาลัยทำให้พื้นที่ใกล้เคียงได้รับการพัฒนาเพื่อสนองต่อการเข้ามาของนักศึกษาทั้งจากส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ตลอดจนคณาจารย์และเจ้าหน้าที่ ที่ดินที่อยู่ใกล้เคียงมีมูลค่าสูงขึ้น มีการสร้างหอพัก อาคารพาณิชย์ บ้านจัดสรร ตลาดสด ความหนาแน่นของชุมชนเขตนี้เพิ่มขึ้นตลอดมา นอกจากนั้นพื้นที่ใกล้มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ยังประกอบด้วยสถานศึกษาทั้งระดับโรงเรียนและวิทยาลัย ซึ่งบางแห่งภายหลังขยายเป็นมหาวิทยาลัย โรงพยาบาลสวนดอก โรงพยาบาลประสาท สำนักงานสาธารณสุข และโรงแรมรินคำ โรงแรมที่ได้มาตรฐานแห่งแรกในเชียงใหม่ หลังจาก พ.ศ.2530 เป็นต้นมา พื้นที่ด้านตะวันตกยังขยายตัวต่อไป โดยสร้างศูนย์การค้ากาดสวนแก้ว และคอนโดมิเนียมหลายแห่ง พื้นที่ด้านตะวันตกในยุคสมัยพัฒนา จึงเป็นพื้นที่ที่มีความหมายใหม่ ซ้อนทับบนผังเมืองโบราณ ซึ่งเดิมกำหนดให้เป็นเขตป่าของเมืองเชียงใหม่

การตัดถนนรูปเปอร์โรว์ ก็เป็นเงื่อนไขหนึ่งของการขยายเขตเมือง เข้าสู่เชียงใหม่ ในลักษณะอ้อมเมืองมาทางด้านทิศตะวันออก และทิศเหนือ และหักโค้งไปจรดถนนนิมมานเหมินท์ที่สี่แยกกรีนคำด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือ

ของเมือง การตัดถนนสายนี้ได้ผาติกรรมพื้นที่ด้านหน้าวัดเจ็ดยอดไป (ราว พ.ศ.2509-2510) ในอดีตสภาพบ้านวัดเจ็ดยอด ตั้งอยู่ชานเมืองเชียงใหม่ การเดินทางไปมายากลำบาก เป็นสังคมของชาวนา ภายในชุมชนมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดและสัมพันธ์กับหมู่บ้านใกล้เคียง เช่น ช่วงสิงห์ ช่างเคียน ครั้นถนนชูปเปอร์ไฮเวย์มีโครงการตัดผ่าน ที่นาบริเวณนี้ถูกนักธุรกิจกว้านซื้อ เพื่อทำที่ดินจัดสรร เนื่องจากเป็นที่ดินที่ได้รับการพัฒนาแล้ว และอยู่ใกล้มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ชาวนาเจ็ดยอดพากันขายที่นา เหลือไว้แต่บ้านที่อยู่ด้านหลังวัดเจ็ดยอด แล้วกลายเป็นคนงานรับจ้างก่อสร้าง ส่วนที่สาธารณะของหมู่บ้าน หรือที่หน้าหมู่บ้าน ซึ่งเป็นสมบัติชุมชน เช่น ป่าโป่งสำหรับเก็บหน่อไม้ เห็ด ปล่อยสัตว์เล็ก ถูกบุกรุกกลายเป็นของเอกชนและราชการ ผลจากการสร้างถนนชูปเปอร์ไฮเวย์จึงทำให้สังคมเกษตรกรรมหมดไป และบ้านเจ็ดยอดก็ค่อยๆปรับเปลี่ยนเป็นสังคมเมือง ในปัจจุบันมีทั้งสถาบันการศึกษา อาคารพาณิชย์ หอพัก หมู่บ้านจัดสรร คนจากที่อื่นเข้ามาอยู่อาศัยในชุมชนเจ็ดยอดเป็นจำนวนมาก ส่งผลให้รูปแบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเปลี่ยนไป(สมโชค อ่องสกุล, รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์โครงการวิจัยประวัติศาสตร์ชุมชนในเชียงใหม่: การสร้างประวัติศาสตร์ท้องถิ่น, หน้า 222-224)

การขยายตัวของเมืองเชียงใหม่สู่พื้นที่ด้านทิศเหนือของเมือง ถนนชูปเปอร์ฯ ตัดผ่านบ้านวัดช่วงสิงห์ ก่อนแล้วจึงเลยไปผ่านบ้านวัดเจ็ดยอด เมื่อผ่านบ้านวัดช่วงสิงห์ได้เกิดเป็นสี่แยกช่วงสิงห์ เนื่องจากตัดกับถนนช้างเผือก/โชตนา ซึ่งเป็นถนนสายหลักจากประตูช้างเผือกไปจรดอำเภอแมริม การเข้ามาของถนนชูปเปอร์ฯ ทำให้สร้างสถานีขนส่งจังหวัดเชียงใหม่ ริมถนนช้างเผือก เพื่อรองรับรถโดยสาร ซึ่งมาจากต่างจังหวัดทั้งหมด (ราว พ.ศ.2507) การเป็นท่ารถทำให้ย่านช้างเผือกกลายเป็นพื้นที่ธุรกิจสมัยใหม่ เกิดการสร้างอาคารร้านค้า และกิจการบริการ ตามถนนช้างเผือก และถนนมณีนพรัตน์ โดยคนภายนอกย้ายเข้ามาประกอบกิจการ การใช้พื้นที่ตรงนี้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมซึ่งเคยเป็นย่าน “บ้านช้างเผือก” มีบริเวณตั้งแต่ประตูช้างเผือกไปถึงอนุสาวรีย์ช้างเผือกเป็นชุมชนไทใหญ่มีวัดป่าเป้าเป็นศูนย์กลาง ชาวไทใหญ่ช้างเผือกมีความสัมพันธ์กับชาวไทใหญ่ที่ท่าแพ ช่างม่อ และคอยสะเก็ด ดังเดิมเคยเป็นพ่อค้าวัวต่าง ครั้นการคมนาคมดีขึ้น คนในหมู่บ้านส่วนหนึ่งเลิกอาชีพวัวต่าง นอกจากนั้น มีอาชีพทำหนังพอง ปั่นหม้อ ทำรองเท้ากาบโปก (รองเท้าแตะ) และจำหน่ายยาสมุนไพร เมื่อคนภายนอกเข้ามาประกอบกิจการต่างๆ มากขึ้น ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงการถือครองที่ดินครั้งใหญ่ โดยมีคนจีน และคนไทย เข้ามาอยู่ในพื้นที่แทนชาวไทใหญ่ ขณะเดียวกันอาชีพทำหนังพองและการปั่นหม้อ ไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในเมืองสมัยใหม่ จึงขายที่ดินและอพยพออกไปอยู่อำเภอรอบนอก อาชีพทำหนังพอก และปั่นหม้อ หมดไปจากบ้านช้างเผือกราว พ.ศ.2510-2511 ในปัจจุบัน บ้านช้างเผือกเหลือเชื้อสายชาวไทใหญ่ที่กลายเป็นคนไทยไปแล้วเพียงสองครอบครัว และไม่ได้ประกอบอาชีพตามบรรพชน(เรื่องเดียวกัน, หน้า 326-332)

การพัฒนาเมืองเชียงใหม่ ในลักษณะสร้างความเป็นเมืองสมัยใหม่ซ้อนทับอยู่บนพื้นที่เมืองโบราณ ได้ทำลายรูปลักษณ์ของเมืองเก่าที่ทรงคุณค่า โดยเปลี่ยนแปลงการใช้พื้นที่ และสร้างสภาพแวดล้อมของสังคมสมัยใหม่ ความหมายเดิมของเมืองโบราณสลายลง เกิดปัญหาต่อทัศนียภาพของเมืองประวัติศาสตร์ ท่ามกลางแผนพัฒนายานาเทศมนตรีเทศบาลนครเชียงใหม่ ได้รื้อกำแพงเมืองเชียงใหม่ เมื่อ พ.ศ.2508 ซึ่งเป็นการรื้อต่อจากเมื่อครั้งก่อนนั้น ในครั้งก่อนได้รื้อกำแพงเมืองเชียงใหม่ขึ้นในด้านหน้าวัดดอกคำเพื่อทำสนามเด็กเล่น และซื้อที่ดินด้านนอกของกำแพงเมืองบริเวณประตูท่าแพ เพื่อสร้างน้ำพุ สวนดอกไม้ และแหล่งลอย ต่อมาสร้างหอนาฬิกาบริเวณสนามเด็กเล่นหน้าประตูท่าแพ การสร้าง “น้ำพุ และหอนาฬิกา” นั้นทำตามแบบกรุงเทพฯ ซึ่งหลายจังหวัดกำลังนิยม การรื้อกำแพงเมืองเชียงใหม่ (ชั้นใน) เมื่อ พ.ศ.2508 เป็นการรื้อกำแพงครั้งใหญ่ โดยเอาอิฐออกเกือบทั้งหมด คือเหลือเฉพาะแจ้ง

(มุม) และประตู เพื่อขยายถนนริมคูเมืองให้ได้ผิวการจราจรเพิ่มขึ้น การกระทำนี้ได้รับอนุมัติจากกรมศิลปากร ทั้งที่กำแพงเมืองได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน ตั้งแต่ พ.ศ.2478 แล้ว(เรื่องเดียวกัน, หน้า 85-86)

ส่วนกำแพงชั้นนอกซึ่งเป็นกำแพงดิน โอบล้อมกำแพงชั้นใน ก็ถูกทำลายสร้างที่อยู่อาศัย เกิดเป็นชุมชนแออัดหลายแห่งตามแนวกำแพงดินอย่างน้อยตั้งแต่ พ.ศ.2512 เป็นต้นมา นอกจากนั้น เวียงบริวารที่ตั้งอยู่รอบเมืองเชียงใหม่ คือ เวียงสวนดอก เวียงบัว เวียงเจ็ดลิน อ่างเก็บน้ำโบราณในมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เวียงกุมกาม และวัดร้าง ส่วนหนึ่งทั้งในเมืองและนอกเมืองต่างถูกทำลาย เพื่อสร้างที่อยู่อาศัย หรือ ใช้ประโยชน์อื่นๆ

การเติบโตทางเศรษฐกิจ และการขยายตัวของหน่วยราชการ และการศึกษาในเมืองเชียงใหม่ ทำให้เกิดการขยายตัวของชนชั้นกลาง และมีรสนิยมในการบริโภคสินค้าที่ทันสมัย ห้างสรรพสินค้าที่ชาวเชียงใหม่นิยมที่สุดในขณะนั้นคือ ห้างต้นตรักภัณฑ์ของนักธุรกิจท้องถิ่น ซึ่งทำธุรกิจด้านนี้มานานถึงสามรุ่น กิจการเจริญเติบโตเป็นลำดับ ยอดจำหน่ายสินค้าดีมาก จึงขยายกิจการถึงสามสาขา ความเฟื่องฟูถึงขีดสุด พ.ศ.2530-2535 วิถีชีวิตของชนชั้นกลางที่อาศัยอยู่ในเมืองใหญ่มีแหล่งบันเทิงในยามว่างคือ โรงภาพยนตร์ เจ้าไชยสุริวงศ์ ณ เชียงใหม่ เป็นนักธุรกิจที่มีวิสัยทัศน์จึงเลือกทำธุรกิจที่กำลังขยายตัว โดยเริ่มต้นจากเช่าโรงภาพยนตร์ศรีนครพิงค์ของเจ้าราชบุตรวงศ์ถวัน ณ เชียงใหม่ ต่อมาธุรกิจภาพยนตร์เฟื่องฟูมาก จึงสร้างโรงภาพยนตร์ในเครือสุริวงศ์ตามลำดับ ได้แก่ สุริวงศ์ สุริยาสุริวงค์ และแสงตะวัน แต่ละโรงลงทุนสูงมาก เพราะใช้เทคโนโลยีที่เจริญก้าวหน้าอย่างที่สุด ในระดับทัดเทียมกับโรงภาพยนตร์ชั้นนำหนึ่งในกรุงเทพฯ ซึ่งสะท้อน เชียงใหม่เป็นเมืองทันสมัยที่สุดในภูมิภาค(ดู **อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพเจ้าไชยสุริวงศ์ ณ เชียงใหม่** 30 สิงหาคม 2547, หน้า 28-30, 63-64)

ตามแผนพัฒนาฉบับที่ 4-5 (พ.ศ.2520-2529) รัฐบาลมีนโยบายเมืองหลัก และเมืองรองแห่งภาคเหนือ สืบเนื่องมาจากผลของแผนพัฒนาฉบับที่ 1-2 และ 3 ได้ทำให้กรุงเทพฯ เป็นเมืองโตเดี่ยว เกิดความแตกต่างระหว่างกรุงเทพฯ กับจังหวัดต่างๆ อย่างมาก เป็นความเติบโตที่ไม่สมดุล ตามแผนพัฒนาที่เน้นความเติบโตทางเศรษฐกิจ กรุงเทพฯ ได้รับการพัฒนาให้เป็นศูนย์กลางของธุรกิจการค้า และอุตสาหกรรม โรงงานอุตสาหกรรมส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในกรุงเทพฯ ดังนั้น กรุงเทพฯ จึงเป็นตลาดแรงงานใหญ่ที่สุด มีการอพยพจากชนบทเข้ามาหางานทำ และอยู่อาศัยอย่างหนาแน่น นอกจากนั้น กรุงเทพฯ เป็นศูนย์กลางความเจริญทางการศึกษา ศูนย์ราชการ ศูนย์การปกครอง และศูนย์กลางความเจริญและทันสมัยในทุกๆ ด้าน

เพื่อแก้ไขปัญหาเมืองโตเดี่ยวของกรุงเทพฯ จึงเกิดนโยบายกระจายความเจริญออกไปไว้ตามภูมิภาค โดยกำหนดเมืองหลัก หรือเมืองใหญ่เป็นศูนย์กลาง ตามภูมิภาคต่างๆ เพื่อสกัดไม่ให้คนอพยพไปหางานทำในกรุงเทพฯ และปริมณฑล

ตามแผนพัฒนาฉบับที่ 4 (พ.ศ.2520-2524) และแผนพัฒนาฉบับที่ 5 (พ.ศ.2525-2529) กำหนดให้ แต่ละภูมิภาคมีเมืองหลัก-เมืองรอง ในกรณีของภาคเหนือ กำหนดให้ เมืองหลัก คือ เชียงใหม่ พิชญ์โลก และนครสวรรค์ เมืองรองได้แก่ ลำปาง และเชียงราย(ดู **รายงานการสัมมนาเรื่องการพัฒนาเมืองหลักในภาคเหนือ: ปัญหา อุปสรรคและแนวทางในการพัฒนาในอนาคต เชียงใหม่: ธนบรรณการพิมพ์ 2529, หน้า 42**)

นโยบายของรัฐบาลทำให้เชียงใหม่ ซึ่งมีความพร้อมด้านความอุดมสมบูรณ์ทางเกษตรกรรม การค้า วัฒนธรรม และมีพื้นฐานของการพัฒนาอยู่แล้วได้รับโอกาสมากยิ่งขึ้น ขณะที่ลำปาง และเชียงราย จัดเป็นเมืองรอง หรือได้รับการพัฒนาระดับสอง ส่วนแม่ฮ่องสอน พะเยา แพร่ น่าน เป็นเมืองขนาดเล็กที่ได้รับการพัฒนาภายหลัง

เชียงใหม่ในฐานะเมืองหลักแห่งภาคเหนือ : มีโครงการปรับปรุงหลายประการ อย่างเช่น (1) ขยายเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ จากเดิม 17.50 ตารางกิโลเมตร มาเป็น 40.216 ตารางกิโลเมตร (พ.ศ.2526) (2) ก่อสร้างถนนสายใหม่ในเขตเมืองคือ ถนนรัตนโกสินทร์ และสะพานรัตนโกสินทร์ ข้ามแม่น้ำปิง (พ.ศ.2525) และถนนอ้อมเมืองหรือถนนมหิดลซึ่งอยู่ทางด้านใต้ของเมือง โดยเชื่อมต่อกับถนนซูเปอร์ไฮเวย์ (พ.ศ.2520) กลายเป็นถนนวงแหวนรอบใน หลังตัดถนนอ้อมเมืองด้านใต้ ทำให้พื้นที่นอกเมืองเชียงใหม่ด้านใต้ได้รับการพัฒนา โดยเฉพาะหลัง พ.ศ.2530 เกิดอาคารพาณิชย์และศูนย์การค้าใหญ่ซึ่งก่อนหน้านั้น พื้นที่ด้านใต้เป็นที่ลุ่มต่ำ มีการอยู่อาศัยเบาบางกว่าด้านอื่นๆ นอกจากนั้น ได้ก่อสร้างถนนเชื่อมโยงเชียงใหม่ออกสู่พื้นที่รอบนอก เช่น สายเชียงใหม่-คอยสะเกิด-แม่สรวาย ระยะทาง 130.9 กิโลเมตร งบประมาณ 244.5 ล้านบาท เริ่มสร้าง พ.ศ. 2520 สายเชียงใหม่-สันทราย-พร้าว เริ่มสร้าง พ.ศ.2522 สายแม่ริม-สะเมิง-หางดง งบประมาณ 120 ล้านบาท เริ่มสร้าง พ.ศ.2522 สายเชียงใหม่-สันกำแพง งบประมาณ 20 ล้านบาทเริ่มสร้าง พ.ศ.2527(ดู กรมทางหลวง กระทรวงคมนาคม, **โครงการก่อสร้างและบูรณะทางหลวงจังหวัดพ.ศ.2520-2524 และ พ.ศ.2525-2529** กรุงเทพฯ: กรมทางหลวง 2520 , 34 หน้า) การคมนาคมระหว่างตัวเมืองเชียงใหม่กับอำเภอรอบนอก และต่างจังหวัดสะดวกขึ้นมาก เอื้อประโยชน์ต่อการขนส่งสินค้า และการท่องเที่ยว

(3) การสร้างสถานีรถโดยสารแห่งใหม่ (ศูนย์การค้าเชียงใหม่ หรืออาเขต) แทนที่สถานีรถโดยสารข้างเผือก ซึ่งมีพื้นที่จำกัด เนื่องจากตัวเมืองเติบโต ปริมาณรถเข้าออกเมืองเชียงใหม่เพิ่มขึ้น พร้อมกันนั้น ได้จัดระบบการจราจรในเขตเมือง เพื่อแก้ไขปัญหาการจราจรติดขัด (4) ปรับปรุงเรื่องระบบระบายน้ำข้างถนนภายในเมือง และระบบบำบัดน้ำเสีย ได้แก่ โครงการระบายน้ำเสียในเมืองเชียงใหม่ และในมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ซึ่งมีโรงพยาบาล และประชาคมอาศัยจำนวนหลายหมื่นจำเป็นต้องสร้างระบบบำบัด (5) โครงการจัดหาที่อยู่ให้แก่ชาวมุสลิมแออัด พบว่า มีทั้งหมด 1,609 หลังคาเรือน อยู่ที่บ้านบริเวณกำแพงชั้นนอก(ดู บริษัทไคว้ คอนซัลท์, **รายงานฉบับสุดท้าย(ฉบับที่ 2) โครงการพัฒนาเมืองหลักเชียงใหม่** เสนอกระทรวงมหาดไทย (อัดสำเนา) กุมภาพันธ์ 2524, 66 หน้า)

(6) ส่งเสริมให้เมืองเชียงใหม่เป็นแหล่งท่องเที่ยว เนื่องจากรัฐบาลมีนโยบายแสวงหารายได้จากการท่องเที่ยว จึงยกฐานะองค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย(อศท.) เป็นการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย(ททท.)ตั้งแต่ พ.ศ.2522 ทำหน้าที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวเต็มที่ โดยเฉพาะงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี ใน พ.ศ.2525 ได้ประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวมาเที่ยวกรุงเทพฯ แล้วมาเที่ยวต่อที่เชียงใหม่ ทำให้ธุรกิจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวยิ่งเติบโต ได้แก่ กิจการโรงแรม กิจการรถทัวร์ ร้านอาหาร ร้านค้าของที่ระลึก ซึ่งเป็นผลงานหัตถกรรม อย่างเช่น การทำเครื่องเงิน เครื่องเงิน แกะสลักไม้ การทอผ้า การทำร่ม ฯลฯ ขยายตัวมากขึ้น ต่อมาเกิดย่านธุรกิจหัตถกรรมนอกเวียง เช่น ย่านถนนเชียงใหม่-สันกำแพง ซึ่งมีทำเลกว้างขวาง และตั้งอยู่บนเส้นทางท่องเที่ยวสำคัญ เริ่มมีนักธุรกิจเข้ามาตั้งโรงงานประมาณ พ.ศ.2518 และเจริญเติบโตตามลำดับ ส่งผลกระทบต่อธุรกิจย่านเดิมในตัวเวียงคือ ย่านถนนวัวลาย-นันทาราม ซึ่งชบเซาตั้งแต่หลัง พ.ศ.2530 เป็นต้นมา(สมโชค อ่องสกุล,**รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการวิจัยประวัติศาสตร์ชุมชนในเชียงใหม่: การสร้างประวัติศาสตร์ท้องถิ่น**, หน้า 249)

ผลจากนโยบายเมืองหลักคือ การเคลื่อนย้ายประชากรจากอำเภอรอบนอก และจังหวัดต่างๆ เข้ามาทำงานในเขตเมืองเชียงใหม่เพิ่มมากขึ้น หน่วยงานของภาคราชการ ซึ่งขยายตัวตามโครงการเมืองหลัก ทั้งส่วนภูมิภาคประมาณ 200 หน่วยและส่วนกลางอีกประมาณ 200 หน่วย ย้ายเข้ามาปฏิบัติงานในเชียงใหม่ ศาลากลางจังหวัด และหน่วยงานราชการ ซึ่งตั้งอยู่กลางเวียง ไม่สามารถรองรับการขยายตัวของภาคราชการได้ จึงมีการย้ายศูนย์ราชการออกสู่นอกเวียงด้านทิศเหนือทางไปแม่ริม โดยใช้เป็นศูนย์ราชการแห่งใหม่ตั้งแต่ พ.ศ.2527 ต่อมาจึงปรับปรุงศาลากลางจังหวัดเดิม

เป็นหอศิลปวัฒนธรรม นอกจากอาคารราชการขยายตัวแล้ว งานภาคบริการของเอกชนก็เพิ่มขึ้นเช่นเดียวกัน เชียงใหม่ จึงกลายเป็นตลาดงานขนาดใหญ่ของแรงงานหลายระดับ ในยุคนี้ เกษตรกรที่ล้มเหลวจากภาคเกษตรกรรมในชนบท ได้หลั่งไหลเข้ามาหางานทำในเมือง กลายเป็นคนจนในเมือง ทำการค้าขายหาบเร่ และขายแรงงาน

นโยบายเมืองหลัก ตามแผนพัฒนาฉบับที่ 4 ยังมุ่งส่งเสริมอุตสาหกรรมในส่วนภูมิภาค เพื่อกระจาย อุตสาหกรรมออกไปจากกรุงเทพฯและปริมณฑล แนวทางสำคัญของการส่งเสริมคือ การจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมให้ ครอบคลุมภูมิภาค ภายใต้นโยบายดังกล่าว จึงเกิดความคิดตั้งนิคมอุตสาหกรรมในภาคเหนือ โดยพิจารณาหาพื้นที่ที่ เหมาะสม ในที่สุดเชียงใหม่ในฐานะเมืองหลักแห่งภาคเหนือ ศูนย์รวมเศรษฐกิจการค้า การศึกษา การท่องเที่ยว ได้ ถูก กำหนดให้เป็นศูนย์กลางอุตสาหกรรมด้วย แต่เนื่องจากเชียงใหม่เป็นเมืองโบราณมีสิ่งแวดล้อมศิลปวัฒนธรรม ทรงคุณค่า ประกอบกับเมืองขยายตัวเร็วจนมีสภาพแออัด จึงเกิดความคิดสร้างเมืองบริวาร (Satellite Town) ให้กับ เมืองเชียงใหม่ โดยให้เมืองนี้ทำหน้าที่เป็นเมืองบริวารอุตสาหกรรม เพื่อแยกอุตสาหกรรมออกไปจากเขตเมืองเชียงใหม่

ผลจากการวิจัยสรุปว่า บริเวณสนามบินเก่าตั้งอยู่ริมถนนหุบปอริไฮเวย์ ห่างจากเมืองลำพูนประมาณ 5 กิโลเมตร และห่างจากเชียงใหม่ประมาณ 25 กิโลเมตร ควรเป็นที่ตั้งของนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ ซึ่งอยู่ในเขต อำเภอเมืองจังหวัดลำพูน การตั้งนิคมอุตสาหกรรมลำพูนเป็นการกระจายความคับคั่งของเมืองเชียงใหม่ และยังช่วย พัฒนาเศรษฐกิจเมืองลำพูน(ดู จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ และทวี สวนมาลี, “ลำพูน: เมืองบริวารของเชียงใหม่?” รายงานวิจัยสำนักวิจัย สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (อัสสัณนา) 2520,192 หน้า) นิคมอุตสาหกรรม ภาคเหนือ สร้าง พ.ศ.2526 เนื้อที่ ประมาณ 1,788ไร่ ประกอบด้วยเขตอุตสาหกรรมส่งออก เขตอุตสาหกรรมทั่วไป เขตพาณิชย์กรรม และที่อยู่อาศัย นับตั้งแต่ พ.ศ.2528 เป็นต้นมา ทุนจากต่างประเทศ หลั่งไหลมาตั้งโรงงานอุตสาหกรรม เพื่อส่งออก เพิ่มพูนตามลำดับ ภายใน พ.ศ.2540 มีโรงงาน 62 โรง เป็นโรงงานในเขตอุตสาหกรรมส่งออก 41 โรง เขต อุตสาหกรรมทั่วไป 21 โรง มีโรงงานนอกนิคมอุตสาหกรรมไม่น้อยกว่า 700 โรง ทำให้ชาวจังหวัดลำพูนมีรายได้สูง แต่ก็เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมบริเวณชุมชนรายรอบและคนงานป่วยด้วยโรคซึ่งไม่ทราบสาเหตุแน่ชัด(ธารา บัวศรี, **ลำพูน ได้ใจอุตสาหกรรม**, กรุงเทพฯ: บริษัทพิมพ์ดี 2540,หน้า14-17 และดู สุริย์ บุญญานุพงศ์,**บทบาทของนิคมอุตสาหกรรม ภาคเหนือต่อการเจริญเติบโตของชุมชนโดยรอบ**, สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 2541,หน้า 21-32)

ผลของการให้ลำพูนเมืองขนาดเล็กเป็นบริวารของเชียงใหม่ ทำให้การพัฒนาเมืองเชียงใหม่และลำพูนมีความ เชื่อมโยงกันและจัดอยู่ในกลุ่มเดียวกัน การเติบโตของภาคอุตสาหกรรมที่ลำพูนได้ส่งเสริมความเติบโตของเมือง เชียงใหม่ให้ครบทุกด้าน ภาคเศรษฐกิจทั้งสองเมืองเติบโตระดับสูงอย่างต่อเนื่อง และวางอนาคตจะเป็นศูนย์กลางของ อนุภาคลุ่มน้ำโขงร่วมกัน

ลำปางเมืองรองแห่งภาคเหนือ จุดเด่นของลำปางคือ เป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ ถ่านหินลิกไนต์ และดินขาว ถ่านหินลิกไนต์เริ่มดำเนินการก่อสร้างโรงจักรแม่เมาะแห่งแรก เมื่อ พ.ศ.2501-2503 เพื่อผลิต กระแสไฟฟ้าให้จังหวัดลำปางและจังหวัดใกล้เคียง ต่อมา พ.ศ.2512 จัดตั้งการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย จึงรวม กิจการ โรงไฟฟ้าแม่เมาะเข้าด้วย หลังจากนั้นได้ขยายกำลังการผลิตเพิ่มขึ้นตามลำดับ โรงไฟฟ้าแม่เมาะมีส่วนช่วยให้ เศรษฐกิจลำปางเจริญเติบโต เนื่องจากพลังงานไฟฟ้าเป็นปัจจัยสำคัญของการผลิตจึงเกิดการสร้างงานเพิ่มขึ้น ส่วนดิน ขาววัตถุดิบสำหรับผลิตเครื่องปั้นดินเผา ค้นพบโดยชาวจีนจากเมืองไท่ปู้ได้ทดลองผลิตด้วยขาม และก่อตั้งโรงงานปั้น ถ้วยขามแห่งแรกของจังหวัดลำปางชื่อโรงงานร่วมสามัคคี เมื่อ พ.ศ.2500 ที่หมู่บ้านป่าขาม อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง จากนั้น ราว พ.ศ. 2502-2505 ชาวจีนได้ทยอยเข้ามาตั้งกิจการโรงงานปั้นถ้วยขามมีรูปตราไก่ ในช่วงแผนพัฒนาฯ

ฉบับที่ 2-3 (พ.ศ.2510-2519) รัฐบาลส่งเสริมพัฒนาเศรษฐกิจจึงสนับสนุนทั้งทุนและเทคนิคการผลิต ทำให้โรงงานขยายตัวจากเดิม ซึ่งมีประมาณ 8 โรง เพิ่มขึ้นเป็น 50 โรง(ดู ประวัติการเมืองการปกครองและการพัฒนาศูนย์ราชการสมบูรณ์แบบ จังหวัดลำปาง หนังสือที่ระลึกเนื่องในโอกาสเปิดศูนย์ราชการแห่งใหม่ จังหวัดลำปาง, ตุลาคม 2539 หน้า 15-16 และดู ธนาคารแห่งประเทศไทย: 30 ปีสาขาจังหวัดลำปาง (2512-2542) ลำปาง: ศิลปะการพิมพ์ 2542, หน้า 41-43)

นอกจากนั้น ลำปางยังเป็นศูนย์กลางคมนาคม การสื่อสาร และศูนย์ราชการ ซึ่งชัดเจนในแผนพัฒนาฉบับแรกๆ ลำปางได้รับเลือกให้เป็นที่ตั้งของสถานีโทรทัศน์เป็นแห่งแรกในภาคเหนือ และส่วนราชการต่างๆ มาจัดตั้งสำนักงานในระดับภาคขึ้นเป็นจำนวนมากทั้งทางฝ่ายทหาร ตำรวจ พลเรือน และรัฐวิสาหกิจ รวม 79 หน่วยงาน เนื่องจากสถานการณ์ในขณะนั้นเป็นระยะที่มีการก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ จึงจัดตั้งหน่วยมณฑลทหารบกที่ 7 กองบัญชาการตำรวจภูธร 3 กองบัญชาการตำรวจภูธร 7 และหน่วยมณฑลทหารบกที่ 32 ค่ายสุรศักดิ์มนตรี(ดู ประวัติการเมืองการปกครองและการพัฒนาศูนย์ราชการสมบูรณ์แบบ จังหวัดลำปาง, หน้า 17)

ตั้งแต่แผนพัฒนาฉบับที่ 1-2 ทำให้ลำปางกลายเป็นจังหวัดที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจของภาคเหนือ จึงมีการจัดตั้งธนาคารแห่งประเทศไทย สาขาจังหวัดลำปาง เป็นสาขาแห่งที่ 3 ในประเทศไทย เมื่อ พ.ศ.2512 มีเขตปฏิบัติการ 13 จังหวัด ต่อมา พ.ศ.2519 ขยายเป็น 17 จังหวัด และเปลี่ยนชื่อเป็น “ธนาคารแห่งประเทศไทย สาขาภาคเหนือ” จนกระทั่งถึง พ.ศ.2540 สถานการณ์การขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วในเชียงใหม่ ทำให้ต้องย้ายธนาคารแห่งประเทศไทยมาอยู่เชียงใหม่และเพื่อพัฒนาให้เชียงใหม่เป็นศูนย์กลางทางการเงินของภูมิภาค ซึ่งเท่ากับลดบทบาทของลำปางลง(ดู ธนาคารแห่งประเทศไทย: 30 ปีสาขาจังหวัดลำปาง (2512-2542), หน้า 5-7)

ครั้งแผนพัฒนาฉบับที่ 5 (พ.ศ.2524-2529)และฉบับที่ 6 (พ.ศ.2530-2534) กำหนดให้ลำปางเป็นเมืองรอง มีบทบาทเป็นศูนย์กลางบริหารราชการของภาคเหนือ และเป็นแหล่งอุตสาหกรรม และบริการระดับท้องถิ่นที่เชื่อมโยงกับเชียงใหม่-ลำพูน ตามแผนได้ปรับปรุงบริการพื้นฐานในเขตเมือง เช่น ถนน ระบบการจราจร ที่อยู่อาศัย โทรศัพท์ ประปา และไฟฟ้า อย่างไรก็ตามลำปางมีฐานทรัพยากรอุดมสมบูรณ์ โดยเฉพาะด้านพลังงานและแร่ดินขาว ทำให้ลำปางยังรักษาความเป็นศูนย์กลางอุตสาหกรรมเซรามิกส์ อุตสาหกรรมแปรรูปผลิตผลทางการเกษตร มีโรงงานแปรรูป เช่น โรงงานน้ำตาล โรงงานผลไม้กระป๋อง โรงงานทำอาหารสำเร็จรูป ฯลฯ

เขียงรายเมืองรองแห่งภาคเหนือ จุดเด่นของเขียงรายคือ เป็นแหล่งเกษตรกรรม มีเนื้อที่ในการเพาะปลูกจำนวนกว่า 2 ล้านไร่ ซึ่งเป็นจำนวนเท่ากับพื้นที่เกษตรของจังหวัดลำปาง ลำพูน แพร่ และน่าน รวมกัน จังหวัดเขียงรายผลิตข้าวได้มากสามารถส่งไปสู่พื้นที่ขาดแคลนในภาคเหนือ โดยเฉพาะลำปางแหล่งซื้อข้าวสำคัญของเขียงราย ผลผลิตรองลงมาคือ ข้าวโพด ยาสูบ หอม กระเทียม เป็นต้น(กองบัญชาการพิเศษราชธานี สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, “ภาวะเศรษฐกิจจังหวัดเขียงราย” กรุงเทพฯ: สำนักงานฯ 2530, หน้า 17) ดังนั้น ตามนโยบายเมืองรองจึงกำหนดบทบาทให้เป็นศูนย์กลางการตลาดสินค้าเกษตร และบริการระดับท้องถิ่นที่เชื่อมโยงกับเชียงใหม่

อย่างไรก็ดี จังหวัดเขียงราย ตั้งอยู่ชายแดนด้านเหนือสุดของประเทศ การพัฒนาบ้านเมืองเป็นไปอย่างล่าช้ากว่าเชียงใหม่และลำปาง การคมนาคมไม่สะดวก การเดินทางไปด้วยรถรถไฟที่ลำปาง แล้วโดยสารรถคอกหมู ไปตามถนนพหลโยธิน ซึ่งทรุดโทรม ใช้เวลาเดินทางทั้งวันตั้งแต่เช้าถึงค่ำ หลังพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาฉบับที่ 1-2 ได้ปรับปรุงทางหลวงหลายสาย ทำให้การเดินทางสู่เขียงรายสะดวก ราว พ.ศ.2513 ถนนสายลำปาง – งาว – เขียงราย สร้างเสร็จ มีคนจากที่ต่างๆอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐาน เศรษฐกิจการค้าในเมืองเขียงรายก็คึกคักกว่าเดิม มีการ

สร้างตลาดสด และสร้างสถานีขนส่ง จังหวัดเชียงรายขึ้นใหม่ เพื่อสนองการขยายตัวเมือง(หนังสือพิมพ์เชียงราย ฉบับพิเศษ,เบื้องหลังกว่าจะเป็นมหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง เชียงใหม่: โรงพิมพ์ครองช้าง 2542,หน้า 47-48,58-59)

ด้านการเกษตร รัฐบาลส่งเสริมการปลูกพืชเพื่อพาณิชย์ ทำให้ขยายเนื้อที่เพาะปลูกมากขึ้น ดังพบราว พ.ศ. 2500 มีรถไถรับจ้างไถที่ดินเกิดขึ้นแล้ว ต่อมา พ.ศ.2507 ตระกูลจงสุทธนามณีเป็นตัวแทนจำหน่ายรถไถ ของบริษัท ฟอร์ด นอกจากนั้น ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) ได้เริ่มเปิดสาขาที่เชียงราย ทำให้เกษตรกรมีเงินทุนช่วยให้การปลูกพืชขยายตัวง่ายขึ้น แต่ชาวบ้านก็เริ่มมีหนี้สิน เนื่องจากการปลูกพืชเพื่อพาณิชย์ ชาวบ้านไม่มีอำนาจต่อรองราคาขาย ราคาสินค้าทางการเกษตรถูกกำหนดโดยกลไกตลาดและพ่อค้าคนกลางซึ่งทำหน้าที่รับซื้อ ความล้มเหลวของเกษตรกรในชนบท ทำให้ออกไปขายแรงงาน หรือเป็นหญิงบริการในเขตเมือง ซึ่งเกิดขึ้นในช่วง พ.ศ.2515 ในราว พ.ศ.2518 เป็นต้นมา ได้มีพืชเศรษฐกิจชนิดใหม่เข้ามาแทนที่การปลูกข้าวเหนียว ข้าวเจ้า และยาสูบ โดยส่งเสริมให้ปลูก ข้าวโพด ถั่ว และยาง เพื่อการส่งออก ทำให้ชาวบ้านขยายพื้นที่เพาะปลูกออกไป พร้อมกับกู้เงินมาลงทุนเพิ่มขึ้น สำหรับการปลูกยาสูบ เริ่มซบเซาลง เมื่อ พ.ศ.2520(วิทยา อาภรณ์,แนบเนื้อแม่ลาว,หน้า 154-156)

ช่วงนี้เป็นช่วงที่พ่อค้านักธุรกิจจากภายนอกเริ่มแรก เข้าไปต่อสู้นักเบิกดั้งหลักปักฐานด้านธุรกิจในเมือง เชียงราย เช่น นายจื่อ แซ่เตียว จากจังหวัดกาญจนบุรี ดันตระกูลจงสุทธนามณี เริ่มต้นจากทำขนมถ้วยฟู จำหน่ายปลาทุบ ซ่อมรถมอเตอร์ไซด์ จำหน่ายรถไถ และทำท่ารถ ธุรกิจประสบความสำเร็จอย่างรวดเร็ว ต่อมากันรุ่นที่สองของตระกูล เป็นนักการเมืองระดับชาติและระดับท้องถิ่น นายโกวิท สุภมมงคล จากกรุงเทพฯ เปิดสำนักงานทนายความ ทำธุรกิจ จำหน่ายน้ำมัน และสถานศึกษา นักธุรกิจเหล่านี้มีบทบาทในการบริหารเทศบาล และหอการค้าจังหวัดเชียงราย ซึ่งมีบทบาทในการกำหนดทิศทางการพัฒนาเชียงราย(หนังสือพิมพ์เชียงราย ฉบับพิเศษ, หน้า 43-62)

ต่อมา เมื่อมีพระราชบัญญัติจัดตั้งจังหวัดพะเยา พ.ศ.2520 ให้แยกอำเภอพะเยา และอำเภอ จุน เชียงคำ เชียงม่วน ดอกคำใต้ ปง และแม่ใจ ออกจากการปกครองของจังหวัดเชียงราย รวมตั้งเป็นจังหวัดพะเยา ทั้งนี้เพราะจังหวัด เชียงรายมีพื้นที่กว้างขวางมาก การพัฒนาเชียงรายให้เป็นเมืองรองแห่งภาคเหนือ เริ่มต้นตั้งแต่แผนพัฒนาฉบับที่ 5 (พ.ศ.2525-2529) ได้กำหนดให้เชียงรายเป็นศูนย์กลางการค้าสินค้าเกษตร โดยภาครัฐได้ปรับปรุงสร้าง ถนนสายเชียงราย-เชียงใหม่ เสียใหม่ เพื่อรองรับการเดินทางและขนส่งสินค้าเพิ่มขึ้น และสร้างทางแม่ชะจาน-วังเหนือ-พะเยา เพื่อสร้างเครือข่ายถนนเชื่อมโยงการเดินทางระหว่างเชียงราย-พะเยา-เชียงใหม่ ให้สะดวกยิ่งขึ้น ชุมชนบ้านแม่ชะจาน เวียงป่าเป้า และแม่สรวย ซึ่งตั้งอยู่บนเส้นทางเชียงราย-เชียงใหม่ ขยายตัวมีอาคารร้านค้าตั้งตามแนวถนน การค้าขายเพิ่มพูน พร้อมกับการบุกเบิกพื้นที่ เพื่อปลูกพืชเศรษฐกิจอย่างกว้างขวาง เนื่องจากเศรษฐกิจของเมือง เชียงรายขยายตัวขึ้นมาก ในช่วงปลายทศวรรษที่ 2520 ทำให้ที่ดินในเชียงรายเริ่มมีราคาสูงขึ้นแล้ว อย่างไรก็ตาม การพัฒนาเชียงรายในช่วงนี้ ยังอยู่ในมือของกลุ่มนายทุนท้องถิ่น การเข้ามาของกลุ่มทุนขนาดใหญ่จากภายนอกจะเริ่มต้นประมาณ หลัง พ.ศ.2530 เป็นต้นไป(วิทยา อาภรณ์,แนบเนื้อแม่ลาว, หน้า 107-174,257)

2.2 สมัยพัฒนาช่วงสอง (ตามแผนพัฒนา ฉบับที่ 6-9) (พ.ศ.2530-2549)

ตั้งแต่ราว พ.ศ.2530 เป็นต้นมา เกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างมากในภาคเหนือ ในทุกด้าน เช่น การขยายตัวของเมือง การท่องเที่ยวเติบโต เงินทุนจากภายนอกไหลเข้า และการแข่งขันทรัพยากร เป็นต้น โดยมีเงื่อนไขมาจาก สถานการณ์ความขัดแย้งทางอุดมการณ์ระหว่างโลกเสรีและคอมมิวนิสต์ลดความสำคัญลง ขณะที่เศรษฐกิจกลับมีความสำคัญเพิ่มมากขึ้น ผู้นำประเทศไทยจึงเปลี่ยนนโยบายหันมาสนใจการค้า ภาคเหนือซึ่งอยู่ชายแดนกลายเป็นดินแดนเปิดที่มีศักยภาพในการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ การค้า การลงทุนกับประเทศเพื่อนบ้าน ประกอบ

กับประเทศไทยประสบความสำเร็จจากการเติบโตทางเศรษฐกิจ หลังจากพัฒนาประเทศ ตามแผนพัฒนาฯ ตั้งแต่ฉบับที่ 1-5 (พ.ศ.2504-2529) ในช่วง 25 ปี อัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศมีค่าเฉลี่ยประมาณร้อยละ 7 ต่อปี และในช่วงปลายของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 ต่อฉบับที่ 6 มูลค่าการส่งออกสินค้าอุตสาหกรรมมีมากกว่าสินค้าเกษตรกรรมเป็นครั้งแรก นับตั้งแต่ พ.ศ.2528 เป็นต้นมาฐานะของประเทศไทยในระบบเศรษฐกิจโลกจึงเปลี่ยนจากประเทศที่เคยมีสินค้าเกษตรกรรมเป็นหลัก กลายเป็นประเทศที่มีสินค้าอุตสาหกรรมเป็นหลัก

ด้วยเงื่อนไขข้างต้นในช่วงแผนพัฒนาฉบับที่ 6 (พ.ศ.2530-2534) จึงเร่งรัดพัฒนาเศรษฐกิจให้รวดเร็วต่อไป อัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจเพิ่มสูงขึ้นอีกคือ เฉลี่ยถึงกว่าร้อยละ 10 ต่อปี ทำให้ถูกมองว่า ประเทศไทยกำลังเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ ที่มีความเจริญทางเศรษฐกิจสูงสุดในภูมิภาค(กระทรวงศึกษาธิการ, **ประวัติศาสตร์ไทยจะเรียนจะสอนกันอย่างไร** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา 2543, หน้า 264-265) สำหรับเชียงใหม่ได้รับการกำหนดให้เป็นเมืองหลักอย่างต่อเนื่อง เป็นศูนย์กลางธุรกิจการค้า การคมนาคม การบริการและการท่องเที่ยวของภาคเหนือ และขยายบทบาทเป็นแหล่งอุตสาหกรรมที่สำคัญมากขึ้น ซึ่งมีความเป็นไปได้สูงยิ่ง เพราะในทางเศรษฐกิจช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 (พ.ศ.2530-2534) และฉบับที่ 7 (พ.ศ.2535-2539)เป็นช่วงทศวรรษเศรษฐกิจเติบโตสูงสุดเป็น “ยุคทอง”ของนักธุรกิจในสังคมไทยซึ่งต่อมาเรียกว่า“ยุคฟองสบู่” ในช่วงนั้นเชียงใหม่เติบโตอย่างรวดเร็ว

การขยายตัวเมืองเชียงใหม่ เมืองเชียงใหม่ขยายตัวอย่างรวดเร็ว นับตั้งแต่ พ.ศ.2530 เป็นต้นมา มีนายทุนต่างถิ่นไหลเข้ามาลงทุนทำธุรกิจในเชียงใหม่จำนวนมาก เช่น สร้างคอนโดมิเนียม โรงแรม ศูนย์การค้า รีสอร์ท สวนเกษตร สนามกอล์ฟ บ้านจัดสรร ที่ดินจัดสรร ฯลฯ ในช่วง 4 ปี นับตั้งแต่ พ.ศ.2530 โครงการสร้างอาคารสูงที่ได้รับอนุมัติแล้วประมาณ 60 โครงการ โครงการสร้างโรงแรมขนาดใหญ่จำนวน 32 โครงการ โครงการบ้านจัดสรรประมาณ 120 โครงการ ราคาที่ดินถูกปั่นให้เกินความจริง และซื้อขายเปลี่ยนมือกันเป็นทอดๆ ราคาที่ดินจึงขึ้นหลายเท่าตัว(**คู่มือสิทธิประโยชน์ภาคเหนือ 94, เชียงใหม่: สำนักพิมพ์ผู้จัดการ 2538, หน้า 14**)

การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินในเชียงใหม่ได้เปลี่ยนจากเดิม ในเขตตัวเมืองเกิดคอนโดมิเนียม และอาคารสูง ซึ่งสร้างกันมากระหว่าง พ.ศ.2532-2533 ภูมิทัศน์ของเมืองโบราณเชียงใหม่เปลี่ยนจากเมืองแนวราบเป็นแนวสูง บดบังทัศนียภาพแม่น้ำปิง ดอยสุเทพ และโบราณสถาน สภาพชุมชนในเขตเมืองหนาแน่นยิ่งขึ้น ส่วนบริเวณชานเมืองซึ่งเคยเป็นพื้นที่ทำการเกษตรกรรม กลายเป็นโครงการที่อยู่อาศัย ซึ่งขยายตัวออกไปตามแนวถนน โดยรอบตัวเมืองเชียงใหม่ในรัศมี 10-15 กิโลเมตร เช่น เชียงใหม่-หางดง เชียงใหม่-แม่ริม เชียงใหม่-ดอยสะเก็ด เชียงใหม่-สันกำแพง และถนนริมคลองชลประทาน การขยายตัวอย่างรวดเร็วในช่วงที่ผ่านมา ไม่ได้เกิดจากความต้องการที่แท้จริงในด้านที่อยู่อาศัย แต่เกิดจากการเก็งกำไรทางธุรกิจ ในที่สุดภาวะสร้างบ้านจัดสรรใน “ยุคฟองสบู่” สิ้นสุดลง จนถึงหลัง พ.ศ.2544 จึงเข้าสู่ภาวะสมดุล นอกจากนั้น มีการกว้านซื้อที่ดินเพื่อเก็งกำไร โดยปล่อยทิ้งไว้ โดยไม่ใช้ประโยชน์แต่อย่างใด บนพื้นที่ซึ่งเหมาะสมกับการทำเกษตรกรรมซึ่งรัฐได้ลงทุนทำชลประทานไว้ จึงเป็นการสูญเสียทางเศรษฐกิจ(ปริดา เจ็ญเจริญ, “การขยายตัวของเมืองในภาคเหนือ: กรณีศึกษาการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินในเชียงใหม่” คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (อัดสำเนา) 2539, 50 หน้า)

เนื่องจากเมืองเชียงใหม่ขยายตัวอย่างรวดเร็ว ทำให้สำนักงานผังเมืองประกาศขยายเขตพื้นที่ผังเมืองรวมของตัวเมืองเชียงใหม่ เมื่อ พ.ศ.2532 จากเดิมพื้นที่ 100 ตารางกิโลเมตร เป็น 429 ตารางกิโลเมตร ทำให้พื้นที่เมืองขยายเพิ่มขึ้นเพื่อป้องกันปัญหาด้านจราจรจำเป็นต้องสร้างโครงข่ายถนนอย่างเป็นระบบ โดยสร้างถนนวงแหวนรอบเมืองเชียงใหม่ 3 รอบ คือวงแหวนรอบใน รอบกลาง และรอบนอก โดยสร้างจากรอบในก่อน หลังจากนั้นจึงค่อยสร้างออก

ไปสู่รอบนอก สำหรับถนนวงแหวนรอบใน คือถนนชูปเปอร์ไฮเวย์ (ทางหลวงหมายเลข 11 เดิมโอบเมืองด้านเหนือ ต่อมา พ.ศ. 2520 สร้างเพิ่มมาโอบด้านใต้) มีอยู่เดิม แต่เป็นสองช่องทางได้ขยายเป็นสี่ช่องทาง ใน พ.ศ.2535 เนื่องจากมีปริมาณรถยนต์เพิ่มขึ้น ถนนวงแหวนรอบกลางเป็นถนนคอนกรีตเสริมเหล็กขนาด 6 ช่องจราจร เริ่มต้นจากศูนย์ราชการผ่านเวียงกุมกามมาสิ้นสุดที่ถนนเลียบคันคลองส่งน้ำชลประทานแม่แตง-หางดง เริ่มต้นการก่อสร้างเมื่อ 14 ตุลาคม 2546 กำหนดเสร็จทั้งโครงการเดือนตุลาคม 2548(ดู กรมทางหลวงชนบท กรุงเทพฯ: กรมทางหลวงชนบท 2547, หน้า 37-38) โดยทุกจุดตัดของถนนสายสำคัญออกแบบเป็นทางลอดหรือทางต่างระดับ นอกจากสร้างหรือขยายถนนวงแหวนแล้ว ยังขยายถนนเครือข่ายให้กว้างขวาง เช่น ถนนสุเทพ ถนนริมคลองชลประทาน และถนนจากตัวเมืองเชียงใหม่สู่อำเภอรอบนอก การสร้างถนนเพิ่มขึ้น ทำให้เกิดอาคารร้านค้า สถานบริการต่างๆ ขยายตัวไปตามแนวถนน

อย่างไรก็ตาม การเติบโตของเมืองเชียงใหม่ ในช่วง พ.ศ.2530-2539 มีแรงผลักดันมาจากการเตรียมงานฉลองสมโภชเมืองเชียงใหม่มีอายุครบ 700 ปี ใน พ.ศ.2539 ด้วย เนื่องจากคนในท้องถิ่นหลายฝ่ายให้ความสำคัญต่อการเฉลิมฉลองจึงเรียกร้องให้มีการจัดกิจกรรมในวาระนี้ ดังนั้น ในช่วง พ.ศ.2538-2539 มีกิจกรรมต่างๆ เพื่อฉลองเชียงใหม่ 700 ปี อย่างหลากหลาย แต่งานที่ใหญ่มากในวาระนี้คือ การจัดกีฬาซีเกมส์ ครั้งที่ 18 ใน พ.ศ.2538 เชียงใหม่ได้รับงบประมาณสร้างสนามกีฬาเมืองหลัก 700 ปีเชียงใหม่ และปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐาน เพื่อรองรับงานซีเกมส์ อย่างเช่น โครงการปรับปรุงและขยายสนามบินนานาชาติ โครงการขยายและปรับปรุงประปา โทรศัพท์ การจราจร และถนน(ดู สมโชติ อ๋องสกุล, **ท่ามกลางความขัดแย้งทางวัฒนธรรมระหว่างกรุงเทพฯ-เชียงใหม่ ช่วงหนึ่งทศวรรษ ก่อนงานสมโภชเชียงใหม่ 700 ปี(พ.ศ.2528-2538)** โครงการวิจัยประวัติศาสตร์ชุมชนเพื่อชุมชน, อดัสนา 2539, ภาคผนวก ข) นอกจากนั้น ในช่วง พ.ศ.2536-2539 มีโครงการพัฒนาเมืองเชียงใหม่ เพื่อสมโภช 700 ปี หลายโครงการ อย่างเช่น โครงการให้แสงสว่างแก่โบราณสถาน โครงการสวนสาธารณะกาญจนาภิเษก โครงการปรับปรุงศาลากลางเดิมเป็นหอศิลปวัฒนธรรม ฯลฯ กล่าวได้ว่า เป็นช่วงที่เมืองเชียงใหม่มีงานก่อสร้างอย่างมาก

พัฒนาด้านการท่องเที่ยว รัฐบาลจัดให้ปี พ.ศ.2530 เป็นปีท่องเที่ยวไทย ต่อมา พ.ศ.2531-2532 ให้เป็นปีศิลปวัฒนธรรมไทย ทำให้มีนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศเข้ามาท่องเที่ยวในประเทศไทยมากขึ้น ดังพบ การขยายตัวของนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น กล่าวคือ พ.ศ.2530 ปีแรกของแผน มีนักท่องเที่ยวต่างประเทศประมาณ 3.5 ล้านคน ทำรายได้ประมาณ 5 หมื่นล้านบาท เมื่อสิ้นสุดแผนฯ 6 พ.ศ.2534 มีนักท่องเที่ยวเข้ามาประมาณ 5 ล้านคน ทำรายได้เพิ่มขึ้นประมาณ 1 แสนล้านบาท และ พ.ศ.2535 มีนักท่องเที่ยวเข้ามาประมาณ 5.14 ล้านคน ทำรายได้ประมาณ 123,135 ล้านบาท เมื่อสิ้นสุดแผนฯ 7 ในปี พ.ศ.2539 มีนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศเดินทางเข้ามาประมาณ 7.19 ล้านคน ทำรายได้ 219,364 ล้านบาท(มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, รายงานฉบับสมบูรณ์เรื่อง **โครงการแผนยุทธศาสตร์การพัฒนภาคเหนือตอนบน ระยะ 10 ปี(พ.ศ.2542-2551)เล่ม 1**, เสนอสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ อดัสนามีนาคม 2552, หน้า 2-88) รายได้จากการท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้นนี้สูงกว่าสินค้าออกหลักของไทยคือ ข้าว และมันสำปะหลัง ทำให้รัฐบาลใช้การท่องเที่ยวเป็นกลยุทธ์ในการพัฒนาประเทศ สำหรับการท่องเที่ยวในภาคเหนือ เชียงใหม่ได้รับความนิยมสูงสุด ดังพบใน พ.ศ.2533 มี 1.8 ล้านคน พ.ศ.2536 เพิ่มขึ้นเป็น 2 ล้านคน พ.ศ.2539 เพิ่มขึ้นเป็น 2.7 ล้านคน(เรื่องเดียวกัน, หน้า 2-89) ทำรายได้เข้าสู่เชียงใหม่จำนวนมาก กิจการร้านค้า ร้านอาหาร ธุรกิจโรงแรม รีสอร์ท ธุรกิจนำเที่ยว หัตถกรรมพื้นเมือง และบริการต่างๆเติบโต นำสังเกต ธุรกิจโรงแรมในเชียงใหม่ขยายตัวตามลำดับคือ พ.ศ.2546 มีโรงแรมและรีสอร์ท ในเชียงใหม่ 188 แห่ง มีห้องพักรวม 14,696 ห้อง ในระยะหลังทุนต่าง

ถิ่นเข้ามาลงทุนทำโรงแรมขนาดใหญ่หลายแห่ง อย่างไรก็ตาม การลงทุนทำโรงแรมในเชียงใหม่ยังขยายต่อไป เนื่องจากโรงแรมระดับห้าดาวมีเพียง 1 แห่ง ยังไม่เพียงพอต่อกำลังซื้อระดับบน(มิ่งสรรพ ขาวสะอาดและคณะ, รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์เรื่อง โครงการมูลค่าเพิ่มในประเทศของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวของประเทศไทย รายงานพิเศษอุตสาหกรรมโรงแรมของประเทศไทย, เสนอสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย อัดสำเนา 2548, หน้า 109-128)

ความเป็นชุมชนเมืองสมัยใหม่ การขยายตัวเมืองเชียงใหม่ การขยายตัวท่องเที่ยว และการพัฒนา สาธารณูปโภคที่อำนวยความสะดวก ทำให้เชียงใหม่กลายเป็นชุมชนเมืองขนาดใหญ่มีผู้คนอยู่กันอย่างหนาแน่น การเข้ามาของผู้คนเกิดจากความต้องการหางานทำ ซึ่งมีทั้งแรงงานระดับสูงเข้ามาทำงานของภาครัฐและเอกชน และ พนักงานร้านค้า เจ้าหน้าที่ แรงงานข้ามชาติเข้ามาทำงานก่อสร้าง และแรงงานไร้ฝีมือ ซึ่งเกือบทั้งหมดเป็นชาวนาที่ ประสบความล้มเหลวในภาคเกษตรกรรม ได้เข้ามาหางานทำในเมือง ด้วยเหตุนี้ จึงมีความต้องการที่อยู่อาศัยเพิ่มขึ้น ธุรกิจสร้างที่พักอาศัยขยายตัว ทั้งในเมืองและชานเมืองที่การคมนาคมสะดวก ส่วนแรงงานไร้ฝีมือพากันย้ายถิ่น เป็น กลุ่มประกอบอาชีพนอกระบบอยู่ข้างถนนคือ ขายสินค้า ขายอาหาร งานบริการต่างๆ มักอาศัยในชุมชนแออัด บน พื้นที่รกร้าง นอกจากนั้น ชุมชนเก่าของชาวบ้านในเขตเมือง ซึ่งอยู่ตั้งแต่รุ่นปู่ย่า ก็ประสบปัญหาที่อยู่อาศัยในรุ่น ลูกหลาน เนื่องจากลูกหลานไม่สามารถขยับขยายออกไปได้ จึงสร้างบ้านบนพื้นที่เดิม ทำให้ที่อยู่คับแคบกลายเป็น ชุมชนแออัดได้เช่นกัน ในเชียงใหม่มีชุมชนแออัด 58 แห่ง ประมาณ 6,730 ครอบครัว การเกิดขึ้นของชุมชน แออัดเป็นผลของกระบวนการเกิดเมืองสมัยใหม่(อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, “วิวัฒนาการชุมชนแออัดและองค์กรชุมชน แออัดในเมือง กรณีศึกษาเชียงใหม่” **ชุมชนแออัด: องค์ความรู้กับความจริง**, อकिन รพีพัฒน์ บรรณาธิการ กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2542 หน้า 77-78)

ความเติบโตของระบบเศรษฐกิจและสังคมเมืองสมัยใหม่ ได้ทำให้รูปแบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชน เดิมเปลี่ยนแปลงไป จากเดิมใกล้ชิดกันทั้งทางอาชีพและความเป็นเครือญาติ กลายเป็นคนแปลกหน้าที่ต่างคนต่างอยู่ ซึ่งเป็นลักษณะที่พบทั่วไปในสังคมเมืองใหญ่ อย่างเช่น (1) บ้านวัดนันตาราม เนื่องจากคนในชุมชนได้รับการศึกษา แผนใหม่ ไม่ได้ประกอบอาชีพช่างเครื่องเงินแบบบรรพชนจึงย้ายออกไป ขณะเดียวกันก็มีคนจากจังหวัดอื่นเข้ามาตั้ง บ้านเรือนอยู่อาศัยเพิ่มขึ้น ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในหมู่บ้านจัดสรร คนที่มาอยู่ใหม่ขาดความสัมพันธ์กับชุมชนเดิม เป็น ลักษณะต่างคนต่างอยู่ (2) บ้านวัดพวงแถม เดิมเป็นช่างทำเครื่องทองเหลือง และทำกระเบื้องดินขอ ปัจจุบันงานเครื่อง ทองเหลืองยังมีอยู่บ้าง ส่วนกระเบื้องดินขอสำหรับมุงหลังคาญาติโดยปริยาย ด้านที่อยู่อาศัยกลายเป็นอาคารพาณิชย์ และหอพัก เกิดขึ้นรายรอบ (3) บ้านช่างหล่อ อยู่ริมคูเมืองด้านใต้ มีอาชีพหล่อพระพุทธรูป และระฆัง ทั้งหมดได้อพยพ ย้ายออกไปอยู่ชานเมือง พร้อมกับการสร้างอาคารสูงแทนที่ (4) บ้านฮ่อม ใกล้ถนนท่าแพ ซึ่งเป็นย่านท่องเที่ยวสำคัญ เมื่อการท่องเที่ยวขยายตัว จึงกลายเป็นชุมชนเกสต์เฮาส์ที่หนาแน่นที่สุดในเชียงใหม่ ปัจจุบันครอบครัวที่อยู่กันมาแต่ ดั้งเดิมเหลือน้อยลง สภาพดังกล่าว ทำให้ความเป็นชุมชนของหมู่บ้านที่เคยผูกพันกันอย่างใกล้ชิดได้ผ่อนคลายลง และ เปลี่ยนไปตามเงื่อนไขของแต่ละชุมชนด้วย(สมโชติ อ๋องสกุล, รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์โครงการวิจัยประวัติศาสตร์ **ชุมชนในเชียงใหม่: การสร้างประวัติศาสตร์ท้องถิ่น**, หน้า 250, 292, 351-352)

การเติบโตของเมืองสมัยใหม่ซึ่งมีประชากรจำนวนมาก ทำให้เกิดวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของเมืองคือ การ เดินห้างสรรพสินค้า เพื่อตอบสนองต่อการบริโภคของชนชั้นกลางในสังคมเมือง อาจกล่าวได้ว่า สัญลักษณ์การเติบโต ของเมืองใหญ่คือ ปริมาณห้างสรรพสินค้า ห้างสรรพสินค้าและซูเปอร์มาร์เก็ตขยายส่งและขยายปลีก สร้างขึ้นอย่าง มาก ในระยะ พ.ศ.2535 ถึง พ.ศ.2540 เป็นช่วงขยายตัวสูงสุด ผุดขึ้นทุกด้านรอบเมือง ซึ่งเป็นไปตามแนวขยายตัวของ

เมือง และเป็นคู่แข่งกันกันอย่างดุเดือด นักธุรกิจท้องถิ่นที่เคยประสบความสำเร็จด้านนี้ ต้องถอยให้ทุนต่างถิ่นและต่างชาติ ที่เหนือกว่าเข้ามายึดครองตลาด นอกจากนั้น ทุนต่างถิ่นในทุกด้านขยายตัวเข้ามาทำธุรกิจในเชียงใหม่ โดยแข่งขันกับคนท้องถิ่น

การเติบโตอย่างรวดเร็วของเมืองเชียงใหม่ โดยนำความเป็นเมืองสมัยใหม่เข้ามาซ้อนทับบนโครงร่างเดิมของเมืองโบราณ ได้ทำลายโครงสร้างทางกายภาพ ผังเมือง และสิ่งแวดล้อมเมืองประวัติศาสตร์ครั้งใหญ่ พร้อมกับสิ่งที่ตามมาหลายเป็นปัญหาเช่นเดียวกับเมืองใหญ่ทั่วไป เช่น ปัญหาราจรติดขัด ปัญหามลพิษทางน้ำ อากาศ เสียง ปัญหาขยะ ปัญหาอาคารสูงในบริเวณที่ไม่เหมาะสม ปัญหาชุมชนแออัด ฯลฯ ด้วยปัญหาข้างต้น เป็นเงื่อนไขโครงการวางแผนพัฒนาเมืองเชียงใหม่ โดยมีโครงการก่อสร้างเมืองใหม่ เพื่อรักษาเมืองเก่า เมื่อ พ.ศ.2532 แต่โครงการนี้ก็ชะงักลงระยะหนึ่ง เนื่องจากผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ ผู้ผลักดันโครงการประสบอุบัติเหตุทางอากาศ พ.ศ.2534 ต่อมาสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ได้จัดทำยุทธศาสตร์การพัฒนากลไกเหนือความร่วมมือเศรษฐกิจ 5 เชียง ได้แก่ เชียงใหม่ เชียงราย เชียงตุง เชียงรุ่ง เชียงทอง (หลวงพระบาง) เพื่อใช้ภาคเหนือตอนบนเป็นฐานการผลิตอุตสาหกรรม เป็นประตูการค้า และการท่องเที่ยว โดยเชื่อมโยงด้วยโครงข่ายคมนาคมทางถนน รถไฟ และการขนส่งทางลำน้ำโขง

หนึ่งในยุทธศาสตร์การพัฒนากลไกเหนือคือ โครงการศึกษาเมืองแฝดเชียงใหม่-ลำพูน โดยเริ่มตั้งแต่ พ.ศ.2537 ครั้นเริ่มแผนพัฒนาฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540-2544) ในรัฐบาลของพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ (พ.ศ.2539-2540) เศรษฐกิจไทยประสบวิกฤตหนัก เพราะทั้งภาคราชการและภาคธุรกิจเอกชนต่างก่อหนี้ต่างประเทศจำนวนมาก สภาพ “ฟองสบู่แตก” เมื่อ พ.ศ.2540 ส่งผลให้โครงการใหญ่เช่นโครงการเมืองแฝดเชียงใหม่-ลำพูน และโครงการความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่าง “ห้าเชียงใหม่” ต้องชะงักลง(ดู รายงานเบื้องต้นการศึกษาโครงการเมืองแฝดเชียงใหม่-ลำพูน กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2538)

อย่างไรก็ดี เชียงใหม่ได้รับการกำหนดให้เป็นเมืองใหญ่สุดในภาคเหนือต่อไป ดังพบ ตามแผนพัฒนาฉบับที่ 8 กำหนดบทบาทหลักให้เชียงใหม่เป็นศูนย์กลางการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ศูนย์กลางการพาณิชย์ การเงินและการธนาคาร ศูนย์กลางการท่องเที่ยวระหว่างประเทศ ศูนย์กลางการศึกษา และอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม และศูนย์กลางการติดต่อสื่อสาร คมนาคม และการขนส่ง(ดู คณะกรรมการร่วมภาคเอกชนจังหวัดเชียงใหม่-ลำพูน, **ผ่านแผน 8: เชียงใหม่-ลำพูน จะเป็นศูนย์กลางอนุภาคลุ่มแม่น้ำโขงตอนบนได้อย่างไร**, 2539)มีข้อสังเกตการเติบโตของเชียงใหม่ สองประการ ประการแรก ความมั่งคั่งร่ำรวยต่างๆ กระจุยตัวอยู่ในเขตเมืองเป็นส่วนใหญ่ รายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปีทั้งจังหวัดประมาณ 36,976 บาท สูงเป็นอันดับหนึ่งของภาคเหนือ แต่อำเภอรอบนอกที่ห่างไกลของเชียงใหม่มีรายได้ต่อคนต่อปีเพียง 6,000 บาทเท่านั้น(ดู ศูนย์บริการวิศวกรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, **รายงานการวิเคราะห์ศักยภาพโอกาส และข้อจำกัดของการลงทุนจังหวัดเชียงใหม่**, เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 2537, หน้า 3.3-3.9) สะท้อนการกระจายรายได้ของจังหวัดเชียงใหม่เป็นสิ่งที่ควรแก้ไข เพราะช่องว่างระหว่างคนในเมืองกับคนชนบทสูงไป ประการที่สอง เมืองเชียงใหม่พัฒนาตามแนวทางเดียวกับกรุงเทพฯ โดยเชียงใหม่เป็นเมืองที่ได้รับการพัฒนาให้เติบโตเหนือเมืองอื่นๆ ในภาคเหนือ

เชียงรายเมืองรอง : เมืองเชียงรายได้เติบโตอย่างมากในช่วง พ.ศ.2530-2539 โดยมีจุดเริ่มต้นที่โครงการพัฒนาคอยดุง เมื่อ พ.ศ.2529 เพื่อสร้างพระตำหนักคอยดุง และพัฒนาพื้นที่บนคอยดุงตามแนวทางของรัฐคือ สร้างถนนและตามไหล่เขาขึ้นไปสู่พระธาตุดอยดุง ทำให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว และปรับปรุงสภาพป่าไม้ ซึ่งแต่เดิมเป็นที่อยู่ของชาวเขา

โครงการนี้มีหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องเข้ามาดำเนินการถึง 33 กรม ครอบคลุมพื้นที่ 90,000 ไร่ ในเขตอำเภอแม่จัน และอำเภอแม่สาย สิ้นสุดโครงการในปี พ.ศ.2533(วรรณะ รัตนพงษ์, “การเปลี่ยนแปลงมูลค่าที่ดินในจังหวัดเชียงราย” (เอกสารหมายเลข 1) การสัมมนาวิชาการเรื่อง **เชียงรายศึกษา: ประวัติศาสตร์และโบราณคดี ณ โรงแรมเวียงอินทร์ จังหวัดเชียงราย 21 พฤศจิกายน 2534, หน้า 1-4)**

นอกจากเป็นผลของการทุ่มเทงบประมาณในโครงการคดยุดแล้ว ยังเป็นผลมาจากสถานการณ์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเพื่อนบ้านทั้งไทย จีน ลาว และพม่า ต่างเปิดประเทศ เพื่อสร้างสายสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ และการค้าและการท่องเที่ยวที่กำลังขยายตัว ดังนั้น ภาครัฐฯ โดยกระทรวงการต่างประเทศจัดประชุม 4 ชาติ จีน พม่า ลาว ไทย ที่โรงแรมอิมพีเรียล กรุงเทพฯ เมื่อพฤษภาคม 2536 ยกประเด็นเขตสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจ (Economic quadrangle) เป็นหัวข้อหารือกัน เพื่อสร้างเครือข่ายการคมนาคมทางถนน ทางน้ำและทางรถไฟ ต่อมาในเดือนธันวาคม 2536 มีกิจกรรมร่วมกันแข่งขันแรลลี่เชียงราย – เชียงตุง- คุณหมิง และล่องเรือสำรวจแม่น้ำโขงจากจีนลงมา และมีการประชุมหน่วยงานที่เกี่ยวข้องการท่องเที่ยวที่จังหวัดเชียงราย เตรียมสร้างท่าเรือที่เชียงแสนและเชียงของ ตั้งแต่ พ.ศ. 2537(ดู ถนอมศักดิ์ เสริวิชย์สวัสดิ์, “2536 ปีเริ่มต้นศักราชเขตสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจ”เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง **อุตสาหกรรมภาคเหนือกับเขตสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจ ณ โรงแรมริมกก เชียงรายวันที่ 11 มีนาคม 2537, หน้า 1-7)** เขตสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจได้รับการขยายเป็นเขตหกเหลี่ยมเศรษฐกิจ โดยเพิ่มอีก 2 ประเทศคือเวียดนาม กัมพูชา ทั้ง 6 ประเทศมีแม่น้ำโขงไหลผ่านจึงพัฒนาเป็นโครงการความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง (Greater Mekong Subregion: GMS)

ภายใต้การสนับสนุนจากภาครัฐฯที่มีต่อเมืองเชียงรายได้มากในขณะนั้น ทำให้ทุนขนาดใหญ่จากภายนอกหลั่งไหลเข้าเชียงราย เกิดการกว้านซื้อที่ดิน เพื่อเก็งกำไรอย่างคึกคักในช่วง พ.ศ.2531-2534 ราคาที่ดินจึงสูงเกินความจริง ชาวบ้านขายที่ดินให้นายทุนที่มีชื่อเสียงระดับประเทศราว 22 ราย แต่ละรายซื้อที่ดินนับพันไร่ ที่ดินตามอำเภอต่างๆ เช่น อำเภอเมือง เชียงแสน แม่จัน เวียงชัย เชียงของ ซึ่งเคยเป็นพื้นที่เกษตรกรรมถูกนำไปทำธุรกิจต่างๆ เช่น โรงแรม รีสอร์ท สนามกอล์ฟ ในระยะนั้นอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในเชียงรายรุ่งเรืองมาก เนื่องจากการคมนาคมสะดวกขึ้นเพราะสนามบินนานาชาติสร้างเสร็จ พ.ศ.2535 และการขยายถนนสายเชียงใหม่-เชียงราย ประกอบกับพม่าเพิ่งเปิดประเทศให้นักท่องเที่ยวเข้าชมเมืองเชียงตุงและการท่องเที่ยวตามลำน้ำโขง เป็นแหล่งท่องเที่ยวเปิดใหม่ และในจังหวัดเชียงรายได้มีนักท่องเที่ยวจำนวนมาก ด้วยเหตุนี้ นักธุรกิจต่างถิ่นจึงสร้างโรงแรมระดับมาตรฐานในเขตอำเภอเมืองและอำเภอเชียงแสน การเติบโตของธุรกิจท่องเที่ยวมีส่วนให้เมืองเชียงราย เกิดธุรกิจเกสต์เฮาส์ ร้านค้าอาหารพาณิชย์ และการผลิตสินค้าวัฒนธรรม เพื่อจำหน่ายนักท่องเที่ยว

การขยายตัวของอุตสาหกรรมและเกษตรกรรม ในเชียงรายเป็นอุตสาหกรรมแปรรูปสินค้าเกษตร ในช่วงนี้มีทุนจากภายนอกขนาดใหญ่เข้ามาทำโรงงาน เช่น อำเภอแม่สรวย มีโรงงานผลิตผักอบแห้ง โรงงานคองฝักผลไม้ ชิง แดงกวา โรงงานทำมันเส้น มันอัดเม็ด อำเภอเวียงป่าเป้า มีโรงงานของชาวไต้หวัน 3 โรง ทำธุรกิจคองฝักผลไม้ เมื่อมีโรงงานเข้ามาประกอบกิจการในชุมชน ฝ่ายข้าราชการจึงสนับสนุนชาวบ้านให้ปลูกพืชเพื่อส่งผลผลิตสู่โรงงาน แต่มีปัญหาคือ ราคาผลผลิตไม่แน่นอน และการผลิตต้องใช้ทุนสูง ชาวบ้านจึงกู้ธนาคารและตกเป็นหนี้สิน ส่วนด้านเกษตรกรรม มีการทำธุรกิจโดยทุนขนาดใหญ่ เข้ามาทำเกษตรแบบมีพันธสัญญา เช่น ปลูกข้าวบาร์เลย์ของ บริษัทบุญรอดบริวเวอรี่ การปลูกหญ้าหวานของบริษัทสปีดุม การปลูกหน่อไม้ไผ่ของบริษัทสหไทยพืชผล และปลูกแตงญี่ปุ่น ถั่วแระ มะเขือ ดอกดาวเรือง(วิทยา อาภรณ์, **แนบเนื้อแม่ลาว, หน้า 263)**

ด้านการค้าขายแดนกับประเทศเพื่อนบ้านที่ผ่านทางลำน้ำโขง ภายใต้โครงการสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจ มีแนวโน้มขยายตัวสูงขึ้นเกือบทุกปี โดยเฉพาะเรือสินค้าของจีนมาขึ้นที่ทำเรือเชียงแสนและท่าเรือเชียงของเพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตาม การขยายตัวของการค้าที่เมืองเชียงแสน ได้ส่งผลกระทบต่อเมืองโบราณ เนื่องจากท่าเรือเชียงแสนตั้งอยู่ใกล้กับชุมชนและโบราณสถาน โดยมีรถบรรทุกสินค้าขนาดใหญ่มาอรับส่งสินค้าทางเรืออยู่ริมถนนเป็นจำนวนมาก จนวนวายไว้ระเบียบสร้างความเสียหายต่อทัศนียภาพของเมืองประวัติศาสตร์เชียงแสน ซึ่งอีกด้านหนึ่งนั้นเป็นเมืองท่องเที่ยว จำเป็นต้องอนุรักษ์โบราณสถาน(ถาวรธรรม สังขกรและสุพรรณ โควิจักษณ์ชัยกุล, ผลกระทบจากการเป็นเมืองท่าของอำเภอเชียงแสนและอำเภอเชียงของจังหวัดเชียงราย, เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 2547, หน้า 39,172-176)

เศรษฐกิจเชียงรายเติบโตช่วง พ.ศ.2533-2537 โดยเฉลี่ยร้อยละ 6.1 ผลิตภัณฑ์จังหวัดมากเป็นลำดับที่ 4 ของภาคเหนือรองจากเชียงใหม่ นครสวรรค์ และลำปาง โดยมีปัญหาทางสังคมเพิ่มขึ้น เช่น ปัญหาโรคเอดส์ ปัญหาหญิงบริการ ปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ฯลฯ เป็นต้น

ลำปางเมืองรอง : เมืองลำปางในช่วง พ.ศ.2530-2539 มีความเติบโต แต่ไม่รวดเร็วพุ่มพามาตั้งเชียงใหม่และเชียงราย ทำให้เมืองลำปางลดความเป็นศูนย์กลางระดับภูมิภาคด้านเศรษฐกิจการเงิน ศูนย์การสื่อสาร และศูนย์ราชการให้แก่เชียงใหม่ ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นมี สาเหตุสองประการ ประการแรก การพัฒนาคมนาคมที่ดีขึ้นตลอดมา ทำให้การเดินทางสู่เชียงใหม่ เชียงราย และจังหวัดต่างๆ ในภาคเหนือสะดวก โดยไม่จำเป็นต้องใช้ลำปางเป็นศูนย์กลางคมนาคม หรือ สถานีรับส่งสินค้า เพื่อทำหน้าที่กระจายไปยังจังหวัดต่างๆ อีกต่อไป ประกอบกับสถานการณ์ความมั่นคงของประเทศ ซึ่งต่อสู้กับผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ตามชายแดนสิ้นสุดลง หน่วยงานที่ทำหน้าที่ปราบปราม ซึ่งมีศูนย์อยู่ที่ลำปางจึงลดความสำคัญ ด้วยเหตุนี้ลำปางจึงเป็นเพียงเส้นทางผ่านของภาคเหนือ

ประการที่สอง นโยบายการพัฒนาประเทศ ตั้งแต่ พ.ศ.2530 –2539 ตามแผนพัฒนาฉบับที่ 6-7 ให้ความสำคัญต่อการท่องเที่ยว ซึ่งทำรายได้เข้าประเทศสูงมาก ดังนั้น จังหวัดที่มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวสูงย่อมได้รับความสำคัญจากรัฐ จังหวัดที่เติบโตด้านการท่องเที่ยวอย่างโดดเด่นคือ เชียงใหม่ เชียงราย และแม่ฮ่องสอน ซึ่งสองจังหวัดหลังนี้ เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ได้รับการพัฒนาอย่างมาก ด้วยความเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวที่เพิ่งเปิดใหม่ซึ่งอยู่ชายแดน โดยดึงดูดความสนใจด้วย “ชาวเขา” และวิถีชีวิตของผู้คนต่างๆ ตามชายแดน ตลอดจนศิลปวัฒนธรรม และธรรมชาติ ส่วนลำปางด้านการท่องเที่ยวไม่โดดเด่น แหล่งท่องเที่ยวมีน้อย อาจท่องเที่ยวเพียงวันเดียว ประกอบกับการคมนาคมระหว่างลำปาง-เชียงใหม่ สะดวก ทำให้นักท่องเที่ยวใช้เชียงใหม่ ซึ่งเป็นศูนย์การท่องเที่ยวเป็นที่พัก ด้วยเหตุนี้ ธุรกิจด้านบริการท่องเที่ยวของลำปางจึงไม่เติบโตเท่าที่ควร ดังพบ กิจการ โรงแรมโดยทุนท้องถิ่นขยายตัวช้า

อย่างไรก็ตาม ลำปางพยายามตอบสนองนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวของรัฐ โดยอาศัยจุดเด่นทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมจึงจัดกิจกรรมในลักษณะสร้างประเพณีใหม่ โดยปรับมาจากฐานวัฒนธรรมเดิม ดังพบ ในพ.ศ.2530 ซึ่งเป็นปีท่องเที่ยวไทย ได้สร้างประเพณีแห่สรงหลวงลำปาง เป็นครั้งแรก เนื่องในงานประเพณีสงกรานต์ จึงสร้างสรงหลวง หรือขันเงินขนาดใหญ่ เพื่อสำรับพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมือง การสร้างสรงหลวงเป็นการสร้างลักษณะเฉพาะของท้องถิ่น ไม่ให้เหมือนที่ใด นอกจากนั้น ได้สร้างประเพณีล่องสะเปา เมื่อ พ.ศ.2537 โดยนำประเพณีดั้งเดิม ซึ่งเป็นวัฒนธรรมของชาวบ้าน ในชุมชนตามลุ่มน้ำวัง โดยชาวบ้านลุ่มน้ำวังแต่ละหมู่บ้านรวมกลุ่มกันประดิษฐ์กระทงเป็นรูปเรือสำเภา หมู่บ้านต่างๆ ทอยกันลอยกระทงต่อกันไปในแต่ละวันในช่วงเดือนยี่ ประเพณีนี้จึงสร้างความผูกพันของคนที่อยู่ในลุ่มน้ำเดียวกัน เมื่อประเพณีล่องสะเปาถูกนำมาจัดเป็นกิจกรรมของเมือง โดย

สวมทับงานประเพณีลอยกระทงที่เคยมีมา เมืองลำปางจึงมีกระทงเป็นรูปเรือสำเภาแตกต่างกับท้องถิ่นอื่น ทั้งนี้เพื่อสร้างอัตลักษณ์ท้องถิ่น และสร้างสำนึกร่วมกันของความเป็นชาวจังหวัดลำปางในสังคมเมืองสมัยใหม่(ไพโรจน์ ไซยเมืองชื่น, “ล่องสะเปา ชาวเวียงสะกอน: วาทกรรมการท่องเที่ยว” *ลำปางเมื่อหนึ่งศตวรรษ* เอกสารชุดลำปางศึกษา ลำดับที่ 2 สถาบันราชภัฏลำปาง 2544, หน้า 155-179)

แม้การท่องเที่ยวลำปางไม่เติบโตเท่าที่ควร แต่ความโดดเด่นของลำปางอยู่ที่การมีทรัพยากรธรรมชาติ อุตสาหกรรมทำเครื่องปั้นดินเผาในลำปางมีชื่อเสียงจนได้ชื่อเป็น เมืองเซรามิก ซึ่งได้รับการส่งเสริมการผลิตเพื่อส่งออก และมีโครงการเผยแพร่ผลิตภัณฑ์ โดยจัดงานระดับชาติชื่อ งานไทยแลนด์เซรามิกแฟร์ ครั้งที่ 1 และงานลำปางเซรามิกแฟร์ ครั้งที่ 18 พ.ศ.2548 โดยสมาคมเครื่องปั้นดินเผาจังหวัดลำปาง อุตสาหกรรมที่เติบโตพร้อมกันได้แก่เหมืองแร่ดินขาว เหมืองลิกไนท์ที่แม่เมาะ และบ้านปู อำเภอสบปราบ โรงงานปูนซิเมนต์ไทยที่อำเภอแจ้ห่ม และวัสดุก่อสร้าง และอุตสาหกรรมเกี่ยวกับการเกษตร เช่น โรงงานผลไม้กระป๋อง โรงงานน้ำตาล อำเภอเกาะคา เป็นต้น

การขยายตัวเมืองลำปาง ซึ่งเป็นผลจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ทำให้ในเขตเมืองโบราณซึ่งเคยเป็นย่านการค้า และบริเวณศาลากลางจังหวัด มีหน่วยงานราชการอยู่กันอย่างหนาแน่น จำเป็นต้องขยายออกไปสู่พื้นที่ชานเมืองซึ่งเคยเป็นเขตเกษตรกรรม ทิศทางขยายตัวออกไปทางด้านทิศตะวันออกและทิศใต้ ตามเส้นทางถนนสายหลักที่ผ่านเมืองลำปางออกไปสู่เชียงราย เชียงใหม่ และแพร่ โดยที่ก่อนหน้านี้ราว พ.ศ.2514 วิทยาลัยครูลำปาง เป็นหน่วยงานแรกๆที่ออกไปสร้างบริเวณชานเมือง และ พ.ศ.2539 ศูนย์ราชการจังหวัดลำปาง มีหน่วยงานราชการราว 46 หน่วยงานย้ายออกมาอยู่พื้นที่ใหม่ การขยายออกมาของส่วนราชการ ทำให้พื้นที่ชานเมืองได้รับการพัฒนา เกิดห้างสรรพสินค้า อาคารพาณิชย์ โรงงาน และธุรกิจที่อยู่อาศัย เพิ่มขึ้น(โครงการวิจัยและพัฒนาชีวิตสาธารณะ-ท้องถิ่นน่าอยู่ จังหวัดลำปาง, *อดีตสู่อนาคตเมืองนครลำปาง ลำปาง: ศิลปะการพิมพ์ 2548*, หน้า 34-36) การพัฒนาเมืองลำปาง ซึ่งไม่เติบโตอย่างรวดเร็ว มีส่วนให้การปรับตัวเข้าสู่สังคมเมืองสมัยใหม่อย่างค่อยเป็นค่อยไปได้ดี และอาจกลายเป็นเมืองที่น่าอยู่

เมืองโตขึ้นในภาคเหนือ : แม่ฮ่องสอน พะเยา แพร่ และน่าน ลักษณะร่วมกันคือ ความเป็นเมืองขนาดเล็ก อยู่ชายขอบของเมืองหลัก กำหนดให้เป็นเมืองพัฒนาภายหลัง สามเมืองหลังเป็นกลุ่มเมืองล้านนาตะวันออก มีข้อจำกัดด้านที่ตั้งปิดล้อมด้วยเทือกเขา ประชากรส่วนใหญ่ทำเกษตรกรรมแบบพึ่งพาธรรมชาติ รายได้จากการทำการเกษตรมีน้อย มูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมทั้งสามจังหวัดต่ำพอๆกัน โดยพะเยาต่ำสุด เขตนี้เศรษฐกิจพัฒนาช้าจึงไม่ได้รับความสนใจจากนักลงทุนภายนอก

ประวัติศาสตร์ภาคเหนือในสมัยพัฒนาซึ่งกล่าวมาข้างต้น ภายใต้แนวทางการพัฒนาประเทศของรัฐ ได้เกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างมาก เนื่องจากรัฐขยายอำนาจสู่ชุมชนต่างๆอย่างกว้างขวางอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อนในประวัติศาสตร์ ได้ส่งผลกระทบต่อโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ตลอดจนวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมไทยมากมาย การพัฒนาโดยมุ่งความเติบโตทางเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเป็นหลัก ได้เปิดโอกาสให้คนบางกลุ่มเจริญเติบโต ขณะเดียวกันคนกลุ่มใหญ่ที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายของรัฐ กลายเป็นคนยากไร้ อย่างไรก็ตาม อำนาจของรัฐที่ขยายตัวมากขึ้นพร้อมกับโครงการพัฒนาต่างๆ มิใช่จะดำเนินการได้ตามต้องการ โดยเฉพาะหลัง พ.ศ.2530 เป็นต้นมา ภาคประชาชนเข้มแข็งขึ้นมาก จึงคัดค้านให้ทบทวนโครงการของรัฐที่สร้างผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น พร้อมกันนั้น กระแสรื้อฟื้นท้องถิ่น โดยอาศัยสำนึกประวัติศาสตร์ก็เติบโตขึ้นด้วย ประวัติศาสตร์ภาคเหนือยุคปัจจุบันจึงเป็นประวัติศาสตร์ที่มีชีวิตยังดำเนินต่อไป การศึกษาประวัติศาสตร์ย่อมไม่มีวันจบสิ้นเช่นเดียวกัน

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

หน่วยที่ 1 การเปลี่ยนแปลงของนครเชียงใหม่

บทที่ 1 เชียงใหม่ในสมัยรัชกาลที่ ๕ –การเปลี่ยนแปลงการปกครองพ.ศ.

๒๔๗๕

บทที่ 2 เชียงใหม่ในสมัยปัจจุบัน

หน่วยที่ 2 เชียงใหม่ในยุคโลกาภิวัตน์

บทที่ 1 ความหมายและความสำคัญของโลกาภิวัตน์

บทที่ 2 รูปแบบและมิติของโลกาภิวัตน์

บทที่ 3 เชียงใหม่ในยุคโลกาภิวัตน์

หน่วยที่ 3 การรื้อฟื้นความเป็นเชียงใหม่

บทที่ 1 สังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

บทที่ 2 กระบวนทัศน์ ‘ท้องถิ่นนิยม’ และ ‘วัฒนธรรมชุมชน’

บทที่ 3 การรื้อฟื้นความเป็นเชียงใหม่

หน่วยที่ 2
เชียงใหม่ในยุคโลกาภิวัตน์

บทที่ 1

ความหมายและความสำคัญของโลกาภิวัตน์

คำว่า GLOBALIZATION หรือ โลกาภิวัตน์ เดิมถูกแปลเป็นภาษาไทยว่า “โลกาณูวัตร” ซึ่ง ดร.ชัยอนันต์ สมุทวณิช เป็นผู้ใช้เป็นคนแรก เพื่ออธิบายถึงกระแสการเปลี่ยนแปลงที่กำลังเกิดขึ้นในโลก อาจารย์อธิบายว่า คำว่า โลกาหรือโลกในที่นี้ คือ GLOBE ไม่ใช่ WORLD หรือ WORLDLY ซึ่งมีความหมายในเชิงพฤติกรรมในทำนองโลกียวิสัย แต่โลกาณูวัตร คือ “ความเป็นไปของโลกในฐานะที่เป็นตัวกายภาพของลูกโลก ซึ่งเกิดขึ้นเพราะการติดต่อสื่อสารคมนาคมในโลกปัจจุบันเป็นไปอย่างรวดเร็ว ได้รับทั้งระยะทางและระยะเวลา จนทำให้โลกแคบลงและดินแดน อาณาเขตที่เคยขวางกั้นการติดต่อของพวกเราไร้ความหมาย สิ่งที่เกิดขึ้นเป็นปรากฏการณ์ในระยะนี้ก็คือ การเป็นอยู่และเป็นไปของกาลและเทศะ ซึ่งมีมานานแล้วได้ถูกกระทำให้เกิดความใกล้ชิดกัน จนสามารถมีจุดร่วมได้ทั้งๆที่ทางกายภาพแล้วมีระยะห่างอยู่

เมื่อมีโลกาณูวัตร ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ ชุมชนกับชุมชนก็เปลี่ยนแปลงไปด้วย เพราะก่อนที่โลกจะแคบลงด้วยฤทธิ์ของเทคโนโลยีการสื่อสารคมนาคม วิถีชีวิตของมนุษย์ถูกกำหนดด้วยปัจจัยการผลิต และการติดต่อสัมพันธ์กันทางด้านการเมือง สังคม และวัฒนธรรม ที่ค่อนข้างจะมีการแบ่งแยกออกเป็นส่วนๆ ขาดการเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย พึ่งพาอาศัยกันน้อย ไม่ค่อยจะมีความแตกต่างหลากหลายที่สัมผัสได้ และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางวัฒนธรรมก็มีไม่มาก” (ดร.ชัยอนันต์ สมุทวณิช. *โลกาณูวัตร*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ผู้จัดการ, 2537 หน้าคำนำ)

ต่อมาศัพท์คำว่า “โลกาณูวัตร” ที่ถูกใช้กันอย่างแพร่หลายมาระยะหนึ่งแล้ว ได้ถูกคณะกรรมการชำระพจนานุกรมของราชบัณฑิตยสถาน บัญญัติคำว่า “โลกาภิวัตน์” ขึ้นเพื่อใช้แทนในความหมาย GLOBALIZATION โดย คำว่า “โลกาภิวัตน์” เป็นคำสนธิระหว่างคำว่า “โลก” กับ “อภิวัตน์” มีความหมายว่า การแผ่ถึงกันทั่วโลก การเข้าถึงโลก การเอาชนะโลก โดยนายกราชบัณฑิตยสถานขณะนั้น (คุณบุญฤกษ์ จาญามระ) ให้เหตุผลว่า คำว่า “โลกาณูวัตร” เป็นภาษาที่เราใช้กันอยู่ในทางศาสนาแต่เดิมแล้ว มีในพจนานุกรมมานานเต็มทีแล้ว มาจากภาษาบาลี แปลว่า ความประพฤติดตามโลก ดังนั้นจะเอาคำว่า “โลกาณูวัตร” มาใช้ในความหมาย GLOBALIZATION ไม่ได้ เพราะใช้ผิดความหมาย (เกษียร เตชะพีระ. *วิวาทะโลกาณูวัตร*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ผู้จัดการ, 2538 หน้า 37) ซึ่งการเปลี่ยนใช้คำดังกล่าว ในประเด็นนี้มีข้อถกเถียงเกิดขึ้นอย่างหลากหลาย ว่าควรใช้คำว่า “โลกาณูวัตร” หรือ “โลกาภิวัตน์” คำใดมีความเหมาะสมมากกว่ากัน

นักวิชาการบางท่าน เช่น เกษียร เตชะพีระ ได้อธิบายความหมายดั้งเดิมของคำว่า “GLOBALIZATION” จากพจนานุกรมภาษาอังกฤษ (THE AMERICAN HERITAGE DICTIONARY (SECOND COLLEGE EDITION) BOSTON : HOUGHTON MIFFLIN COMPANY, 1982) ให้นิยามความหมายไว้ว่า “โลกาณูวัตร น. หมายถึงการกระทำ กระบวนการ หรือนโยบายในการทำให้สิ่งหนึ่งมีขอบเขต หรือการประยุกต์ใช้ได้กว้างขวางทั่วโลก” (“GLOBALIZATION N. THE ACT, PROCESS, OR

POLICY OF MAKING SOMETHING WORLDWIDE INSCOPE OR APPLICATION”) ซึ่งในความหมายภาษาอังกฤษนี้ มีนัยหมายถึง โลกหมุนตามเรา คล้อยตามเรา คือทำสิ่งที่เราได้อยู่ หรือเป็นอยู่ให้กลายเป็นสิ่งที่ประยุกต์ใช้กันได้ที่ทั้งโลก ในขอบเขตทั่วโลก ซึ่งในทัศนะของอาจารย์ เกษียร แล้ว คำว่า “โลกานุวัตร” ใช้ได้หลากหลาย และมีความหมายรอบด้านมากกว่า คำว่า “โลกาภิวัตน์” ที่คณะกรรมการราชบัณฑิตยสถานได้บัญญัติขึ้นมาใหม่ (เกษียร เตชะพีระ. *วิวาทะโลกานุวัตร*. หน้า 18-22 และ 36)

การปฏิวัติเทคโนโลยีสารสนเทศ และการสื่อสารคมนาคม ที่เริ่มตั้งแต่กลางคริสต์ทศวรรษที่ 1970 เป็นต้นมาได้ทำให้โลกปัจจุบันในยุคโลกาภิวัตน์ เป็นโลกที่ กาล(TIME) และเทศะ (SPACE) ถูกย่อให้อยู่ใกล้ชิดกันมากกว่าแต่ก่อน ปัจจุบันเราสามารถเชื่อมโลก มีปฏิสัมพันธ์กันผ่านระบบ เทคโนโลยีที่ทันสมัย เช่น ผ่านเครือข่ายคอมพิวเตอร์ คลื่นส่งสัญญาณผ่านจานดาวเทียม และเส้นใยแก้วนำแสง นวัตกรรมด้านเทคโนโลยี โทรคมนาคมในรูปแบบต่างๆ ได้ทำให้ค่าขนส่งและการสื่อสารที่เคยมีราคาสูงลดต่ำลงอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้เกิดการค้าการลงทุนระหว่างประเทศเป็นไปอย่างสะดวก รวดเร็วและมีความฉับไว โลกในยุคโลกาภิวัตน์นี้ ทุนสามารถเคลื่อนย้ายข้ามประเทศไปยังประเทศอื่นหรือท้องถิ่นอื่นๆ ที่มีแรงงานราคาถูก พร้อมกันนั้นโลกาภิวัตน์ยังทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ใหม่ รัฐบาลชาติถูกท้าทายดินแดนและอาณาเขตที่เคยขวางกั้นไว้ความหมาย หรือถูกลดความสำคัญลง พร้อมๆกับเกิดการข้ามรัฐ - ลอดรัฐ มากขึ้น

โลกาภิวัตน์ ยังได้ทำให้ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ ชุมชนกับชุมชน เปลี่ยนแปลงไปด้วย วิธีการดำรงอยู่ และกิจกรรมทางสังคมของมนุษย์เปลี่ยนแปลงไป แม้จะอยู่ต่างทวีปกันก็สามารถติดต่อเชื่อมถึงกันได้ คนอีกซีกโลกหนึ่งสามารถรับรู้ความเป็นไปของคนอีกซีกโลกหนึ่งได้ เพียงแค่นั่งอยู่ที่บ้าน ดูข่าว CNN, ALJAZEERA หรือติดต่อสื่อสารกันผ่านทางอินเทอร์เน็ต หรือโทรศัพท์มือถือระบบ 3 G ก็สามารถพูดคุยแลเห็นหน้าตากันได้ (ดู ชัยอนันต์ สมุทวณิช. *การเปลี่ยนแปลงกับความรู้ในยุคโลกานุวัตร*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ผู้จัดการ, 2537 หน้า 20-28 และเกษียร เตชะพีระ. *วิวาทะโลกานุวัตร*. หน้า 46-47)

ในยุคโลกาภิวัตน์ ที่พยายามผนวกโลกให้เดินไปในทิศทางเดียวกัน พร้อมๆกับการเปลี่ยนแปลงด้าน กาล และเทศะ จนทำให้โลกแคบลง ได้ส่งผลกระทบอย่างกว้างขวางในหลายรูปแบบ และหลายมิติ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรม ดังจะได้กล่าวในบทต่อไป

เชิงอรรถ

หน่วยที่ 2 เชียงใหม่ในยุคโลกาภิวัตน์

บทที่ 1 ความหมายและความสำคัญในยุคโลกาภิวัตน์

1. ชัยอนันต์ สมุทวณิช. โลกานุวัตร. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ผู้จัดการ, 2537
2. เกียรติ เตชะพีระ. วิวาทะโลกานุวัตร. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ผู้จัดการ, 2538
3. ชัยอนันต์ สมุทวณิช. การเปลี่ยนแปลงกับความรู้ในยุคโลกานุวัตร. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ผู้จัดการ, 2537

บทที่ 2

รูปแบบและมิติของโลกาภิวัตน์

ในบทนี้ ก่อนจะกล่าวถึงรูปแบบและมิติในด้านต่างๆ ของกระบวนการ โลกาภิวัตน์ เพื่อความเข้าใจยิ่งขึ้น ในตอนต้นของบทจะขออธิบายถึงพัฒนาการของระบบทุนนิยม ก่อน เพราะแท้ที่จริงแล้ว โลกาภิวัตน์ไม่ใช่เรื่องใหม่ หรือเป็นปรากฏการณ์ที่เพิ่งเกิดขึ้น แต่ก็คือกระบวนการพัฒนาที่ต่อเนื่องของระบบทุนนิยมนั่นเอง

พัฒนาการของทุนนิยมก่อนยุคโลกาภิวัตน์

กล่าวได้ว่า การปฏิวัติอุตสาหกรรมในฝรั่งเศส เมื่อปี พ.ศ. 2332 (ค.ศ.1789) และการปฏิวัติอุตสาหกรรมในศตวรรษที่ 18 ซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่อังกฤษ ถือเป็นจุดเริ่มต้นของพัฒนาการของระบบ “ทุนนิยม” ได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจแบบเลี้ยงตนเอง มาสู่ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ที่มุ่งแสวงหากำไรจากการลงทุน

การปฏิวัติอุตสาหกรรมที่นำเครื่องจักรไอน้ำมาใช้แทนแรงงานคน และต่อมามีการค้นพบการใช้ไฟฟ้า จาก น้ำมัน ก๊าซธรรมชาติ และพลังงานน้ำ ทำให้เกิดการผลิตในระบบอุตสาหกรรมสมัยใหม่ขึ้น เช่น อุตสาหกรรมทอผ้า ผลของการปฏิวัติอุตสาหกรรมดังกล่าว รวมถึงความเข้มแข็งทางด้านกำลังทหาร โดยเฉพาะทางกองทัพเรือ ทำให้ประเทศที่เป็นศูนย์กลางการผลิตอุตสาหกรรมเหล่านี้ ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในยุโรป เช่น อังกฤษ ฝรั่งเศส มีปริมาณ “สินค้า” จำนวนมาก ก่อให้เกิดการแข่งขันกัน ช่วงชิงกัน แสวงหาดินแดนในพื้นที่ห่างไกลในประเทศโลกที่ 3 เช่น ทวีปอเมริกา แอฟริกา และเอเชีย ซึ่งเป็นดินแดนที่มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ เพื่อเป็นตลาดระบายสินค้า และเป็นแหล่งวัตถุดิบ เกิดยุค “จักรวรรดินิยม” หรือ ล่าอาณานิคมขึ้นในดินแดนต่างๆ อังกฤษ ฝรั่งเศส กลายเป็นเจ้าจักรวรรดินิยม โดยอังกฤษครอบครอง อินเดีย พม่า ฝรั่งเศสครอบครองประเทศลาว กัมพูชา เวียดนาม ทวีปแอฟริกาทั้งหมด ยกเว้นเอธิโอเปียตกเป็นอาณานิคมของอังกฤษและฝรั่งเศส จุดนี้นำไปสู่การเปลี่ยนวิธีการผลิตเพื่อเลี้ยงตนเอง มาเป็นการผลิตเพื่อการค้าและส่งออก โลกถูกเชื่อมโยงด้วยระบบการค้าเสรีและ ระบบทุนนิยม

ผลกระทบที่สำคัญคือ ระบบเศรษฐกิจได้ผูกพันเข้ากับการค้าระหว่างประเทศมากขึ้น เป็นระบบทุนนิยมอุตสาหกรรมและ การค้าเสรี ขณะเดียวกันอุตสาหกรรมพื้นบ้านได้ถูกทำลายลง พร้อมๆกับการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ สังคม วัฒนธรรมของประเทศโลกที่ 3 ทำให้เกิดปฏิกิริยาต่อต้านประเทศแม่อาณานิคมในรูปของขบวนการชาตินิยมขึ้นมาทั่วโลก ปรากฏการณ์ปลายศตวรรษที่ 19 การลุกขึ้นสู้ของกรรมกรที่ปารีสเมื่อปี พ.ศ.2414 (ค.ศ.1871) และเกิดวิกฤติเศรษฐกิจในปีพ.ศ. 2416 (ค.ศ.1873) อังกฤษเริ่มสูญเสียความเป็นผู้นำเทคโนโลยี และนำไปสู่

สงครามโลกครั้งที่ 1 และครั้งที่ 2 (ยุค ศรีอาริยะ, โลกวิวัฒน์ 2000. กรุงเทพฯ: บริษัทพิมพ์ดีจำกัด ,2537 หน้า 10-14)

หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ประเทศอาณานิคมถูกปลดปล่อย และเกิดรัฐชาติใหม่ๆ ขึ้นจำนวนมาก พร้อมๆ กับการเคลื่อนไหวของลัทธิคอมมิวนิสต์เพื่อต่อสู้กับโลกทุนนิยม ขณะเดียวกันความสำเร็จของประเทศสหรัฐอเมริกา จากการปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่ 2 ที่สามารถพัฒนาระบบเครื่องยนต์และระบบมอเตอร์ไฟฟ้า ตลอดจนการเกิดระบบการผลิตแบบ Assembly Line หรือระบบการผลิตแบบ Fordism ขึ้น ได้สร้างรูปแบบการผลิตใหม่โดยใช้ระบบสายพานของเครื่องจักรได้ ก่อให้เกิดสายทางการผลิตที่นำคนมาทำงานสัมพันธ์กับสายพานเครื่องจักร ระบบการผลิตดังกล่าวนำมาซึ่งจำนวนสินค้าที่มากมายและหลากหลายชนิด เกิดกระบวนการผลิตที่ง่ายสะดวก และสามารถเพิ่มปริมาณและชนิดของสินค้าได้มากขึ้น ตั้งแต่ผ้า ไปจนถึงเครื่องจักรกลที่ใช้ในการผลิต รวมถึงการผลิตเครื่องใช้ไฟฟ้าชนิดอื่นๆ ที่เป็นเครื่องอำนวยความสะดวกในชีวิตประจำวัน ตลอดจนรถยนต์ และเครื่องบิน

กล่าวได้ว่า หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สหรัฐอเมริกาได้กลายเป็นประเทศมหาอำนาจ และเป็นผู้นำของโลกทุนนิยม ขณะเดียวกันเพื่อปกป้องประเทศที่เกิดใหม่หลังสิ้นสุดยุคอาณานิคมไม่ให้กลายเป็นประเทศสังคมนิยม อเมริกาได้จัดวางระเบียบโลกใหม่ หรือที่เรียกกันว่า Pax Americana ขึ้น ส่งผลให้สหรัฐอเมริกกลายเป็นศูนย์กลางของระบบเศรษฐกิจ การเมือง การทหาร และวัฒนธรรมโลก เกิดการฟื้นฟูระบบทุนนิยมโลกใหม่ในประเทศยุโรปตะวันตก และประเทศที่พ่ายแพ้สงคราม เช่น เยอรมัน และญี่ปุ่น นอกจากนี้สหรัฐอเมริกายังให้การสนับสนุนช่วยเหลือในด้านการพัฒนาแก่ประเทศโลกที่ 3 (ยุค ศรีอาริยะ, โลกวิวัฒน์ 2000. หน้า 10-14)

นโยบายเศรษฐกิจใหม่ที่เน้นการพัฒนาสู่ระบบทุนนิยมเหล่านี้ ได้ก่อให้เกิดองค์กรเหนือรัฐต่างๆ ขึ้น เช่น ธนาคารโลก(World Bank) และกองทุนการเงินระหว่างประเทศ(IMF) ทั้งนี้ธนาคารโลกและกองทุนการเงินระหว่างประเทศ ทำหน้าที่เป็นแหล่งเงินทุน ให้เงินกู้ให้ทุนช่วยเหลือทางการเงินและวิชาการแก่ประเทศโลกที่ 3 โดยเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจตามแนวทางอุตสาหกรรมนิยม ซึ่งในกรณีของประเทศไทย ในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ก็รับข้อเสนอแนะจากธนาคารโลกจัดตั้งสภาพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ และรับความช่วยเหลือทางการเงินนำเงินมาลงทุนในโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ถนน เขื่อน โรงไฟฟ้า ซึ่งส่งผลกระทบต่อโครงสร้างสังคมไทยอย่างมาก นับตั้งแต่นั้นมา “ไทย” ถูกผนวกเข้ากับเศรษฐกิจโลกมากขึ้น

นอกจากนั้น การบรรลุข้อตกลงทั่วไปว่าด้วยภาษีศุลกากรและการค้า หรือที่เรียกว่า “แกตต์”(GATT) ยิ่งกลับทำให้ประเทศกำลังพัฒนา หรือประเทศด้อยพัฒนา ที่ลงนามยอมรับในข้อตกลงแกตต์ ต้องเปลี่ยนแปลงการค้าของประเทศโลกที่ 3 ให้เป็นระบบเศรษฐกิจการค้าแบบเสรี เปิดตลาดเสรีทางการค้า ทำให้ผลผลิต สินค้า และแรงงาน สามารถเข้าออกประเทศได้อย่างสะดวกมากขึ้นกว่าเดิม เป็นผลให้ เกิดกระบวนการย้ายฐานการผลิตสินค้าอุตสาหกรรมจากประเทศ

พัฒนาแล้ว ไปสู่ประเทศกำลังพัฒนา ดังตัวอย่างในกรณีของไทย เช่น ญี่ปุ่น ย้ายฐานการผลิตรถยนต์ และชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์มาตั้งโรงงานในประเทศไทย

ลักษณะเช่นนี้ทำให้ นโยบายและทิศทางการค้า การผลิต การบริการ ถูกกำหนดตรวจสอบจากประเทศมหาอำนาจได้ ตามกฎระเบียบที่ยอมรับร่วมกัน ภายใต้การกำกับดูแลขององค์การการค้าโลก(World Trade Organization) ที่ก่อตั้งขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่กำกับดูแลให้เป็นไปตามข้อตกลงกระบวนการสถาปนาองค์กร กลไกระหว่างประเทศใหม่ ๆ ในช่วงครึ่งศตวรรษนี้ ได้ทำให้โลกตกอยู่ในทิศทางเดียวกันในกระแสการพัฒนาอุตสาหกรรม ทุนิยม และบริโภคนิยม

การที่โลกถูกเชื่อมโยงส่วนต่างๆเข้าหากันอย่างใกล้ชิด อันเป็นผลมาจากการปฏิวัติเทคโนโลยีการสื่อสารโทรคมนาคม หรือที่เรียกว่า โลกาภิวัตน์ นั้น ได้เปิดโอกาสให้เกิดการเคลื่อนย้ายทุน แรงงาน และเข้าถึงตลาดและแหล่งวัตถุดิบได้ โดยไม่มีพรมแดนมาขวางกั้น ได้ส่งผลกระทบก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในหลายรูปแบบในมิติต่างๆทั้งในทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรม ดังนี้

มิติทางเศรษฐกิจ

เมื่อพัฒนาการด้านการลงทุน-การค้าระหว่างประเทศมีมากขึ้น ก่อรูปกับความสำเร็จในการพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศ และการโทรคมนาคมในช่วง 20-30 ปีที่ผ่านมา ก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ใหม่ๆ ทำให้การเคลื่อนย้ายไหลเวียนของทุน และแรงงาน เป็นไปอย่างสะดวกและรวดเร็วมากขึ้นในโลกไร้พรมแดน ก่อให้เกิดการรวมกลุ่มของทุนเอกชน หรือ “บรรษัทข้ามชาติ” แผ่ขยายการลงทุนไปทั่วโลก ทั้งในรูปแบบการเข้าไปก่อตั้งโรงงาน ลงทุนในตลาดหุ้น การเก็งกำไรในอัตราแลกเปลี่ยน

เศรษฐกิจในยุคโลกาภิวัตน์ บรรษัทข้ามชาติจะเข้ามามีบทบาทมากขึ้นกว่าเดิม บรรษัทข้ามชาติสามารถเข้ามามีบทบาทสำคัญในการควบคุม และกำหนดนโยบายทางเศรษฐกิจของประเทศต่างๆได้ในบางระดับ ยิ่งไปกว่านั้นยังสามารถเข้าไปควบคุมพฤติกรรมของผู้คนผ่านการลงทุน ชื่อสื่อโฆษณาประชาสัมพันธ์ (ผาสูก พงษ์ไพจิตร, วิฤตโลก วิฤตไทย อะไรคือทางรอด. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อมรินทร์, 2544 หน้า 65-66)

สำหรับประเทศไทยเอง เราจะเห็นการเปิดรับนักลงทุนจากต่างชาติอย่างมาก โดยเฉพาะนักลงทุนจากประเทศญี่ปุ่น มีสัดส่วนการลงทุนในประเทศไทยสูงถึงร้อยละ 60 (หนังสือพิมพ์มติชน. ฉบับ วันที่ 29 กรกฎาคม 2553 หน้า 13) โดยบริษัทญี่ปุ่นได้เข้ามาลงทุนในอุตสาหกรรมหลายอย่าง เช่น ในอุตสาหกรรมยานยนต์ และชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์ อุตสาหกรรมเครื่องใช้ไฟฟ้า โดยผลิตเพื่อจำหน่ายทั้งภายในประเทศไทยและส่งออกไปยังต่างประเทศ

ตัวอย่างการรุกคืบของทุนบรรษัทข้ามชาติที่เห็นชัดเจนที่สุด คือภายหลังที่ไทยมีการเปิดเสรีให้บรรษัทค้าปลีกข้ามชาติ เข้ามาขยายสาขาในประเทศ เริ่มจากการเข้ามาเปิดสาขาของบิ๊กซี ใน

ปี 2537 ตามด้วยคาร์ฟูร์ จากฝรั่งเศส ในปี 2539 (โดยระยะแรกเป็นการร่วมทุนกับบริษัทเซ็นทรัลเทรดเดอร์เอช (ซีอาร์ซี) ของตระกูลจิราธิวัฒน์ และคาร์ฟูร์เนเธอร์แลนด์บีวี แต่ภายหลังซีอาร์ซีได้ขายหุ้นออกในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจ) และเทสโก้ โลตัส ของอังกฤษ ในปี 2541 (ในระยะแรกได้ร่วมทุนกับกลุ่มซีพี) ต่อมาภายหลังเมื่อเกิดวิกฤตเศรษฐกิจคัมย៉าก์ในปี 2540 ความต้องการเม็ดเงินลงทุนจากต่างชาติเพื่อพลิกฟื้นเศรษฐกิจไทย และเกิดการจ้างงานภายในประเทศ ตามด้วยข้อผูกพันด้านการค้าปลีกเสรี ที่ทำไว้กับองค์การการค้าโลก(WTO) ทำให้รัฐบาลไทยจำต้องยอมให้ไฮเปอร์มาร์เก็ต ดิสเคานต์สโตร์ จากบริษัทข้ามชาติเหล่านี้ แผ่ขยายสาขาครอบคลุมเกือบทั่วประเทศทั้งในเขตกรุงเทพฯ และปริมณฑล ตลอดจนตามหัวเมืองใหญ่ๆ ในส่วนภูมิภาค เช่น เชียงใหม่ พิษณุโลก นครราชสีมา ขอนแก่น ภูเก็ต พัทยา

การไหลบ่าเข้ามาของทุนข้ามชาติเหล่านี้ ส่งผลให้ประเทศไทยเปลี่ยนรูปแบบการค้าปลีกแบบดั้งเดิม ที่ขายผ่านร้านโชห่วย ก้าวสู่การค้าปลีกแบบสมัยใหม่ หรือ โมเดิร์น เทรด(Modern Trade) และด้วยกลยุทธ์ด้านราคา ที่ถูกกว่าประหยัดกว่า พร้อมจัดกิจกรรมส่งเสริมการขายอย่างต่อเนื่อง และบางห้างมีการเรียกเก็บค่าแรกเข้าจากผู้ผลิต หรือ ซัพพลายเออร์ และนำเงินเหล่านั้นมาเป็นส่วนลดให้แก่ผู้บริโภค ปัจจัยเหล่านี้ได้ส่งผลกระทบต่อยอดขายของร้านค้าปลีกแบบดั้งเดิมคือ โชห่วยอย่างมาก จนปัจจุบันมีการประเมินกันว่า ร้านโชห่วยน่าจะมีส่วนแบ่งการตลาดเหลืออยู่ประมาณ 10% ต้นๆ เท่านั้น ขณะที่ข้อมูลในปี 2551 พบว่า ห้างเทสโก้ โลตัส มียอดขายสูงสุดถึง 130,000 ล้านบาท คิดเป็นสัดส่วน 42% ตามด้วยบิ๊กซี 76,000 ล้านบาท คิดเป็นสัดส่วน 24% ห้างแม็คโครมียอดขาย 73,000 ล้านบาท มีส่วนแบ่ง 23% และคาร์ฟูร์มียอดขาย 27,000 ล้านบาท ส่วนแบ่ง 9% (ข้อมูลจาก ทีมข่าวเศรษฐกิจมติชน. “คาร์ฟูร์ ถอดใจทิ้งตลาดค้าปลีกไทย” มติชน. ฉบับวันอังคารที่ 13 กรกฎาคม 2553 หน้า 17)

ซึ่งตามห้างสรรพสินค้าใหญ่ๆ เหล่านี้ นอกจากจะขายสินค้าจำเป็นในชีวิตประจำวันแล้ว ยังจำหน่ายสินค้าอุปโภคบริโภคชนิดอื่นๆ ของบริษัทข้ามชาติ อาทิ ร้านกาแฟสตาร์บัค ร้านแมคโดนัลด์ ร้านจำหน่ายอุปกรณ์กีฬาโทรศัพท์มือถือ เครื่องใช้ไฟฟ้า และสินค้าไอทีต่างๆ

ผลพวงที่ตามมาคือเกิดการครอบงำและขูดเยียดสินค้าของบริษัทข้ามชาติเหล่านี้ โดยผ่านสื่อโฆษณาทางโทรทัศน์ สื่อสิ่งพิมพ์ อินเทอร์เน็ต ซึ่งครอบคลุมอาณาบริเวณพื้นที่มหาศาล ในลักษณะข้ามรัฐตลอดรัฐ และยิ่งในปัจจุบันในยุคโลกาภิวัตน์ การซื้อขายสินค้าออนไลน์ผ่านอินเทอร์เน็ตได้รับความนิยมเพิ่มมากขึ้น จากรายงานข่าวของสำนักข่าวเอเอฟพี เมื่อวันที่ 13 กรกฎาคม ที่ผ่านมา ได้รายงานผลการวิจัยของบริษัทนีลเสน ระบุว่า

“ผู้บริโภคเอเชียแปซิฟิกนิยมซื้อสินค้าผ่านอินเทอร์เน็ตมากที่สุดในโลก โดย 35% ของผู้บริโภคในจีนฯ เกิน 11 % ของงบใช้จ่ายทั้งหมดในแต่ละเดือนซื้อสินค้าผ่านอินเทอร์เน็ต ขณะที่ผู้บริโภคทั่วโลกมีเพียง 27% โดยเฉลี่ยเท่านั้นที่ซื้อสินค้าผ่านอินเทอร์เน็ต โดยเกาหลีได้นำมาเป็นอันดับหนึ่งในสัดส่วน 59% ตามด้วยจีน 41% สำหรับผู้บริโภคเอเชียที่ใช้จ่ายงบฯ ซื้อสินค้าผ่าน

อินเทอร์เน็ตระหว่าง 6-10% ของงบฯใช้จ่ายต่อเดือนทั้งหมด มีจำนวน 31% และมีแนวโน้มว่าใน 6 เดือนข้างหน้า ผู้บริโภคเอเชียแปซิฟิกก็จะซื้อสินค้าผ่านอินเทอร์เน็ตสูงกว่าผู้บริโภคในภูมิภาคอื่น โดยมีเกาหลีใต้และจีนเป็นผู้นำเช่นเดิม สินค้าที่ผู้บริโภคเหล่านี้ตั้งใจจะซื้อประกอบด้วย หนังสือ เสื้อผ้า อุปกรณ์เสริม(Accessories) รองเท้า ตัวเครื่องบิน อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ และการจองห้องพักโรงแรม” (มติชน. วันที่ 15 กรกฎาคม 2553 หน้า 18) ซึ่งในลักษณะนี้ นอกจากจะส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการใช้เงินของผู้บริโภคแล้ว ยังเท่ากับเป็นการลดความสัมพันธ์ระหว่างผู้ค้า กับผู้บริโภคจากที่เคยมีปฏิสัมพันธ์กันโดยตรงก็ถูกลดความสำคัญหรือหมดความหมายลง

ในยุคโลกาภิวัตน์ ที่การเคลื่อนย้ายเงินทุน แรงงาน วัตถุดิบ มีความสะดวกรวดเร็วมากกว่าเดิม ดังนั้น นักธุรกิจไทยที่ประสบความสำเร็จในการดำเนินธุรกิจ สะสมทุนได้มาก ก็สามารถพัฒนาเป็นบรรษัทข้ามชาติ เข้าไปลงทุนในประเทศอื่นได้เช่นเดียวกัน ตัวอย่างที่เห็นชัด อาทิ กลุ่มของเครือเจริญโภคภัณฑ์ (หรือซีพี) ได้เข้าไปลงทุนในหลายประเทศทั้งจีน เวียดนาม และอื่นๆ หรือกลุ่มเบียร์สิงห์ ซึ่งปัจจุบันใช้กลยุทธ์ “Global Sport” เพื่อสร้างแบรนด์เบียร์สิงห์สู่ตลาดโลก ได้เข้าร่วมเป็นพันธมิตรกับสโมสรแมนเชสเตอร์ยูไนเต็ด ได้สิทธิ์จำหน่ายเบียร์ในสนามเป็นเวลา 3 ปี และมีแผนถ่ายทำโฆษณาออกอากาศในประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และในประเทศอื่นๆ ในทวีปเอเชีย เช่น เกาหลีใต้ ญี่ปุ่นเพื่อผลักดันส่วนแบ่งให้ติดอันดับ 1 ใน 3 ของตลาดเอเชีย ภายใน 5 ปี(มติชน. วันที่ 21 ก.ค. 53 หน้า 19)

อย่างไรก็ตาม ในโลกทุนนิยมยุคโลกาภิวัตน์ที่มีการแข่งขันกันเข้มข้น ประเทศในโลกที่ 3 ที่กำลังพัฒนา หรือประเทศด้อยพัฒนา มักจะเสียเปรียบและถูกรอบงำโดยประเทศที่พัฒนาแล้ว

ยิ่งต่อมา การที่ต้องยอมรับข้อตกลงทางการค้า(หรือแอกต์) ของประเทศอุตสาหกรรม โดยเฉพาะที่อยู่ในกลุ่ม G 7 เช่น กฎหมายว่าด้วยทรัพย์สินทางปัญญา อนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ หรือข้อตกลงว่าด้วยสิทธิบัตรต่างๆ เช่น สิทธิบัตรยา ปัญหาดังกล่าว ได้ก่อให้เกิดการผูกขาด ครอบงำ เกิดความเหลื่อมล้ำทางโครงสร้างระหว่างประเทศที่พัฒนาแล้ว กับประเทศกำลังพัฒนา และด้อยพัฒนา จนเกิดการแบ่งกลุ่มเป็นประเทศที่ร่ำรวยกับประเทศยากจน

ระบบการค้าเสรี ทุนนิยมในยุคโลกาภิวัตน์ “ทุนนิยม” ในยุคนี้ จึงกลายเป็นทุนโลกาภิวัตน์ ที่มีอำนาจเหนืออธิปไตยเหนือพรมแดนของชาติ ในลักษณะข้ามรัฐ ข้ามชาติ นั่นเอง ชาติเริ่มไร้ความหมาย หมดความสำคัญลง ดังนั้นกระบวนทัศน์แนวคิดเรื่องชาตินิยม อาณาเขตพรมแดน อำนาจอธิปไตย จึงกลายเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการแข่งขันการลงทุน และแสวงหากำไรในยุคทุนนิยมโลกาภิวัตน์

มิติทางการเมือง

หลังสิ้นสุดสงครามเย็น การเผชิญหน้าระหว่าง 2 ประเทศมหาอำนาจ คืออเมริกาและรัสเซียหมดไป พร้อมๆกับการล่มสลายของระบอบคอมมิวนิสต์ ขณะที่อุดมการณ์เสรีนิยมประชาธิปไตย

ได้กลายเป็นระบอบการเมืองการปกครองที่ทั่วโลกให้การยอมรับ ทำให้หลายประเทศได้ดำเนินนโยบายการค้าแบบเสรี มุ่งเน้นแสวงหาทรัพยากร ตลาดการค้าการลงทุน เพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ปัจจุบันดังกล่าวได้นำไปสู่การจัดโครงสร้างความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจใหม่ของโลก เกิดการรวมกลุ่มของประเทศสมาชิกเพื่อรักษาประโยชน์ทางเศรษฐกิจและการเมือง และสร้างเขตเศรษฐกิจเสรีขึ้นภายในกลุ่ม เช่น ประเทศในแถบยุโรปได้รวมกลุ่มจัดตั้งเขตเศรษฐกิจของตน หรือที่เรียกว่า EU (European Union) หรือการรวมกลุ่มของประเทศเอเชีย-แปซิฟิก หรือ APEC (Asia Pacific Free Trade Area) สำหรับในกรณีประเทศไทยเราก็ได้ร่วมกับประเทศเพื่อนบ้านที่อยู่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ก่อตั้ง อาเซียน(Asian) ขึ้น ซึ่งการเข้าเป็นสมาชิกในกลุ่มเขตเศรษฐกิจเสรีดังกล่าวนี้ ได้ทำให้อำนาจอิทธิพลของชาติไม่ได้เป็นอิสระเหนือดินแดนดังเช่นในอดีต ในกรณีของกลุ่มประเทศอียู การรวมกลุ่มกันได้ทำให้เกิดระบบตลาดเดียว ประชาชนในกลุ่มประเทศอียูสามารถเดินทาง ลงทุน ศึกษา ทำงาน และย้ายถิ่นฐานไปในประเทศสมาชิกได้อย่างเสรี โดยก้าวข้ามแนวคิดเรื่องพรมแดนไปเลย

ในยุคโลกาภิวัตน์ ที่มีการพัฒนาระบบเทคโนโลยีการสื่อสารผ่านเครือข่ายโทรคมนาคม คอมพิวเตอร์ ดาวเทียม เคเบิลใยแก้วนำแสง ในยุคเศรษฐกิจไร้พรมแดน ทำให้ นับวัน “รัฐชาติ” ในความหมายดั้งเดิม ที่เป็นรัฐรวมศูนย์ มีเมืองหลวงเป็นศูนย์กลางการเมืองการปกครอง แต่ละรัฐมีอาณาเขตดินแดนที่แน่นอน และมีรัฐบาลกลางมีอำนาจเหนือดินแดนแต่เพียงผู้เดียว เริ่มถูกท้าทายจากการแข่งขันทางเศรษฐกิจ การค้า การลงทุน และนับวัน “รัฐชาติ” ที่มีองค์ประกอบ 4 อย่างได้แก่ ดินแดน ประชากร รัฐบาล และอำนาจอธิปไตย เริ่มถูกลดความสำคัญ ไร้ความหมายลง และมีการข้ามรัฐ ลอกรัฐ มากขึ้นเรื่อยๆ

ในเรื่องของดินแดน จากนโยบายการพัฒนาประเทศที่แต่ละประเทศ มุ่งส่งเสริมด้านการค้าการลงทุนตามแนวชายแดนเพื่อประโยชน์ในการติดต่อซื้อขายกับประเทศเพื่อนบ้าน ดังจะเห็นความร่วมมือกันของรัฐบาลจาก 4 ประเทศในกลุ่มแม่น้ำโขงตอนบนได้แก่ จีน พม่า ลาว และไทย ได้บรรลุข้อตกลงร่วมกันในการพัฒนาลุ่มแม่น้ำนี้ โดยตั้งเขตสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจ เพื่อร่วมมือทางเศรษฐกิจ การค้า การลงทุน และสานสายสัมพันธ์ระหว่างประเทศในกลุ่ม 5 เือง ได้แก่ เชียงรุ้ง เชียงตุง เชียงราย เชียงใหม่ และเชียงของ(คือหลวงพระบาง หรือลาว) ซึ่งนอกจากจะได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวการค้าการลงทุนแล้ว ยังทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางด้านวัฒนธรรมระหว่างกัน

นอกจากนั้น การค้าตามแนวชายแดนที่เติบโตอย่างต่อเนื่อง ดังมีการเปิดด่านตามแนวชายแดนหลายแห่ง อาทิด่านชายแดนไทย-พม่า ที่อำเภอแม่สอด จ.ตาก, ที่อำเภอแม่สาย จ. เชียงราย ชายแดนไทย-ลาว เช่น ด่านช่องเม็ก จ.อุบลราชธานี ด่านพรมแดนไทย-มาเลเซีย มีด่านปาดังเบซาร์ และกำลังก่อสร้างด่านศุลกากรแห่งใหม่ที่อำเภอสะเดา จ.สงขลา ส่วนชายแดนไทย-กัมพูชา ก็มีด่านปอยเปตที่อำเภออรัญประเทศ จ.ปราจีนบุรี ด่านผามอดีนแดง จ.ศรีสะเกษ และด่านช่องสะงำ จ.

สุรินทร์ ทำให้ยอดการส่งออกของไทยขยายตัวอย่างต่อเนื่อง จากข้อมูลสถิติเฉพาะช่วงครึ่งปีแรกของปี 2553 ในเดือนมกราคม การส่งออกมีมูลค่า 13,72304 ล้านดอลลาร์สหรัฐ เดือนมิถุนายน มูลค่าการส่งออก 18,038.5 ล้านดอลลาร์สหรัฐ เพิ่มขึ้นถึง 46.3% ทั้งนี้เมื่อเปรียบเทียบสัดส่วนการส่งออกไปยังประเทศต่าง ๆ นั้น พบว่าไทยมีสัดส่วนในการส่งออกไปยังประเทศเพื่อนบ้าน 9 ประเทศในกลุ่มอาเซียนมากที่สุด คิดเป็น 44.8% รองลงมาคือยุโรป 27 ประเทศ 25.99% ญี่ปุ่น 23.26% และสหรัฐ 16.32% โดยสินค้าส่งออกสำคัญ 10 อันดับแรกได้แก่ 1. เครื่องคอมพิวเตอร์ อุปกรณ์และส่วนประกอบ 2. รถยนต์และอุปกรณ์ส่วนประกอบ 3. อัญมณีและเครื่องประดับ 4. แผงวงจรไฟฟ้า 5. ยางพารา 6. น้ำมันสำเร็จรูป 7. ผลิตภัณฑ์ยาง 8. เม็ดพลาสติก 9. เคมีภัณฑ์ 10. เหล็ก เหล็กกล้าและผลิตภัณฑ์(มติชน. วันที่ 23 กรกฎาคม 2553 หน้า 13) ซึ่งในความร่วมมือทางการค้าในกลุ่มประเทศอาเซียนนี้ สามารถใช้เงินสกุลของกลุ่มประเทศอาเซียนได้ เช่นถ้าไปท่องเที่ยวที่กัมพูชา สามารถใช้เงินได้ 3 สกุล คือ เงินบาทไทย เงินเรียลเขมร และเงินดอลลาร์ของสหรัฐอเมริกา

ดังนั้นในลักษณะนี้จังหวัดที่มีพื้นที่ติดต่อกันตามแนวชายแดน เช่น เชียงใหม่ เชียงราย ก็จะมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับประเทศเพื่อนบ้าน เช่น จีน ลาว พม่า ที่เป็นประเทศคู่ค้า มากกว่าอำนาจรัฐศูนย์กลางที่กรุงเทพฯ ยิ่งประเทศเพื่อนบ้านที่มีวัฒนธรรมบางอย่างร่วมกัน เช่น ทางสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ประชากรส่วนใหญ่เป็นมุสลิมและพูดภาษามลายูเหมือนกัน จะรู้สึกผูกพันใกล้ชิดกับประเทศมาเลเซียมากกว่ารัฐบาลกลางที่กรุงเทพฯ หรือทางชายแดนภาคอีสาน คนศรีสะเกษ สุรินทร์ ที่มีพื้นที่อยู่ติดกับประเทศกัมพูชาสามารถพูดภาษาเขมรได้ ดังปรากฏรายงานข่าวของนิตยสารฝรั่งเศส ชื่อ **ลูร์เรีย แองแตร์นาซิอแนล** ฉบับเดือนสิงหาคม 51 ได้รายงานว่ามีคนไทยพูดภาษาเขมร- สุรินทร์ อยู่ประมาณ 1-2 ล้านคน กระจายอยู่ในจังหวัดต่างๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ ตราด บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ อุบลราชธานี สระแก้ว(อ้างใน สุกัญญา หาญตระกูล “พื้นที่พหุภาษาเขมรที่สุรินทร์” คอลัมน์เล่าเรื่องจากโรงเรียน เนชั่นสุดสัปดาห์ ปีที่ 17 ฉบับที่ 846 วันที่ 15 สิงหาคม 2551, หน้า 71)

การเกิดระบบตลาดเดียวกันภายในกลุ่มประเทศ ทำให้พรมแดนของรัฐชาติ ถูกมองว่าเป็นอุปสรรคสำคัญในการขยายตลาดเศรษฐกิจ การค้า การลงทุน โดยเฉพาะที่จะสร้างการเติบโตทางเศรษฐกิจให้กับชุมชนท้องถิ่นที่มีพื้นที่อยู่ติดแนวชายแดนประเทศเพื่อนบ้าน ดังตัวอย่างเมื่อเร็ว ๆ นี้ที่ปรากฏว่าความขัดแย้งบริเวณชายแดนไทย-พม่า ที่ด่านแม่สอด-เมียวดี จ.ตาก โดยสาเหตุมาจากฝ่ายไทยถมตลิ่งก่อสร้างพนังคอนกรีตป้องกันน้ำริมฝั่งแม่น้ำเมย บริเวณบ้านริมเมย ต.ท่าสายลวด อ.แม่สอด ได้สร้างความไม่พอใจให้แก่พม่า ว่าฝ่ายไทยสร้างตลิ่งรุกแม่น้ำเมย ทำให้กระแสน้ำไหลหลากกัดเซาะฝั่งพม่า และพม่าได้ประท้วงปิดด่านเมียวดี ฝั่งตรงข้ามอำเภอแม่สอด ซึ่งระยะเวลา 1 เดือนที่มีการปิดด่าน ได้สร้างความเสียหายกับฝ่ายไทยอย่างมาก ในด้านธุรกิจการค้าไม่สามารถส่งสินค้าไทยไปยังฝั่งพม่าได้เหมือนปกติ ทำให้ไทยสูญเสียรายได้จากการส่งออกไปยังพม่าวันละ 88 ล้านบาท(มติชน. วันที่ 4 สิงหาคม 2553 หน้า 9) ซึ่งผลพวงจากการที่พม่าปิดด่านพรมแดนเมียวดี

ตรงข้าม อ.แม่สอด ยังส่งผลกระทบต่อผู้ประกอบการเดินรถโดยสารสองแถวในท้องถิ่นต้องได้รับความเดือดร้อน ไม่มีรายได้ และเรียกร้องให้มีการเปิดด่านโดยเร็วที่สุด เพราะผู้โดยสารส่วนใหญ่เป็นชาวพม่า คนไทยใช้บริการน้อยมาก ปัจจุบันรถโดยสารสองแถวตลาดริมเมย ลดเหลือเพียง 50 คันจากที่เคยมีทั้งหมด 80 คัน(มติชน. วันที่ 3 สิงหาคม 2553 หน้า 9) ซึ่งข้อมูลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า วิถีชีวิต ระบบเศรษฐกิจของชุมชนท้องถิ่น ไม่ได้ขึ้นอยู่กับรัฐบาลกลางอย่างเดียว แต่ขึ้นกับเศรษฐกิจของประเทศคู่ค้าที่มีพรมแดนติดกันด้วย ดังนั้นอาณาเขตดินแดน และรัฐบาลกลาง ที่เคยเป็นองค์ประกอบสำคัญของรัฐชาติ เริ่มหมดความหมายหรือถูกลดความสำคัญลง

สำหรับในด้านประชากร ก็เช่นเดียวกัน การเปิดตลาดเสรีทางการค้าการลงทุนในโลกไร้พรมแดน ได้ทำให้การอพยพเคลื่อนย้ายประชากรหรือแรงงานจากประเทศหนึ่งไปอีกประเทศหนึ่ง เป็นไปอย่างสะดวกมากกว่าแต่ก่อน มีการแลกเปลี่ยนอพยพ ย้ายเข้า-ย้ายออกของแรงงานอย่างต่อเนื่อง ในกรณีของประเทศไทย จากการเปิดเผยของนายสุธรรม นทีทอง โฆษกกระทรวงแรงงานระบุว่า

“ในเดือนมิถุนายนที่ผ่านมามีคนหางานมาลงทะเบียนแจ้งความต้องการไปทำงานต่างประเทศ 12,074 คนแต่ได้รับอนุญาตให้เดินทางไปทำงานได้เพียง 8,881 คนเท่านั้น แต่เมื่อเทียบกับเดือนเดียวกันในปีที่แล้ว มีคนงานต้องการไปทำงานในต่างประเทศมากขึ้นถึงร้อยละ 43.07% ...ประเทศที่แรงงานไทยนิยมไปทำงาน 5 อันดับแรกได้แก่ ไต้หวัน ลิเบีย อิสราเอล สาธารณรัฐเกาหลี และญี่ปุ่น โดยใน 6 เดือนแรกของปีนี้ มีคนหางานได้รับอนุญาตให้เดินทางไปทำงานแล้วกว่า 3.6 หมื่นคน คาดว่ามีการส่งรายได้กลับประเทศกว่า 2.7 หมื่นล้านบาท” (มติชน. วันที่ 4 สิงหาคม 2553 หน้า 13)

ในทางกลับกัน ก็พบว่ามีการจ้างงานต่างด้าวซึ่งส่วนใหญ่มาจากประเทศเพื่อนบ้าน เช่น พม่า กัมพูชา อพยพเข้ามาทำงานในไทยเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ โดยมีทั้งที่จดทะเบียนได้รับอนุญาตให้ทำงานในไทยอย่างถูกกฎหมาย และแรงงานต่างด้าวเถื่อนที่ไม่ได้ขึ้นทะเบียน โดยส่วนใหญ่จะทำงานรับจ้างก่อสร้าง เป็นลูกจ้างเรือประมง ส่วนพวกผู้หญิงก็รับจ้างทำงานตามบ้าน ซึ่งในภาวะที่แต่ละประเทศมีการแข่งขันทางเศรษฐกิจสูงเพื่อตอบสนองความต้องการของอุตสาหกรรมแต่ละประเภท ทำให้ “รัฐ” ที่เคยมีประชากรของตนเอง ก็จำเป็นต้องพึ่งพาแรงงานต่างด้าวเหล่านี้ ในกรณีของไทยพบว่าในบางอุตสาหกรรมถึงกับขาดแคลนแรงงานและเรียกร้องต่อภาครัฐให้ผ่อนผันการจับกุมแรงงานต่างด้าวเถื่อน ดังเช่นในอุตสาหกรรมประมง ที่แรงงานไทยไม่สนใจทำ ดังกรณีตัวอย่างที่จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ รองประธานหอการค้าจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ในฐานะประธานชมรมเรือประมงประจวบฯ พร้อมผู้ประกอบการเรือประมงพาณิชย์ เรืออวนดำ เรือไคหมักและแปปลา กว่า 200 คน แลงเรียกร้องให้หน่วยงานภาครัฐผ่อนผันการจับกุมแรงงานต่างด้าวเถื่อน เนื่องจากแรงงานไทยไม่สนใจเป็นลูกจ้างประมง จำเป็นต้องใช้แรงงานต่างชาติโดยเฉพาะพม่า

“เจ้าหน้าที่จับกุมจนขาดแคลนแรงงาน แรงงานที่ถูกกฎหมายยังถูกห้ามไม่ให้ขึ้นฝั่งตั้งแต่ตะวันตกดินไปจนถึงเช้า ทำให้เครือข่ายต้องการให้หน่วยงานภาครัฐผ่อนผันการใช้แรงงานในส่วนที่ยังไม่ได้จดทะเบียน จนกว่าขบวนการประท้วงจะประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐจดทะเบียนให้ถูกต้อง และขอผ่อนผันให้แรงงานที่มีบัตรถูกต้องขึ้นฝั่งได้ตั้งแต่เช้าไปจนถึงเวลา 21.00 น.” (มติชน. วันที่ 21 สิงหาคม 2553 หน้า 9)

นอกจากนั้นการเปลี่ยนแปลงด้านประชากรในยุคโลกาภิวัตน์ ในบางครั้งยังเกิดจากกรณีการแต่งงานข้ามชาติด้วย ดังในสังคมประเทศเกาหลีใต้ในปัจจุบัน ที่ทัศนคติของผู้หญิงเกาหลีใต้เปลี่ยนไปเป็นพวกหัวสมัยใหม่ นิยมไลฟ์สไตล์แบบคนเมืองที่เน้นความทันสมัย หรูหรา สะดวกสบาย ทัศนคติดังกล่าว ทำให้ผู้ชายชาวเกาหลีใต้ที่เป็นชนชั้นล่างในสังคมหรือพวกผู้ใช้แรงงานอย่างชาวประมงหรือชาวนาต้องอวดคู้ผู้หญิงที่จะมาแต่งงานใช้ชีวิตคู่ร่วมด้วย ก่อให้เกิดธุรกิจตั้งบริษัทจัดหาคู่หรือนัดบอร์คซึน จากข้อมูลของกระทรวงกิจการเพื่อความเท่าเทียมทางเพศของเกาหลีใต้ระบุว่า ปี 2552 มีการนำเข้าเจ้าสาวจากต่างประเทศมาแต่งงานกับชาวนาและชาวประมงเกาหลีใต้มากถึง 1,987 ราย คิดเป็น 35% ของคู่แต่งงานในเกาหลีใต้ทั้งหมดในปีดังกล่าว เจ้าสาวที่นำเข้าส่วนใหญ่เป็นผู้หญิงจากเวียดนามมากที่สุดถึง 47% รองมาคือจีน 26% และกัมพูชา 10% ซึ่งการแต่งงานข้ามชาติดังกล่าวได้ก่อให้เกิดปัญหาตามมา คือเกิดครอบครัวที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม (multicultural family) หรือในบางกรณีก็อาจตกเป็นเหยื่อของขบวนการค้ามนุษย์ (มนต์ทิพย์ ชานะสุข. “ผลพวงแต่งงานข้ามชาติ” คอลัมน์ไฮโลดโลก ใน มติชน. วันที่ 15 พฤษภาคม 2553 หน้า 32)

ยิ่งไปกว่านั้น ในบางกรณียังมีตัวอย่างลูกหลานของผู้อพยพย้ายถิ่นจากประเทศหนึ่งไปอยู่อีกประเทศหนึ่ง บางคนประสบความสำเร็จในทางการเมืองสามารถเข้าดำรงตำแหน่งหน้าที่ในระดับผู้บริหารของประเทศที่อพยพเข้าไปอยู่ ดังเช่น กรณีนายบ็อบบี้จินดาล อายุ 36 ปี ใน 2551 ได้รับการเลือกตั้งเป็นผู้ว่าการรัฐหลุยส์เซียนา สหรัฐอเมริกา โดยนายจินดาลผู้นี้เกิดจากพ่อแม่ชาวอินเดีย นับถือศาสนาฮินดู ระหว่างมารดาตั้งครรภ์ได้ 4 เดือนได้อพยพมาอยู่ที่มลรัฐหลุยส์เซียนา ทำให้เขาได้รับสัญชาติอเมริกาโดยอัตโนมัติ ในปี 2550 นายจินดาลได้ปฏิเสธที่จะรับเป็นผู้ชิงชัยในตำแหน่งรองประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกาจากพรรครีพับลิกัน เนื่องจากต้องการทำงานในตำแหน่งผู้ว่าการรัฐหลุยส์เซียนาต่อไป แต่ในอนาคตนายจินดาลมีสิทธิที่จะเป็นประธานาธิบดีของสหรัฐได้ และอีกตัวอย่างหนึ่ง ที่เกิดขึ้นเมื่อเร็วๆ นี้คือกรณีนางจูเลีย กิลลาร์ด เป็นผู้อพยพมาจากแคว้นเวลส์ ประเทศอังกฤษเมื่ออายุ 5 ขวบ ได้อพยพไปอยู่ที่ประเทศออสเตรเลีย และอีก 43 ปีต่อมาในปัจจุบัน เธอกลายเป็นประธานาธิบดีหญิงคนแรกในประวัติศาสตร์ออสเตรเลีย เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2553 ที่ผ่านมา (โกวิท วงศ์สุรวัฒน์. “ไทยต่างด้าว ท้าวต่างแดน” ใน มติชน. วันที่ 21 กรกฎาคม 2553 หน้า 6)

จากกรณีตัวอย่างข้างต้น สะท้อนให้เห็นได้ว่าโลกในยุคโลกาภิวัตน์ “ประชากร”ที่เคยเป็นพลเมืองของรัฐ สามารถอพยพย้ายถิ่นจากประเทศหนึ่งไปอยู่อีกประเทศหนึ่งอย่างสะดวกในลักษณะข้ามชาติข้ามวัฒนธรรม ซึ่งในแง่นี้อยู่นอกเหนือการควบคุมบริหารจัดการของรัฐบาลใด รัฐบาลแห่งชาติ ไม่สามารถควบคุม กำหนดชะตากรรมของตนเองได้ ประชากรมีการข้ามรัฐลอค รัฐมากขึ้น และตลอดเวลา

ส่วนบทบาทของรัฐบาลและอำนาจอธิปไตยแห่งรัฐ จากระบบการสื่อสารแบบใหม่ที่มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านสารสนเทศอย่างมาก ข้อมูลต่างๆสามารถสื่อสารข้ามพรมแดนไปถึงประชากรในอีกประเทศหนึ่งได้โดยตรงและสะดวกมากขึ้น ทำให้รัฐบาลเริ่มหมดศักยภาพที่จะควบคุมการติดต่อสื่อสารในระดับต่างๆได้อย่างทั่วถึง ดังปรากฏตัวอย่างกรณีเว็บไซต์วิกิ ลีกส์ (wikileaks.org) ได้สร้างความไม่พอใจให้แก่รัฐบาลในหลายประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกา อังกฤษ และปากีสถาน โดยได้นำเอกสารที่เคยเป็นความลับของรัฐบาลประเทศต่างๆมาเผยแพร่ลงบนเว็บไซต์ และล่าสุดได้นำเอกสารลับของกองทัพสหรัฐในการปฏิบัติการในประเทศอัฟกานิสถาน ช่วงปี ค.ศ.2004-2009 ซึ่งมีจำนวนมากถึง 75,000 ชิ้นมาเผยแพร่ โพสต์ลงในอินเทอร์เน็ต ได้ส่งผลกระทบต่อประเด็นปัญหาเรื่องความมั่นคงแห่งรัฐ ทั้งด้านการรั่วไหลและความปลอดภัยของข้อมูล ซึ่งอาจก่อให้เกิดอันตรายกับปฏิบัติการทางทหาร ซึ่งเป็นเรื่องใหญ่สุดสำหรับทางการสหรัฐในเวลานี้

เว็บไซต์ วิกิ ลีกส์ ก่อตั้งโดยนายจูเลียน แอสแซงก์(Julian Assange) เมื่อปี ค.ศ.2007 เป็นองค์กรไม่แสวงหากำไร เพื่อนำข้อมูลเอกสารลับมาเผยแพร่ให้สาธารณชนรับรู้ โดยระบุนวัตกรรมประกันบนเว็บไซต์ว่าเพื่อสร้างความโปร่งใส และน่าเชื่อถือ ปัจจุบันเว็บไซต์นี้มีอาสาสมัครทำงานแบบ “พาร์ทไทม์”ราว 800 คน ซึ่งเมื่อเริ่มก่อตั้งได้รับการสนับสนุนทุนมาจากการระดมเงินจากสาธารณชนประมาณ 1 ล้านดอลลาร์เพื่อให้องค์กรมีความเป็นอิสระ ปัจจุบันเว็บไซต์ได้รับความนิยมนำขึ้น(มติชน ฉบับวันที่ 18 สิงหาคม 2553 หน้า 26 และ ไพรัตน์ พงศ์พานิชย์. “จากศิว โชรท ถึง วิกิ ลีกส์ ความจริงของยุคสมัย” ใน มติชน. ฉบับวันที่ 31 กรกฎาคม 2553 หน้า 18) สำหรับในประเทศไทย ปัจจุบัน(เดือนสิงหาคม)ไม่สามารถเปิดเข้าเว็บไซต์นี้ได้ โดยปรากฏบนหน้าเว็บว่า “การเข้าถึงข้อมูลดังกล่าวนี้ ถูกกระชับการเข้าถึงเป็นการชั่วคราว โดยอาศัยอำนาจตามพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ.2548 ตามคำสั่งของศูนย์อำนวยการแก้ไขสถานการณ์ฉุกเฉิน

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การขยายตัวของข้อมูลข่าวสารในยุคนี้ สามารถแทรกซึมเข้ามาและอาจกระทบต่อระบบความมั่นคงของรัฐบาลได้ เพราะในยุคโลกาภิวัตน์ที่โลกไร้พรมแดนนั้น ข่าวสารคือความรู้ที่ทรงอำนาจและมีพลัง ซึ่งทำให้อำนาจอธิปไตยของชาติที่เคยมีเหนือดินแดนในความหมายดั้งเดิมกำลังถูกท้าทายและหมดความสำคัญลงไปทุกขณะ

มิติทางวัฒนธรรม

ในมิติทางวัฒนธรรม กระแสโลกาภิวัตน์ภายใต้ระบบทุนนิยมเสรี มีการพัฒนาเทคโนโลยีระบบการสื่อสารอย่างกว้างขวางอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน ผ่านทางอินเทอร์เน็ต จานดาวเทียม เครื่องข่ายเคเบิลใยแก้วนำแสง อีเมลล์ เฟสบุค และอื่นๆ ทำให้พลังทุนนิยมในยุคโลกาภิวัตน์ มีอำนาจมหาศาล และสามารถเข้ามาหาประโยชน์จากวัฒนธรรมทั้งภายในประเทศตัวเอง และจากวัฒนธรรมของประเทศอื่น โดยใช้วิธีการเปลี่ยน “วัฒนธรรม” ให้กลายเป็นสินค้าที่ขายได้ เช่น อาหารไทย เราสามารถหารับประทานที่ไหนก็ได้ทั่วโลก ทั้งที่อเมริกา อังกฤษ ญี่ปุ่นหรือที่กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส มีคนเวียดนามมาเปิดร้านอาหารไทย เราก็ควบคุมไม่ได้ เพราะกลายเป็นสินค้าไปแล้ว (ดู อานันท์ กาญจนพันธุ์, “โลกาภิวัตน์ กับวัฒนธรรมไทย” ใน บทสนทนา มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน วิกฤตโลก วิกฤตไทย อะไรคือทางรอด. ชัชวาล บุญปิ่น สมเกียรติ ตั้งนโม บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อมรินทร์, 2544 หน้า 4-7) หรืออย่างกรณีมวยไทย ที่ชาวต่างชาติชอบดูมากถึงกับมาเรียนรู้ศิลปะมวยไทย แล้วนำกลับไปเปิดสอนที่ประเทศของตนเอง ในแง่ที่เราไม่สามารถควบคุมความเป็นเจ้าของวัฒนธรรมได้ วัฒนธรรมกลายเป็นสินค้าข้ามชาติที่ขายได้ทั่วโลก

ในกรณีของไทยเองจะพบว่า วัฒนธรรม “ความเป็นไทย” หลายอย่างได้ถูกทำให้กลายเป็นสินค้าและหลายครั้งก็เกิดจากการส่งเสริมสนับสนุนของภาครัฐและเอกชนเอง โดยจัดในรูปแบบของการส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อหารายได้หลักเข้าประเทศ ดังตัวอย่างเมื่อเร็ว ๆ นี้ มีการนำเอาวัฒนธรรมความเป็นไทย ไปเผยแพร่แสดงถึงเอกลักษณ์ความเป็นไทย ที่ “จัตุรัสทราฟัลการ์” ณ กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ ในงาน “ไทย @ Trafalgar Square 2010” ซึ่งปีนี้จัดเป็นปีที่ 2 แล้ว โดยมีสถานเอกอัครราชทูตไทยประจำกรุงลอนดอน ร่วมกับ สิงห์ คอร์เปอเรชั่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และสำนักพาณิชย์ไทยในต่างประเทศ ร่วมกันจัดขึ้น ในส่วนพื้นที่จัดแสดงมีการตกแต่งในรูปของศาลาทรงไทย กิจกรรมไฮไลต์ในงาน มีนิทรรศการภาพถ่ายชุดพิเศษเนื่องในวาระพิเศษครบรอบ 50 ปี ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เสด็จประพาสกรุงลอนดอน

ภายในงาน ยังมีการนำเอาวิถีชีวิตวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวของไทย ทั้งในส่วน of menu อาหารไทยมากมายหลากหลาย นาฏศิลป์พื้นบ้านของไทยจากทั้ง 4 ภูมิภาค งานแสดงหุ่นกระบอกที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว และการจัด “มวยไทย” ที่ได้รับการต้อนรับอย่างอบอุ่นมีทั้งคนฝรั่งและคนไทยร่วมชมและเชียร์อย่างครึกครื้น และยังจัดให้มีมุมถ่ายภาพ ให้ผู้เข้าร่วมงานได้เก็บภาพสวยๆ ของตนเองที่ถ่ายคู่กับรถตุ๊กๆ ไทยไว้เป็นที่ระลึก นอกจากนั้นยังมีร้านจำหน่ายสินค้าไทยทั้งผลิตภัณฑ์อาหาร สปา รวมถึงการสาธิตการทำขนมหวานของไทยด้วย และที่ขาดไม่ได้คือการออกบูธแนะนำแพคเกจการท่องเที่ยวประเทศไทยด้วย (กรรณิการ์ นิมสร้อย “Thai @ Trafalgar Square 2010” มติชนรายวัน. ฉบับวันที่ 3 สิงหาคม 2553 หน้า 21)

งาน “Thai @ Trafalgar Square 2010” จึงเป็นงานโชว์ที่ขายวัฒนธรรมความเป็นไทย ณ กลางกรุงลอนดอนประเทศอังกฤษ ที่สร้างบรรยากาศทำให้ผู้ร่วมงานรู้สึกเต็มอิ่มทั้งกับ ศิลปวัฒนธรรมไทยที่สะท้อนเอกลักษณ์ความเป็นชาติไทย รวมทั้งสัมผัสรสชาติความเป็นไทยจาก อาหารหวานและเครื่องคั่ว เชิญชวนให้นักท่องเที่ยวอยากมาสัมผัสประสบการณ์จริงที่เมืองไทย

นอกจากจะขายวัฒนธรรมความเป็นไทย ที่ถูกยกระดับจนกลายเป็นวัฒนธรรมระดับชาติ แล้ว จากการส่งเสริมการท่องเที่ยวภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ ยังทำให้วัฒนธรรมระดับท้องถิ่นถูก ทำให้กลายเป็นสินค้ามากขึ้นเช่นเดียวกัน ดังจะเห็นได้จากการรื้อฟื้นประเพณีบางอย่างขึ้นมาใน ระดับจังหวัด เช่น ประเพณีลอยกระทง ประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษา เพื่อรื้อให้นักท่องเที่ยวเข้าไป ชม และมีหลายกรณีมีการจัดพิธีกรรมหลอกล่อที่จำลองขึ้น เพื่อให้ชาวต่างชาติเข้าใจว่าเป็นวิถีชีวิต ประเพณีจริงๆของท้องถิ่น

ดังนั้นวัฒนธรรมในยุคโลกาภิวัตน์จึงกลายเป็นสินค้าที่ขายได้ทั่วโลก และมีลักษณะข้าม ชาติที่เราไม่สามารถควบคุมได้ และเราไม่อาจผูกขาดความเป็นเจ้าของวัฒนธรรมไว้เป็นของเราได้ อีกต่อไป ดังตัวอย่าง กรณีอาหารไทย เช่น ต้มยำกุ้ง ผัดไทย กลายเป็นอาหารสากลที่ผู้คนรู้จักกันทั่ว โลก

ยิ่งกว่านั้นแล้ว ผลพวงจากการปฏิวัติระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ การโทรคมนาคม ที่ ข่าวดารข้อมูล เงินทุน เทคโนโลยี และการอพยพเคลื่อนย้ายของประชากรเป็นไปอย่างรวดเร็ว มี ประสิทธิภาพมากขึ้น ทำให้โลกทั้งโลกถูกเชื่อมเข้ามาอยู่ภายใต้โครงสร้างทางเศรษฐกิจมีระบบการ ผลิตแบบเดียวกัน ได้ก่อให้เกิดวัฒนธรรมการบริโภคที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เรียกว่า “วัฒนธรรม การบริโภคแบบมวลชน” ที่แบบแผนทางพฤติกรรมของคน(ส่วนใหญ่)มีลักษณะเหมือนกัน หรือ คล้ายคลึงกัน คือมีวิถีการดำเนินชีวิตแบบเดียวกัน มีโลกทัศน์ความเชื่อในสิ่งที่คล้ายกัน มีการ บริโภคสินค้าอุตสาหกรรมประเภทเดียวกัน เช่น รถยนต์ โทรศัพท์มือถือ นอกจากนั้นแล้วยังทำให้ คนทั่วโลกเกิดจิตสำนึก หรือมีโลกทัศน์ ความคิดความเชื่อ มีอารมณ์ความรู้สึกร่วมที่เหมือนกัน ตัวอย่างเช่น การเป็นแฟนคลับสโมสรฟุตบอลเดียวกัน หรือเกิดความรู้สึกอารมณ์ร่วมกัน ดัง ตัวอย่างกรณีเหตุการณ์ 11 กันยายน 2544 เมื่อผู้ก่อการร้ายนำเครื่องบินพุ่งชนตึกเวิลด์เทรดเซ็นเตอร์ ในมหานครนิวยอร์ก ประเทศสหรัฐอเมริกา รวมทั้งเหตุการณ์สึนามิครั้งใหญ่ในปลายปี 2547 ทั้ง 2 เหตุการณ์ดังกล่าวได้ทำให้ผู้คนทั่วทั้งโลกเกิดความรู้สึกสะเทือนใจร่วมกัน

ในขณะเดียวกัน วิธีการผลิตที่เน้นการพัฒนากระบวนการอุตสาหกรรม ก็ได้ทำให้เกิดการ เปลี่ยนแปลงสังคมจากสังคมชนบทที่พึ่งพาการเกษตร ก็เปลี่ยนไปเป็นสังคมชุมชนเมืองมากขึ้น ดังนั้นโลกในยุคโลกาภิวัตน์ที่ระบบข่าวสารข้อมูลสามารถก้าวข้ามพรมแดนและมีอิทธิพลต่อกัน ได้ก่อให้เกิดความเชื่อมโยงในเชิงวัฒนธรรมขึ้น ซึ่งในด้านหนึ่ง ได้ทำให้เกิดการครอบงำหรือยัด เยียดวัฒนธรรมจากประเทศที่พัฒนาแล้ว ไปยังประเทศกำลังพัฒนาหรือประเทศด้อยพัฒนาโดยผ่าน การซื้อสื่อโฆษณาทางโทรทัศน์ อินเทอร์เน็ต เคเบิลทีวี วิทยุชุมชนฯลฯ ซึ่งส่งผลให้วัฒนธรรมใน

การดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมเมือง(โดยเฉพาะตามเมืองใหญ่)เปลี่ยนแปลงไป โดยนำไปสู่รูปแบบของ “วัฒนธรรมสมัยนิยม” ขึ้น

จากการศึกษาของพัฒนา กิตติอาษา ได้สรุปสาระสำคัญของวัฒนธรรมสมัยนิยมไว้ดังนี้ 1) วัฒนธรรมสมัยนิยมเป็นวัฒนธรรมแห่งความเป็นไปได้ เกิดขึ้นเปลี่ยนแปลง และเสื่อมสลายไปตามกระแสความนิยมของคนในสังคม และกาลเวลา 2) เป็นวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันในการดำรงอยู่ของมนุษย์แต่ละคน ที่มีทั้งความขัดแย้ง แต่บางครั้งก็ไม่สามารถจับต้องหรือมองเห็นได้ และบางเรื่องก็เป็นเรื่องลึกลับของจิตวิญญาณและสุนทรียภาพ 3) เป็นวัฒนธรรมแห่งเยาวชนภาพ โดยวัฒนธรรมสมัยนิยมบางอย่างอาจเป็นที่ชื่นชอบของผู้คนทุกเพศทุกวัยทุกชนชั้นในสังคม แต่ส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องของคนหนุ่มสาว โดยเฉพาะในวัยรุ่นและวัยทำงาน คนกลุ่มนี้จะมีกำลังซื้อสูง และแสวงหาความสนุกสนานรื่นรมย์ในชีวิต 4) เป็นวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องทางโลกหรือโลกียะแทบทั้งสิ้น ดังนั้นจึงยากจะหลีกเลี่ยงเรื่องของธุรกิจ การค้า กำไร อำนาจ และค่านิยมทางสังคมในรูปแบบต่างๆ 5) เป็นวัฒนธรรมพันธุ์ผสม เกิดจากหลายแหล่งที่มา ทั้งเกิดจากการดัดแปลงหรือรวมเอาองค์ประกอบปลีกย่อยต่างๆ จากทั้งในและนอกวัฒนธรรมมาผสมผสาน ดัดแปลง หรือผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมรูปผสม 6) เกิดจากการรวมกันของการแยกส่วนและแตกตัวออกเป็นเสี่ยงๆ เราไม่อาจทำความเข้าใจภาพรวม เนื้อหาที่เป็นเอกภาพในพรมแดนหรือขอบเขตที่ชัดเจนอีกต่อไป ไม่จำเป็นต้องให้ความหมายที่สัมพันธ์กับรากฐานความเป็นมาดั้งเดิม 7) เป็นวัฒนธรรมแห่งการบริโภคหรือวัฒนธรรมตลาด ที่กระจายผลผลิตไปสู่ผู้บริโภคในวงกว้าง ตามกลไกตลาดการค้าแบบเสรี 8) เป็นผลผลิตของความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีการติดต่อสื่อสาร โดยได้รับอิทธิพลจากสื่อมวลชน 9) เป็นเรื่องของแฟชั่น และกระแสความนิยม วัฒนธรรมสมัยนิยมจึงเกิดเร็ว ได้รับความนิยมเร็ว และเสื่อมความนิยมเร็วเช่นกัน เนื่องจากได้กระแสนิยมอื่นที่ใหม่กว่า สดกว่า เข้ามาแทนที่ และ 10) วัฒนธรรมสมัยนิยมเป็นเรื่องของการสร้าง ค้นหา ต่อรองและผลิตซ้ำตัวตนหรืออัตลักษณ์ ทำให้วัฒนธรรมสมัยนิยมมีพลังในการอธิบายปรากฏการณ์ทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง(สนใจศึกษาเรื่องวัฒนธรรมสมัยนิยม คุณานของ พัฒนา กิตติอาษา. **คนพันธุ์ป๊อป: ตัวตนคนไทยในวัฒนธรรมสมัยนิยม**. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2546 หน้า 32-56)

จาก “วัฒนธรรมสมัยนิยม” ข้างต้น เราจึงเห็นวัฒนธรรมการบริโภคที่เปลี่ยนไปของคนในสังคมเมือง โดยเฉพาะในกลุ่มวัยรุ่นที่มีกำลังซื้อสูง คือ นิยมบริโภคสินค้าที่ทันสมัย เป็นของแบรนด์เนมมีราคาสูง อยู่ในกระแส ไม่ตกยุค ในรูปแบบที่หลากหลาย เช่น ถ้าเป็นกระเป๋าถือก็ต้อง กุชชี พราด้า หลุยส์ วิตตอง มือถือก็ต้องแบร์รี่เบอร์รี่ ซุปปิ้งต้องที่ห้างสยามพารากอน หรือเซ็นเตอร์พอยต์ นอกจากนั้นยังนิยมอ่านการ์ตูนญี่ปุ่น ชอบดูละครซีรีส์เกาหลี เช่น แดจังกึม นิยมทานอาหารและท่องเที่ยวแดนกิมจิ(เกาหลีใต้) รวมไปถึงการแต่งกายทรงผม เลียนแบบนักร้องดารามาจากภาพยนตร์เกาหลี ฯลฯ ดังนั้น ท่ามกลางการแข่งขันทางการค้าในยุคโลกาภิวัตน์ กระตุ้นให้มีการผลิตและบริโภคสินค้ามากขึ้น กอปรกับวัฒนธรรมการบริโภคที่เปลี่ยนไป ทำให้พฤติกรรม

บริโภคนั้นไม่ใช่เป็นการบริโภคในเชิงมูลค่าใช้สอยแต่เพียงอย่างเดียว แต่เป็นการบริโภคสัญญาของสินค้าด้วย เช่น บริโภคความทันสมัย ความโก้เก๋ รสนิยม อันเกี่ยวเนื่องกับอารมณ์ ความรู้สึก และระดับชนชั้น และเพื่อให้สามารถผลิตสินค้าได้มากขึ้นเพื่อตอบสนองต่อระบบทุนนิยมโลกาภิวัตน์ ในยุคนี้ เราจึงเห็นการผลิตสินค้าที่ให้ความหมายในเชิงสัญญามากมายในหลากหลายรูปแบบซึ่งนอกจากเพื่อเพิ่มมูลค่าของสินค้าแล้ว ยังทำให้การบริโภคไม่มีวันอิ่มตัวอีกด้วย

ตัวอย่างสินค้าที่มีการสร้างคุณค่าความหมายเชิงสัญญา เช่น กรณีร้านกาแฟสตาร์บัคส์ จากการศึกษาของ ศรีนคร รัตน์เจริญจร พบว่า ร้านกาแฟแฟสตาร์บัคส์ ได้กลายเป็นเสมือนพื้นที่ทางสังคมรูปแบบหนึ่งในสังคมวัฒนธรรมเมือง นอกจากจะสื่อถึงความเป็นต่างชาติในมาตรฐานแบบอเมริกันแล้ว สตาร์บัคส์ยังสร้างให้ตัวเองเป็นผู้เชี่ยวชาญและรอบรู้ด้านกาแฟ โดยสร้างวัฒนธรรมการดื่มกาแฟให้มีลักษณะพิเศษขึ้น ตั้งแต่การคัดเลือกเมล็ดที่นำมาจากแหล่งผลิตที่ดีที่สุด แก่แก่และมีชื่อเสียง ตลอดจนพิถีพิถันกับการคั่ว การบด และส่วนผสมต่างๆ ในการดื่มกาแฟๆ จึงมีความหมายมากกว่าแค่การชงดื่มแก้่วงเท่านั้น และด้วยเหตุดังกล่าวสตาร์บัคส์จึงกำหนดราคาของเครื่องดื่มของร้านไว้ค่อนข้างสูง ผู้บริโภคหรือลูกค้าของสตาร์บัคส์ จึงเป็นกลุ่มชนชั้นกลาง จนถึงระดับสูง (ศรีนคร รัตน์เจริญจร. “ร้านกาแฟ: ความหมายในวัฒนธรรมไทยยุคบริโภคนิยม” เอกสารประกอบการประชุม วันที่ 27-29 มีนาคม 2545 ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร(องค์การมหาชน) หน้า 1-21) ซึ่งในเรื่องวัฒนธรรมการดื่มกาแฟในลักษณะดังกล่าว กรณีของไทยเองก็มีการสื่อความหมายในเชิงสัญญาในกาแฟของไทยด้วยเช่นเดียวกัน อาทิ กาแฟดอยช้าง ซึ่งมีคุณวิชา พรหมยงค์ เป็นประธานบริษัท และมีชาวเขาเผ่าอาข่าผู้ปลูกกาแฟเป็นเจ้าของร่วม 50% ทั้งนี้กาแฟดอยช้างได้สร้างแบรนด์โดยใช้ชื่อ “ดอยช้าง” เพื่อสื่อถึงแหล่งกำเนิดและความภาคภูมิใจ ปัจจุบันกาแฟดอยช้างจัดเป็นกาแฟเกรดระดับสูงของโลก มีบริษัทกาแฟดอยช้างที่แคนาดาเป็นผู้จัดจำหน่ายกระจายสินค้าไปทั่วโลก (เพ็ญศรี เผ่าเหลืองทอง. “กาแฟดอยช้างกับแฟร์เทรด” ใน มติชนสุดสัปดาห์ ฉบับประจำวันที 30 เม.ย.-6 พ.ค. 2553 หน้า 55)

นอกจากนั้น ยังมีตัวอย่างกรณีบริษัทของแอปเปิ้ล ที่สร้างชื่อเสียงมาจากคอมพิวเตอร์ แม็คอินทอช ต่อมาเป็นผู้ผลิตสินค้าอุปกรณ์ไอที เช่น ไอพ็อด ไอโฟน และไอแพด การตลาดของแอปเปิ้ล มุ่งสร้างบุคลิกบางอย่างขึ้นมา ดังจะเห็นจากร้าน “ไอสตูดิโอ” ที่ขายสินค้าของแอปเปิ้ลที่เมืองไทย จะแตกต่างจากร้านขายคอมพิวเตอร์ทั่วไป ทั้งการออกแบบร้าน การแต่งตัวของพนักงาน ผู้ที่ใช้อุปกรณ์ของแอปเปิ้ลมีแนวโน้มเป็นคนทันสมัย มีสตางค์ ส่วนคนที่ใช้ไอแพด คือกลุ่มคนชั้นนำที่ร่ำรวย การศึกษาสูง และเป็นคนทันสมัย(ศิริพงษ์ วิทโยโรจน์. “ผลวิจัยคนใช้ ไอแพด คือชนชั้นนำเห็นแก่ตัว” มติชน. ฉบับวันที่ ...)

การเพิ่มมูลค่าเชิงสัญญาให้แก่ตัวสินค้า ยังปรากฏในรูปแบบหลากหลายอื่นๆ อีก เช่น การอิงกับกระแสสุขภาพ ปัญหาสิ่งแวดล้อม ตลอดจนให้ความสำคัญกับความสวยงาม การดูแลหน้าตาผิวพรรณ ซึ่งปัจจุบันได้กลายเป็นกระแสของคนรุ่นใหม่ ในโลกไร้พรมแดนในยุคโลกาภิ

วัฒน์ โดยเฉพาะการให้ความสำคัญกับเรื่องความสวยงามของชาย-หญิงรุ่นใหม่ ดังสะท้อนให้เห็นได้จากยอดขายผลิตภัณฑ์เครื่องสำอางค์มีอัตราการเติบโตอย่างต่อเนื่อง จากการเปิดเผยข้อมูลของผู้จัดการฝ่ายการตลาด ผลิตภัณฑ์การ์นิเย่ บริษัทลอรีอัล(ประเทศไทย) ระบุว่า “ที่ผ่านมาตลาดผลิตภัณฑ์ดูแลผิวหน้าผู้ชายมีมูลค่าตลาดรวม 1,700 ล้านบาท เติบโตเพิ่มขึ้นจากช่วงเดียวของปีก่อนหน้า 20% และยังมีอัตราเติบโตเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องในช่วงครึ่งปีแรกปีนี้เติบโตถึง 50% เป็นผลมาจากไลฟ์สไตล์ของผู้ชายรุ่นใหม่ให้ความสำคัญกับการดูแลตัวเองเพิ่มขึ้น เพื่อให้ตัวเองดูดี ให้ประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน และเป็นที่สนใจของผู้หญิง...ส่วนหนึ่งอาจได้รับอิทธิพลมาจากเกาหลี ประเมินว่าอัตราการใช้ผลิตภัณฑ์ดูแลผิวหน้าของกลุ่มผู้ชายจะเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วเป็น 50% ภายใน 2 ปี ส่วนตลาดผลิตภัณฑ์ดูแลผิวหน้าของผู้หญิงในปัจจุบันมีอัตราการใช้ครอบคลุม 100% แล้ว(มติชน. 7 สิงหาคม 2553 หน้า 8)

นอกจากนี้ยังมีตัวอย่างในกรณีการผลิตรถยนต์บริษัทนิสสันในญี่ปุ่นได้สื่อถึงความใส่ใจเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ดูแลห่วงใยสุขภาพของผู้บริโภค และการยังช่วยเหลือความทรงจำในวันสำคัญๆของลูกค้า ดังปรากฏในรายงานข่าวของสำนักข่าวเอเอฟพี ว่า นายเคนอิจิ ทานากะ วิศวกรของนิสสัน เปิดเผย เมื่อเร็วๆนี้มีใจความว่า

“ในช่วง 2-3 ปีข้างหน้า รถยนต์รุ่นใหม่ของบริษัทนิสสันจะมีการเพิ่มเติมอุปกรณ์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมและดีต่อสุขภาพ เช่นเครื่องปรับอากาศที่สามารถฉีดพ่นวิตามินซีเพื่อทำให้ผิวหนังชุ่มชื้น และเครื่องฟอกอากาศของซาร์ปเพื่อทำให้ผู้ขับขี่รู้สึกว่ายากอากาศภายในรถยนต์สะอาดกว่าภายนอก นอกจากนี้จะติดตั้งเบาะนั่งอุ่นที่จะช่วยลดความเครียด เพิ่มการไหลเวียนของโลหิตและลดการปวดหลังกรณีขับทางไกล นอกจากนี้ ยังพิจารณาจะติดตั้งเครื่องวัดความเร็วที่สามารถเตือนความจำของผู้ขับขี่เกี่ยวกับวันครบรอบแต่งงานหรือวันเกิด รถยนต์ที่เต็มไปด้วยความรู้สึกกำลังมีความสำคัญมากขึ้นเรื่อยๆ เพราะลูกค้าต้องการสิ่งที่ต่างไปจากเดิม” (มติชน. ฉบับวันที่ 30 กรกฎาคม 2553 หน้า 18)

กล่าวโดยสรุป ในยุคโลกาภิวัตน์ที่ระบบการติดต่อสื่อสารการคมนาคมของโลกเป็นไปอย่างสะดวกรวดเร็วมากกว่าสมัยก่อน ทำให้เกิดการเชื่อมโยงกันทางวัฒนธรรม และ “วัฒนธรรม” ได้ถูกทำให้กลายเป็นสินค้ามากขึ้น โดยมีรูปแบบที่หลากหลายทั้งในการให้ความหมายในเชิงสัญลักษณ์ การยกระดับวัฒนธรรมของประเทศทั้งในระดับชาติ และท้องถิ่น ให้กลายเป็นวัฒนธรรมในระดับโลก และมีความเป็นสากลมากขึ้น

มิติทางสังคม

ในโลกยุคไร้พรมแดน การปฏิวัติด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ ที่เกิดนวัตกรรมใหม่ๆ เช่น โทรศัพท์มือถือ อินเทอร์เน็ตความเร็วสูง จานดาวเทียม เคเบิลทีวี ซึ่งสามารถส่งได้ทั้งข้อความ สัญญาณภาพ และเสียง ส่งตรงถึงผู้รับได้อย่างรวดเร็วฉับไว นอกจากก่อให้เกิดพื้นที่บนไซเบอร์

สเปซ (Cyberspace) ที่สร้างความรู้สึกต่อพื้นที่จริงให้เปลี่ยนแปลงไป ทั้งในมิติเรื่องเวลาและพื้นที่ที่ถูกบีบให้หดแคบลง เช่น คนต่างทวีปกันสามารถรับข้อมูลข่าวสารและติดต่อสื่อสารถึงกันได้เหมือนอยู่ในประเทศ หรือภายในบ้านเดียวกันแล้ว ระบบเทคโนโลยีสมัยใหม่เหล่านี้ยังก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในมิติทางสังคมอย่างกว้างขวางในแทบทุกด้านของชีวิตในยุคสังคมไอที ทั้งด้านธุรกิจการตลาด การทำงาน การศึกษา ตลอดจนความสัมพันธ์ทางสังคม ในที่นี้จะขอยกตัวอย่างเพื่อความบางตอนในบทความของ ดร. ไซยงค์ รัชกุล เรื่องสังคมเทคโนโลยีสารสนเทศ(สังคมไอที) ซึ่งได้สะท้อนให้เห็นจินตภาพของคนในยุคสังคมไอทีในโลกสมัยใหม่ได้อย่างชัดเจนที่สุด ดังปรากฏความในบางตอนว่า

“...คนในรุ่นปู่ รุ่นทวดของเราคงจะมีนั่งกับการใช้ชีวิตในสังคมสมัยใหม่ โดยเฉพาะความแตกต่างที่มาจากเทคโนโลยีสารสนเทศ ภาพของการดำเนินชีวิตของคนทำงานกินเงินเดือนขององค์กรหนึ่ง นั่งเคาะแป้นคอมพิวเตอร์อยู่ที่บ้าน พุดคุยตกลงเรื่องงานทางโทรศัพท์ ส่งเอกสารทางโทรสาร ประชุมกับคณะกรรมการด้วยระบบวิดีโอคอนเฟอเรนซ์ พอถึงเวลาเที่ยงเขาก็สั่งอาหารกลางวันให้มาส่งถึงบ้านด้วยการเลือกจากเมนูที่อยู่ในอินเทอร์เน็ต เขาซื้อข้าวของเครื่องใช้จากอินเทอร์เน็ตและทางไปรษณีย์ จ่ายเงินด้วยเครดิตการ์ด ในกระเป๋าตังค์เขาไม่มีเงินสด แต่มีบัตรหลายต่อหลายบัตร บัตรเข้าประตูคอนโดฯ บัตรผ่านเข้าที่จอดรถของสมาคมอาชีพ บัตรสมาชิกสถานที่ออกกำลังกาย ค่าใช้จ่ายทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นค่าน้ำ ค่าไฟฟ้า ค่าโทรศัพท์ จนไปถึงค่าเช่าบ้าน ค่าผ่อนบ้าน/รถ ค่าภาษี ค่ากิจกรรมสโมสรรฯลฯ ล้วนหักบัญชีผ่านทางธนาคาร...”(อ๋องใน ไซยงค์ รัชกุล, “สังคมเทคโนโลยีสารสนเทศ(สังคมไอที)” เอกสารประกอบคำบรรยายวิชา มนุษย์กับโลกสมัยใหม่ ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ หน้า 2-3)

ซึ่ง จินตภาพวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมไอทีดังกล่าว ในประเทศที่พัฒนาแล้วเช่นอเมริกาและยุโรป กำลังก้าวเข้าสู่สังคมไอทีเต็มรูปแบบ ขณะที่ในสังคมไทยยังห่างไกลจากการเป็นสังคมไอทีอย่างเต็มรูปแบบเนื่องจากมีช่องว่างระหว่างสังคมเมืองตามหัวเมืองใหญ่ กับชนบทที่ขาดแคลนเครื่องมืออุปกรณ์สื่อสาร แต่ก็มีปฏิเสธไม่ได้ว่าในปัจจุบันเทคโนโลยีสารสนเทศได้เข้ามามีบทบาทต่อวิถีชีวิตประจำวันของเรามากขึ้น

จากการรายงานของสำนักข่าวเอเอฟพี นายนิโคลัส คู ที่ปรึกษาอาวุโสบริษัทฟรอสต์แอนด์ซุลลิเวน ระบุว่า “การบริการข้อมูลทางโทรศัพท์มือถือจะเป็นแรงขับเคลื่อนสำคัญให้อุตสาหกรรมโทรคมนาคมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ขยายตัว...คาดว่าสัดส่วนรายได้จากข้อมูลผ่านโทรศัพท์มือถือจะอยู่ที่ 40.4% หรือมีมูลค่า 1.24 หมื่นล้านดอลลาร์สหรัฐ(ประมาณ 3.968 แสนล้านบาท)ของรายได้ทั้งหมดของโทรศัพท์มือถือ ภายใน ค.ศ. 2015 ซึ่งเพิ่มขึ้นอย่างมากจากปีที่แล้วซึ่งมีสัดส่วนเพียง 27.8% ...รายงานข่าวระบุว่า ปีที่แล้วเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ 7 ประเทศซึ่งประกอบด้วยไทย สิงคโปร์ มาเลเซีย เวียดนาม กัมพูชา อินโดนีเซียและฟิลิปปินส์ มีผู้ใช้โทรศัพท์เคลื่อนที่ 489 ล้านราย ซึ่งในบางประเทศ เช่น มาเลเซีย สิงคโปร์ มีจำนวนผู้ใช้โทรศัพท์

เปรียบเทียบประชากรทั้งหมด เกิน 100% จึงมีโอกาสมากสำหรับการให้บริการข้อมูลบน โทรศัพท์มือถือโดยเฉพาะระบบบรอดแบนด์” (มติชน. ฉบับวันที่ 29 กรกฎาคม 2553 หน้า 18) ซึ่งก็สอดคล้องกับข้อมูลของศูนย์วิจัยกสิกรไทย ได้รายงานภาพรวมตลาดบรอดแบนด์ปี 2553 ว่า อินเทอร์เน็ตความเร็วสูงหรือบรอดแบนด์ ก้าวเข้ามามีบทบาทสำคัญในการติดต่อสื่อสารแทนที่ อินเทอร์เน็ตความเร็วต่ำ ส่งผลให้ผู้ลงทะเบียนอินเทอร์เน็ตความเร็วต่ำลดจำนวนลงอย่างต่อเนื่อง ขณะที่ผู้ลงทะเบียนบรอดแบนด์ขยายตัวต่อเนื่องมาอยู่ที่ 2,295,000 ราย และน่าจะมีช่องว่าง การตลาดอยู่มากที่ผู้ให้บริการจะบุกตลาดเพื่อเพิ่มฐานลูกค้าใหม่ โดยเฉพาะตลาดบรอดแบนด์ผ่าน สายโทรศัพท์และกลุ่มผู้ใช้ต่างจังหวัด (มติชน. ฉบับวันที่ 2 สิงหาคม 2553 หน้า 26)

สังคมไอทีหรือสังคมอินเทอร์เน็ตที่ขยายตัวอย่างต่อเนื่อง ได้ส่งผลกระทบต่อระบบ ความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้คนในสังคม โดยการนำผู้คนที่อยู่ห่างไกลกัน แยกห่างกันโดย ระยะทาง สามารถติดต่อสื่อสารกันได้อย่างรวดเร็วฉับไวและทั่วถึง เป็นโลกไร้พรมแดนที่ก้าวข้าม พรมแดนทางภูมิศาสตร์ ข้ามความเป็นชาติ ความเป็นประเทศ ซึ่งความเปลี่ยนแปลงในมิติทางสังคม ดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนในหลายด้านอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน ทั้ง ด้านธุรกิจการตลาด การทำงาน ด้านการเมือง การศึกษาและวัฒนธรรม

ในด้านธุรกิจการตลาด สังคมไอทีได้ทำให้ผู้ผลิตสินค้าและบริการ สามารถติดต่อซื้อขาย กับผู้บริโภคผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตได้โดยตรง ซึ่งมีความสะดวกสบายและช่วยลดต้นทุนการ ผลิต นอกจากนั้นยังเป็นช่องทางในการค้นพบขยายตลาดสินค้าแห่งใหม่ได้อย่างกว้างขวาง โอกาส ทางธุรกิจที่เปิดกว้าง ไร้ขอบเขตอย่างไม่เคยมีมาก่อน ได้ส่งผลกระทบทำให้ระบบการผลิตแบบ ตลาดดั้งเดิมหมดความหมายลง ขณะเดียวกันก็ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้บริโภค ดังปัจจุบันพบว่าการสั่งซื้อสินค้าผ่านอินเทอร์เน็ตมีมากขึ้น ดังปรากฏตัวอย่างในกรณีเว็บไซต์อะเมซอน(www.amazon.com) ซึ่งเป็นร้านขายหนังสือออนไลน์ที่ใหญ่ที่สุดในโลก ก่อตั้งโดย มร. เจฟฟ์ เบซอส(Jeff Bezos) เริ่มเปิดดำเนินการขายหนังสือผ่านอินเทอร์เน็ตในเดือนกรกฎาคม ปี 1995 โดยทันทีที่เปิดร้านมีหนังสือให้เลือกซื้อกว่าล้านเล่ม ในปี 1999 อะเมซอนยังขยายตัวอย่าง ต่อเนื่อง โดยเปิดการประมูลสินค้าระหว่างบุคคล และให้ผู้ค้าปลีกรายย่อยสามารถมาตั้งร้านภายใน Amazon โดยใช้ชื่อว่า zShops และเพิ่มชนิดสินค้าต่างๆอีกมากมาย(มติชน. วันที่ 23 กรกฎาคม 2553 หน้า 26)

ขณะเดียวกัน ถ้าอะเมซอนยังผลิต “คินดิล”(Kindle) ซึ่งเป็นเครื่องอ่านหนังสือ (e-book) ขึ้นมาจำหน่าย จนทำให้คินดิลกลายเป็นสินค้าที่ขายดีที่สุดอันดับหนึ่งบนเว็บไซต์อะเมซอน ตลอดมาเป็นปีที่ 2 ติดต่อกัน คินดิล มีหนังสือเล่มให้เลือกอ่านจำนวนมาก โดยร้านขายหนังสือคินดิลในสหรัฐอเมริกา มีหนังสือกว่า 630,000 รายการ รวมถึงหนังสือออกใหม่และหนังสือขายดีที่สุด ของนิวยอร์กไทม์จำนวน 106 เรื่อง จากทั้งหมด 110 เรื่องโดยหนังสือกว่า 510,000 รายการมีราคา ไม่เกิน 9.99 ดอลลาร์ ยิ่งกว่านั้นบนเครื่องอ่านหนังสือคินดิล ผู้อ่านยังสามารถอ่านหนังสือฟรี

หนังสือที่ไม่มีลิขสิทธิ์ และหนังสือก่อนปี พ.ศ.2466 กว่า 1.8 ล้านรายการได้อีกด้วย นอกจากนี้
จ่ายเงินซื้อหนังสือ কিনเดิลเพียงครั้งเดียว สามารถอ่านได้ทุกที่บน কিনเดิลดีเอ็กซ์ ไอแพด(iPad) ไอ
พอดทัช(iPod) ไอโฟน(iPhone) แมค พิชี แบดเคิเบอร์รี่ รวมทั้งยังสามารถเชื่อมต่อกินเดิลกับ
โทรศัพท์ไร้สายระบบ 3 G ได้โดยไม่ต้องเสียค่าบริการรายเดือนหรือทำสัญญารายปี(มติชน. ฉบับ
วันที่ 23 กรกฎาคม 2553 หน้า 26)

จากการสื่อสารทางอินเทอร์เน็ตที่ช่วยลดต้นทุนการผลิตได้ และสามารถเผยแพร่บรรจุ
เนื้อหาได้อย่างกว้างขวาง ส่งผลทำให้วัฒนธรรมการอ่านหนังสือของผู้บริโภคเริ่มเปลี่ยนไป จาก
การอ่านหนังสือบนกระดาษจริงก็เปลี่ยนเป็นการอ่านหนังสือ e-book จากอุปกรณ์ไฮเทค เช่น คิน
เดิล จากค่ายเอมซอน หรือบน ไอแพด (iPad) ของค่ายแอปเปิล พร้อมๆกับที่ยอดขายหนังสืออี-บุ๊ก
เริ่มทำยอดขายแซงหน้าหนังสือปกแข็งแล้ว ดังปรากฏจากคำบอกเล่าของ มร.เจฟฟี่ เบซอส ผู้ก่อตั้ง
และเป็นซีโอโอของอะเมซอนคอตคอม กล่าวว่า “แม้หนังสือปกแข็งจะมียอดขายเพิ่มขึ้นอย่าง
ต่อเนื่อง แต่ตอนนี้อี-บุ๊กสำหรับอ่านบนคินเดิลก็ยังทำยอดขายแซงหน้าหนังสือปกแข็งธรรมดาอีก
ถือว่าน่าประหลาดใจมาก เนื่องจากเราขายหนังสือปกแข็งมานาน 15 ปีแต่เพิ่งขายหนังสือคินเดิล
เพียง 33 เดือนเท่านั้น...”และที่น่าสนใจอะเมซอนยังให้ข้อมูลต่ออีกว่ายอดขายหนังสือคินเดิลหรือ
อีบุ๊กเพิ่มขึ้นเป็น 3 เท่านับตั้งแต่ลดราคาคินเดิลลงจาก 259 ดอลลาร์ เหลือ 189 ดอลลาร์และ
นับตั้งแต่บัดนั้นอะเมซอนก็สามารถขายหนังสือในรูปอีบุ๊กได้มากกว่าในอัตราส่วน 180 เล่มต่อ
หนังสือปกแข็งทั่วไป 100 เล่ม (มติชน วันที่ 23 กรกฎาคม 2553 หน้า 26) ซึ่งวัฒนธรรมการอ่าน
ของผู้บริโภคที่เปลี่ยนไปเช่นนี้ จะพบเห็นมากขึ้นในประเทศที่พัฒนาแล้วที่กำลังมุ่งไปสู่การเป็น
สังคมไอทีอย่างเต็มรูปแบบ เช่น สหรัฐอเมริกา และจากการที่อีบุ๊กหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ได้รับ
ความนิยมเพิ่มขึ้นอย่างมากนี้ ทำให้พอล เลวินสัน ศาสตราจารย์ด้านการสื่อสารและสื่อมวลชน
ศึกษาแห่งมหาวิทยาลัยฟอร์ดแฮม ถึงกับระบุว่า อาจทำให้วัฒนธรรมทางสังคมที่เคยมีพฤติกรรม
ชอบการอ่านหนังสือคนเดียวอาจเปลี่ยนไป เนื่องจากผู้อ่านหนังสืออีบุ๊กบางรายอาจถูกชักจูงเข้าสู่
บทสนทนาทางออนไลน์ได้โดยง่าย และสำหรับหลายๆคนแล้วอีบุ๊กรีดเดอร์เป็นอุปกรณ์ที่
จำเป็นต้องมี และเป็นการลบภาพความเชื่อเก่าๆที่ว่าหนอนหนังสือเป็นคนไม่เข้าสังคม (เสกขภูมิ
วรรณปก. “อีบุ๊ก ช่วยลบภาพหนอนหนังสือไม่เข้าสังคม” ใน คอลัมน์ Think Tank มติชน.ฉบับ
วันที่ 28 สิงหาคม 2553 หน้า 32)

ขณะเดียวกันเทคโนโลยีสารสนเทศที่เกิดขึ้นในสังคมสมัยใหม่ก็ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง
ในด้านการศึกษาก็คือ ระบบการศึกษาไม่จำเป็นต้องพึ่งสถานศึกษาหรืออยู่ที่ห้องสมุดแต่เพียง
อย่างเดียว แต่การเรียนรู้สามารถเกิดขึ้นได้ด้วยตนเองอย่างไม่มีขีดจำกัด หรือดังที่มีวลีกล่าวกันว่า
‘ความรู้อยู่ที่ปลายนิ้วสัมผัส’ อย่างไรก็ตามแม้ว่า ระบบเทคโนโลยีสารสนเทศดังกล่าวจะทำให้เกิด
ความเสมอภาคในการเรียนรู้หรือเข้าถึงแหล่งข้อมูลมากขึ้น แต่ก็จำกัดวงเฉพาะกับผู้มีฐานะทาง
เศรษฐกิจดีหรือมีกำลังซื้อเท่านั้น ขณะที่ในโลกแห่งความเป็นจริงแล้ว ยังมีช่องว่างความเหลื่อมล้ำ

ในทางเศรษฐกิจอยู่ระหว่างประเทศที่พัฒนาแล้วกับประเทศกำลังพัฒนาหรือด้อยพัฒนาที่ยากจน และช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจน ฉะนั้นโอกาสในการศึกษาผ่านเทคโนโลยีสารสนเทศและการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารอื่นๆจึงยังแตกต่างกันอยู่โดยเฉพาะในประเทศโลกที่สาม

สำหรับในด้านการทำงาน เครือข่ายอินเทอร์เน็ตได้เอื้อให้เกิดการใช้พื้นที่อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น เราสามารถปรับปรุงเปลี่ยนแปลงพื้นที่บริเวณบ้านให้กลายเป็นสถานที่ทำงานได้ ดังปัจจุบันเราจะเห็นการเกิดขึ้นของ Home Office มากมายทั้งที่กรุงเทพฯและตามหัวเมืองใหญ่ เช่น พัทยา ภูเก็ต เชียงใหม่ ซึ่งที่ดินมีราคาสูง ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นส่งผลให้ระบบความสัมพันธ์ในครอบครัวมีความใกล้ชิดกันมากขึ้น รวมถึงคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นด้วย ไม่ต้องเผชิญกับปัญหาจราจรติด

และจากการเติบโตของระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ ที่มีผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ตอย่างกว้างขวางได้ก่อให้เกิดช่องทางการสื่อสารแนวใหม่ขึ้น เช่น Web log หรือ Blog (ก่อตั้งปี 2541) Wikipedia (2544) Face Book(2547) You Tube(2548)และ Twitter(2549) หรือที่เรียกกันว่า “Social Media” ซึ่งสื่อใหม่เหล่านี้ มีกระบวนการทำงานที่แตกต่างจากสื่อดั้งเดิมเช่น โทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ ที่ส่วนใหญ่เจ้าของสื่อเป็นกลุ่มนายทุนธุรกิจขนาดใหญ่ ดังนั้นการกำหนดทิศทางของข้อมูลข่าวสารจึงไม่อาจเป็นอิสระจากกลุ่มทุนหรือผู้ถือหุ้นได้ ขณะที่สื่อใหม่หรือ Social Media เกิดจากปัจเจกชน กลุ่มคน องค์กร หรือธุรกิจไม่จำกัดขนาดสร้างเนื้อหาขึ้นมาเพื่อสื่อสารระหว่างกัน หรือกับกลุ่มของตนเอง รวมไปถึงสื่อสารกับสาธารณชน(วิรัตน์ แสงทองคำ, “ทศวรรษแห่งความผันแปร” ใน **มติชนสุดสัปดาห์** ฉบับประจำวันวันที่ 18-24 กันยายน 2552 หน้า 31-32)

การสื่อสารผ่านอินเทอร์เน็ตของสื่อใหม่ ที่มีหลายช่องทางทั้งในรูปของ เฟซบุ๊ก ทวิตเตอร์ ไดอารีออนไลน์ หรือคลิป์วิดีโอ ซึ่งสามารถส่งข้อมูลข่าวสารต่างๆส่งตรงไปถึงมือผู้บริโภคหรือกลุ่มเป้าหมายได้นับล้านคนในเวลาเดียวกัน ทำให้สื่อใหม่ได้รับความนิยมอย่างมาก เกิดเป็นเครือข่ายทางสังคมขึ้น โดยเฉพาะ ‘เฟซบุ๊ก’ เว็บไซต์เครือข่ายสังคม ซึ่งก่อตั้งโดยนายมาร์ค ซัคเคอร์เบิร์ก นักศึกษาจากมหาวิทยาลัยฮาร์เวิร์ด เปิดให้บริการเมื่อวันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2547 ปัจจุบันกลายเป็นเครือข่ายสังคมออนไลน์ที่โด่งดังได้รับความนิยมไปทั่วสหรัฐอเมริกาและขยายไปทั่วโลก มีจำนวนผู้ใช้เฟซบุ๊กถึง 500 ล้านคนแล้วเมื่อวันที่ 21 กรกฎาคมที่ผ่านมา แม้ว่าจะถูกวิพากษ์วิจารณ์ถึงความปลอดภัยของข้อมูลส่วนตัว แต่คนยังคงใช้เฟซบุ๊กเพื่อติดต่อกับเพื่อนฝูงและคนรอบข้าง และจากการสำรวจพบว่าชาวอเมริกันกำลังไล่การเล่นเฟซบุ๊กอย่างมาก โดยเฉพาะผู้หญิงส่วนใหญ่จะต้องคอยเปิดหน้าเฟซบุ๊กของตัวเองก่อนที่จะปฏิบัติภารกิจส่วนตัวทั้งหลาย เช่น ก่อนอาบน้ำในตอนเช้า(อ้างจาก **มติชน**, ฉบับวันที่ 24 กรกฎาคม 2553 หน้า 32 และ **มติชน**, ในคอลัมน์ Active Opinion ฉบับวันที่ 15 กรกฎาคม 2553 หน้า 26)

ส่วนสื่อใหม่อย่างทวิตเตอร์ ที่ก่อตั้งโดยบริษัท Obvious Corp เมื่อเดือนมีนาคม ปี 2549 ที่ซานฟรานซิสโก สหรัฐอเมริกา โดยเป็นบริการเครือข่ายสังคมออนไลน์กลุ่มไมโครบล็อก ที่ให้ส่ง

ข้อความยาวไม่เกิน 140 ตัวอักษร ว่าตัวเองกำลังทำอะไรอยู่ ก็ได้รับความนิยมโด่งดังไม่แพ้กัน โดยเฉพาะในช่วงฤดูการแข่งขันฟุตบอลโลกปี 2010 ทวิตเตอร์ ถึงกับต้องออกแถลงการณ์ก่อนจบเกมมหกรรมเวิลด์คัพ 2010 หลังจากเกิดเหตุการณ์ระบบล่ม เนื่องจากการใช้งานเครือข่ายภายในที่หนาแน่นเกินไป โดยแถลงว่า อัตราการทวิต หรือส่งข้อความคิดเป็นต่อวินาที ได้ทำลายสถิติใหม่ขึ้นแล้ว นับแต่สถิติสูงสุดที่เกิดขึ้น 3,085 ทวิตต่อวินาทีจากเกมการแข่งขันฟุตบอลนัดชิงชนะเลิศระหว่างทีมลอสแอนเจลิสเลคเกอร์ กับบอสตันเซลติก ในศึก US National Basketball Association แต่ในฟุตบอลโลกปี 2010 ในรอบญี่ปุ่น เอาชนะเดนมาร์กไป 3-1 มีการส่งข้อความแมตช์นั้นมากถึง 196,980 ข้อความต่อนาที จบเกมมากกว่า 10 ล้านทวิตใน 1 ชั่วโมง (อ้างอิงใน waisang@matichon.co.th “คุยบอลสนั่นทวิตเตอร์”ในมติชน. วันที่ 15 กรกฎาคม 2553 หน้า 26)

ขณะเดียวกันการใช้เครือข่ายสังคมบนโลกไซเบอร์ภายในองค์กรหรือในที่ทำงานก็พบว่ามีจำนวนเพิ่มมากขึ้น ดังผลจากการสำรวจของบริษัทเทรนดี้ไมโครประจำปี 2553 ในสหรัฐอเมริกา อังกฤษ เยอรมันและญี่ปุ่น พบว่ามีการใช้เครือข่ายสังคมทั่วโลกในที่ทำงานเพิ่มขึ้นจาก 19% ในปี 2551 เป็น 24% ในปี 2553 โดยในอังกฤษเพิ่มขึ้น 6% แต่ญี่ปุ่นไม่มีความแตกต่างกันมากนักระหว่างผู้ใช้จากธุรกิจขนาดเล็กและจากองค์กรขนาดใหญ่ ส่วนสหรัฐเพิ่มขึ้น 10% และในเยอรมันเพิ่มขึ้น 14% (มติชน. วันที่ 24 กรกฎาคม 2553 หน้า 20)

อย่างไรก็ตาม จากการที่มีผู้ใช้เครือข่ายสังคมในที่ทำงานเพิ่มมากขึ้น ก็อาจส่งผลกระทบสร้างความเสียหายให้แก่ธุรกิจขององค์กรนั้นๆ ได้เช่นเดียวกัน ดังจากการสำรวจของบริษัทเทรนดี้ไมโคร พบว่าองค์กรอาจได้รับความเสี่ยงจากอาชญากรบนโลกไซเบอร์ได้ โดยการขโมยข้อมูลส่วนตัวหรือข้อมูลทางธุรกิจ ทำให้องค์กรได้รับความเสียหาย (มติชน. วันที่ 24 กรกฎาคม 2553 หน้า 20) และยังมีผลสำรวจของเว็บไซต์สมัครงานมายจ๊อบกรุป (MyjobGroup.co.uk) พบว่าคนงานชาวอังกฤษมากกว่าครึ่งยอมรับว่าเข้าเว็บไซต์เครือข่ายสังคมในเวลางาน จำนวนมากใช้เวลาไม่น้อยไปกว่าการโพสต์ข้อความ รูปภาพ วิดีโอและอัปเดตหน้าโปรไฟล์ของตนเอง และมี 6% ใช้เวลาในที่ทำงานไปกับเว็บมากกว่า 1 ชั่วโมงต่อวัน คิดเป็น 1 ใน 8 ของเวลาทำงานในแต่ละวัน เว็บไซต์มายจ๊อบกรุปถึงกับระบุว่า “...หากแนวโน้มยังคงดำเนินต่อไปจะส่งผลกระทบในด้านลบต่อผลิตภาพของหลายบริษัททั่วประเทศ เวลาทำงานที่สูญเสียไปกับเฟซบุ๊ก ทวิตเตอร์ และเว็บไซต์เครือข่ายสังคมอื่นๆ อาจจะสร้างความสูญเสียให้กับอังกฤษคิดเป็นมูลค่าสูงถึง 14,000 ล้านปอนด์ (ราว 725,000 ล้านบาท) (มติชน ฉบับวันที่ 8 สิงหาคม 2553 หน้า 32) นอกจากความเสียหายในแวดวงธุรกิจแล้ว ในสังคมโอที ประชาชนทั่วไปยังมีโอกาสเสี่ยงจากการถูกหลอกลวงของกลุ่มมิจฉาชีพด้วยเหมือนกัน ดังปรากฏรูปแบบกลโกงที่พบมากในขณะนี้ และกำลังเป็นปัญหาในหลายประเทศ รวมถึงประเทศไทยด้วย คือการใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์พิเศษให้ปรากฏหมายเลขโทรศัพท์ของหน่วยงานต่างๆ ติดต่อไปยังโทรศัพท์เคลื่อนที่เพื่อทำให้เกิดความน่าเชื่อถือว่าเป็นเบอร์โทรศัพท์ หรือได้รับการติดต่อจากเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานนั้นๆ จริง โดยหลอกลวงว่ามีหนี้ต้องชำระต่อ

ธนาคาร หรืออ้างว่าถูกนำบัตรเครดิตไปแอบใช้ ทำให้มียอดค้างชำระเป็นเงินที่สูง หากไม่รีบชำระหนี้จะถูกดำเนินคดีทางกฎหมายทันที จากนั้นจะพูดล่อลวงให้ได้มาซึ่งชื่อนามสกุล ข้อมูลส่วนตัว และหมายเลขบัตรประชาชน และลวงให้ผู้เสียหายไปทำธุรกรรมเพื่อชำระหนี้ทางเอทีเอ็มซึ่งเท่ากับเป็นการโอนเงินผ่านเข้าบัญชีของกลุ่มมิจฉาชีพนั่นเอง (มติชน. ฉบับวันที่ 2 สิงหาคม 2553 หน้า 26)

ในยุคโลกาภิวัตน์ที่ผู้คนนิยมใช้เว็บไซต์เครือข่ายทางสังคมออนไลน์จำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ ทำให้เกิดพื้นที่เสมือนจริงบนโลกไซเบอร์ และนำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ระหว่างกลุ่มในระนาบใหม่ คือก่อให้เกิดการรวมกลุ่มกันของคนในสังคมที่มีทัศนคติ ความคิดเหมือนกัน ทั้งในเรื่องการเมือง สิ่งแวดล้อม กีฬา สุขภาพ ฯลฯ ในกลุ่มผู้ใช้เครือข่ายสังคมเดียวกัน อาทิ การรวมกลุ่มกันของผู้ใช้เฟซบุ๊กที่มีการนัดหมายทำกิจกรรมบางอย่างร่วมกัน เป็นต้น ส่งผลให้ “สื่อใหม่” หรือเครือข่ายทางสังคม ที่สามารถสื่อสารถึงกลุ่มเป้าหมายได้โดยตรงและใช้เงินลงทุนต่ำ กำลังกลายเป็นผู้ทรงอิทธิพลรายใหม่ หรือเป็น “สื่อทางเลือก” แทนที่สื่อดั้งเดิม เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ซึ่งนับวันเริ่มถูกท้าทายและลดความสำคัญลง

อย่างไรก็ตาม แม้ “สื่อใหม่” จะมีข้อดีในแง่ของการมีส่วนร่วมต่อกันระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร ขณะที่ข่าวสารที่ได้รับมีความรวดเร็วฉับไว ค่าใช้จ่ายค่อนข้างต่ำ แต่ก็มีข้อเสียในเรื่องของเนื้อหาข้อมูลข่าวสารที่สื่อออกมาอาจขาดการควบคุม เนื่องจากการสื่อสารบนโลกไซเบอร์ที่มีลักษณะเปิดกว้าง เนื้อหาข้อมูลข่าวสารที่สื่อออกมาก็อาจสับสนปนเปกันระหว่างข้อมูลที่แท้จริงกับข้อมูลจริง หรือนำเสนอเฉพาะข้อมูลบางส่วนไม่เสนอข้อมูลความจริงหมด ทำให้บุคคลประชาชนทั่วไปที่บริโภคสื่ออาจแยกแยะข้อมูลได้ยากระหว่างความจริงกับความเท็จ และยังในสังคมที่มีความขัดแย้งทางการเมืองมีความแตกแยกสูงดังเช่นประเทศไทยที่มีการแบ่งข้างแยกสักระหว่างเหลือง/แดง ในปัจจุบัน ก็อาจทำให้ชุมชนออนไลน์บางกลุ่มที่มีวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายทางการเมืองใช้ประโยชน์จากโลกอินเทอร์เน็ต แสดงจุดยืนทางการเมืองของตน และนำไปสู่การก่อกำเนิดของ “ขบวนการล่าแม่มด” บนโลกออนไลน์

จากบทความของสาวตรี สุขศรี อาจารย์ประจำคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เรื่อง “จะอย่างไรกับลัทธิล่าแม่มดใหม่ ใน ค.ศ.2010” ได้ให้ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ของขบวนการล่าแม่มดว่า เกิดขึ้นในยุโรปในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 13 ต่อเนื่องไปถึงคริสต์ศตวรรษที่ 17 “ลัทธิล่าแม่มด” คือกระบวนกล่าและประหัตประหารบุคคลที่ถูกเชื่อว่าเป็น ‘แม่มด’ มีการทารุณกรรมแม่มดขนาดใหญ่ ผ่านการยึดเย็บข้อหาร้ายแรงโดยไม่มีหลักฐานหรือเหตุผลรองรับ มุ่งใส่ความประจานหยามเหยียด และเป็นเครื่องมือเพื่อใช้กำจัดคนที่มีความเห็นต่างจากผู้มีอำนาจ และจากการศึกษาในกรณีสังคมไทยปัจจุบัน ลัทธิล่าแม่มดได้เกิดขึ้นอีกครั้งในสังคมเสมือนจริงบนโลกไซเบอร์ โดยมีศูนย์กลางอยู่ในกลุ่มเว็บไซต์เฟซบุ๊กที่ชื่อว่า “Social Sanction : ยุทธการลงทัณฑ์ทางสังคม” ซึ่งการรวมตัวของชุมชนกลุ่มนี้ มีแนวความคิดต่อต้านกลุ่มคนเสื้อแดง โดยกล่าวหาว่าเป็น

พวกไม่จงรักภักดี รวมถึงต่อต้านบุคคลที่มีทัศนคติในแนวทางที่เห็นด้วยกับการชุมนุมของคนเสื้อแดง แม้ว่าบุคคลผู้นั้นจะไม่ได้เป็นกลุ่มคนเสื้อแดงก็ตาม แต่อาจเห็นด้วยกับแนวทางบางอย่างของคนเสื้อแดง เช่น การเรียกร้องประชาธิปไตย การต่อต้านรัฐประหาร เป็นต้น

กระบวนการไล่ล่าแม่มดที่กำลังเกิดขึ้นในเฟซบุ๊ก ก็คือ การนำชื่อ-นามสกุลจริง ชื่อบิดามารดา เบอร์โทรศัพท์ ประวัติการศึกษาของผู้ที่โพสต์ข้อความสนับสนุนกลุ่มคนเสื้อแดง หรือนำข้อความที่มีแนวโน้มเนื้อหาค่อนข้างจะหมิ่นเหม่กับจารีตธรรมเนียมในสังคมไทยมาเปิดเผย จากนั้นสมาชิกในกลุ่มล่าแม่มด จะเข้าเว็บมารุมด่าบุคคลผู้นั้นด้วยถ้อยคำหยาบคาย หรือในเชิงดูถูกเหยียดหยามในลักษณะประจานผ่านหน้ากระดานของกลุ่มในเว็บไซด์เฟซบุ๊ก และที่เลวร้ายยิ่งกว่านั้น ขบวนการไล่ล่าแม่มดยังไม่จำกัดขอบเขตเฉพาะบนโลกเสมือนจริงในสังคมไซเบอร์เท่านั้น แต่ยังเล็ดลอดออกไปยังโลกแห่งความจริงภายนอกด้วย เช่น มีการโทรศัพท์ข่มขู่เอาชีวิตและทำร้ายร่างกาย จนถึงการใช้โทรศัพท์ไปที่ทำงานของบุคคลที่กำลังไล่ล่า เพื่อให้ไล่บุคคลนั้นออกจากงาน (อ้างใน ‘ลัทธิล่าแม่มด’ ใน ‘เฟซบุ๊ก’ ปัญหาได้ ‘ยอดภูเขาน้ำแข็ง’ ของสังคมไทยยุค ‘ไซเบอร์’ ใน **มติชนสุดสัปดาห์**, ฉบับประจำวัน ที่ 7-13 พฤษภาคม พ.ศ.2553 ปีที่ 30 หน้า 13) และก็มีตัวอย่างในกรณีนี้เกิดขึ้นจริงๆแล้วในสังคมไทย นอกจากนั้นยังกรณีของมาร์ค วิ 11 ต้องหมดสิทธิ์จากการเป็นนักล่าฝัน ในรายการเรียลลิตี้โชว์ “ทรู อะคาเดมี่ แฟนเทเชีย” เพียงเพราะเขาได้แสดงความคิดเห็นต่าง และวิพากษ์วิจารณ์นายกรัฐมนตรี(อ้างใน ‘อภิสิทธิ์’ เจง- เจง เรียลลิตี้ ‘ไล่ล่าแม่มด’ จาก ‘มินท์’ AF 3 ถึง ‘มาร์ค’ AF 7 ใน **มติชนสุดสัปดาห์**, ฉบับประจำวัน ที่ 9-15 กรกฎาคม 2553 ปีที่ 30 หน้า 12)

เชิงอรรถ

หน่วยที่ 2 เชียงใหม่ในยุคโลกาภิวัตน์

บทที่ 2 รูปแบบและมิติของโลกาภิวัตน์

1. ยุคศรี อารียะ. โลกาภิวัตน์ 2000. กรุงเทพฯ: บริษัทพิมพ์ดีจำกัด, 2537
2. ผาสุก พงษ์ไพจิตร. วิกฤตโลก วิกฤตไทย อะไรคือทางรอด. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อมรินทร์, 2544
3. หนังสือพิมพ์มติชน. ฉบับวันที่ 29 กรกฎาคม พ.ศ. 2553 หน้า 13
4. หนังสือพิมพ์มติชน. ฉบับอังคารที่ 13 กรกฎาคม พ.ศ. 2553 หน้า 17
5. หนังสือพิมพ์มติชน. ฉบับวันที่ 15 กรกฎาคม พ.ศ. 2553 หน้า 18
6. หนังสือพิมพ์มติชน. ฉบับวันที่ 21 กรกฎาคม พ.ศ. 2553 หน้า 19
7. หนังสือพิมพ์มติชน. ฉบับวันที่ 23 กรกฎาคม พ.ศ. 2553 หน้า 13
8. สุกัญญา หาญตระกูล. “ฟื้นฟูภาษาเขมรที่สุรินทร์” คอลัมน์ เล่าเรื่องจากโรงเรียน. เนชั่นสุดสัปดาห์ ปีที่ 17 ฉบับที่ 846 วันที่ 15 สิงหาคม 2551, หน้า 71
9. หนังสือพิมพ์มติชน. ฉบับวันที่ 3 สิงหาคม พ.ศ. 2553 หน้า 9
10. หนังสือพิมพ์มติชน. ฉบับวันที่ 4 สิงหาคม พ.ศ. 2553 หน้า 13
11. หนังสือพิมพ์มติชน. ฉบับวันที่ 21 สิงหาคม พ.ศ. 2553 หน้า 9
12. มนติพิพย์ ธารนะสุข. “ผลพวงแต่งงานข้ามชาติ” คอลัมน์ไฮโลด์โลก ใน หนังสือพิมพ์มติชน. ฉบับวันที่ 15 พฤษภาคม พ.ศ. 2553 หน้า 32
13. โกวิท วงศ์สุรวัฒน์. “ไทยต่างดาว ท้าวต่างแดน” ใน หนังสือพิมพ์มติชน. ฉบับวันที่ 21 กรกฎาคม พ.ศ. 2553 หน้า 6
14. หนังสือพิมพ์มติชน. ฉบับวันที่ 18 สิงหาคม พ.ศ. 2553 หน้า 26
15. ไพรัตน์ พงศ์พานิชย์. “จากดีพ โธรท ถึงวิกิ ลีส์ ความจริงของยุคสมัย” ใน หนังสือพิมพ์มติชน. ฉบับวันที่ 31 กรกฎาคม พ.ศ. 2553 หน้า 18
16. อานันท์ กาญจนพันธุ์. “โลกาภิวัตน์ กับวัฒนธรรมไทย” ใน วิกฤตโลก วิกฤตไทย อะไรคือทางรอด. บทสนทนากับวิทยาลัยเที่ยงคืน ชัชวาล ปัญปิ่น สมเกียรติ ตั้งนโม บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อมรินทร์, 2544 หน้า 4-7
17. กรรณิการ์ นิมสร้อย. “Thai@ Trafalgal Square 2010” หนังสือพิมพ์มติชน. ฉบับวันที่ 3 สิงหาคม พ.ศ. 2553 หน้า 21
18. พัฒนา กิตติอาษา. คนพันธุ์ป๊อป: ตัวตนคนไทยในวัฒนธรรมสมัยนิยม. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), 2546 หน้า 32-56

- 19.ศรินธร รัตนเจริญขจร. “ร้านกาแฟ: ความหมายในวัฒนธรรมไทย ยุคบริโภคนิยม”
เอกสารประกอบการประชุมวันที่ 27-29 มีนาคม 2545 ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร หน้า
1-21
- 20.เพ็ญศรี เฝ้าเหลืองทอง. “กาแฟดอยช้าง กับแฟร์เทรด” ใน มติชนสุดสัปดาห์. ประจำ
วันที่ 30 เมษายน- พฤษภาคม 2553 หน้า 55
- 21.ศิริพงษ์ วิทยวิโรจน์. “ผลวิจัยคนใช้ไอแพดคือชนชั้นนำที่เห็นแก่ตัว” หนังสือพิมพ์มติ
ชน ฉบับ วันที่...
- 22.หนังสือพิมพ์มติชน. ฉบับวันที่ 7 สิงหาคม พ.ศ.2553 หน้า 8
23. หนังสือพิมพ์มติชน. ฉบับวันที่ 30 กรกฎาคม พ.ศ.2553 หน้า 18
- 24.ไชยันต์ รัชชกุล. “สังคมเทคโนโลยีสารสนเทศ(สังคมไอที)” เอกสารประกอบคำ
บรรยายวิชา มนุษย์กับโลกสมัยใหม่ ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, หน้า 2-3
- 25.หนังสือพิมพ์มติชน. ฉบับวันที่ 29 กรกฎาคม พ.ศ.2553 หน้า 18
26. หนังสือพิมพ์มติชน. ฉบับวันที่ 2 สิงหาคม พ.ศ.2553 หน้า 26
- 27.หนังสือพิมพ์มติชน. ฉบับวันที่ 23 กรกฎาคม พ.ศ.2553 หน้า 26
- 28.หนังสือพิมพ์มติชน.ฉบับวันที่ 23 กรกฎาคม พ.ศ.2553 หน้า 26
29. หนังสือพิมพ์มติชน. ฉบับวันที่ 23 กรกฎาคม พ.ศ.2553 หน้า 26
30. เสกขภูมิ วรรณปก. “อีบุ๊ก ช่วยลบภาพพจน์หนังสือไม่เข้าสังคม” ใน คอลัมน์ Think
Tank หนังสือพิมพ์มติชน. ฉบับวันที่ 28 สิงหาคม พ.ศ.2553 หน้า 32
31. มติชนสุดสัปดาห์. ฉบับประจำวันที่ 18-24 กันยายน 2552 หน้า 31-32
32. หนังสือพิมพ์มติชน. ฉบับวันที่ 24 กรกฎาคม พ.ศ.2553 หน้า 32 และ หนังสือพิมพ์มติ
ชนใน คอลัมน์ Active Opinion ฉบับวันที่ 15 กรกฎาคม พ.ศ.2553 หน้า 26
- 33.waisang @ matichon.co.th “คุยบอลสนั่นทวิตเตอร์” ใน หนังสือพิมพ์มติชน. ฉบับ
วันที่ 15 กรกฎาคม พ.ศ.2553 หน้า 26
- 34.หนังสือพิมพ์มติชน. ฉบับวันที่ 24 กรกฎาคม พ.ศ.2553 หน้า 20
- 35.หนังสือพิมพ์มติชน. ฉบับวันที่ 24 กรกฎาคม พ.ศ.2553 หน้า 20
36. หนังสือพิมพ์มติชน. ฉบับวันที่ 8 สิงหาคม พ.ศ.2553 หน้า 32
37. หนังสือพิมพ์มติชน. ฉบับวันที่ 2 สิงหาคม พ.ศ.2553 หน้า 26
38. ‘ลัทธิล่าแม่มด’ ใน ‘เฟซบุ๊ก’ ปัญหาได้ ‘ขอดูเขาน้ำแข็ง’ ของสังคมไทยยุค ‘ไซเบอร์’
ใน มติ ชนสุดสัปดาห์. ฉบับประจำวันที่ 7-13 พฤษภาคม 2553 ปีที่ 30 หน้า 13
- 39.มติชนสุดสัปดาห์. ฉบับประจำวันที่ 9-15 กรกฎาคม 2553 ปีที่ 30 หน้า 12

บทที่ 3 เชียงใหม่ในยุคโลกาภิวัตน์

เศรษฐกิจของเชียงใหม่ได้ก้าวเข้าสู่ระบบทุนนิยมเสรีในยุคสมัยของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี(ปี พ.ศ.2501-2506) โดยได้มีการพัฒนาประเทศตามแบบแผนของประเทศตะวันตก ตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญจากธนาคารโลกที่เข้ามาสำรวจเศรษฐกิจในประเทศไทยเมื่อปี พ.ศ.2500 เริ่มจากการจัดตั้งองค์กรใหม่หลายแห่ง โดยในปีพ.ศ.2502 มีการจัดตั้งสำนักงานประมาณ ตั้งคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน จัดตั้งสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ ในปีพ.ศ. 2505 ได้จัดตั้งองค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวหรือ อสท. และปีพ.ศ. 2506 ได้จัดตั้งกระทรวงพัฒนาการแห่งชาติขึ้น และพร้อมกันนั้นได้ให้สภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับแรกขึ้น(พ.ศ.2504-2509) (อ้างใน สมโชติ อ๋องสกุล.รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการวิจัยประวัติศาสตร์ชุมชนในเชียงใหม่ : การสร้างประวัติศาสตร์ท้องถิ่น สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย,2546 หน้า 92) ขณะเดียวกันก็ได้เปิดรับความช่วยเหลือด้านเงินทุนสนับสนุนจากประเทศสหรัฐอเมริกา เพื่อให้เจ้าหน้าที่พนักงานของธนาคารชาติ และข้าราชการกระทรวงการคลังไปศึกษาฝึกอบรม รวมทั้งมีการให้ทุนการศึกษาแก่นักวิชาการไทยไปศึกษาที่ประเทศสหรัฐ แล้วกลับมาทำงานในประเทศ ตามกรอบทิศทางที่ถูกกำหนด และสอดคล้องกับนโยบายของธนาคารโลก กองทุนการเงินระหว่างประเทศและประเทศมหาอำนาจเช่นสหรัฐอเมริกา

กล่าวสำหรับเมืองเชียงใหม่เอง ในช่วงสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรีมีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญซึ่งส่งผลต่อการเติบโตของเมืองหลายประการ คือ รัฐบาลมีมติให้จัดตั้งมหาวิทยาลัยในส่วนภูมิภาคขึ้น 3 แห่ง คือ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ในภาคเหนือ มหาวิทยาลัยขอนแก่นในภาคอีสาน และมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ในภาคใต้ ในส่วนของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่รัฐบาลมีมติอนุมัติให้จัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 29 มีนาคม พ.ศ.2503 โดยคณะกรรมการตกลงเลือกพื้นที่ตำบลโดยสุเทพ จากนั้นจึงได้โอนโรงเรียนแพทยศาสตร์ที่เริ่มจัดตั้งขึ้นในสมัยจอมพลป. พิบูลสงคราม เมื่อ พ.ศ.2499 เข้ารวมกับมหาวิทยาลัยเชียงใหม่เมื่อวันที่ 16 มีนาคม พ.ศ.2508 มหาวิทยาลัยเชียงใหม่เริ่มเปิดสอนอย่างไม่เป็นทางการเมื่อวันที่ 18 มิถุนายน พ.ศ.2507 นับเป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรกในส่วนภูมิภาค โดยมีพันเอกพระยาศรีวิศาลาจา อธิการบดีเป็นประธานในพิธีเปิดเรียนภาคแรก ต่อมาเมื่อวันที่ 24 มกราคม พ.ศ.2508 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชและสมเด็จพระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินเป็นประธานในพิธีเปิดอย่างเป็นทางการ นักศึกษารุ่นแรกของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่มีจำนวนทั้งสิ้น 291 คน เป็นนักศึกษาชาย 146 คน นักศึกษาหญิง 75 คน(สมโชติ อ๋องสกุล. รายงานวิจัยประวัติศาสตร์ชุมชนใน

เชียงใหม่ : การสร้างประวัติศาสตร์ท้องถิ่น. หน้า 46,92-93 และ **วารสารลูกช้างสัมพันธ์** ปีที่ 10 ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน 2553) หน้า 5)

และนับตั้งแต่นั้นมาท้องถิ่นอย่างเชียงใหม่ได้ผูกโยงเข้ากับเศรษฐกิจโลก และประเทศมหาอำนาจทางเศรษฐกิจอย่างสหรัฐอเมริกา ดังเห็นได้จากการจัดตั้งโรงเรียนแพทยศาสตร์ซึ่งเริ่มดำเนินการตั้งแต่สมัยจอมพลป.พิบูลสงคราม รัฐบาลไทยได้รับความช่วยเหลือด้านเงินทุนและบุคลากรจากสหรัฐอเมริกาอย่างมากโดยผ่านองค์การบริหารวิเทศกิจของสหรัฐอเมริกา (หรือ USOM) ซึ่งทาง USOM สนับสนุนให้สร้างโรงเรียนแพทยศาสตร์ขึ้นที่เชียงใหม่เพราะเห็นว่ามีอากาศดีและดอกไม้สวย โดยให้ความช่วยเหลือในด้านต่างๆดังนี้ 1) ช่วยค่าก่อสร้างครึ่งหนึ่งในวงเงิน 65 ล้านบาท 2) จัดหาครูแพทย์จากอเมริกามาช่วยสอนจนกว่าฝ่ายไทยจะดำเนินการได้เอง 3) ให้ทุนแพทย์-พยาบาลไทยไปศึกษาที่สหรัฐอเมริกาปีละ 30-40 ทุน (สมโชติ อ๋องสกุล.เรื่องเดียวกัน, หน้า 90)

ขณะเดียวกันการปฏิบัติตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504-2509) ที่มุ่งเน้นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน การคมนาคม การสื่อสารและระบบสาธารณูปโภคต่างๆเช่น ถนน ไฟฟ้า โดยในยุคนี้ได้มีการก่อสร้างเขื่อนยันฮี (เขื่อนภูมิพล) ขึ้นบนฝิ่งแม่น้ำปิง ตั้งแต่จังหวัดตาก ไปจนถึงอำเภอฮอด จ.เชียงใหม่ เพื่อผลิตกระแสไฟฟ้าจากพลังน้ำตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญชาวตะวันตก เขื่อนยันฮีได้ดำเนินการก่อสร้างในปีพ.ศ.2500 ต่อมารัชกาลที่ 9 เสด็จพระราชดำเนินทรงประกอบพิธีวางศิลาฤกษ์ เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2504 และเปิดเขื่อนพร้อมโรงไฟฟ้าพลังน้ำ ตั้งแต่ 17 พฤษภาคม 2507 เป็นต้นมา (ดู **เขื่อนในประเทศไทย เล่ม 2**. กรุงเทพฯ: องค์การคำครุสภา, 2530 อ้างใน สมโชติ อ๋องสกุล.เรื่องเดียวกัน หน้า 91) ขณะที่ช่วงปลายแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 1 ได้เกิดโครงการก่อสร้างถนนซูเปอร์ไฮเวย์สายลำปาง-เชียงใหม่หรือทางหลวงหมายเลข 11 ขึ้นเพื่อสนับสนุนด้านการท่องเที่ยวและรองรับการประชุมของสมาคมส่งเสริมการท่องเที่ยวแปซิฟิกหรือ พาต้า(PATA) ที่จะจัดขึ้นในจังหวัดเชียงใหม่ในปี 2512 ซึ่งผลจากการดำเนินการตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 1 ดังกล่าวได้ส่งผลทำให้กลุ่มนักธุรกิจที่มีเงินทุนเริ่มมีการกว้านซื้อที่ดินบริเวณรอบๆมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และตามแนว 2 ฝั่งถนนที่จะก่อสร้างถนนสายซูเปอร์ไฮเวย์ลำปาง-เชียงใหม่ เช่น ด้านวัดเจ็ดยอด กับด้านวัดสันติธรรมและจัดสรรขายให้แก่คณาจารย์และข้าราชการรุ่นแรกของมหาวิทยาลัย รวมทั้งเตรียมการก่อสร้างโรงแรมริมน้ำขึ้นเพื่อรองรับการประชุมนานาชาติของพาต้า(PATA) (อ้างในสมโชติ อ๋องสกุล.เรื่องเดียวกัน, หน้า 46,95)

ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 2 (พ.ศ.2510-2514) และฉบับที่ 3 (พ.ศ.2515-2519) ถนนซูเปอร์ไฮเวย์สายลำปาง-เชียงใหม่ก็แล้วเสร็จ ส่งผลให้การคมนาคมจากกรุงเทพ-เชียงใหม่มีความสะดวกมากขึ้นทำให้ภาคการธุรกิจท่องเที่ยวในเมืองเชียงใหม่ได้รับความนิยมมากขึ้น ยิ่งหลังจากการประชุมของสมาคมส่งเสริมการท่องเที่ยวแปซิฟิก(PATA) ในปี 2512 ในที่ประชุมนอกจากเสนอให้มีการพัฒนาเมืองเชียงใหม่ให้เป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวในภาคเหนือแล้ว ยังได้เรียกร้องให้มี

การปรับปรุงสนามบินที่ญี่ปุ่นสร้างในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ให้เป็นสนามบินนานาชาติ ซึ่งต่อมาได้มีการอนุมัติงบประมาณจัดซื้อที่ดินเพิ่มเติมและดำเนินการก่อสร้างสนามบินนานาชาติ จังหวัดเชียงใหม่จนแล้วเสร็จ และทำพิธีเปิดสนามบินอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 3 เมษายน 2529 ในช่วงของแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 2 และ 3 นี้ การเติบโตของภาคธุรกิจการท่องเที่ยวมีการขยายตัวอย่างมาก อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการสร้างภาพให้เชียงใหม่กลายเป็นดินแดนในฝันสำหรับนักท่องเที่ยว ขณะเดียวกันความต้องการที่ดินในเขตตัวเมืองเชียงใหม่ก็มีมากขึ้นด้วย โดยเฉพาะในพื้นที่บริเวณใกล้เคียงกับที่จะก่อสร้างสนามบินเชียงใหม่ ดังนั้นในช่วงนี้จึงมีการขายที่ดินของชาว บ้านเงินนันทารม บ้านวัวลาย และบ้านศรีสุพรรณที่มีที่นาบริเวณบ้านปากกล้วยต้องขายที่นาให้แก่ทางการเพื่อก่อสร้างสนามบินจังหวัดเชียงใหม่ รวมทั้งขายที่ดินบริเวณใกล้เคียงที่ตั้งสนามบินให้แก่กลุ่มทุนธุรกิจ ดังเช่น คนในตระกูลแสงสว่าง เจ้าของที่ดินรายใหญ่แห่งหมู่บ้านนันทารมได้ขายที่นาแถวประตูหายยาให้แก่นางอุณห์ ชูติมา ซึ่งภายหลังได้ก่อสร้างเป็น “ศูนย์วัฒนธรรมเชียงใหม่” โดยบริการจัดเลี้ยงอาหารแบบขันโตกสำหรับนักท่องเที่ยว โดยเปิดให้บริการตั้งแต่ เดือนเมษายน 2514 เป็นต้นมา การเติบโตและขยายตัวของภาคการท่องเที่ยวในช่วงนี้ ดังจะเห็นได้จากจำนวนนักท่องเที่ยวที่มาเชียงใหม่มีเพิ่มมากขึ้น เช่น ในปี พ.ศ.2515 มีนักท่องเที่ยว 106,054 คน ในปีพ.ศ.2518 จำนวนนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นเป็น 201,996 คน ขณะเดียวกันก็เกิดตลาดไนท์บาร์บ่นถนนช้างคลานตั้งแต่ปี 2517 เป็นต้นมา ส่งผลให้อุตสาหกรรมการทำเครื่องเงินของบ้านนันทารม และเครื่องเงินบ้านวัวลาย และศรีสุพรรณได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก(สมโชค อ้องสกุล.เรื่องเดียวกัน, หน้า 201-203, 293-294)

ส่วนในช่วงของแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 4(พ.ศ.2520-2524) และฉบับที่ 5(พ.ศ.2525-2529) ประเทศไทยต้องเผชิญกับวิกฤตเศรษฐกิจอย่างหนักในช่วงรัฐบาลพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์(2520-2523) และได้ประกาศยกเลิกการผูกค่าเงินบาทกับเงินดอลลาร์เพียงสกุลเดียวมาเป็นระบบตะกร้าเงิน แต่ก็ไม่สามารถแก้ปัญหาเศรษฐกิจได้ในที่สุดต้องประกาศลาออกจากตำแหน่ง ต่อมาในสมัยพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ นายกรัฐมนตรีคนต่อมา ต้องนำประเทศไทยขอเข้ารับการช่วยเหลือจากกองทุนการเงินระหว่างประเทศ(IMF)เป็นครั้งแรก

การพัฒนาเศรษฐกิจในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 4 และ 5 ที่กำหนดให้เชียงใหม่เป็นเมืองหลักของภาคเหนือตอนบน ในยุคนี้ได้มีการกู้เงินจากองค์กรนานาชาติหลายองค์กร เช่น ธนาคารโลก โครงการพัฒนาของสหประชาชาติหรือ UNDP เพื่อพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านสาธารณูปโภคของเมืองเชียงใหม่ในฐานะเมืองหลักของภาคเหนือตอนบน เช่น การขยายพื้นที่เขตเทศบาลจาก 17.50 ตารางกิโลเมตรเป็น 40.216 ตารางกิโลเมตร เริ่มย้ายศูนย์ราชการจากในเวียงออกนอกเมืองไปตั้งที่ อ.แมริมโดยเริ่มตั้งแต่ปี 2527 การตัดถนนรัตนโกสินทร์ ถนนมหิดล ฯลฯ ขณะเดียวกันในปีพ.ศ. 2522 ก็ได้ยกฐานะองค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยเป็นการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย(หรือททท.) ซึ่งผลจากการพัฒนาเชียงใหม่ให้เป็นเมืองหลักของ

ภาคเหนือตอนบน ได้ทำให้เกิดการขยายตัวในด้านการค้าการลงทุนด้านการท่องเที่ยวและบริการอย่างมาก เช่น เกิดการขยายตัวของอุตสาหกรรมเครื่องเงิน เครื่องเงิน ไม้แกะสลัก การทำร่ม ไปย่านถนนเชียงใหม่-สันกำแพง ส่งผลทำให้แหล่งผลิตสินค้าหัตถกรรมดั้งเดิมในย่านถนนวัวลาย-นันทารามซบเซาลง (สมโชค อ้องสกุล. เรื่องเดิม, หน้า 203-206)

อย่างไรก็ตาม แม้เชียงใหม่จะมีพัฒนาการเติบโตของเมืองอย่างต่อเนื่อง แต่ยุคสมัยที่ถือเป็นจุดเริ่มต้นในการนำประเทศไทยก้าวเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ที่ผูกโยงเศรษฐกิจของประเทศเข้ากับเศรษฐกิจโลกก็อยู่ในยุคสมัยของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ(พ.ศ. 2531-2534) เป็นนายกรัฐมนตรี

โดยเฉพาะภายหลังการล่มสลายของสหภาพโซเวียต และการสลายตัวของพันธมิตรในยุโรปตะวันออกเมื่อปลายปีพ.ศ.2532 ทำให้โลกสิ้นสุดยุคสงครามเย็นอันเป็นความขัดแย้งระหว่างโลกเสรี กับคอมมิวนิสต์ ซึ่งที่มีสหรัฐอเมริกากับรัสเซียเป็นผู้นำ ทำให้ประเทศต่างๆที่เคยต่อสู้กันทางลัทธิอุดมการณ์ ก็หันมาสู่ความร่วมมือและแข่งขันกันทางเศรษฐกิจ เช่น สหภาพยุโรป(UN)ได้รวมตัวเป็นตลาดเดียวเมื่อต้นปีพ.ศ.2536 ขณะที่ประเทศสหรัฐอเมริกา แคนาดา และเม็กซิโก ก็ได้ร่วมกันจัดตั้งเขตการค้าเสรีอเมริกาเหนือ(หรือ NAFTA) ในปี 2536 เช่นกัน สำหรับประเทศในกลุ่มอาเซียนซึ่งรวมถึงไทยด้วย ในปีพ.ศ.2535 ก็ได้ร่วมกันตั้งเขตการค้าเสรีอาเซียนขึ้น (ASEAN FreeTrade Area หรือ AFTA) ต่อมาได้ขยายความร่วมมือทางเศรษฐกิจออกไปในกลุ่มประเทศเอเชีย-แปซิฟิก(APEC) (มล.พันธุ์สุรย์ ลดาวัลย์ ศิริพงษ์ ลดาวัลย์ ณ อยุธยา. “ผลกระทบของโครงการสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจต่อประเทศไทย” วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ปีที่ 12 ฉบับที่ 1(กรกฎาคม 2542- มีนาคม 2543) : หน้า 171-172)

จากนโยบายการพัฒนาประเทศของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ที่มีนโยบาย “เปลี่ยนสนามรบให้เป็นสนามการค้า” ทำให้ประเทศเปิดรับการลงทุนจากต่างประเทศมากขึ้นทั้งในตลาดหุ้นและอสังหาริมทรัพย์ ในยุคนี้อาณาเขตที่คึกคักขึ้นอย่างรวดเร็วในย่านสำคัญทั่วประเทศ ขณะเดียวกันก็มีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เช่น สนับสนุนให้มีการก่อสร้างสนามบินนานาชาติที่เชียงใหม่ ซึ่งเป็นการเพิ่มศักยภาพของเมืองหลักอย่างเชียงใหม่-เชียงใหม่ เพื่อประโยชน์ในการติดต่อค้าขายและท่องเที่ยวกับประเทศเพื่อนบ้าน เช่นลาว พม่า จีนตอนใต้ ถือเป็นการเปิดตลาดแหล่งการค้าใหม่ๆ และที่สำคัญ คือในยุคนี้อาจได้มีการเปิดให้สัมปทานโครงการสื่อสารโทรคมนาคมแก่บริษัทเอกชนเป็นครั้งแรก เริ่มจากการให้สัมปทานแก่บริษัทซีพีในกิจการโทรศัพท์พื้นฐานในเขตเมืองหลวง จัดสรรเครือข่ายระบบสื่อสาร ไร้สายและเคเบิลทีวีให้กับบริษัทในเครือกลุ่มชินคอร์ป และการจัดสรรเครือข่ายทีวีรายใหม่ให้กับกลุ่มธนาคารไทยพาณิชย์ ซึ่งถือเป็นการเปิดพรมแดนใหม่ในทางธุรกิจ(วิรัตน์ แสงทองคำ. “บทเรียน ชาติชาย ชุณหะวัณ” ใน มติชนสุดสัปดาห์ ฉบับวันที่ 23-29 เมษายน 2553 ปีที่ 30 หน้า 21 และมล.พันธุ์สุรย์ ลดาวัลย์. เรื่องเดียวกัน. หน้า 172)

อย่างไรก็ตามที่ส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงสังคมไทยครั้งใหญ่ และนำสังคมไทยก้าวไปสู่โลกโลกาภิวัตน์ที่ไร้พรมแดนเร็วขึ้น ก็คือกระทรวงคมนาคมในรัฐบาลพลเอกชาติชายได้ให้

สัมปทานเครือข่ายระบบสื่อสารอย่างครบวงจรมากขึ้นแก่บริษัทชิน แซทเทลไลท์ (อยู่ในเครือกลุ่มชิน คอร์ปอเรชั่น ก่อตั้งโดย พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร อดีตนายกรัฐมนตรี) โดยเฉพาะการให้สัมปทานธุรกิจดาวเทียมสื่อสาร เมื่อวันที่ 7 พฤศจิกายน พ.ศ.2534 (โดยเซ็นสัญญาในยุครัฐบาล รสช.) ซึ่งถือเป็นดาวเทียมสื่อสารดวงแรกของไทย และต่อมาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ พระราชทานนามดาวเทียมดวงนี้ว่า “ไทยคม” (THAICOM) โดยมาจากคำว่า Thai Communications หรือ ไทยคมนาคม เพื่อเป็นสัญลักษณ์เชื่อมโยงประเทศไทยกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ ในปีพ.ศ.2537 ไทยคมได้จดทะเบียนเข้าเป็นบริษัทในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย และแปรสภาพเป็นบริษัทมหาชนจำกัด และต่อมาในเดือนเมษายนปี 2551 ได้เปลี่ยนชื่อจาก ชิน แซทเทลไลท์ เป็น บริษัทไทยคม จำกัด (ปัจจุบันสัญญาสัมปทานของบริษัทไทยคมอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของกระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารหรือ ไอซีที มีระยะเวลาสัมปทาน 30 ปีตั้งแต่ปี 2534-2564)

บริษัทไทยคมจำกัด(มหาชน) ประกอบธุรกิจหลัก 4 สายธุรกิจ ได้แก่ธุรกิจดาวเทียมและบริการที่เกี่ยวข้อง ธุรกิจอินเทอร์เน็ต ธุรกิจโทรศัพท์ในต่างประเทศ และธุรกิจบริการจัดพิมพ์และเผยแพร่สมุดโทรศัพท์(หน้าเหลือง) และที่ผ่านมาได้จัดส่งและให้บริการดาวเทียมไทยคมไปแล้วทั้งหมด 5 ดวง ได้แก่ไทยคม 1(ปลดระวางปี 2551) ไทยคม 2(ใกล้ปลดระวางกลางปี 2553) ไทยคม 3 (ปลดระวางปี 2549) ไทยคม 4 และไทยคม 5(‘ไทยคม’ ในวังวนการเมือง รัฐพลิก กม.หาช่องยึดสัมปทาน. ใน **มติชนสุดสัปดาห์** ฉบับวันที่ 7-13 พฤษภาคม 2553 ปีที่ 30 หน้า 22)

นอกจากนั้นในยุคนี้อย่างเป็นจุดเริ่มต้นในการก้าวสู่ธุรกิจสังหาริมทรัพย์และธุรกิจไอทีของเจริญ สิริวัฒนภักดี ซึ่งนอกจากจะมีธุรกิจการค้าสุราผูกขาด และเป็นผู้ถือหุ้นใหญ่และบริหารธนาคารนครแล้ว ในปีพ.ศ.2530 เจริญ ได้เริ่มสะสมที่ดินจากสาทรสู่ย่านชานเมือง จากซอยเสนานิคม บางเขน ไปจนถึงที่ดินย่านถนนช้างคลานในจังหวัดเชียงใหม่ และต่อมาในราวปีพ.ศ. 2532 เจริญได้เข้าซื้อกิจการห้างพันธุ์ทิพย์พลาซ่าจากเจ้าของเดิมซึ่งอยู่กำลังประสบปัญหาเรื่องเงินทุน และต่อมาได้พัฒนาให้กลายเป็นศูนย์การค้าจำหน่ายสินค้าไอที อันมีเอกลักษณ์บุคลิกเฉพาะตัว และนับแต่นั้นมาศูนย์การค้าพันธุ์ทิพย์พลาซ่าก็กลายเป็นต้นแบบของศูนย์การค้าสินค้าไอทีในเมืองไทย และได้ขยายเครือข่ายออกไปในต่างจังหวัดโดยเฉพาะในหัวเมืองใหญ่ๆ รวมถึงเชียงใหม่ด้วยที่ปัจจุบันมีอยู่หลายสาขา(วิรัตน์ แสงทองคำ, “กลุ่มไทยเจริญ(3)สายสัมพันธ์ใหม่” ใน **มติชนสุดสัปดาห์**. ฉบับวันที่ 9-15 กรกฎาคม 2553 ปีที่ 30 หน้า 29-30) สำหรับในเชียงใหม่ เองนอกจากมีสินค้าไอทีจำหน่ายที่พันธุ์ทิพย์พลาซ่าแล้ว ยังมีแหล่งจำหน่ายสินค้าไอทีอีกหลายแห่ง เช่นที่คอมพิวเตอร์พลาซ่า คอมพิวเตอร์ซิตี้ และไอคอนสแควร์ที่เดิมเป็นที่ตั้งของห้างสรรพสินค้าตันตราภัณฑ์ ซึ่งเป็นศูนย์การค้าเก่าแก่ของเมืองเชียงใหม่ มีชื่อเสียงโด่งดังมากในช่วงทศวรรษ 2520 เป็นของตระกูลตันตราพันธ์ ต่อมาได้พัฒนาเป็นแหล่งจำหน่ายสินค้าไอที

สำหรับในกรณีของเชียงใหม่ ยุครัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ จึงนับเป็นยุคทองของนักธุรกิจ มีนักธุรกิจจำนวนมากทั้งในและนอกพื้นที่ เข้ามาลงทุนในเชียงใหม่ โดยลงทุนก่อสร้าง

อาคารสูง โรงแรม ศูนย์การค้า รีสอร์ท สวนเกษตร สนามกอล์ฟ บ้านจัดสรร โดยขยายมากในเขต
อำเภอเมืองและในพื้นที่อำเภอรอบนอก เช่น อ.แม่ริม อ.สันกำแพง อ.หางดง กล่าวได้ว่าในช่วง 4 ปี
นับจากปี 2530 อัตราการขยายตัวของภาคธุรกิจการค้าการลงทุน ในเชียงใหม่สูงมาก เช่น มี
โครงการอาคารสูงได้รับอนุมัติก่อสร้างแล้วประมาณ 60 โครงการ เป็นโครงการ โรงแรมขนาดใหญ่
32 โครงการ และเป็นโครงการบ้านจัดสรร 120 โครงการ ในส่วนภาคธุรกิจการท่องเที่ยวพบว่า ใน
ปีพ.ศ.2528 มีนักท่องเที่ยวมาเชียงใหม่ 1.2 ล้านคน แต่ปีพ.ศ.2533 จำนวนนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นเป็น
2.9 ล้านคน นอกจากนั้นในปีพ.ศ. 2533 เป็นต้นมาได้มีการขยายตัวของศูนย์การค้า และ
ห้างสรรพสินค้าขึ้น เช่น ศูนย์การค้ากาดสวนแก้วของ ร.ต.ท.สุชัย เก่งการค้า ศูนย์การค้าของกลุ่ม
เซ็นทรัล และกลุ่มตันตราภัณฑ์

ผลของการเติบโตและขยายตัวของเมืองเชียงใหม่ในยุคนี้ ได้ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลง
อย่างมากในเชียงใหม่ เช่น มีการเปลี่ยนแปลงกรรมสิทธิ์ในการถือครองที่ดิน โดยรัฐได้
ค่าธรรมเนียมจากการซื้อขายที่ดินในปีพ.ศ.2533 สูงถึง 1.04 พันล้านบาท ขณะที่ในปี 2530 ได้เพียง
160 ล้านบาท นอกจากนี้ยังมีการอพยพย้ายถิ่นจากคนที่มิภูมิลำเนาอยู่นอกเมืองเชียงใหม่ มีจำนวน
มากถึง 80% โดยเป็นการซื้อเพื่ออยู่อาศัยและเพื่อเก็งกำไร ผลที่ตามมาคือก่อให้เกิดปัญหาการจราจร
ติดขัด ปัญหามลพิษทางน้ำ อากาศ และเสียง ปัญหาขยะ ปัญหาอาคารสูงไม่เหมาะสม ปัญหาการใช้
ที่ดินผิดประเภท ปัญหาชุมชนแออัด รวมทั้งปัญหาสังคมอื่นๆ เช่น ปัญหาเด็กและเยาวชน ปัญหายา
เสพติด ปัญหาโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ (สม โขติ อ่องสกุล.เรื่องเดียวกัน, หน้า 207 และเอกสาร
ประกอบการประชุมทางวิชาการเรื่องปัญหาเมืองเชียงใหม่ ณ ห้องประชุมศูนย์ฝึกอบรมและพัฒนา
สำนักงานเกษตรภาคเหนือ จ.เชียงใหม่ วันที่ 11-13 ธันวาคม 2534 หน้า 118-120)

ภายหลังจากรัฐประหารของคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ(รสช.) สิ้นสุดยุค
รัฐบาลพลเอกชาติชาย และคณะ รสช.ได้แต่งตั้งนายอานันท์ ปันยารชุน เป็นนายกรัฐมนตรี(มีนาคม
2534-มีนาคม 2535)รัฐบาลไทยได้นำประเทศไปผูกโยงกับเศรษฐกิจโลกมากขึ้นโดยการเปิดเสรี
ให้แก่กลุ่มทุนธุรกิจ ต่อมาในสมัยรัฐบาลนายชวน หลีกภัยเป็นนายกรัฐมนตรีสมัยแรก(ปี 2536-
2538) ก็ได้สานต่อนโยบายเปิดเสรีทางการเงิน(BIBF) เปิดโอกาสให้ภาคธุรกิจเอกชนสามารถกู้เงิน
จากต่างประเทศได้โดยได้รับอัตราดอกเบี้ยที่ต่ำกว่าในประเทศในอัตราร้อยละ 6-7 ผลที่ตามมาคือ
ภาคเอกชนไทยได้ก่อหนี้ในต่างประเทศจำนวนมากถึง 95,000 ล้านบาทในพ.ศ.2540 จน
นำไปสู่วิกฤตต้มยำกุ้งในประเทศในเวลาต่อมา

ในยุคนี้ในช่วงต้นของแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 7 ในปีพ.ศ.2535 สำนักงานพัฒนาการ
เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้จัดทำยุทธศาสตร์พัฒนาภาคเหนือสู่ความร่วมมือเศรษฐกิจ 5 เชียง
ได้แก่ เชียงราย เชียงใหม่(ไทย) เชียงตุง(พม่า) เชียงรุ่ง(สิบสองปันนา จีนตอนใต้) และเชียงทอง
(หลวงพระบางหรือลาว) เพื่อให้ภาคเหนือตอนบนเป็นฐานการผลิตและเป็นประตูการค้าการ
ท่องเที่ยว และต่อมาภาคเอกชนในพื้นที่ได้ร่วมกันผลักดันให้เกิดโครงการสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจขึ้นใน

ปี 2536 โดยเชื่อมโยงประเทศที่มีพรมแดนติดต่อกันระหว่างไทย พม่า ลาว และจีนตอนใต้ รวมทั้งเกิดความร่วมมือในอนุภาคลุ่มน้ำโขง โดยเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มประเทศที่มีแม่น้ำโขงไหลผ่านได้แก่ จีน ลาว พม่า ไทย กัมพูชา และเวียดนาม ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ในด้านการค้าการลงทุน และแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างกัน อย่างไรก็ตามหลังเกิดวิกฤตเศรษฐกิจในประเทศในปี 2540 ก็ทำให้โครงการดังกล่าวได้รับผลกระทบตามไปด้วย เป็นผลทำให้โครงการหยุดชะงักกัน ไม่มีความคืบหน้าเท่าที่ควร(สมโชติ อ๋องสกุล.เรื่องเดียวกัน,หน้า 208,219-220 และมล.พันธุ์สุริย ฤดาวัลย์.เรื่องเดียวกัน,หน้า 43)

ขณะเดียวกันก็ได้ผลักดันให้เกิดโครงการ “เมืองแฝดเชียงใหม่-ลำพูน” ขึ้น ก่อรูปกับเชียงใหม่ได้ถูกเลือกให้เป็นพื้นที่เตรียมบริหารจัดการแข่งขันกีฬาซีเกมส์ครั้งที่ 18 ซึ่งจะขึ้นระหว่างวันที่ 9-17 ธันวาคม พ.ศ.2538 นำไปสู่การปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานจำนวนมากเพื่อรองรับการจัดงานกีฬาซีเกมส์ อาทิ อนุมัติประมาณในการก่อสร้างสนามกีฬา 700 ปี การขยายถนนสุเทพ ขยายถนนชูปเปอร์ไฮเวย์หน้าวัดเจ็ดยอด การก่อสร้างสะพานลอยต่างระดับบริเวณสี่แยกสนามบิน โครงการก่อสร้างโครงข่ายถนนในจังหวัดเชียงใหม่ ฯลฯ อย่างไรก็ตามการดำเนินงานในหลายโครงการก็ได้รับการต่อต้านจากองค์กรภาคประชาชน เช่น การตัดต้นไม้ริมถนนสุเทพ ซึ่งเป็นต้นไม้เก่าแก่หายากและอยู่คู่กับประวัติศาสตร์ของเมืองเชียงใหม่ เช่นเดียวกับการขยายถนนหน้าวัดเจ็ดยอด ขณะที่การก่อสร้างสะพานลอยบริเวณแยกสนามบินในสมัยชวน 2 (2540-2544)ที่บดบังพระธาตุคอสุเทพซึ่งคนเชียงใหม่ให้ความเคารพนับถือ และถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ คู่บ้านคู่เมืองก็ได้รับการคัดค้านจากภาคประชาชนในปี 2543 อย่างไรก็ตามอาจกล่าวได้ว่าโครงการพัฒนาเมืองแฝดเชียงใหม่-ลำพูนและโครงการขยายถนนเป็นโครงข่ายเพื่อเตรียมจัดงานแข่งขันกีฬาซีเกมส์ครั้งที่ 18 ก็เป็นผลทำให้ราคาที่ดินในเชียงใหม่ขยับตัวสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว(ดู สมโชติ อ๋องสกุล.เรื่องเดียวกัน,หน้า 207-214,219-220)

ต่อมาประเทศไทยต้องเผชิญปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจในช่วงรัฐบาลนายบรรหาร ศิลปอาชา (ปีพ.ศ.2538-2539) และสมัยพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ(ปี 2539-2540) จนในที่สุดต้องกู้เงินจากกองทุนการเงินระหว่างประเทศหรือ IMF ในปีพ.ศ. 2540 จนถึงสมัยนายชวน หลีกภัยเป็นนายกฯสมัยที่ 2 (2540-2544) วิกฤต “ต้มยำกุ้ง”ที่เกิดขึ้นในครั้งนั้นได้ส่งผลทำให้นักธุรกิจไทยต้องล้มละลาย ปิดกิจการและเป็นหนี้สินจำนวนมาก ดังเช่น นักธุรกิจบางคนต้องเปลี่ยนอาชีพไปขายแซนด์วิช หรือผู้บริหารบริษัทไฟแนนซ์บางรายต้องไปขับรถแท็กซี่ อย่างไรก็ตามภายใต้ระบบตลาดเสรีในยุค IMF นี้ ก็เป็นโอกาสให้นักลงทุนจากต่างชาติเข้ามา Shopping ซื้อสินทรัพย์ราคาถูกภายในประเทศครั้งใหญ่ ในช่วงนี้สถาบันการเงินธนาคารพาณิชย์ไทยหลายแห่งต้องตกเป็นของนักลงทุนต่างชาติหรือเกิดการควบรวมกิจการกัน สภาวะที่ยากลำบากทางเศรษฐกิจในยุคนั้น สะท้อนให้เห็นได้จากคำให้สัมภาษณ์ของเจ้าสัวชาติรี โสภณพนิช แห่งธนาคารกรุงเทพ ดังมีความว่า “ในชีวิตการทำงานด้านธนาคารมา 39 ปี ไม่เคยเจอความยากลำบากเหมือนในปัจจุบัน...ปัญหาเศรษฐกิจที่กำลัง

ประสบอยู่เป็นเพียงจุดเริ่มต้นเท่านั้น ในต้นปีหน้าหรือปีหน้าที่ปีจะยิ่งยากลำบากมากกว่านี้...ภาวะเศรษฐกิจขณะนี้ทำให้ 'เจ้าสัว' ของเมืองไทยหายไป 65% และคนที่กินเงินเดือนรายได้ลดลงมาก... เพราะฉะนั้นถึงวันนี้ไม่ใช่ 'เจ้าสัว' แล้วเป็นแค่ 'เจ้าสัวเสเตอร์เคย์'(มติชนสุดสัปดาห์. ฉบับ 23 กันยายน 2540 หน้า 24 อ้างใน เกษียร เตชะพีระ. ขาวสิวิไลซ์ การเมืองวัฒนธรรมไทยได้เงา IMF. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2542 หน้า 70)

การก้าวเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ของสังคมไทยปรากฏอย่างเด่นชัดเป็นรูปธรรม ภายหลังจากการเลือกตั้งทั่วไปในวันที่ 6 มกราคม 2544 เมื่อพรรคไทยรักไทย ที่มีพ.ต.ท.ดร.ทักษิณ ชินวัตร เป็นหัวหน้าพรรคได้รับชัยชนะในการเลือกตั้ง และเป็นผู้บริหารรัฐบาล อาจกล่าวได้ว่าในยุคนี้ได้นำความเปลี่ยนแปลงมาสู่สังคมไทยอย่างมาก รวมถึงเชิงใหม่ซึ่งเป็นบ้านเกิดของนายกรัฐมนตรี “คนเมือง” ด้วย

การบริหารงานของพรรคไทยรักไทย ภายใต้การบริหารของพ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ได้นำนโยบายประชานิยมของพรรคที่ใช้ในขณะหาเสียงนำมาปฏิบัติในหลายโครงการ เช่น โครงการ 30 บาทรักษาทุกโรค โครงการกองทุนหมู่บ้าน โครงการ 1 ตำบล 1 ผลิตภัณฑ์หรือที่รู้จักกันในนามสินค้า OTOP ฯลฯ ซึ่งนโยบายดังกล่าวได้นับไปทั่วประเทศกลุ่มระดับล่างในสังคมหรือกลุ่มรากหญ้าโดยตรง ซึ่งที่ผ่านมามีผลตามนโยบายที่นำมาปฏิบัติได้จริง ส่งผลให้พรรคไทยรักไทยได้รับความนิยมอย่างมาก จนได้รับเลือกตั้งเป็นสมัยที่ 2

ในช่วงรัฐบาลของพ.ต.ท.ทักษิณทั้ง 2 สมัย(พ.ศ.2544- 19 ก.ย.2549) ได้ดำเนินนโยบายเศรษฐกิจแบบคู่ขนาน คือใช้นโยบายประชานิยมภายในประเทศเป้าหมายคือประชากรชนชั้นกลางระดับล่างลงไปถึงคนจนในกลุ่มรากหญ้าซึ่งเป็นฐานคะแนนเสียง ขณะเดียวกันก็ให้ความสำคัญกับเศรษฐกิจระดับโลกโดยรัฐบาลเร่งขยายตลาดสินค้าส่งออกสู่ประเทศคู่ค้าสำคัญๆ และสนับสนุนการจัดทำข้อตกลงทวิภาคีจัดตั้งเขตการค้าเสรีหรือ FTA (Free Trade Area) กับรัฐบาลในหลายประเทศ อาทิ จีน ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ อินเดีย โดยมองว่า FTA จะให้ช่วยให้เศรษฐกิจไทยฟื้นตัวเร็วขึ้นหลังจากประสบปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจ และทำให้ GDP ระดับความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศเพิ่มสูงขึ้น ทั้งนี้ตามสัญญา FTA สินค้าที่ส่งออกจากตลาดประเทศคู่ค้าไม่ต้องเสียภาษี (ดู อัมมาร สยามวาลา, ผาสุก พงษ์ไพจิตร, สุดาพิทย์ อินทร. การค้าเสรี: อดีต ปัจจุบัน อนาคต. เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง กลุ่มน้ำโขง : วิกฤต การพัฒนาและทางออก ณ ห้องประชุมโรงแรมรอยัลแม่โขง จ.หนองคาย วันพุธที่ 25 –พฤหัสบดีที่ 26 มกราคม 2549 หน้า 14-15) การให้ความสำคัญกับการจัดตั้งเขตการค้าเสรีในยุครัฐบาลพ.ต.ท.ทักษิณนั้นดังเห็นได้อย่างชัดเจนในคำแถลงนโยบายต่างประเทศและเศรษฐกิจระหว่างประเทศ ซึ่งได้แถลงต่อรัฐสภาเมื่อวันที่ 23 มีนาคม 2548 มีความตอนหนึ่งว่า “รัฐบาลจะสานต่อการจัดทำเขตการค้าเสรีกับประเทศต่างๆ เพื่อประโยชน์สูงสุดของประเทศโดยรวม การเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของผู้ประกอบการไทยอย่างต่อเนื่องและการดำเนินนโยบายการตลาดเชิงรุกทั้งในตลาดเดิมและตลาดใหม่ เพื่อ

ส่งเสริมให้สินค้าและบริการของไทยเป็นที่รู้จักและยอมรับอย่างแพร่หลายจากผู้บริโภคในต่างประเทศ” (อ้างใน บัณฑูร เศรษฐศิโรตม์.อนาคตประเทศไทย ภายใต้ FTA ไทย-สหรัฐ. เอกสารประกอบการสัมมนา ลุ่มน้ำโขง: วิฤต การพัฒนาและทางออก ณ ห้องประชุมโรงแรมรอยัลแม่โขง จ.หนองคาย วันพุธที่ 25-พฤหัสบดีที่ 26 มกราคม 2549 หน้า 3)

ดังนั้นภายใต้นโยบายความสัมพันธ์ระหว่างประเทศและกรอบการเจรจาเขตการค้าเสรี กับประเทศคู่ค้าสำคัญๆ เช่น จีน ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ในขณะนี้ ได้ทำให้เศรษฐกิจไทยถูกผูกโยงเข้ากับเศรษฐกิจโลกาภิวัตน์อย่างเต็มตัวมากขึ้น

ในส่วนของภาคเหนือเองภายหลังรัฐบาลไทยและรัฐบาลจีน ได้ร่วมลงนามในความตกลงที่เรียกว่า “ความตกลงเร่งลดภาษีขั้นต้น ของกรอบความตกลงว่าด้วยความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างอาเซียนกับจีน”เมื่อวันที่ 18 มิถุนายน 2546 ณ กรุงปักกิ่ง สาธารณรัฐประชาชนจีน โดยมีสาระสำคัญเรื่องการลดภาษีสินค้าผักและผลไม้ทุกรายการ(จำนวน 116 รายการ ตามพิกัดศุลกากร 6 หลัก) ให้เหลือ 0% ภายในวันที่ 1 ตุลาคม 2546 ส่งผลทำให้ผักผลไม้ในประเทศหลายชนิดมีราคาลดต่ำลง ขณะที่ไม่สามารถส่งสินค้าออกได้ตามที่คาดไว้

จากการศึกษาของสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร ได้เปรียบเทียบมูลค่าการส่งออก-นำเข้า ในช่วงก่อนทำ FTA (ต.ค.45-มิ.ย.46) และหลังจากทำ FTA(ต.ค.46-มิ.ย.47) พบว่าแม้ไทยจะเกินดุล 1,100 ล้านบาทแต่มูลค่าการนำเข้าก็สูงถึง 180% สินค้านำเข้าที่สำคัญ เช่น กระเทียม หอมหัวใหญ่ แครอท มันฝรั่ง ขณะที่สินค้าไทยส่งออกของไทยกว่าร้อยละ 90 เป็นมันสำปะหลัง ส่วนในหมวดผลไม้พบว่าไทยเริ่มเสียดุลการค้า มูลค่านำเข้าเพิ่มถึง 142% ผลไม้ที่นำเข้าจากจีนได้แก่ แอปเปิ้ล ลูกแพร์ องุ่น ส้ม ขณะที่การส่งออกผลไม้ของไทยเพิ่มขึ้นเพียง 78% โดยสินค้าส่งออกที่สำคัญคือ ลำไยอบแห้ง ลำไยสด ทุเรียน ส้มโอ โดยสินค้าเหล่านี้ส่วนใหญ่ส่งผ่านด่านการค้าชายแดนที่ทำเรือเชียงแสน จ.เชียงราย ซึ่งจากการศึกษาของสภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฯ พบว่ามีสัดส่วนการนำเข้าผัก-ผลไม้จากจีนมีปริมาณเพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้เพราะสินค้าจีนมีราคาถูกกว่าไทยมาก ขณะที่แต่ละหมวดในจีนก็มีกฎระเบียบในการนำเข้าสินค้าเป็นของตนเอง จำเป็นที่ไทยต้องเร่งเจรจาแก้ไขปัญหาดังกล่าว ขณะเดียวกัน รศ.ดร.อารี วิบูลย์พงศ์ นักวิชาการประจำศูนย์วิจัยเพื่อเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เสนอให้รัฐใช้มาตรการของ WTO มาสกัดกั้นการทุ่มตลาดหรือโจมตีสินค้าไทย (บัณฑูร เศรษฐศิโรตม์,เรื่องเดียวกัน,หน้า 5-9)ซึ่งในประเด็นดังกล่าว ได้สะท้อนให้เห็นถึงระบบเศรษฐกิจในยุคโลกาภิวัตน์อย่างชัดเจน ที่ทุนต่างชาติสามารถทะลุทะลวงข้ามพรมแดนและมีอิทธิพลต่อเศรษฐกิจของอีกประเทศหนึ่งได้โดยมีผลกระทบลงไปจนถึงระดับท้องถิ่น ในกรณีนี้ เกษตรกรชาวเชียงใหม่ซึ่งปลูกกระเทียมเป็นส่วนใหญ่ ต้องได้รับผลกระทบไปด้วยโดยกระเทียมราคาถูกจากจีนทะลักเข้ามาตีตลาดในไทยหลังเปิด FTA ไม่นาน

นอกจากรัฐบาลภายใต้การนำของพ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร จะให้ความสำคัญกับการค้าระหว่างประเทศ และนำประเทศไทยก้าวเข้าสู่การเป็นผู้นำในระดับภูมิภาคแล้ว ในขณะนี้ก็ได้ให้

ความสำคัญกับการพัฒนาในส่วนภูมิภาคและระดับท้องถิ่นด้วย โดยได้มีการจัดระบบการบริหารงานแบบใหม่ให้ผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นผู้ว่าแบบซีอีโอ เหมือนผู้บริหารองค์กรเอกชน และสามารถพัฒนาจังหวัดได้อย่างมีบูรณาการ อันเป็นผลทำให้นโยบายประชานิยมทั้งหลายของพรรคไทยรักไทย สามารถนำไปสู่ภาคปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม อาทิ โครงการ 30 บาทรักษาทุกโรค นโยบาย 1 ตำบล 1 ผลิตภัณฑ์หรือสินค้า OTOP นโยบายกองทุนหมู่บ้าน โครงการนักเรียนทุน 1 อำเภอ 1 ทุนโดยรัฐบาลคัดเลือกนักเรียนที่มีฐานะยากจนส่งไปศึกษาต่อยังต่างประเทศ โดยในปีการศึกษา 2547 และปี 2549 มีจำนวนนักเรียนในโครงการทั้งรุ่น 1 และรุ่น 2 รวม 1836 คน (ปัจจุบันมีนักเรียนสำเร็จการศึกษาแล้ว 608 คนเป็นนักเรียนรุ่นแรก 496 คน และรุ่น 2 จำนวน 112 คนและมีขอกลับมาศึกษาต่อในไทย 265 คน ลาออกจากการขอรับทุน 28 คน พ้นสภาพหรือเลิกเรียน 22 คน มีผู้เสียชีวิตและไม่มารายงานตัว 2 คน) (มติชน. ฉบับวันที่ 4 กันยายน 2553 หน้า 22)

ในขณะเดียวกัน ก็ให้ความสำคัญกับการพัฒนา “เมืองเชียงใหม่” ด้วยในฐานะที่เป็นบ้านเกิด และได้ชื่อว่าเป็นนายก ‘คนเมือง’คนแรกของประเทศ จนนำไปสู่การผลักดันโครงการ Muga Project ในเชียงใหม่หลายโครงการ โครงการสำคัญๆที่ดำเนินการในยุคนี้อาทิ

-โครงการขุดลอกคูเมืองเชียงใหม่ เพื่อให้มีน้ำไหลเตรียมรับงานสงกรานต์ในปีพ.ศ.2544 พร้อมขุดลอกคลองระบายน้ำที่บ้านบ่อสร้าง อ.สันกำแพง จ.เชียงใหม่ การปรับปรุงทัศนียภาพทั่วแกว้ให้มีความไหลมากเหมือนสมัยก่อน โครงการขุดลอกลำน้ำแม่ปิง

-โครงการขุดแต่งบูรณะโบราณสถานสำคัญๆในเชียงใหม่เพื่อสนับสนุนด้านการท่องเที่ยว เช่น โครงการขุดแต่งบูรณะเวียงกุมกาม ในฐานะเป็น 1 ตำบล 1 ผลิตภัณฑ์ รวมทั้งบูรณะวัดเจดีย์เหลี่ยม เจดีย์กู่ขาว วัดบ่อน้ำทิพย์ รวมถึงโครงการขุดแต่งปรับปรุงภูมิทัศน์วัดเจ็ดยอด

และเพื่อสนับสนุนในด้านการท่องเที่ยวการค้าการลงทุน ได้มีโครงการปรับปรุงสนามบินเชียงใหม่เพื่อให้เชียงใหม่เป็นศูนย์กลางการบินไปจีนตอนใต้ และประเทศด้านตะวันตก เช่น อินเดีย บังคลาเทศ ในส่วนของเชียงใหม่ได้ขยายลานบินให้ยาวขึ้นเพื่อรองรับเครื่องบินขนาดใหญ่ โดยขยายไปทางด้านทิศใต้ติดถนนเชียงใหม่-หางดง

พร้อมกันนั้นได้มีการสร้างเชียงใหม่ให้ศูนย์กลางด้านการท่องเที่ยวและวัฒนธรรม จึงมีโครงการหลายอย่างเพื่อทำให้การท่องเที่ยวในเชียงใหม่กลับมาคึกคักอีกครั้งหนึ่ง เช่น จัดงานถนนคนเดินที่ทำแพเป็นครั้งแรก โดยมีพิธีเปิดงาน “10 มหัศจรรย์ล้านนา” เมื่อวันที่ 3 กุมภาพันธ์ 2545 ในช่วง 10 สัปดาห์แรก ได้ว่าจ้างให้บริษัทเจเอสแอลจากกรุงเทพฯ เป็นผู้ดำเนินการจัดงาน หลังจากนั้นเทศบาลนครเชียงใหม่รับเป็นเจ้าภาพจัดงานต่อไป นอกจากนั้นยังมีการปรับปรุงภูมิทัศน์ถนนสายเชียงใหม่-สันกำแพงพร้อมสร้างให้เป็นถนนสายวัฒนธรรมเพื่อฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวในย่านบ่อสร้างสันกำแพง รวมไปถึงโครงการสร้างสวนสัตว์กลางคืน หรือ Night Safari ที่ตำบลแม่เหิยะ(ดู สมโชค อ่องสกุล.เรื่องเดียวกัน,หน้า 215-218)

และที่เป็นประวัติศาสตร์ของเมืองเชียงใหม่และประเทศไทย ก็คือ โครงการจัดงาน “มหกรรมพืชสวนโลกเฉลิมพระเกียรติราชพฤกษ์ 2549” มีกำหนดจัดขึ้นระหว่างวันที่ 1 พฤศจิกายน 2549-31 มกราคม 2550 ที่ตำบลแม่เหียะ อ.หางดง จ.เชียงใหม่ โดยครอบคลุมพื้นที่ถึง 470 ไร่ เป็นงานที่รวบรวมสุดยอดพรรณไม้ในเขตร้อนชื้นที่ใหญ่ที่สุดในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยมีพรรณไม้มากว่า 2,200 ชนิด กว่า 205 ล้านต้น สำหรับการจัดงานสำคัญในครั้งนี้นำในการจัดงานได้รับการรับรองในระดับ A1 อย่างเป็นทางการจากสำนักงานมหกรรมโลก (Bureau of International Exposition-BIE) สมาคมพืชสวนระหว่างประเทศ(Association of Horticulture Producers-AIPH) ภายใต้การสนับสนุนจากสมาพันธ์ดอกไม้โลก(World Flower Council-WFS) และสมาคมพืชสวนนานาชาติ(International Society for Horticultural Science-ISHS)

ภายในงานพืชสวนโลก ประกอบด้วยไฮไลท์หลัก 7 ส่วนได้แก่ 1)หอคำหลวง โดยจำลองพระตำหนักของกษัตริย์ล้านนาในอดีต 2)สวนเฉลิมพระเกียรติ โดยแบ่งเป็น 2 ส่วน ส่วนแรกได้แก่นิทรรศการสวนนานาชาติ ซึ่งเป็นส่วนจัดแสดงสวนของรัฐบาลประเทศต่างๆที่ตอบรับเข้าร่วมงาน ที่ได้รับความสนใจอย่างมากคือ สวนทิวลิป จากประเทศเนเธอร์แลนด์ สวนจากประเทศญี่ปุ่น สวนจากประเทศจีน เป็นต้น ส่วนที่ 2 คือ สวนเฉลิมพระเกียรติ จัดโดยองค์กรต่างๆในประเทศทั้งภาครัฐและเอกชน 3)นิทรรศการแสดงพรรณไม้ในอาคารและการประกวด 4)นิทรรศการและการประกวดกล้วยไม้ 5) สวนพรรณไม้ในเขตร้อนชื้น 6)ส่วนการแสดงพิเศษ เช่น การแสดงศิลปวัฒนธรรม เช่น การแสดงโขน การบรรเลงคอนเสิร์ต ดนตรีในสวน รวมถึงการสร้างเรือนไทยทั้ง 4 ภาคจัดแสดงในส่วนนี้ด้วย และ7)การจัดประชุมวิชาการนานาชาติและสัมมนาเชิงปฏิบัติการ เป็นการเผยแพร่วิชาการด้านพืชสวนเขตร้อน และเทคโนโลยีทางการเกษตร (www.ezytrip.com/festival/Royal-flora/Royal-flora.htm)

อย่างไรก็ตามในการจัดงานพืชสวนโลกครั้งประวัติศาสตร์นี้ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ไม่สามารถมาร่วมในพิธีเปิดงานได้เนื่องจากได้ถูกรัฐประหารเสียก่อน เมื่อวันที่ 19 กันยายน 2549 โดยมี พลเอกสนธิ บุญยรัตกลิน เป็นหัวหน้าคณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข หรือ คปค.

โครงการต่างๆที่เกิดขึ้นในช่วงยุคสมัยที่พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ได้บริหารประเทศมา 5 ปี เศษๆได้นำความเปลี่ยนแปลงมาสู่สังคมไทยอย่างมาก ทั้งการเมืองแบบประชานิยม และการนำประเทศไทยเปิดรับกับโลกาภิวัตน์มากขึ้น ซึ่งผลจากการเปิดการค้าเสรีมากขึ้น ทำให้มีนักลงทุนต่างชาติเข้ามาลงทุนในเชียงใหม่มากขึ้น ดังเห็นได้จากการเติบโตของห้างสรรพสินค้า ศูนย์การค้า ในเชียงใหม่มีการขยายสาขาอย่างต่อเนื่องทั้งในเขตอำเภอเมืองและอำเภอรอบนอก เช่น ห้าง เทสโก้ โลตัส ห้างบิ๊กซี คาร์ฟูร์ ศูนย์การค้าเซ็นทรัล เซเวนอีเลฟเวน รวมทั้งการเติบโตและขยายตัวของศูนย์การค้าพันธุ์พืชพลานาที่จำหน่ายสินค้าด้านไอทีโดยเฉพาะ

ขณะที่ในพิธีเปิดงานถนนคนเดินที่ทำแพครั้งแรกในงาน “10 มหัศจรรย์ล้านนา” ในวันที่ 3 กุมภาพันธ์ 2545 มีฝรั่งนำเครื่องดนตรีของเผ่าอะบอริจินในออสเตรเลีย มาเป่าแสดงบนถนนในรูปแบบของศิลปินเปิดหมวก (ดวงจันทร์ อาภาวัชรุตม์ เจริญเมือง, “ถนนคนเดินที่ทำแพ: หลักการดีแต่...” ใน *เชียงใหม่ปริทัศน์*, ปีที่ 3 ฉบับที่ 24 มีนาคม พ.ศ.2545 หน้า 6) ได้สะท้อนถึงการข้ามวัฒนธรรมในยุคโลกาภิวัตน์ได้อย่างดี รวมทั้งตัวอย่างจากการจัดแสดงสวนนานาชาติที่มีหลายประเทศเข้าร่วมงานด้วย

นอกจากนั้น การสนับสนุนส่งเสริมให้แต่ละตำบลมีการพัฒนาสินค้าโอท็อป โดยนำศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาของท้องถิ่นที่มีแต่ดั้งเดิม เช่น งานหัตถกรรมไม้แกะสลัก การทำร่ม ผ้าทอมือ การทำเครื่องเงิน เครื่องเงิน ฯลฯ พร้อมกับการจัดอันดับเกรดของสินค้าเพื่อให้ผู้ผลิตมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง รวมถึงส่งเสริมให้มีการพัฒนาทั้งในด้านการออกแบบและบรรจุภัณฑ์ ตลอดจนมีการจัดงานแสดงสินค้าโอท็อปอย่างต่อเนื่องที่อิมแพค เมืองทองธานี ส่งผลทำให้สินค้าโอท็อป ได้รับความนิยมอย่างรวดเร็วทั้งตลาดในประเทศและต่างประเทศ ทำรายได้ให้แก่ท้องถิ่นเป็นจำนวนมาก และแม้ในปัจจุบันจะเกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองมีพรรคประชาธิปัตย์เป็นแกนนำจัดตั้งรัฐบาลแล้วก็ตาม แต่ก็ยังต้องสานต่อนโยบายพรรคไทยรักไทยในด้านนี้อยู่ ดังจะเห็นได้จากคำกล่าวของนายชวรัตน์ ชาญวีรกูล รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย เมื่อวันที่ 30 สิงหาคมระหว่างเป็นประธานการประชุมกระทรวงมหาดไทยผ่านทางวิทยุทัศน์ทางไกลผ่านดาวเทียมไปยังผู้ว่าฯทั่วประเทศ ได้กล่าวถึงการจัดงานโอท็อปมิดเอียร์ที่อิมแพค เมืองทองธานี ระหว่างวันที่ 21-29 สิงหาคมที่ผ่านมาว่า

“ปีนี้มีส่วนร่วมงานกว่า 770,000 คน มากกว่าปีที่ผ่านมา 40,000 คน มียอดจำหน่ายรวมทั้งสิ้นกว่า 810 ล้านบาท สูงกว่าปีที่ผ่านมาถึง 100 ล้านบาท จากการประเมินผลพบว่าผู้เข้าชมงานพึงพอใจในระดับมากถึงมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 83 ส่วนผู้ประกอบการมีความพึงพอใจในระดับมากที่สุดร้อยละ 84 มีการจับจ่ายใช้สอยเป็นลูกโซ่หมุนเวียนอยู่ในระบบเศรษฐกิจของประเทศไม่น้อยกว่า 4,000 ล้านบาท ซึ่งกระทรวงมหาดไทยจะจัดงานใหญ่อีกครั้งในปลายปีนี้ จึงขอให้อธิบดีกรมการพัฒนาชุมชนและผู้ว่าฯเตรียมหาสินค้าที่แสดงถึงศิลปวัฒนธรรมประเพณีของไทย ที่เหมาะสมกับเป็นของขวัญในเทศกาลคริสต์มาสและเทศกาลปีใหม่ด้วย” (มติชน. ฉบับวันที่ 1 กันยายน 2553 หน้า 11)

ดังนั้นสินค้าโอท็อป(OTOP) ที่ริเริ่มขึ้นในสมัยพ.ต.ท.ทักษิณ นอกจากจะเป็นมรดกทางวัฒนธรรม แล้ว ยังถูกทำให้กลายเป็นสินค้าที่มีจุดเด่นด้านเอกลักษณ์ไทยเพื่อแข่งขันกับสินค้าจากต่างประเทศได้ ดังเมื่อเร็วๆนี้ นางสาวเพ็ญสุดา ไพรอร่าม รองผู้ว่าฯด้านสินค้าและธุรกิจท่องเที่ยวการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เปิดเผยว่า ททท.เตรียมเปลี่ยนแนวคิดการจัดงาน “อะเมซิ่งไทยแลนด์แกรนด์เชล 2554” จากเดิมมุ่งเน้นจำหน่ายสินค้าแบรนด์เนม เป็นการชูจุดเด่นเรื่องของสินค้าโอท็อปหรือสินค้าที่เป็นตราสัญลักษณ์ของไทยแทน เนื่องจากพิจารณาแล้วเห็นว่าการจำหน่าย

สินค้าแบรนด์เนม ไม่สามารถแข่งขันกับฮ่องกงและสิงคโปร์ที่จำหน่ายสินค้าราคาถูกกว่าไทยมาก ในขณะที่ไทยมีจุดแข็งในเรื่องของสินค้าที่จัดทำขึ้นเองในประเทศ จึงควรนำจุดเด่นในเรื่องนี้ออกมาใช้จะส่งผลดีมากกว่า (มติชน. ฉบับวันที่ 1 กันยายน 2553 หน้า 19)

กล่าวโดยสรุป นโยบายพัฒนาประเทศที่มุ่งเน้นเศรษฐกิจแบบการค้าเสรีที่มีมากขึ้นในสมัย พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร รวมถึงนโยบายการพัฒนาเชิงใหม่ให้เป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวการค้าการลงทุน และ เป็นศูนย์กลางการบินในภูมิภาค ได้ทำให้สังคมไทยเปิดรับทุนโลกาภิวัตน์มากขึ้นและ นำความเปลี่ยนแปลงมาสู่สังคมเชิงใหม่อย่างมากอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน

เชิงอรรถ

หน่วยที่ 2 เชียงใหม่ในยุคโลกาภิวัตน์

บทที่ 3 เชียงใหม่ในยุคโลกาภิวัตน์

1. สมโชติ อ๋องสกุล. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์โครงการวิจัย ประวัติศาสตร์ชุมชนใน
เชียงใหม่: การ สร้างประวัติศาสตร์ท้องถิ่น. สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
,2546 หน้า 92
2. สมโชติ อ๋องสกุล. เรื่องเดียวกัน. หน้า 46, 92-93 และ วารสารลูกช้างสัมพันธ์. ปีที่ 10 ฉบับ
ที่ 1 (มกราคม-เมษายน 2553). หน้า 5
3. สมโชติ อ๋องสกุล. เรื่องเดียวกัน. หน้า 90
4. ดู เชื้อนในประเทศไทย เล่ม 2. กรุงเทพฯ: องค์การคำครุสภา, 2530 อ้างใน สมโชติ อ๋อง
สกุล. เรื่อง เดียวกัน. หน้า 91
5. สมโชติ อ๋องสกุล. เรื่องเดียวกัน. หน้า 46, 95
6. สมโชติ อ๋องสกุล. เรื่องเดียวกัน. หน้า 201-203, 293-294
7. สมโชติ อ๋องสกุล. เรื่องเดียวกัน. หน้า 203-206
8. มล. พันธุ์สุรย์ ลดาวัลย์, ศิริพงษ์ ลดาวัลย์ ณ อุทยาน. “ผลกระทบของโครงการสี่เหลี่ยม
เศรษฐกิจ ต่อประเทศไทย” วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ปีที่ 12 ฉบับที่
1 (กรกฎาคม 2542- มีนาคม 2543): หน้า 171-172
9. มติชนสุดสัปดาห์. ฉบับประจำวัน ที่ 23-29 เมษายน 2553 ปีที่ 30 หน้า 21 และ มล. พันธุ์
สุรย์ ลดาวัลย์. เรื่องเดียวกัน. หน้า 172
10. มติชนสุดสัปดาห์. ฉบับประจำวัน ที่ 7-13 พฤษภาคม 2553 ปีที่ 30 หน้า 22
11. วิรัตน์ แสงทองคำ. “กลุ่มไทยเจริญ(3)สายสัมพันธ์ใหม่” ใน มติชนสุดสัปดาห์. ฉบับ
ประจำวัน ที่ 9-15 กรกฎาคม 2553 ปีที่ 30 หน้า 29-30
12. สมโชติ อ๋องสกุล. เรื่องเดียวกัน. หน้า 207 และ เอกสารประกอบการประชุมวิชาการเรื่อง
ปัญหา เมืองเชียงใหม่ ณ ห้องประชุมศูนย์ฝึกอบรมและพัฒนา สำนักงานเกษตรกรรมภาคเหนือ
จ. เชียงใหม่ วันที่ 11-13 ธันวาคม 2534 หน้า 118-120
13. สมโชติ อ๋องสกุล. เรื่องเดียวกัน. หน้า 208, 219-220 และ มล. พันธุ์สุรย์ ลดาวัลย์. เรื่องเดิม.
หน้า 43
14. สมโชติ อ๋องสกุล. เรื่องเดียวกัน. หน้า 207-214, 219-220
15. มติชนสุดสัปดาห์. ฉบับประจำวัน ที่ 23 กันยายน 2540 หน้า 24 อ้างใน เกษียร เตชะพีระ.
ชาว สวีโดลซ์ การเมืองวัฒนธรรมไทยใต้เงา IMF. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง
, 2542 หน้า 70

16. คุณอัมมาร์ สยามวาลา, ผาสุก พงษ์ไพจิตร, สุชาดา อินทร. การค้าเสรี อดีต ปัจจุบัน
อนาคต. เอกสารประกอบการสัมมนา ลุ่มน้ำโขง: วิกฤต การพัฒนาและ
ทางออก ณ ห้องประชุมโรงแรม รอยัลแม่โขง จ.หนองคาย วันพุธที่ 25-พฤหัสบดีที่ 26
มกราคม 2549 หน้า 14-15

17. บัณฑูร เศรษฐศิโรจน์. อนาคตประเทศไทยภายใต้ FTA ไทย-สหรัฐ. เอกสาร
ประกอบการ สัมมนาลุ่มน้ำโขง: วิกฤตการพัฒนาและทางออก ณ ห้องประชุม
โรงแรมรอยัลแม่โขง จ. หนองคาย วันที่ 25-26 มกราคม 2549 หน้า 3

18. บัณฑูร เศรษฐศิโรจน์. เรื่องเดียวกัน. หน้า 5-9

19. หนังสือพิมพ์มติชน. ฉบับวันที่ 4 กันยายน พ.ศ.2553 หน้า 22

20. สมโชค อ่องสกุล. เรื่องเดียวกัน. หน้า 215-218

21. www.ezytrip.com/festival/Royal-flora/Royal-flora.htm

22. เชียงใหม่ปริทัศน์. ปีที่ 3 ฉบับที่ 24 มีนาคม 2545 หน้า 6

23. หนังสือพิมพ์มติชน. ฉบับวันที่ 1 กันยายน พ.ศ.2553 หน้า 11

24. หนังสือพิมพ์มติชน. ฉบับวันที่ 1 กันยายน พ.ศ.2553 หน้า 19

หน่วยที่ 3
การรื้อฟื้นความเป็นเชียงใหม่

บทที่ 1 สังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

ท่ามกลางการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศที่มุ่งเน้นระบบเศรษฐกิจทุนนิยม เปิดรับการค้าการลงทุนอย่างเสรี และการมุ่งเน้นการเติบโตของภาคอุตสาหกรรมส่งออก และภาคธุรกิจการท่องเที่ยวและบริการ ได้ทำให้เศรษฐกิจไทยเป็นเศรษฐกิจเปิดรับเข้าสู่กระบวนการโลกาภิวัตน์และถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของเศรษฐกิจโลกมากขึ้น ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในทางด้านเศรษฐกิจสังคมไทยอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะโครงการพัฒนาความร่วมมือทางเศรษฐกิจกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้านในรูปแบบต่างๆ เช่นความร่วมมือสามเหลี่ยมเศรษฐกิจ(เชื่อมภาคใต้ไทยกับประเทศมาเลเซียและอินโดนีเซีย) โครงการความร่วมมือสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจที่เชื่อมโยงการค้าการลงทุนระหว่างภาคเหนือของไทยกับประเทศลาว พม่า และจีนตอนใต้ หรือในโครงการหกเหลี่ยมเศรษฐกิจ หรือความร่วมมือใน “อนุภาคลุ่มน้ำโขง” ที่เชื่อมโยงเศรษฐกิจไทย กับกลุ่มประเทศต่างๆ ที่มีแม่น้ำโขงไหลผ่าน ได้แก่ จีน พม่า ลาว เวียดนาม กัมพูชา ทั้งนี้ได้มีการผลักดันให้เกิดโครงการต่างๆ มากมายในกลุ่มประเทศดังกล่าว โดยเฉพาะการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในการก่อสร้างเส้นทางคมนาคมทางบก เช่น การสร้างถนน ทางรถไฟ ส่วนทางน้ำมีโครงการก่อสร้างท่าเรือน้ำลึก และการขนส่งทางอากาศ เพื่อเชื่อมโยงโครงข่ายการคมนาคม การสื่อสารระหว่างกลุ่มประเทศต่างๆ เพื่อประโยชน์ในการแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจ เกิดการค้าการลงทุน และการท่องเที่ยวระหว่างกัน

ซึ่งผลจากการพัฒนาในกรอบแนวทางดังกล่าว ได้ส่งผลให้อัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศ มีรายได้จากการจัดเก็บผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ หรือ GDP เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่ปีพ.ศ.2544 เป็นต้นมา ดังข้อมูลที่จัดทำโดยสำนักงานประมาณดังต่อไปนี้(ที่มา: ฐานเศรษฐกิจ 21 ก.พ.53)

เปรียบเทียบรายได้ที่จัดเก็บผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ(จีดีพี)

ปีงบประมาณ	รายได้ที่จัดเก็บ	ผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ	เป็นร้อยละ
2544	772,966.4	5,133,502.0	15.1
2545	851,097.2	5,450,643.0	15.6
2546	961,365.1	5,917,369.0	16.2
2547	1,114,834.7	6,489,476.0	17.2
2548	1,255,629.2	7,092,893.0	17.7
2549	1,339,690.2	7,841,297.0	17.1
2550	1,444,411.3	8,493,311.0	17.0
2551	1,547,850.2	9,105,000.0	17.0
2552	1,472,590.0	8,831,800.0	16.7
2553	1,350,000.0	9,578,400.0	14.1
2554	1,650,000.0	10,201,000.0	16.2

การเติบโตและขยายตัวของเมือง

ในกรณีของเชียงใหม่ หลังจากการก่อสร้างถนนวงแหวนรอบเมืองเชียงใหม่ ทั้งถนนวงแหวนรอบกลาง(สาย ฉ) และวงแหวนรอบนอก(ถ)แล้วเสร็จ พร้อมๆกับมีการพัฒนาให้เชียงใหม่กลายเป็น Hub ศูนย์กลางการบินของภูมิภาค และการเปิดให้มีสายการบินต้นทุนต่ำ(Low-cost Airlines)เช่น สายการบินแอร์เอเชีย และนกแอร์ ทำให้มีการเพิ่มเที่ยวบินและเปลี่ยนเส้นทางบินของบริษัทต่างๆมากขึ้น และเมื่อเร็วๆนี้ นายทศพล แบงเวรด์ ประธานเจ้าหน้าที่บริหารสายการบินไทยแอร์เอเชีย ได้เปิดเผยว่า ไทยแอร์เอเชียเตรียมเปิดเส้นทางบินเพื่อเชื่อมโยงหัวเมืองใหญ่ในภูมิภาคต่างๆเพิ่มขึ้น โดยเน้นไปยังเมืองที่เป็นศูนย์กลางการบินแห่งใหม่ของไทยแอร์เอเชีย คือภูเก็ต เชียงใหม่ และอุดรธานี สำหรับเชียงใหม่ จะเริ่มเปิดเส้นทางบินไปยังภูมิภาคอื่นในเดือนมกราคมปี 2554 คือ เส้นทางเชียงใหม่-หาดใหญ่ และเชียงใหม่-สิงคโปร์ ส่วนเส้นทางเชียงใหม่-ภูเก็ตที่เปิดให้บริการเมื่อปีที่แล้ว มีลูกค้าใช้บริการเป็นจำนวนมาก โดยลูกค้าส่วนใหญ่ประมาณ 80% เป็นนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ(มติชน. ฉบับวันที่ 4 กันยายน 2553 หน้า 8)

ขณะเดียวกันโดยความร่วมมือของประเทศจีนที่ให้สวนสัตว์เชียงใหม่ยืมตัวหมีแพนด้าเพศผู้กับเพศเมีย จากศูนย์วิจัยแพนด้ายักษ์ เขตอนุรักษ์ภู่วังหลวง เมืองเฉิงตู มณฑลเสฉวนคือ ‘ช่วงช่วง’ และ ‘หลินฮุ่ย’ มาจัดแสดงที่สวนสัตว์เชียงใหม่รวมเป็นระยะเวลา 10 ปีนับตั้งแต่ปีพ.ศ. 2546 เป็นต้นมา ในฐานะเป็นทูตสันถวไมตรีไทย-จีน และต่อมาได้ประสบความสำเร็จในการผสมเทียมช่วงช่วงกับหลินฮุ่ย จนให้กำเนิดลูกหมีแพนด้าน้อยคือหลินปิง ออกมาลือลือโลกเมื่อวันที่ 27 พฤษภาคม 2552 และทางสวนสัตว์เชียงใหม่เปิดให้เข้าชมลูกแพนด้าตั้งแต่วันที่ 6 กรกฎาคม ในปีที่ผ่านมา(“เที่ยว ‘สวนสัตว์เชียงใหม่’ ชม ‘แพนด้าน้อย’ ใน Home Buyers’ Chiangmai ปีที่ 5 ฉบับที่ 52 กรกฎาคม 2552 หน้า 83-85) ซึ่งจากปัจจัยดังกล่าวได้ทำให้ภาคธุรกิจการท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่เติบโตอย่างต่อเนื่อง โดยพบว่าในช่วง 6 เดือนแรกของปีพ.ศ.2547 มีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างชาติเข้ามาเชียงใหม่ มีจำนวนสูงถึง 1,907,966 คน ส่งผลทำให้ภาคธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ ธุรกิจโรงแรม คอนโดมิเนียมและธุรกิจบริการที่เกี่ยวข้องเติบโตตามไปด้วย โดยในภาคธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ในเชียงใหม่ พบว่ายังมีความต้องการบ้านเดี่ยวระดับราคา 2.5-3 ล้านบาท ขนาด 60 ตารางวา และคอนโดมิเนียมอีกเป็นจำนวนมาก(นายเจนกิจ สวัสดิโอ. อุปนายกสมาคมการค้าอสังหาริมทรัพย์เชียงใหม่-ลำพูน กล่าวในงานสัมมนา “ประเมินภาวะอสังหาริมทรัพย์ภูมิภาค” อ้างใน Home Buyers’ Chiangmai ปีที่ 1 ฉบับที่ 2 พฤษภาคม 2548 หน้า 11)

ผลจากการเติบโตของภาคธุรกิจการท่องเที่ยวและอสังหาริมทรัพย์ ทำให้เมืองเชียงใหม่มีการเติบโตและขยายตัวมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากการร่วมทุนกันของกลุ่มทุนส่วนกลางและทุนข้ามชาติในการก่อตั้งห้างสรรพสินค้า ร้านค้าสะดวกซื้อ และสถาบันการเงินหลายแห่ง เช่น เทสโก้โลตัส บิ๊กซี คาร์ฟูร์ เซเว่น-อีเลฟเว่น ธนาคารซีทีแบงก์ ธนาคารยูโอบีรีดิสัน ธนาคารแลนด์แอนด์เฮาส์

ยิ่งยงหลังจากการเปิดตัวโครงการไนท์ซาฟารี และมีการจัดงานมหกรรมพืชสวนโลกในช่วงปลายปี 2549 -31 มกราคม 2550 นับแต่นั้นมา การท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่ได้รับความนิยมอย่างสูง ดังปรากฏผลจากการจัดอันดับแหล่งท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมสูงสุดของโลก และของทวีปต่างๆประจำปี

2551 ซึ่งจัดโดยเว็บไซต์ www.tripadvisor.com ซึ่งเป็นเว็บไซต์เพื่อการท่องเที่ยวอันดับหนึ่งของโลก มีผู้เข้าชมเว็บจากนักท่องเที่ยวทั่วโลกกว่า 25 ล้านคน ได้โหวตให้จังหวัดเชียงใหม่ได้รับรางวัล “BEST DESTINATION IN TRIPADVISOR’S INAUGURAL TRAVELERS’ CHOICE DESTINATIONS AWARD” ในขณะเดียวกันผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่เชียงใหม่ ลำพูน ลำปางต่างก็ได้รับรางวัล Thailand Tourism Awards ครั้งที่ 7 ประจำปี 2551 ที่จัดโดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยถึง 10 รางวัล เช่น พืชภัณฑ์ผ้าป่าแสงดา(บ้านไร่ไผ่งาม) สถานีเกษตรหลวงอ่างขาง โรงแรมดิลันนา ริเวอร์ไซด์ สปา รีสอร์ท เชียงใหม่ ส่งผลต่อภาพลักษณ์การท่องเที่ยวของเชียงใหม่ให้เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายมากขึ้น (คอลัมน์ข่าวรอบเวียง ใน **Home Buyers’ Chiangmai** ปีที่ 4 ฉบับที่ 44 พฤศจิกายน 2551 หน้า 18)

ขณะเดียวกันการลงทุนในภาคธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ก็มีการขยายตัวอย่างต่อเนื่อง เกิดการกว้านซื้อที่ดินเพื่อทำธุรกิจบ้านจัดสรร อาคารพาณิชย์ คอนโดมิเนียม บูติกโฮเต็ล โฮมออฟฟิศ สนามกอล์ฟ ซึ่งมีทั้งการลงทุนของนักธุรกิจเชียงใหม่เอง และนักลงทุนจากกรุงเทพฯและชาวต่างชาติ ซึ่งส่วนใหญ่จะขยายการลงทุนไปตามแนวถนนวงแหวนทั้งวงแหวนรอบใน ถนนวงแหวนรอบกลาง(ฉ) และถนนวงแหวนรอบนอก(ถ) และขยายตัวตามแนวถนนเลียบคลองชลประทานในเขตตำบลแม่เหียะ ตำบลหนองควาย อ.หางดง ซึ่งได้รับอานิสงส์หลังจากการจัดงานพืชสวนโลก และภูมิประเทศที่ยังมีพื้นที่ธรรมชาติ เหมาะสำหรับการพัฒนาเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยเหลืออยู่อีกมาก

สำหรับโครงการขนาดใหญ่ที่เกิดจากการร่วมทุนกับนักลงทุนชาวต่างชาติ ก็มีตัวอย่างเกิดขึ้นในหลายกรณี อาทิ บริษัทสยาม โซเคอ ซึ่งเป็นกลุ่มบริษัทยักษ์ใหญ่แห่งแดนอาทิตย์อุทัยได้ร่วมทุนกับเครือสหพัฒน์ฯ เจ้าพ่อสินค้าอุปโภคบริโภคของไทย ร่วมลงทุนพัฒนาโครงการอสังหาริมทรัพย์ในเมืองเชียงใหม่ย่านช้างคลาน ชื่อโครงการ “ฟิคส์ทาวน์” โดยเป็นคอนโดมิเนียมระดับไฮคลาส ที่มีความเป็นเมืองขนาดย่อมประกอบด้วย ฟิคส์ช้างคลาน ฟิคส์เวนิว ฟิคส์มอลล์ช้อปปิ้งมอลล์ ฟิคส์เซ็นเตอร์ และฟิคส์มาเก็ต ทั้งนี้เพื่อรองรับกลุ่มเป้าหมายหลักคือ กลุ่มผู้สูงวัย หรือชาวญี่ปุ่นที่เกษียณอายุราชการแล้ว(คอลัมน์สัมภาษณ์พิเศษ ใน **Home Buyers’ Chiangmai** ปีที่ 4 ฉบับที่ 39 มิถุนายน 2551 หน้า 27-29)

นอกจากนั้นจากการเปิดเผยของนายทาเคชิ โอริโอะ ประธานบริษัทเอสทีเคกรุ๊ป จากประเทศญี่ปุ่นก็ให้ความสนใจที่จะมาลงทุนทำธุรกิจอาบน้ำแร่บำบัดรักษาสุขภาพแบบ ‘ออนเซ็น’ ที่อำเภอพร้าว จ.เชียงใหม่ เนื่องจากพบว่าเป็นแหล่งน้ำแร่ที่มีคุณภาพดีเทียบเท่ากับน้ำแร่ระดามิในประเทศญี่ปุ่น โดยมีเป้าหมายพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวแบบครบวงจรบนพื้นที่กว่า 200 ไร่ ในชื่อ “เชียงใหม่ ฮ็อตสปริง สปาแอนด์รีสอร์ท” ระยะแรกจะใช้เงินลงทุนกว่า 600 ล้านบาท โดยจะมีทั้งห้องอาบน้ำแร่ โรงแรม นอกจากนี้ยังมีสถานพยาบาลและที่พักแบบลอสเตย์ คาดว่าจะสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่น รวมถึงผู้สูงอายุชาวญี่ปุ่นให้เข้ามาพักอาศัยและดูแลสุขภาพในจังหวัดเชียงใหม่ได้ และยังมีกลุ่มทุนข้ามชาติจากประเทศเนเธอร์แลนด์ นำโดยอีชีชีกรุ๊ป ก็เตรียมทุ่มเงินกว่า 3,100 ล้านบาทก่อสร้าง ‘โพรมินาดา’ โดยเป็นการร่วมทุนระหว่างบริษัทอีชีชี อินเตอร์เนชั่นแนล เรียดเอสเตท จำกัด กับบริษัทวีจีเอฟดีไซน์(VGF Design) บริษัทในเชียงใหม่ที่ประกอบธุรกิจรับออกแบบ ผลิตและจำหน่ายเฟอร์นิเจอร์และของตกแต่งบ้านคุณภาพสูง

สำหรับรูปแบบ “โพรมานา”จะเป็นศูนย์การค้าที่มีดีไซน์ในสไตล์ผสมผสานระหว่างศิลปะตะวันตกและศิลปะไทย โดยโครงการตั้งอยู่บนถนนบ้านสหกรณ์ติดกับซูเปอร์ไฮเวย์บริเวณวงแหวนรอบกลาง นั้น จำหน่ายสินค้าแฟชั่นทั้งสินค้าแบรนด์ชั้นนำทั้งของไทยและต่างประเทศ (คอลัมน์ข่าวรอบเวียง ใน **Home Buyers’ Chiangmai** ปีที่ 5 ฉบับที่ 49 เมษายน 2552 หน้า 14)

ส่วนธุรกิจในด้านบันเทิง นายเอลดูอาร์โด เอ. โรเบิลส์ ประธานกรรมการบริหาร บริษัทครีเอทีฟ คิงดอม แอนิเมชัน สตูดิโอฟิล์ม จำกัด(CKA) ได้เปิดเผยว่า บริษัทได้รับอนุมัติการสนับสนุนจากสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน (BOI) ในการลงทุนก่อสร้างสตูดิโอโรงถ่ายขนาดใหญ่ ตั้งอยู่บนพื้นที่อำเภอสันกำแพง จ.เชียงใหม่ บนเนื้อที่ 39 ไร่ มูลค่าประมาณ 600 ล้านบาท ทั้งนี้เพื่อผลักดันให้เชียงใหม่เป็น ‘มูวี่ทาวน์’ เทียบกับบอลลีวูด(Bollywood)ของอินเดีย เหมือนฮอลลีวูด(Hollywood)ของสหรัฐอเมริกา โดยจะชื่อว่า “เชียงใหม่วูด” โดยมีเป้าหมายที่จะผลักดันให้เชียงใหม่เป็นศูนย์กลางของอุตสาหกรรมภาพยนตร์ แข่งกับฮ่องกง อินเดีย และจีน เป็นแผนต่อเนื่อง 7 ปี ใช้งบลงทุนครั้งละประมาณ 35 ล้านดอลลาร์สหรัฐหรือประมาณ 1,225 ล้านบาท(คอลัมน์ข่าวรอบเวียง ใน **Home Buyers’Chiangmai** ปีที่ 5 ฉบับที่ 52 กรกฎาคม 2552 หน้า 14)

ขณะที่ในการลงทุนในส่วนภาคอุตสาหกรรมเอง ก็พบว่ามีการลงทุนในพื้นที่ภาคเหนืออย่างต่อเนื่อง ดังจะเห็นได้จากการเปิดเผยของนายสมมาตรย์ ตั้งสกุล ผู้อำนวยการศูนย์เศรษฐกิจการลงทุน(บีโอไอ) ภาค 1 เปิดเผย “มูลค่าการลงทุนที่ขอรับการส่งเสริมในพื้นที่ 17 จังหวัดภาคเหนือ ในไตรมาสแรก ของปี 2553 เพิ่มขึ้นร้อยละ 21.9 มูลค่าการลงทุน 2,759 ล้านบาท แม้จำนวนโครงการขอรับการส่งเสริมการลงทุนจะลดลงร้อยละ 15.8 คือลดลงจาก 19 โครงการในปี 2552 เป็น 16 โครงการในปีนี้ แยกเป็น 13 โครงการในพื้นที่ภาคเหนือตอนบน และ 3 โครงการในพื้นที่ภาคเหนือตอนล่าง อุตสาหกรรมที่นักลงทุนสนใจขอรับการส่งเสริม 3 อันดับแรกคือ อุตสาหกรรมเกษตรและผลิตผลจากการเกษตรจำนวน 5 โครงการ มูลค่าการลงทุนรวม 356.50 ล้านบาท ได้แก่กิจการผลิตพืชผักผลไม้แช่แข็ง ผลไม้คัดคุณภาพ ขนมอบถั่ว เลี้ยงไก่ และห้องเย็น อันดับ 2 อุตสาหกรรมเบา จำนวน 4 โครงการมูลค่า 67 ล้านบาท ได้แก่ กิจการผลิตแถบตราเครื่องหมายสำคัญต่างๆ กิจการผลิตเครื่องประดับ กิจการผลิตหัวแปรงเส้นใยสังเคราะห์และกิจการผลิตลูกปิดแก้ว อันดับ 3 มี โครงการมูลค่า 2,265.5 ล้านบาท ได้แก่กิจการผลิตพลังงานไฟฟ้าหรือไอน้ำ กิจการผลิตถ่านหิน และกิจการโรงแรม ส่วนอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์และเครื่องใช้ไฟฟ้ามูลค่าลงทุน 136.9 ล้านบาทได้แก่กิจการผลิตชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์ ไอซี และซอฟต์แวร์

ส่วนนักลงทุนต่างชาติยังคงเป็น ญี่ปุ่น เยอรมัน ไต้หวัน เกาหลีใต้ และเดนมาร์ก โครงการที่ได้รับการอนุมัติส่งเสริมการลงทุนในไตรมาสแรกของปีนี้มี 18 โครงการ เกิดการจ้างงาน 3,659 คน มีมูลค่าการลงทุนรวม 2,558.20 ล้านบาท เพิ่มขึ้นจากปีก่อนร้อยละ 225.7 ปี 2552 มี 14 โครงการ มูลค่าการลงทุนเพียง 785.4 ล้านบาทเท่านั้น...และไตรมาสแรกนี้ส่วนใหญ่เป็นนักลงทุนไทยร้อยละ 55 สนใจทำอุตสาหกรรมเกษตรกรรม บริการและสาธารณูปโภค ตามมาด้วยร้อยละ 28 เป็นนักลงทุนชาวเยอรมัน เดนมาร์ก ที่ผลิตอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์และการเกษตร ส่วนนักลงทุนไต้หวัน ญี่ปุ่นและเบลเยียมลงทุนผลิตแถบตรา

เครื่องหมาย ผิดตรงทำ และเฟอร์นิเจอร์ไม้ และเป็นกิจการร่วมทุนร้อยละ 17” (มติชน. วันที่ 15 พฤษภาคม 2553 หน้า 10)

นอกจากนี้ยังมีกรณีนักธุรกิจมหาเศรษฐีในเมืองไทย เช่น นายเจริญ สิริวัฒนภักดี ประธานกรรมการบริษัททีซีซี โฮลดิ้ง จำกัด ก็ให้ความสนใจอยู่ในระหว่างการเจรจาเพื่อติดต่อที่จะซื้อที่สวนส้มชื่อดังในเขตอำเภอฝาง 2 แห่ง คือสวนส้มทรายทอง และสวนส้มธารนธร(อ้างใน **Home Buyers' Chiangmai** ปีที่ 4 ฉบับที่ 40 กรกฎาคม 2551 หน้า 12) ส่วนบริษัทเซ็นทรัลพัฒนา จำกัด(มหาชน) ของตระกูลจิราธิวัฒน์ ก็ยังเดินหน้าขยายสาขาศูนย์การค้าใหม่อย่างต่อเนื่อง โดยในปีพ.ศ.2554 บริษัทมีแผนจะเปิดให้บริการสาขาใหม่ที่เชียงใหม่ พิชญ์โลก และที่พระราม 9 กรุงเทพฯ(ไทยรัฐ. วันที่ 12 สิงหาคม 2553 หน้า 9)

ผลจากการเติบโตและขยายตัวของภาคธุรกิจการท่องเที่ยวและบริการ ธุรกิจภาคอสังหาริมทรัพย์ และภาคเกษตรกรรมและอุตสาหกรรมในเชียงใหม่ และมีการเปิดรับการลงทุนจากกลุ่มทุนจากภายนอกจำนวนมาก ได้ส่งผลกระทบต่อกลุ่มทุนในท้องถิ่นอย่างมาก โดยเฉพาะผู้ประกอบการท้องถิ่นรายย่อยที่เป็นผู้ค้าวัสดุก่อสร้าง ต้องได้รับผลกระทบอย่างมากโดยถูกแชร์ส่วนแบ่งการตลาด ขณะที่การแข่งขันมีความรุนแรงมากขึ้น โดยกลุ่มทุนใหญ่มีความได้เปรียบเนื่องจากมีสินค้าที่หลากหลายและมีราคาที่ถูกกว่า(ผู้ค้าวัสดุก่อสร้างรายย่อยเพียง หลังกลุ่มทุนยักษ์ใหญ่บุก'ใน **Home Buyers' Chiangmai**. ปีที่ 4 ฉบับที่ 39 มิถุนายน 2551 หน้า 10) ซึ่งปัญหาในลักษณะทำนองเดียวกันนี้ ยังเกิดขึ้นในธุรกิจประเภทอื่นๆอีก โดยเฉพาะผู้ประกอบการรายย่อยที่เปิดให้บริการร้านค้าโชห่วย หรือพ่อค้าแม่ค้ารายย่อยที่ขายสินค้าอุปโภคบริโภค หรือขายพืชผลทางการเกษตร เช่น ผัก ผลไม้ หอม กระเทียมอยู่ในตลาดสด ต้องได้รับผลกระทบจากการเปิดศูนย์การค้าขนาดใหญ่ และร้านค้าสะดวกซื้อ เช่น ห้างเทสโก้โลตัส ห้างแมคโคร บิ๊กซี คาร์ฟูร์ และเซเว่นอีเลฟเว่น

นอกจากนี้แล้ว การเติบโตทางเศรษฐกิจในด้านการท่องเที่ยวและภาคอสังหาริมทรัพย์ที่มีการขยายการลงทุนไปตามแนวนอนวงแหวนออกไปสู่อำเภอรอบนอกที่อยู่ใกล้กับตัวเมือง เช่น หางดง แม่ริม สันกำแพง ได้ส่งผลทำให้ “ความเป็นเมือง” ขยายตัวออกไปสู่ท้องถิ่นชนบทมากขึ้น พร้อมกับราคาที่ดินที่ขยับตัวสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว เป็นผลทำให้ชาวบ้านจำนวนมากต้องยอมขายที่ดินให้แก่นายทุนเพื่อจัดสรรที่ดินทำธุรกิจบ้านจัดสรร อาคารพาณิชย์ คอนโดมิเนียม รีสอร์ท สนามกอล์ฟ สวนเกษตร ฯลฯ ในขณะเดียวกันก็ก่อให้เกิดปัญหาความไม่เท่าเทียมกันในการใช้ทรัพยากรดิน น้ำ ป่า ระหว่างภาครัฐ นักธุรกิจเอกชน และกลุ่มชนกิจการเมือง กับ ชาวบ้านในท้องถิ่น ดังปรากฏตัวอย่างในหลายกรณีที่ภาครัฐบุกรุกพื้นที่ซึ่งเป็นสมบัติสาธารณะของชุมชนเพื่อก่อสร้างสถานที่ราชการ หรือมิฉะนั้นก็ร่วมมือกับนายทุนเอกชน กลุ่มชนกิจการเมืองออกโฉนดในเขตพื้นที่ป่าสงวนเพื่อทำเป็นรีสอร์ท หรือบ้านพักส่วนตัว รวมทั้งการบุกรุกที่ดินริมฝั่งแม่น้ำปิงเพื่อทำเป็นร้านอาหาร ในขณะที่ชาวบ้านที่มีที่ดินทำกินอยู่มาก่อนที่จะมีการออกพร.บ.ป่าสงวนแห่งชาติ ต้องถูกกฎหมายจัดการอย่างรุนแรงและต้องถูกขับไล่ออกจากพื้นที่ป่าอนุรักษ์ อันนำไปสู่ความขัดแย้งในการแย่งชิงทรัพยากรกันระหว่างชาวบ้าน กับหน่วยงานภาครัฐและกลุ่มทุนนักธุรกิจ และกลายเป็นปัญหาวิกฤตของชาติในหลายพื้นที่ มาจนถึงทุกวันนี้

ความเปลี่ยนแปลงในสังคมชนบท

ผลพวงของการเติบโตและขยายตัวของเมืองเชียงใหม่อย่างรวดเร็ว นอกจากทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพของพื้นที่ โดยมีการขยายตัวของเมืองออกไปสู่พื้นที่อำเภอรอบนอกแล้ว ยังก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมชนบทด้วย

จากการศึกษาของเจนิเฟอร์ เกรย์ (Gray,1990) และ มาร์ก ริตชี(Ritchie,1996) ที่เข้ามาศึกษาสังคมชนบทในเชียงใหม่ ต่างพบว่า การขยายตัวของภาคเศรษฐกิจอุตสาหกรรมและภาคบริการเข้าสู่เขตชนบท โดยเฉพาะในพื้นที่อำเภอรอบๆเมืองเชียงใหม่ ได้ทำให้สังคมชนบทไม่ใช่สังคมที่พึ่งพาอาชีพเกษตรกรรม แต่เพียงอย่างเดียวอีกต่อไปแล้ว รายได้หลักของประชาชนไม่ได้มาจากผลผลิตทางการเกษตรอีกต่อไป แต่เป็นรายได้นอกภาคการเกษตรที่ทำให้ภาคเศรษฐกิจการเกษตรของพวกเขายังคงอยู่ได้ และถ้ายังมีพื้นที่อยู่อาศัยทำกินอยู่ใกล้กับตัวเมืองเชียงใหม่มากเท่าใด เกษตรกรชาวนาที่มีที่ดินเป็นของตนเองก็อาจมีรายได้จากการให้ผู้อื่นเช่าที่ดินของตนเอง และส่งบุตรหลานให้ได้รับการศึกษาที่สูงขึ้น และเมื่อสำเร็จการศึกษาก็ให้ทำงานรับราชการ หรือเป็นพนักงานบริษัทเอกชน หรือในกรณีเกษตรกรชาวนาที่ไร้รายในหมู่บ้านและมีเงินทุนเพียงพอที่จะเปิดร้านค้าของตนเองขึ้นในหมู่บ้าน เช่น เปิดร้านมินิมาร์ทขายสินค้าอุปโภคบริโภค

ส่วนชาวนาที่มีที่ดินทำกินน้อยหรือไร้ที่ทำกิน ก็อาจเพาะปลูกทำกินในที่ดินของตนเอง ที่ไม่มีที่ดินของตนเองก็อาจไปเช่าที่ดินผู้อื่นทำกิน อย่างไรก็ตามกรณีนี้ ก็จะมีสมาชิกบางคนในครอบครัวออกไปรับจ้างทำงานทั้งในภาคเกษตรกรรมและอุตสาหกรรมและภาคบริการอื่นๆเช่น เป็นคนงานก่อสร้าง เป็นคนขับรถรับจ้าง หรือเป็นพนักงานระดับล่างทั้งในภาครัฐและภาคธุรกิจเอกชน หรือไม่ก็ไปสมัครเป็นพนักงานในโรงงานอุตสาหกรรม กัดดาการ ร้านอาหาร หรือตามห้างสรรพสินค้าต่างๆทั้งในตัวเมืองเชียงใหม่เอง หรือไม่เช่นนั้นก็ไปหางานทำที่กรุงเทพฯ หรือไปทำงานในต่างประเทศ (Gray, Jenifer.(1990)

The Road to the City: Young Women and Transition in Northern Thailand. (Ph.D.

dissertation,Macqarie University และ Ritchie, Mark Andrew.(1996) **From Peasant Farmers to**

Construction Workers : The Breaking Down of the Boundaries Between Agrarian and Urban Life

in Northern Thailand,1974-1992.(Ph.D. dissertation, University of California at Berkeley อ้างใน เกรียง

ศักดิ์ เศรษฐพัฒน์นิช. “ประวัติศาสตร์การศึกษา และการศึกษาประวัติศาสตร์ของสังคมชนบทภาคเหนือ”

วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์. ปีที่ 3 ฉบับที่ 3 ธันวาคม 2552 หน้า 143-146)

ดังนั้น จากสภาพการณ์ดังกล่าวจึงทำให้ความเปลี่ยนแปลงของสังคมชนบทในภาคเหนือจึงมีความสลับซับซ้อนมากขึ้น ก่อให้เกิดการผสมผสานและมีกลุ่มคนที่หลากหลายมากขึ้น ซึ่งคนเหล่านี้จะมีประสบการณ์และเครือข่ายอยู่ในชนบท ขณะที่อีกด้านหนึ่งก็มีประสบการณ์ในการใช้ชีวิตในสังคมเมือง เช่นในการเรียนหนังสือ และการทำงานในเมือง สังคมชนบทในปัจจุบันจึงเป็นสังคมชนบทแบบใหม่ที่ไม่ใช่แบบดั้งเดิม คือมีทั้งการผสมผสานระหว่างอุดมการณ์ ความเชื่อของสังคมชนบท กับสังคมเมืองสมัยใหม่ ดังเช่น มีการขอเลขห่วยงวดต่อไปจากคนคนทรงเจ้า เป็นต้น ฉะนั้นการรูกืบของเมืองเข้าสู่ชนบทจึงได้

ก่อให้เกิดการปรับตัวของคนในท้องถิ่นในทิศทางที่หลากหลาย (เกรียงศักดิ์ เชษฐพัฒนวนิช.เรื่องเดียวกัน, หน้า 143-146)

ซึ่งจากการเติบโตและขยายตัวของเมืองเชียงใหม่ ยังนำไปสู่การเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร มีการอพยพโยกย้ายถิ่นจากอำเภอรอบนอก หรือบนพื้นที่สูงอพยพเข้ามาหางานทำอยู่อาศัยในเขตเมืองมากขึ้น เช่น เป็นคนงานในโรงงานอุตสาหกรรม หรือผลิตสินค้าขายให้แก่นักท่องเที่ยว ส่วนที่เป็นชาวเขาซึ่งเป็นคนชายขอบในสังคม ก็เป็นแรงงานรับจ้าง เช่น เป็นคนงานก่อสร้าง พนักงานเสิร์ฟตามร้านอาหาร บ้างก็เป็นเด็กปั๊ม เป็นคนงานล้างจานตามภัตตาคาร หรือเป็นคนสวนในหมู่บ้านจัดสรรหรือตามโรงแรมรีสอร์ตต่างๆ

ขณะที่กลุ่มผู้หญิงหรือผู้สูงอายุในหมู่บ้าน สืบเนื่องจากการเติบโตและขยายตัวของธุรกิจด้านการท่องเที่ยว รวมทั้งมีการส่งเสริมสนับสนุนจากภาครัฐในการผลิตสินค้าโอท็อป ทำให้คนเหล่านี้เกิดการรวมกลุ่มกันเป็นกลุ่มแม่บ้าน ผลิตสินค้าโอท็อปประเภทของที่ระลึกหรืองานฝีมือต่างๆ เช่น หัตถกรรมงานไม้ต่างๆ หัตถกรรมเครื่องเงิน เครื่องจักสาน ผ้าทอมือ เครื่องหนัง สินค้าประเภทอาหารก็เช่น น้ำพริก เครื่องแกง ขนมต่างๆ นำไปจำหน่ายในงานโอท็อปและตามงานนิทรรศการจัดแสดงสินค้าในโอกาสต่างๆ บางคนประสบความสำเร็จจนสามารถส่งออกสินค้าไปขายยังต่างประเทศได้อีกด้วย ดังตัวอย่างกรณี คุณแสงยอด ปัญโญสุข เจ้าของโรงงานหัตถกรรมตีลายแผ่นแร่และไม้ ต.สันกำแพง อ.สันกำแพง จ.เชียงใหม่ โดยมีการผลิตเป็นสินค้าหลากหลายประเภท อาทิ จานรองแก้ว ที่คั่นหนังสือ กล้องใส่กระดาษ คลับ นามบัตร คลับไม้จิ้มฟัน รูปภาพติดฝาผนัง จากคำบอกเล่าของคุณแสงยอด งานหัตถกรรมตีลายแผ่นโลหะและไม้ เป็นงานแฮนด์เมดที่ต้องใช้ฝีมือมาก โดยเป็นงานที่สืบทอดมาตั้งแต่รุ่นคุณปู่คุณย่าแล้ว ส่วนเธอเป็นรุ่นที่ 3 ปัจจุบันที่โรงงานมีคนงานรวมกลุ่มกันทำหัตถกรรมประมาณ 20 คน ส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุที่มีประสบการณ์มายาวนาน 10-30 ปี ขณะที่คนรุ่นใหม่ไม่สนใจที่จะประกอบอาชีพนี้ สำหรับรูปภาพที่ใช้แผ่นโลหะตีเป็นลวดลายจะมีหลากหลายทั้งขนาดใหญ่และเล็ก และถ้าเป็นแผ่นใหญ่ต้องใช้แผ่นโลหะแผ่นหนา เพราะต้องลงชั้นเป็นรูปสามมิติดีนูน ขณะที่การใช้ไม้สักเป็นวัตถุดิบสำคัญก็มีปัญหาเหมือนกัน เนื่องจากไม้สักหายากขึ้น ดังนั้นสินค้าบางประเภทจึงหันมาใช้ไม้อัดแทน

สำหรับตลาดสินค้าของเธอ นอกจากจะส่งขายในประเทศโดยทางกลุ่มได้เดินสายไปขายในงานโอท็อปและงานแสดงสินค้าต่างๆ ที่กรมพัฒนาชุมชนและหน่วยงานอื่นๆ ของภาครัฐจัดขึ้นแล้ว ยังส่งออกไปขายที่ประเทศญี่ปุ่น อินเดีย ลาว และแอฟริกาใต้ โดยรับจ้างผลิตและขายผ่านพ่อค้าคนกลางของประเทศนั้นๆ และที่ประเทศลาวนั้นสินค้าเธอวางขายมานานกว่า 10 ปีแล้ว เดือนหนึ่งสั่งซื้อ 5-8 หมื่นบาท ส่วนใหญ่เป็นรูปพวงกุญแจ ที่คั่นหนังสือโดยให้ตีตราเป็นรูปพระธาตุลาว พร้อมปั๊มคำว่า “ลาว” ไว้ด้านล่าง สำหรับประเทศญี่ปุ่นจะสั่งทำเป็นกระดิ่ง จานรองแก้ว และปั๊มโลโก้เป็นของแดนอาทิตย์อุทัย และบางครั้งลูกค้าชาวญี่ปุ่นก็ส่งภาพมาให้ตีลายในแบบที่ต้องการ ส่วนประเทศแอฟริกาใต้จะสั่งตีลวดลายเป็นรูปอูฐพร้อมชื่อประเทศ ขณะที่อินเดียมักจะสั่งพวกจานรองแก้วแล้วตีเป็นรูปช้าง ปัจจุบันที่โรงงานของเธอได้เปิดเป็นศูนย์เรียนรู้งานหัตถกรรมของชุมชนด้วย โดยนักท่องเที่ยวชาวไทยและต่างประเทศสามารถไปศึกษาเรียนรู้

ขั้นตอนวิธีการผลิตได้จากศูนย์แห่งนี้ (อ้างใน ภาวิณี เจริญยิ่ง “งานไม้เชียงใหม่ ตลาดนอกไปได้สวย” ใน มติชน. ฉบับวันที่ 4 กันยายน 2553 หน้า 23)

ซึ่งจากตัวอย่างของ ‘สินค้าหัตถกรรม’ ข้างต้น จะเห็นได้ว่า ผลจากโลกาภิวัตน์ได้ทำให้ ศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นนั้นๆ ได้ถูกทำให้กลายเป็นสินค้าที่มีอัตลักษณ์เฉพาะถิ่นของตน อาทิสะท้อนความเป็นลาวผ่านการตีตราแผ่นโลหะเป็นรูปพระธาตุลาว เป็นต้น ดังนั้นความเป็นลาว ความเป็นไทย เป็นญี่ปุ่น ที่ปรากฏอยู่บนตัวสินค้าจึงมีสถานภาพเป็นสากลที่มีอิสระจากการควบคุมของรัฐบาล ในขณะที่การบริโภคสินค้านั้นๆ ก็เป็นการบริโภคในเชิงสัญลักษณ์ ในฐานะที่สินค้านั้นเป็นสัญลักษณ์ที่พึงประสงค์

ในขณะเดียวกัน สภาพสังคมชนบทในปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วโดยมีความเป็น “สังคมเมือง” มากขึ้นไม่ใช่สังคมชนบทที่มีแต่เกษตรกรชาวไร่ชาวนาอีกต่อไป ได้ก่อให้เกิดการขยายตัวหรือเพิ่มจำนวนของ “ชนชั้นกลาง” มากขึ้น โดยชนชั้นกลางกลุ่มใหม่นี้จะมีฐานะดีขึ้น และตกอยู่ภายใต้กระแสลัทธิบริโภคนิยมเช่นเดียวกับคนในสังคมเมืองส่วนใหญ่ ดังนั้นจึงมีวิถีชีวิตที่ไม่แตกต่างไปจากคนในเมืองทั้งหลายโดยเฉพาะคนในรุ่นลูกรุ่นหลานซึ่งอยู่ในวัยทำงานและกลุ่มวัยรุ่นที่มีโอกาสเข้ามาศึกษาและทำงานในเมือง สามารถรับรู้ข้อมูลข่าวสารผ่านเครือข่ายระบบเทคโนโลยีสารสนเทศสมัยใหม่ เช่น มีโทรศัพท์มือถือ มีคอมพิวเตอร์ และใช้อินเตอร์เน็ตเช่นเดียวกับคนในเมืองใหญ่ และแม้แต่ชาวเขาบนพื้นที่สูงเองก็ยังมีมือถือใช้ นอกจากนั้นยังสามารถสมัครเป็นสมาชิกดูทีวีท้องถิ่น รวมไปถึงการเลือกซื้อจานดาวเทียมเพื่อดูช่อง ASTV หรือ PTV เพื่อดูข่าวการเมืองที่ตนเองชื่นชอบไม่แตกต่างไปจากคนในสังคมเมืองใหญ่

ซึ่งในกรณีนี้ พบว่ามีปรากฏการณ์ที่น่าสนใจ โดยในช่วงที่สถานการณ์บ้านเมืองยังมีความไม่แน่นอน และเกิดความแตกแยกระหว่างประชาชน 2 กลุ่มมีการเลือกข้างแบ่งเป็นสีเหลือง สีแดง โดยเฉพาะในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดภาคเหนืออื่นๆ (รวมทั้งภาคอีสาน) ถูกมองว่าเป็นพื้นที่ฐานเสียงของขั้วอำนาจเดิมคือ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ซึ่งฐานคะแนนส่วนใหญ่มาจากประชากรที่เป็นชนชั้นกลางระดับล่างของสังคม จากการเปิดเผยของนายมานพ โตการคำ ประธานชมรมผู้ประกอบการจานดาวเทียมประเทศไทย และประธานบริหารบริษัทไอพีเอ็มทีวี เจ้าของและผู้จัดจำหน่ายจานดาวเทียมจานส้มไอพีเอ็ม ได้เปิดเผยว่า

“จากการสำรวจของผู้ประกอบการจานดาวเทียม 6-7 ราย ที่ครอบคลุมตลาดเกือบ 100% พบว่า ในช่วงเดือนมีนาคมที่ผ่านมา ในช่วงที่มีการชุมนุมทางการเมืองของคนเสื้อแดง บริเวณสี่แยกราชประสงค์ จานดาวเทียมมียอดขายรวมกันประมาณ 1.5 แสนจาน เพิ่มขึ้น 50% เมื่อเปรียบเทียบกับเดือนมกราคมและเดือนกุมภาพันธ์มียอดขายที่เดือนละ 1 แสนจาน ทั้งนี้ น่าจะมาจากปัจจัยการชุมนุมทางการเมืองของคนเสื้อแดง ทำให้ประชาชนต้องการติดตามข้อมูลข่าวสารจากช่องรายการข่าวทีวีดาวเทียม นอกเหนือจากช่องฟรีทีวี 3-5-7-9-11 โดยไอพีเอ็ม เจ้าของและผู้จัดจำหน่ายจานดาวเทียมระบบเคยูแบนด์ จานส้มไอพีเอ็มได้รูดตลาดตั้งแต่ต้นปี โดยลดราคาจัดจำหน่ายเหลือชุดละ 2900 บาท จากเดิม 3590 บาท ทำให้เดือนมีนาคมมียอดขาย

เพิ่มขึ้น 2 เท่าตัวจากยอดขายเดือนละกว่า 2 หมื่นจาน เพิ่มขึ้นเป็น 6 หมื่นจาน โดยเฉพาะในพื้นที่ภาคเหนือ และภาคอีสาน ซึ่งถือเป็นภาคที่มีกำลังซื้อไม่สูงนัก มียอดขายเพิ่มขึ้นกว่าปกติถึง 50%”

นอกจากสถานการณ์การชุมนุมทางการเมืองจะทำให้ยอดขายจานดาวเทียมเพิ่มขึ้นแล้ว ในช่วงเทศกาลบอลโลกก็เกิดกระแสตื่นตัวในการติดตั้งจานดาวเทียมเพิ่มขึ้นด้วยเช่นกัน ภายหลังเกิดปัญหาจานดำของจานดาวเทียมระบบสัญญาณซีแบนด์ ไม่สามารถรับชมบอลโลกได้ ทำให้ยอดขายจานดาวเทียมในระบบสัญญาณเคยูแบนด์ เช่น จานดาวเทียมดีทีวี(จานเหลือง) และจานส้มไอพีเอ็ม มียอดขายเติบโตเพิ่มขึ้น

ทั้งนี้ในช่วง 2-3 ปีที่ผ่านมา ตลาดจานดาวเทียมทั้งระบบซีแบนด์และเคยูแบนด์ มีการขยายตัวอย่างต่อเนื่อง โดยในปี 2552 มีผู้ติดตั้งจานดาวเทียมทั้ง 2 ระบบจำนวน 4-5 ล้านครัวเรือน คาดว่าในปี 2553 จะมีผู้ติดตั้งเพิ่ม 2 ล้านครัวเรือนรวมเป็น 7 ล้านครัวเรือน และภายในสิ้นปีพ.ศ.2554 คาดว่าจะมีผู้ติดตั้งจานดาวเทียมทั่วประเทศไทยครบ 10 ล้านครัวเรือน(รายงานพิเศษ “สงครามตลาดจานดาวเทียม สงครามชิงพื้นที่มวลชน คาดปี’ 53 ยอดขายโตกว่า 7 ล้าน” ใน มติชนสุดสัปดาห์. ฉบับประจำวันที่ 9-15 กรกฎาคม 2553 ปีที่ 30 หน้า 79)

สู่สังคมแห่งความทันสมัย

นอกจากนั้น จากผลพวงของการเปิดให้มีการค้าเสรีภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ ได้ส่งผลทำให้ “เมืองเชียงใหม่” กลายเป็นเมืองที่มีความเจริญอย่างรวดเร็วโดยเฉพาะในเขตตัวเมืองเชียงใหม่ได้ก้าวไปสู่สังคมเมืองแห่งความทันสมัย ซึ่งเกิดขึ้นในหลายชุมชนในพื้นที่เมืองเชียงใหม่ เช่น บริเวณย่านวัดเกต บริเวณเชิงคอยบนถนนสุเทพ ชุมชนช่างเขียนเขตเทศบาลตำบลช้างเผือก แต่ที่เติบโตอย่างรวดเร็วในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมา และปรากฏตัวอย่างให้เห็นเป็นรูปธรรมชัดเจนที่สุด คือบริเวณย่านถนนนิมมานเหมินท์ ซึ่งอยู่ใกล้กับมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ซึ่งในอดีตเมื่อครั้งมีการก่อตั้งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ในปีพ.ศ.2507 บริเวณนี้เป็นย่านที่พักอาศัยของบรรดาอาจารย์ ข้าราชการ เจ้าหน้าที่ในมหาวิทยาลัย แต่ปัจจุบันได้กลายเป็นย่านทำเลทองย่านธุรกิจของคนรุ่นใหม่ ส่งผลให้ที่ดินบริเวณนี้มีราคาสูงมาก และกลายเป็นย่านที่มีความเจริญและทันสมัยที่สุดของเมืองเชียงใหม่ ถือเป็นแหล่งท่องเที่ยวและสถานบันเทิงที่บรรดานักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างชาติ รวมทั้งกลุ่มวัยรุ่นและนักศึกษาชอบมาช้อปปิ้งและนั่งดื่มกินเนื่องจากมีร้านอาหารชื่อดังอยู่หลายร้านรวมทั้งมีผับ บาร์ ซึ่งความ “ทันสมัย” ของถนนสายนี้ ดังสะท้อนให้เห็นได้จากคำโปรยโฆษณาบนหน้าเว็บไซต์หนึ่ง ([www. Phudoilay.com/north/chiangmai/nimmanhaemin.phop](http://www.Phudoilay.com/north/chiangmai/nimmanhaemin.phop)) เมื่อกล่าวถึง ‘ถนนนิมมานเหมินท์’ โดยได้แนะนำแก่นักท่องเที่ยวไว้ดังนี้

“ถนนนิมมานเหมินท์ ถนนที่ฮิปที่สุดของเมืองเชียงใหม่ ถ้าอยากมาอัพเดทความทันสมัยของเชียงใหม่ต้องมาที่นี่ถนนนิมมานเหมินท์ แต่ละร้านเกิดด้วยการตกแต่งที่ใส่อิเดียนกันอย่างเต็มที่ ถนนสายการค้า และถนนสายบันเทิง รวมถึงบรรยากาศที่หลากหลาย ภาพคอนโดมิเนียม อาคารที่พักอาศัยใหม่ๆตามชอกชอยทั้งโรงแรม ร้านอาหาร บันเทิงนานาชาติ ร้านกาแฟ ร้านหนังสือ ร้านเฟอร์นิเจอร์ หรือร้านเก๋ๆที่รวบรวมงานอาร์ตของคนรักศิลปะ ถือเป็นถนนที่มีสีสันแต่ละร้านน่ารักน่าชังและน่าชมทั้งนั้น”

นอกจากนั้น ยังได้บอกรายละเอียดของถนนแต่ละซอยในย่านนิมมานเหมินท์ ว่ามีเอกลักษณ์เฉพาะตนอย่างไรและเปิดให้บริการสินค้าอะไรบ้าง อาทิ

-ถนนนิมมานเหมินท์ ซอย 1 เป็นเสมือนตัวแทนถนนทั้งสายเนื่องจากเต็มไปด้วยร้านระดับเกรดเอที่มีการตกแต่งเป็นเอกลักษณ์โดดเด่นไม่เหมือนใคร อาทิ ร้านกองดี แกลอรี หรือร้านขายของตกแต่งบ้าน งานศิลปะ การออกแบบ การออกแบบของสถาปัตย์ที่น่าหลงใหล และที่ซอย 1 มีการจัดงานประจำปีคือ Nimmanhaemin Art & Design Promenade

-ถนนนิมมานเหมินท์ ซอย 9 ถนนสายกาแฟ(Coffee Street) ซอยนี้โดยรอบจะเต็มไปด้วยร้านกาแฟชื่อดังทั้งของท้องถิ่น ในประเทศและต่างประเทศ ไม่ว่าจะเป็นร้านกาแฟวาฬ ร้านกาแฟสตาร์บัคส์ ด้านหน้าซอยมีร้านแบล็คแคนยอน ร้านมด้นมสด ร้านกาแฟคั่วข้าง คาเฟ่คั่วคั่ว และอีกมากที่กำลังจะเปิดตามมา ส่วนผู้บริโภครักดื่มก็ทั้งเด็กฮิปฮอป วัยรุ่น นักศึกษา คนทำงาน นักท่องเที่ยวทั้งคนไทย ต่างชาติ ที่อาศัยร้านกาแฟเป็นที่พักผ่อน เล่นเน็ต พุดคุย พักผ่อน อ่านหนังสือ ชิมกาแฟหลากหลายรส

บนถนนนิมมานเหมินท์ ยังมีทั้งร้านเบเกอรี่ และไอศกรีมอร่อยๆ ให้เลือกอีกมากมาย เช่น ร้านมอนบลังก์ (Mont Blanc) อยู่ปากซอยถนนนิมมานฯซอย 7 ซึ่ง เจ้าของร้านไปเรียนทำขนมไกลถึงญี่ปุ่น ขนมของที่นี่จะมีหน้าตาสีสันน่าทาน ทั้งวิธีการทำและรสชาติเป็นสไตล์ญี่ปุ่น นอกจากนี้เบเกอรี่ยังมีไอศกรีมให้เลือกอีกหลายรส, ร้าน Mars Ice อยู่ที่โครงการ tall teak นิมมานฯซอย 9, ร้าน Ice Monster เป็นเหมือนน้ำแข็งไสมากกว่าไอศกรีม ร้านอยู่นิมมานฯซอย 9 และร้านไอเบอรี่ iberry บนถนนนิมมานฯซอย 17ร้านไอศกรีมของพีโน๊ต อุดม แต่พานิช

และยังมีร้านจำหน่ายเสื้อผ้าเครื่องประดับ รองเท้า เช่น MiWa มีกระเป๋ารองเท้าที่นำเข้ามาจากประเทศเกาหลี ญี่ปุ่น ยุโรป และอเมริกา ร้านตั้งอยู่ในโครงการจิราวาสะ บนถนนนิมมานฯซอย 13 และยังมีธุรกิจด้านบริการเกิดขึ้นอีกเป็นจำนวนมาก เช่น ร้านทำผม ร้านนวดแผนไทย นวดฝ่าเท้า และสปา เป็นต้น

นอกจากนั้นถนนนิมมานเหมินท์ ยังเป็นย่านสถานที่ตั้งของโรงแรม คอนโดมิเนียมระดับหรูหลายแห่ง เช่น โรงแรมอมารี รินคำ โรงแรมแคนทารี ฮิลล์ และ แอท นิมมาน(At Nimman) รวมทั้งยังมีที่พักระดับกลางอีกจำนวนมาก เช่น อพาร์ตเมนต์ หอพักให้เช่าทั้งรายวันรายเดือน เป็นต้น

ซึ่งจากความเจริญของสังคมเมืองบนถนนนิมมานเหมินท์ดังกล่าว เป็นเพียงตัวอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นในหลายพื้นที่ของเมืองเชียงใหม่ ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินจากเดิมที่เคยเป็นย่านที่อยู่อาศัยกลายเป็นแหล่งย่านธุรกิจทำกิน และแหล่งบันเทิงอันทันสมัยของเมือง ทำให้ที่ดินมีราคาสูงขึ้น ส่งผลให้คนที่อยู่อาศัยมาแต่เดิม บางคนก็เป็นผู้สูงอายุจึงตัดสินใจขายที่ดินแล้วย้ายไปซื้อบ้านจัดสรรอยู่บริเวณรอบนอกตัวเมืองแทน หรือไม่กี่ให้คนอื่นเช่าที่/บ้านพักอาศัยและปรับปรุงเป็นร้านค้าอาหาร หรือผับเพื่อประกอบธุรกิจ ส่วนผู้ที่ไม่ได้ย้ายไปอยู่ที่อื่นก็ได้รับผลกระทบในหลายด้าน ทั้งจากปัญหาความหนาแน่นของประชากรที่เพิ่มขึ้น และคนที่มาอยู่ใหม่ก็ไม่ใช่คนในพื้นที่เดิม ทำให้การดำเนินชีวิตมีลักษณะเป็นแบบปัจเจกชนต่างคนต่างอยู่ นอกจากนั้นยังมีปัญหาจากการจราจรติดขัด ปัญหาการก่อสร้างอาคารสูง อาทิ คอนโดมิเนียม โรงแรม บดบังทัศนียภาพของเมือง เช่น บดบังพระธาตุดอยสุเทพ ซึ่งถือเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของเมืองที่ชาว

เชียงใหม่ให้ความเคารพนับถือ และได้รับผลกระทบทางเสียง จากที่เคยเป็นย่านพักอาศัยอยู่อย่างสงบ ก็กลายเป็นย่านแหล่งร้านอาหาร ผับ สถานที่ท่องเที่ยวกลางคืนของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างชาติ

นอกจากนั้น สภาพความทันสมัยของสังคมเมืองเชียงใหม่ ยังสะท้อนให้เห็นได้จากพฤติกรรมของกลุ่มวัยรุ่นไทยในการใช้ระบบเทคโนโลยีสารสนเทศสมัยใหม่ เช่น โทรศัพท์มือถือ และเครือข่ายสังคมออนไลน์ที่เกิดขึ้นในแทบทุกประเทศในประเทศที่พัฒนาแล้วและประเทศกำลังพัฒนาโดยเฉพาะในเขตเมืองหลวงและตามหัวเมืองใหญ่ เช่น กรุงเทพฯ เชียงใหม่ พัทยา

จากการเปิดเผยของนางสาวรัตติยา กุลประดิษฐ์ ผู้อำนวยการฝ่ายวิจัย บริษัทชินโนเวต ประเทศไทย ถึงผลสำรวจจากการวิจัยพฤติกรรมการใช้มือถือของวัยรุ่นเอเชียอายุตั้งแต่ 8-24 ปีใน 11 ประเทศได้แก่ จีน ฮองกง อินเดีย อินโดนีเซีย เกาหลี มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ สิงคโปร์ ไต้หวัน เวียดนาม และไทย พบว่า วัยรุ่นไทยมีมือถือใช้สูงสุดในเอเชียถึงร้อยละ 72 สูงกว่าค่าเฉลี่ยในเอเชียที่มีมือถือร้อยละ 64 และเด็กอายุ 8-14 ปีสูงถึงร้อยละ 30 ก็มีมือถือใช้แล้ว นอกจากนั้น ยังพบว่า วัยรุ่นไทยมีวิถีชีวิตไม่ห่างจากมือถือตั้งแต่พระอาทิตย์ขึ้นไปจนถึงพระอาทิตย์ตกดิน จนติดอันดับ 1 ของการพูดคุยผ่านโทรศัพท์มือถือ โดยใช้เวลาคูดยถึง 1 ชั่วโมง 7 นาทีต่อวัน ขณะที่ค่าเฉลี่ยของภูมิภาคอยู่ที่ 49 นาที และในไทยมีการใช้โทรศัพท์มือถือเพื่อติดต่อกับสมาชิกในครอบครัวพ่อแม่ถึงร้อยละ 70 รองลงมาเป็นการใช้มือถือเพื่อติดต่อกับเพื่อน

จากผลสำรวจยังพบว่าวัยรุ่นไทยเป็นผู้ใช้บริการต่างๆบนมือถือสูงสุดในเอเชีย ส่วนใหญ่ใช้เพื่อความบันเทิง โดยร้อยละ 67 ใช้ฟังเพลง (ค่าเฉลี่ยภูมิภาค 51%) ร้อยละ 65 ใช้มือถือถ่ายรูป (ค่าเฉลี่ยภูมิภาค 47%) และร้อยละ 32 ใช้มือถือในการบันทึกวิดีโอ (ค่าเฉลี่ยภูมิภาค 21%)

ยิ่งกว่านั้น ร้อยละ 23 ของวัยรุ่นไทยได้แสดงความเห็นว่า ไม่สามารถอยู่ได้โดยปราศจากมือถือ และร้อยละ 26 ก็ไม่สามารถอยู่ได้โดยปราศจากโทรทัศน์ และร้อยละ 27 ของวัยรุ่นไทยต้องการได้รับการตอบรับการโฆษณาผ่านมือถือเพื่อที่จะได้ของสมนาคุณ

สำหรับการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์ (Social Network) เช่น เฟซบุ๊ก ไลน์ พบว่าเด็กไทยมีเพื่อนในเครือข่ายสังคมออนไลน์ติดอันดับหนึ่งในเอเชีย โดยมีค่าเฉลี่ยจำนวนเพื่อนอยู่ที่ 211 คน สูงกว่าค่าเฉลี่ยวัยรุ่นเอเชียที่มีเพื่อน 140 คน ส่วนกิจกรรมหลักในโลกออนไลน์ของเด็กไทย ร้อยละ 56 คือการฟังเพลง ร้อยละ 51 ใช้ในการค้นหาข้อมูล และร้อยละ 49 ใช้เล่นเกมออนไลน์ นอกจากนี้วัยรุ่นไทยยังติดอันดับมีคอมพิวเตอร์ตั้งโต๊ะสูงสุดในเอเชีย ในอัตราร้อยละ 42 สูงกว่าค่าเฉลี่ยภูมิภาคอยู่ที่ร้อยละ 32 (มติชน. ฉบับวันที่ 4 กันยายน 2553 หน้า 8)

กล่าวได้ว่าการพัฒนาเมืองเชียงใหม่ให้เป็นเมืองหลักของพื้นที่ภาคเหนือตอนบน มีการพัฒนาให้เป็น Hub ในแทบทุกด้านเช่นเป็นศูนย์กลางทางด้านการบินในภูมิภาค ศูนย์กลางด้านการท่องเที่ยว การค้า การลงทุน และมาจนถึงยุคสมัยปัจจุบันก็กำลังมุ่งพัฒนาให้เชียงใหม่เป็น “นครแห่งไมซ์ (MICE) หรือเป็นตลาดจัดประชุมสัมมนาและจัดนิทรรศการ ดังปรากฏในคำแถลงของนายอมรพันธุ์ นิมนันท์ ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ ร่วมกับนายจิรุตต์ อิศรางกูร ณ อยุธยา ผู้อำนวยการฝ่ายบริหารธุรกิจวิสาหกิจ สำนักงานส่งเสริมการจัดประชุมและนิทรรศการหรือ สสปน. ได้ร่วมแถลงเปิดตัวโครงการ “ไมซ์ไทยเข้มแข็ง :

Creative MICE” ณ โรงแรมแคนทารีฮิลล์ จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อเร็ว ๆ นี้ โดยนายจิรุตต์เปิดเผยว่า สสบน. ต้องการมุ่งเน้นการพัฒนาและส่งเสริมให้ภูมิภาคต่างๆของประเทศไทยเป็นศูนย์กลางของอุตสาหกรรมไมซ์ เพราะแต่ละภูมิภาคมีความพร้อมและมีจุดเด่นที่มีความเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละพื้นที่ ซึ่งสามารถพัฒนาให้เกิดกิจกรรมไมซ์ได้อย่างเหมาะสมและมีความแตกต่าง โดยเน้นที่ 4 เมืองที่มีศักยภาพในด้านธุรกิจและการท่องเที่ยวเป็นหลักได้แก่ กรุงเทพมหานคร สงขลา พัทธยา และเชียงใหม่ เพื่อให้เมืองเหล่านี้เป็นเจ้าภาพในการจัดงานประชุมสัมมนาและการจัดนิทรรศการได้อย่างสมบูรณ์แบบและน่าประทับใจ

ทั้งนี้ นายอมรพันธุ์ นิมนันท์ ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวถึงศักยภาพของจังหวัดเชียงใหม่ ว่า เชียงใหม่มีศักยภาพ พร้อมสำหรับตลาดประชุมสัมมนา เนื่องจากเป็นศูนย์กลางการคมนาคมในภูมิภาค เป็นศูนย์กลางบริการด้านสุขภาพ และในขณะนี้กำลังมีการก่อสร้างศูนย์ประชุมและจัดแสดงสินค้าที่ใหญ่ที่สุดในภูมิภาค จะแล้วเสร็จในปีพ.ศ.2555 ขณะเดียวกันเชียงใหม่ยังศูนย์กลางของประเทศในกลุ่มแม่น้ำโขง(กลุ่ม GMS) และกลุ่มประเทศในเอเชียใต้หรือ BIMSTEC อีกทั้งยังเป็นบ้านพี่เมืองน้องกับเมืองสำคัญหลายเมืองในสาธารณรัฐประชาชนจีน ทั้งเชียงใหม่ จงหิง จิงเต่า และยอร์กยาการ์ตาในอินโดนีเซีย และอยู่ระหว่างการเชื่อมโยงอีกหลายเมือง(หนังสือพิมพ์ อินไซด์เชียงใหม่. ปีที่ 1 ฉบับที่ 22 วันที่ 20 - 26 สิงหาคม 2553 หน้า 11)

ปัญหาของเมือง

แนวทางการพัฒนาในทิศทางดังกล่าวนี้ ได้ทำให้เชียงใหม่เป็นเมืองที่มีความเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว ซึ่งได้ส่งผลกระทบต่อให้เกิดปัญหาของเมืองตามมาหลายประการด้วยกัน อาทิ ปัญหาทางด้านกายภาพของเมือง ปัญหาด้านสังคม ปัญหาล้างแควล้น ปัญหาด้านสุขภาพฯลฯ จากการเติบโตและขยายตัวอย่างรวดเร็วของภาคธุรกิจการท่องเที่ยวและบริการ และภาคอสังหาริมทรัพย์ทำให้เมืองเชียงใหม่มีจำนวนประชากรเพิ่มขึ้น เนื่องจากการอพยพเข้าอยู่อาศัยและหางานทำเพิ่มมากขึ้น ซึ่งมีทั้งที่มาจากอำเภอรอบนอกของเมืองเชียงใหม่เอง และที่มาจากจังหวัดอื่นที่มารับราชการ หรือเข้ามาลงทุนทำธุรกิจการค้าและในกิจการอื่นๆ เป็นผลทำให้เชียงใหม่โดยเฉพาะพื้นที่ในเขตตัวเมืองชั้นใน เช่น ถนนห้วยแก้ว ถนนรอบคูเมืองชั้นใน ประสบปัญหาการจราจรติดขัด ยิ่งในช่วงเวลาเร่งด่วนในตอนเช้าก่อนเวลาเข้าทำงานและในช่วงเย็นหลังเลิกงาน

นอกจากนั้นในช่วงฤดูหนาวตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน-กุมภาพันธ์ซึ่งเป็นช่วงที่เมืองเชียงใหม่มีอากาศหนาวเย็นและมีการจัดงานเทศกาลต่างๆมากมายเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว เช่น งานฮิปปี้ในเทศกาลลอยกระทง เทศกาลงานไม้ดอกไม้ประดับ ทำให้เกือบทุกปีมีนักท่องเที่ยวเดินทางมาจังหวัดเชียงใหม่จำนวนมาก ส่งผลทำให้เมืองเชียงใหม่ต้องเผชิญกับปัญหาโรคติดต่อ การจราจรติดขัด ยิ่งกว่านั้นในช่วงเดือนธันวาคมต่อเนื่องมาถึงเดือนมกราคมในเทศกาลปีใหม่ที่วันหยุดยาว มีนักท่องเที่ยวจำนวนมากต้องการขึ้นไปสัมผัสไอหนาวและชมแม่พระนั่งบนคอยอินทนนท์ ทำให้อุทยานแห่งชาติคอยอินทนนท์ ซึ่งตามปกติมีศักยภาพที่จะรองรับนักท่องเที่ยวได้เพียง 6,000 คน/วัน แต่ในช่วงเวลาดังกล่าวมีนักท่องเที่ยวขึ้นอุทยานฯคอยอินทนนท์

โดยเฉลี่ยถึง 12,000 คน/วัน ทำให้เกิดปัญหาการจราจรแออัด รถติดตลอดทางขึ้นคอย รวมทั้งสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆก็ไม่เพียงพอที่จะรองรับนักท่องเที่ยวจำนวนมาก (‘ไอทีเปิดเว็บไซต์เรียลไทม์ แก้ปัญหานักท่องเที่ยวล้นอินทนนท์’ ใน มติชน. ฉบับวันที่ 27 สิงหาคม 2553 หน้า 26) และยังนำไปสู่ปัญหาขยะล้นคอยด้วย

สำหรับปัญหาขยะล้นเมืองนั้น ในกรณีของเชียงใหม่เป็นผลเกิดจากการเติบโตและขยายตัวของเมืองอย่างรวดเร็วทำให้มีจำนวนประชากรหนาแน่น ขณะเดียวกันก็เกิดจากปัญหาขาดการบริหารจัดการที่ดีพอ นับตั้งแต่ในส่วนของการขาดความรู้ในเรื่องการคัดแยกขยะและวิธีการกำจัดขยะที่ถูกต้อง ตลอดจนองค์การส่วนท้องถิ่นที่มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงในการจัดเก็บขยะมูลฝอย เช่น เทศบาลนครเชียงใหม่ และเทศบาลตำบล หรือองค์การบริหารส่วนตำบลต่างๆก็ไม่มีนโยบายที่ชัดเจนในกำจัดและคัดแยกขยะ รวมทั้งปัญหาการขาดสถานที่แหล่งทิ้งขยะทำให้มีการจ้างบริษัทเอกชนเข้ามาจัดเก็บขยะ ส่งผลให้เมื่อมีขยะล้นเมืองขาดที่ทิ้ง ก็มักง่ายนำเอาขยะของเมืองเชียงใหม่ไปทิ้งรอบๆ 6 ล้อ ไปทิ้งตามพื้นที่ต่างๆของจังหวัดใกล้เคียง เช่น ลำพูน ลำปาง แพร่ พะเยา ทำให้ได้รับการต่อต้านจากคนในพื้นที่มาจนถึงทุกวันนี้ ดังเช่นเมื่อกลางเดือนสิงหาคมที่ผ่านมา องค์การบริหารส่วนตำบล(อบต.)ออย อ.ปง จ.พะเยา ถึงกับขอความร่วมมือทุกหมู่บ้านร่วมสอดส่องเฝ้าระวังขยะต่างถิ่นลักลอบนำเข้ามาทิ้งในพื้นที่ เพราะเกรงจะเกิดผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อม และถ้าหากฝ่าฝืนก็จะดำเนินการตามกฎหมายเอาผิดทั้งคนรับจ้างขนขยะและเจ้าของที่ดินที่อนุญาตให้นำเอาขยะต่างถิ่นมาทิ้งในที่ของตน(มติชน. วันที่ 8 กันยายน 2553 หน้า 8)

นอกจากนั้นยังนำไปสู่ปัญหาหมอกควัน ที่เกิดจากการที่ชาวบ้านเผาตอฟางข้าว กิ่งไม้ใบไม้และเศษขยะมูลฝอย ตลอดจนการเผาป่าและพื้นที่ทางการเกษตรเช่นไร่นา และรวมไปถึงปัญหาหมอกควันจากการเผาไหม้ของท่อไอเสียของรถยนต์ รถจักรยานยนต์ และฝุ่นละอองที่เกิดจากเศษหินดินปูนทรายในระหว่างการขนส่งและการก่อสร้างทุกชนิด ทั้งหมดนี้นำไปสู่ปัญหามลภาวะทางอากาศ ในกรณีของเชียงใหม่ ผลจากการตรวจวัดคุณภาพอากาศที่กรมควบคุมมลพิษ กระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม ดำเนินการตรวจวัดที่สถานีตรวจวัด 2 แห่ง คือที่บริเวณศูนย์ราชการเชียงใหม่ และที่บริเวณโรงเรียนยุพราช พบว่า ระหว่างปีพ.ศ.2539-2542 ค่าเฉลี่ย 1 ชั่วโมงของฝุ่นละอองมีขนาดเล็กกว่า 10 ไมครอน ซึ่งเกินกว่าค่ามาตรฐานสากลมาโดยตลอด และเป็นระยะเวลายาวนานเกิน 10 วันต่อปี และบางปีมีฝุ่นละอองเกินค่ามาตรฐานยาวนานถึง 75 วัน ซึ่งฝุ่นละอองเหล่านี้ได้ก่อให้เกิดผลกระทบทางด้านสุขภาพตามมา เพราะฝุ่นละอองที่มีอนุภาคเล็กๆ โดยตัวของมันเองสามารถเข้าไปเกาะอยู่ที่ระบบทางเดินหายใจส่วนในทำให้หอบหืด เหล่านั้นทำงานได้ไม่เต็มประสิทธิภาพ นอกจากนั้นแล้วยังอาจนำเชื้อโรคและสารก่อมะเร็งติดเข้าไปด้วย ส่งผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชนโดยทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับเด็กและผู้สูงอายุมีโอกาสเสี่ยงที่จะป่วยด้วยโรคทางเดินหายใจเช่น หอบหืด และโรคภูมิแพ้ได้มากกว่าประชากรกลุ่มอื่นๆ(‘อากาศเชียงใหม่แย่มากถึงได้รับการแก้ไข’ ใน เชียงใหม่ปริทัศน์. ปีที่ 2 ฉบับที่ 19 ตุลาคม 2544 หน้า 1,3)

ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ ผศ.นพ.พงษ์เทพ วิวรรณะเดช ภาควิชาสาธารณสุขชุมชน คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่พบว่า จังหวัดเชียงใหม่มีสถิติผู้ป่วยด้วยโรคมะเร็งปอดสูงสุดเป็น

อันดับหนึ่งของประเทศไทย และมีอัตราการเจ็บป่วยด้วยโรคทางเดินหายใจสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องเป็นลำดับ (กานต์ชนก ประกาศวุฒิสาร.“การเคลื่อนไหวของประชาสังคมในเมืองเชียงใหม่ต่อประเด็นปัญหาที่เกิดจากความเป็นเมืองระหว่างปีพ.ศ.2540-2551” ใน วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ปีที่ 21 ฉบับที่ 1/2552 หน้า 181)

นอกจากนั้นผลจากการเติบโตของเมืองและจำนวนประชากรที่เข้ามาอาศัยอยู่ในเชียงใหม่มีจำนวนเพิ่มมากขึ้น ขณะที่ราคาที่ดินมีราคาสูงขึ้น ทำให้เกิดโครงการก่อสร้างอาคารสูง เช่น คอนโดมิเนียม แมนชั่น เกิดขึ้นจำนวนมากในเมืองเชียงใหม่โดยเฉพาะในย่านธุรกิจ และอยู่ใกล้สถานศึกษา เช่น บริเวณเชิงคอย ชุมชนสุเทพ ต.สุเทพ, ชุมชนช่างเคียนในเขตเทศบาลตำบลช้างเผือก อ.เมือง หรือ ในย่านชุมชนวัดเกต จนนำไปสู่การคัดค้านต่อต้านจากประชาชนในหลายพื้นที่ เช่น การคัดค้านการก่อสร้างตึกสูงในพื้นที่ซอยวัดอุโมงค์ เขตตำบลสุเทพ เนื่องจากเห็นว่าบดบังทำลายทัศนียภาพของเมือง และในหลายกรณียังนำไปสู่การฟ้องร้องของตัวแทนชาวบ้าน กับภาคเอกชน ดังมีตัวอย่างหลายโครงการที่กำลังเป็นปัญหาอยู่ในขณะนี้เช่น คดีแรก ชาวบ้านกลุ่มอักษะช่างเคียนนำโดยนายท.ธีระโรจนพงษ์ ได้ยื่นฟ้องต่อศาลปกครองเชียงใหม่ให้ยุติการก่อสร้างตึกหลังแรกในโครงการอิมสุวรรณแมนชั่นที่ได้ก่อสร้างอาคารสูงเป็นตึก 8 ชั้นมีจำนวนห้องประมาณ 78-79 ห้องโดยเห็นว่าได้บดบังทัศนียภาพของเมืองเชียงใหม่ แต่คดีนี้ศาลไม่ได้รับคำร้อง เนื่องจากทางกฎหมายมีช่องว่างให้ศึกษาผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมในกรณีอาคารที่มี 80 ห้องขึ้นไป ดังนั้นเมื่อสร้างไม่เกิน 80 ห้อง จึงแพ้คดีและทำให้ไม่สามารถยุติการก่อสร้างได้ ส่วนคดีที่ 2 ฟ้องในนามนายท. ในฐานะผู้ได้รับมอบอำนาจจากพี่สาว ได้ยื่นฟ้องโครงการอิมสุวรรณต่อศาลปกครองเชียงใหม่อีกครั้ง เนื่องจากมีการก่อสร้างตึกสูงอาคารที่ 2 ขึ้นมาอีก จึงร้องขอความเป็นธรรม สำหรับคดีที่ 3 ได้มีกลุ่มอักษะช่างเคียนจำนวน 29 คนฟ้องร้องไปยังศาลปกครองเชียงใหม่ โดยกล่าวหาไปยังเทศบาลตำบลช้างเผือกที่มีการอนุมัติโครงการก่อสร้างอาคารสูงทั้งหมด 5 โครงการ และฟ้องไปยังผู้สร้างทั้ง 5 โครงการได้แก่ โครงการอิมสุวรรณ โครงการเวสต์ วิน วิลเลจ โครงการเม้าท์เท่น ฟรอนต์ โครงการทัช ฮิลล์ เฟลส และโครงการสร้างตึกสูงข้างโรงเรียนวัดช่างเคียน (“ปชช.ไวยตึกสูงช่างเคียน! ใช้ช่องว่างกม.หากินชี้สร้างทศนะอุจาดเมืองชม.” ใน นสพ.อินไซด์เชียงใหม่. ปีที่ 1 ฉบับที่ 22 วันที่ 20-26 สิงหาคม 2553 หน้า 5)

ซึ่งในกรณีการก่อสร้างอาคารสูงในพื้นที่ชุมชนช่างเคียน เขตเทศบาลตำบลช้างเผือกก็ได้มีกลุ่มนักวิชาการและคณาจารย์เข้าร่วมคัดค้านด้วย ดังปรากฏในการแถลงข่าวเมื่อวันที่ 3 สิงหาคมที่ศาลากลางจังหวัดเชียงใหม่ พญ.ประคอง วิทยาศัย สมาชิกสถาบันพัฒนาการเมือง ได้แถลงถึงเหตุผลในการคัดค้านการก่อสร้างอาคารสูงในเขตชุมชนช่างเคียน ว่า ได้ส่งผลกระทบโดยบดบังทัศนียภาพของเมือง และยังทำลายสิ่งแวดล้อม ขณะที่ระบบสาธารณูปโภคไม่เพียงพอ และทำให้ถนนสาธารณะติดขัด เกิดมลพิษทางอากาศ ซึ่งส่งผลกระทบต่อการท่องเที่ยว โดยกลุ่มอาจารย์ที่เกษียณอายุราชการกว่า 100 คนได้รวมตัวกันผลักดันให้มีร่างเทศบัญญัติควบคุมอาคารสูง ห้ามก่อสร้างอาคารสูงเพิ่ม และเรียกร้องขอให้ทางจังหวัดเร่งจัดทำผังเมืองรวมโดยเร็ว เพื่อสอดคล้องกับเทศบัญญัติของท้องถิ่น

“เทศบาลได้เปิดรับฟังความคิดเห็นร่างเทศบัญญัติควบคุมอาคารสูง ตั้งแต่วันที่ 8-25 กรกฎาคมที่ผ่านมา แต่ชุมชนส่วนใหญ่ขอเลื่อนหรือขยายเวลา รับฟังความคิดเห็นเพิ่ม ทำให้การพิจารณาร่างเทศบัญญัติควบคุมอาคารสูงช้าออกไปอีก” (มติชน. ฉบับวันที่ 5 สิงหาคม 2553 หน้า 9)

นอกจากนั้นแล้ว การก่อสร้างอาคารสูงยังมีผลกระทบต่อสุขภาพด้วย ดังเห็นได้จากการศึกษาของนักวิชาการ นำโดย ผศ.ดร.นพ.พงศ์เทพ วิวรรณะเดชและทีมวิจัยจากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้ประเมินผลกระทบทางสุขภาพจากการก่อสร้างอาคารสูงในเมืองเชียงใหม่ โดยประเมินผลกระทบใน 4 มิติได้แก่ สุขภาพทางกาย จิต สังคม และจิตวิญญาณ ผลการศึกษาพบว่า

ในด้านสุขภาพกาย จากการซักถามปัญหาสุขภาพกายของกลุ่มตัวอย่าง(คือกลุ่มประชาชนทั่วไปที่อยู่รอบอาคารสูง และที่อาศัยอยู่ในอาคาร) ใน 3 กลุ่มโรค ได้แก่ปัญหาด้านระบบทางเดินหายใจ เช่น ไอ ภูมิแพ้ โรคความดันโลหิตสูง และโรคหัวใจ พบว่าร้อยละ 40 มีปัญหาด้านระบบทางเดินหายใจ ร้อยละ 17.4 มีปัญหาโรคความดันโลหิตสูง และร้อยละ 13.3 มีปัญหาโรคหัวใจ ซึ่งกลุ่มตัวอย่างในกลุ่มประชาชนทั่วไปและที่อยู่รอบอาคารสูง มีสัดส่วนเห็นด้วยมากกว่ากลุ่มที่อยู่ภายในอาคาร แสดงว่าผู้อยู่รอบอาคารสูงและประชาชนทั่วไปมีโอกาสที่จะเจ็บป่วยจาก 3 กลุ่มโรคนี้มากกว่าผู้ที่อาศัยอยู่ในอาคาร

ด้านสุขภาพจิต ส่วนใหญ่กลุ่มตัวอย่างเห็นด้วยมากที่สุดคือ อาคารสูงทำให้รู้สึกหงุดหงิดจากเหตุรำคาญจากปัญหาสิ่งแวดล้อม เช่น ขยะ เสียง อากาศ น้ำ ในระหว่างและหลังการก่อสร้าง(ร้อยละ 86) และที่กลุ่มตัวอย่างเห็นด้วยน้อยที่สุดคือ อาคารสูงทำให้มองเห็นทิวทัศน์ได้ดีขึ้น(ร้อยละ 53.9) นอกจากนี้กลุ่มประชาชนทั่วไปและที่อาศัยอยู่รอบอาคาร มีความกังวลใจว่าอาคารสูงอาจไม่มีระบบป้องกันอัคคีภัยที่ดีพอ และรู้สึกหงุดหงิดว่าอาคารสูงทำให้อากาศในเมืองร้อนขึ้น ตลอดจนรู้สึกสูญเสียความเป็นส่วนตัวเมื่อมีอาคารสูงมาตั้งอยู่ใกล้ๆ

สุขภาพสังคม ส่วนใหญ่กลุ่มตัวอย่างเห็นด้วยมากที่สุด คือ ความสัมพันธ์ระหว่างกันของผู้ที่อยู่ในอาคารสูงลดน้อยลง(ร้อยละ 70.1) ที่เห็นด้วยน้อยที่สุดคือ อาคารสูงทำให้เกิดการแบ่งชนชั้นทางสังคม(ร้อยละ 48.1) และกลุ่มตัวอย่างส่วนมากไม่เห็นด้วยที่ว่า การอยู่ร่วมกันในอาคารสูงทำให้รู้สึกอบอุ่นปลอดภัย(ร้อยละ 69.5) ซึ่งเมื่อจำแนกกลุ่มตัวอย่างพบว่า ประชาชนทั่วไปและที่อาศัยรอบอาคารสูงเห็นด้วยกับผลกระทบเชิงลบมากกว่ากลุ่มที่อาศัยอยู่ในอาคาร ขณะที่กลุ่มตัวอย่างที่อาศัยอยู่ในอาคารเห็นด้วยกับตัวชี้วัดทางบวกที่ว่า การอยู่ร่วมกันในอาคารทำให้รู้สึกอบอุ่นปลอดภัย

สุขภาพจิตวิญญาณ กลุ่มประชาชนทั่วไปและกลุ่มที่อาศัยอยู่รอบอาคารสูง เห็นด้วยมากที่สุดคือ รู้สึกสูญเสียคุณค่าทางจิตใจเพราะความเป็นเมืองประวัติศาสตร์ของเมืองล้านนาถูกทำลาย(ร้อยละ 78.8) และเห็นด้วยน้อยที่สุดคือ การได้ใช้ประโยชน์ที่ดินในเชิงนันทนาการ เช่น สวนสุขภาพ สถานที่ออกกำลังกาย สวนสาธารณะ ฯลฯ ลดน้อยลง(ร้อยละ 69.8) (“นักวิชาการพบตึกสูง มีผลกระทบต่อสุขภาพ” ใน เชียงใหม่ปริทัศน์.ปีที่ 3 ฉบับที่ 29 สิงหาคม 2545 หน้า 10-14)

ส่วนปัญหาทางด้านสังคม การเติบโตของเมืองเชียงใหม่ ได้ก่อให้เกิดปัญหาทางด้านสังคมตามมาหลายอย่างด้วยกัน เช่น ปัญหาชุมชนแออัด จากรายงานผลการสำรวจชุมชนสลัมในเมืองเชียงใหม่ของกลุ่ม

สถาปนิกชุมชนเพื่อที่อยู่อาศัย ในช่วงระหว่างเดือนธันวาคม 2540-มีนาคม 2541 พบว่าในเขตเทศบาลเมือง เชียงใหม่ในพื้นที่ทั้ง 4 แขวงได้แก่ แขวงนครพิงค์ แขวงกาวิละ แขวงเม็ງราย และแขวงศรีวิชัย มีชุมชนแออัดกระจายอยู่ทั่วไป 38 ชุมชน และ 70% ของครัวเรือนที่สำรวจได้อยู่อาศัยในพื้นที่มานานกว่า 10 ปีในจำนวนนี้มี 13% อาศัยนานมากกว่า 30-40 ปี ร้อยละ 63 ของครอบครัวเป็นคนเชียงใหม่ และอีกร้อยละ 65 ย้ายมาจากจังหวัดอื่นๆในภาคเหนือ ซึ่งชุมชนสลัมหรือคนจนเมืองเหล่านี้ ส่วนใหญ่จะบุกรุกที่ดินหรือพื้นที่สาธารณะเป็นที่อยู่อาศัย เช่นตามแนวกำแพงเมืองเก่า คูคลองและลำเหมือง ปัญหาที่ชุมชนสลัมหรือคนจนเมืองส่วนใหญ่ประสบนอกจากปัญหาด้านความยากจนแล้ว คือปัญหาน้ำท่วม ทางระบายน้ำไม่ดี ไม่มีน้ำประปา-ไฟฟ้าใช้ สภาพบ้านเรือนที่ทรุดโทรม ปัญหาการจัดการขยะ ไม่มีที่ทิ้งขยะ ปัญหาหาเสพติดแพร่ระบาด ปัญหาโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ (รายงานผลการสำรวจชุมชนสลัมในเมืองเชียงใหม่โดยกลุ่มสถาปนิกชุมชนเพื่อที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม อังใน ปนัดดา บุญสาระนัย. “ชุมชนแออัด เงามแห่งความเป็นจริงของเมืองใหญ่” เชียงใหม่ปริทัศน์. ปีที่ 1 ฉบับที่ 5 สิงหาคม 2543 หน้า 1,3)

สำหรับในกรณีปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติดนั้น พบว่าในปัจจุบันปัญหาหาเสพติดได้กลายเป็นปัญหาใหญ่ของสังคมไทยและแพร่กระจายไปทั่วประเทศ โดยเฉพาะยาบ้า และยาไอซ์ (ซึ่งพบมากขึ้นในปัจจุบัน) พบว่ามีการซื้อ-ขายอย่างแพร่หลายโดยได้ทั่วไป และก็ไม่ได้จำกัดวงแต่ในชุมชนสลัมเท่านั้น แต่ปัจจุบันการแพร่ระบาดของยาเสพติดได้ลงลึกไปจนถึงในระดับโรงเรียนในหมู่เยาวชนนักเรียนนักศึกษา ตั้งแต่ชั้นประถมไปจนถึงชั้นปวช.ปวส.และระดับปริญญาตรี ทั้งนี้เนื่องจากมีกระบวนการผลิตที่ง่าย แต่ละครั้งสามารถผลิตได้จำนวนมหาศาล และที่สำคัญโรงงานผลิตยาบ้าเหล่านี้ส่วนใหญ่จะตั้งอยู่ในประเทศเพื่อนบ้านติดตามแนวชายแดนไทย เมื่อผลิตได้ก็จะลักลอบนำเข้าประเทศไทยโดยลำเลียงผ่านจังหวัดเชียงราย เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน และตาก ในปีพ.ศ.2544 พบว่ามียาบ้าเข้าประเทศไทยผ่านเส้นทางดังกล่าวถึง 1,000 ล้านเม็ด และมีเงินหมุนเวียนในธุรกิจนี้ถึง 120,000 ล้านบาท ในกรณีของเมืองเชียงใหม่ ส่วนใหญ่จะลำเลียงผ่านทาง 3 อำเภอชายแดนได้แก่ อ.ไชยปราการ อ.แม่อาย อ.เชียงดาว (สามปอยหลวง. “ยาบ้ามฤตยูเหนือฟ้า เชียงใหม่” ใน เชียงใหม่ปริทัศน์.ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 พฤษภาคม 2544 หน้า 1 และหน้า 3-5) และเมื่อเร็ว ๆ นี้ก็มีการแถลงข่าวของสำนักงานตำรวจภูธรภาค 5 พร้อม ปปส.ภาค 5 ถึงการจับกุมผู้ค้ายาเสพติดรายใหญ่ 2 ราย พร้อมยาไอซ์จำนวน 15 กิโลกรัมคิดเป็นมูลค่า(ราคาในประเทศ)ประมาณ 70 ล้านบาทโดยรับจ้างกลุ่มว่าแดง ในพม่าขนผ่านมาทางด่านอำเภอแม่สาย จ.เชียงราย (นสพ.อินไซด์เชียงใหม่. ฉบับวันที่ 20-26 สิงหาคม 2553 หน้า 1-2)

นโยบายการพัฒนาเมืองเชียงใหม่ที่เน้นให้เป็นเมืองศูนย์กลางในทุกด้าน ยังได้ก่อให้เกิดปัญหาในการใช้ที่ดินผิดประเภท ดังเช่น มีกลุ่มทุนนักธุรกิจจากเอกชนทั้งในเชียงใหม่เอง และจากภายนอก เช่น กรุงเทพฯ และชาวต่างชาติ เข้ามากว้านซื้อที่ดินของชาวบ้านซึ่งส่วนใหญ่เป็นพื้นที่นาซึ่งผืนดินมีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การทำเกษตรกรรมทำนาทำไร่ แต่เมื่อนำพื้นที่ดังกล่าวไปพัฒนาลงทุนในธุรกิจขนาดใหญ่ เช่น โครงการบ้านจัดสรร โรงแรม คอนโดมิเนียม โรงงานอุตสาหกรรม รีสอร์ท และธุรกิจสปา ฯลฯ ได้

ส่งผลทำเมืองเชียงใหม่มีพื้นที่สีเขียวลดลง หรือในบางกรณีก็ไปถมดินทับลำเหมืองคูคลองสาธารณะ ทำให้ปิดทางระบายน้ำก่อให้เกิดปัญหาน้ำเน่าเสีย และเกิดน้ำท่วมขังในช่วงฤดูฝน

ยิ่งกว่านั้นการที่เกษตรกรจำต้องขายที่ดินทำกินของตนเองให้แก่นายทุนนักธุรกิจเอกชน ทำให้เกิดความเสียหายในการสูญเสียที่ดิน ซึ่งบางรายเป็นที่ดินผืนสุดท้ายของครอบครัว ส่งผลให้ขาดแคลนที่ดินทำกิน และนำไปสู่ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคมซึ่งนับเป็นปัญหาใหญ่ของสังคมไทยในปัจจุบัน โดยเฉพาะปัญหาการกระจุกตัวในการถือครองที่ดิน ดังจะเห็นได้จากข้อมูลในเอกสารประกอบการสัมมนาประจำปีของสำนักงานเศรษฐกิจการคลัง เมื่อวันที่ 19 สิงหาคม 2553 พบว่ามีประเด็นที่สำคัญเกี่ยวกับการถือครองที่ดิน คือ (1) พบว่าการถือครองที่ดิน ประมาณ 90% ของคนไทย มีที่ดินถือครองโดยเฉลี่ยไม่ถึง 1 ไร่ แต่คนอีกประมาณ 10% ถือครองที่ดินมากกว่าคนละ 100 ไร่ (2) มากกว่า 70% ของที่ดินที่มีผู้จับจองถูกปล่อยไว้รกร้างว่างเปล่า ไม่ได้ใช้ประโยชน์ หรือใช้ประโยชน์ไม่เต็มที่ (3) มีเกษตรกรที่ใช้ที่ดินทำกินมาลงทะเบียนคนจนเรื่องปัญหาที่ดินทำกินไม่น้อยกว่า 3.2 ล้านครอบครัว(อ้างใน นวลน้อย ตรีรัตน์. “ภาษีที่ดินและสิ่งปลูกสร้าง”ใน มติชน. ฉบับวันที่ 8 กันยายน 2553 หน้า 6)

จากข้อมูลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึง ความเหลื่อมทางเศรษฐกิจในสังคมไทยที่มีลักษณะ “รวยกระจุก จนกระจาย” ซึ่งส่วนหนึ่งเกิดจากปัญหาความไม่เป็นธรรมในการบังคับใช้กฎหมาย เช่น เจ้าหน้าที่รัฐปล่อยให้กลุ่มคนร่ำรวย เช่นนักธุรกิจเอกชนหรือผู้มีอำนาจในสังคม อาทิ นักการเมือง ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่สามารถบุกรุกพื้นที่ป่าสงวนหรือได้เอกสารสิทธิในการถือครองที่ดินโดยมิชอบ แต่กฎหมายไม่สามารถเอาผิดได้ แต่กับประชาชนที่เป็นเกษตรกรคนยากจน กับใช้กระบวนการทางกฎหมายอย่างเข้มงวดและเด็ดขาดแม้กระทำการผิดในกรณีเล็กๆ เช่น เก็บของป่า หรือเก็บเศษกิ่งไม้ไปทำฟืนหรือเผาถ่าน หรือในกรณีเจ้าหน้าที่ป่าไม้จับกุมชาวบ้านที่อาศัยในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ซึ่งอยู่มาก่อนที่จะมีการออก พ.ร.บ.ป่าสงวนแห่งชาติ ปัจจุบันเหล่านี้ได้นำไปสู่ปัญหาความยากจนเชิงโครงสร้างและความไม่เป็นธรรมในสังคมเพิ่มมากขึ้น

ในขณะเดียวกันจากผลพวงของการพัฒนาตามแนวทางนโยบายของภาครัฐ ในบางกรณียังนำไปสู่ปัญหาก่อให้เกิดช่องว่างทางวัฒนธรรมระหว่างชาวบ้านในชุมชน และหน่วยงานราชการ ดังปรากฏตัวอย่างและเป็นกรณีศึกษาที่น่าสนใจ คือ กรณีการตั้งอำเภอใหม่ล่าสุดของประเทศไทยคือ “อำเภอกัลยาณิวัฒนา” อันเป็นพระนามที่ได้รับพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ 7 กรกฎาคม พ.ศ.2552 โดยตั้งอยู่ระหว่างอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ และอำเภอปาย ของจังหวัดแม่ฮ่องสอน ครอบคลุมพื้นที่สามตำบลได้แก่ ตำบลแจ่มหลวง ตำบลบ้านจันทร์ และตำบลแม่แดด มีขนาดพื้นที่ 674.58 ตารางกิโลเมตรหรือกว่า 4 แสนไร่ โดยประชากรในพื้นที่อำเภอกัลยาณิวัฒนาส่วนใหญ่เป็นชาวไทยภูเขา และกว่าร้อยละ 95 เป็นชนเผ่าปกาเกอะญอหรือกะเหรี่ยง นอกจากนั้นเป็นชนเผ่าลีซอ และม้ง

เนื่องจากเป็นอำเภอที่ตั้งอยู่บนพื้นที่สูงกว่าระดับน้ำทะเลมาก และด้วยระยะทางที่ห่างไกลจากความเจริญของเมืองที่ยากต่อการเดินทาง จึงทำให้อำเภอใหม่แห่งนี้ยังเป็นพื้นที่ป่าที่คงสภาพความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติโดยเฉพาะป่าสนสองใบและสนสามใบไว้ได้ ขณะเดียวกันชาวบ้านในชุมชนส่วนใหญ่ก็ยังรักษาเอกลักษณ์ของชนเผ่าอยู่ เช่น ความเชื่อ วัฒนธรรมและประเพณีของชนเผ่า และด้วยความ

บริสุทธ์ของพื้นที่ ความอุดมสมบูรณ์ของป่าธรรมชาติ และวัฒนธรรมชุมชนที่มีเอกลักษณ์เฉพาะต่างจากชาว
ไทยในพื้นที่ราบ ทำให้ “อำเภอถ้ำดงพัฒนา” เป็นอำเภอในฝันของใครหลายคนโดยเฉพาะหน่วยงานทาง
ราชการแทบทุกกรมกองเข้าไปกำหนดแนวคิด แนวทางในการพัฒนา เช่นในส่วนของการการท่องเที่ยวก็
มุ่งหวังให้เป็น ‘ปาย’ แห่งใหม่ หรือเป็นแดนสวรรค์ของนักท่องเที่ยว(ปริญญา ตรีน้อยใส, “ถ้ำดงพัฒนา”
คอลัมน์มองบ้านมองเมืองใน มติชนสุดสัปดาห์ ฉบับประจำวันวันที่ 4-10 มิถุนายน พ.ศ.2553 ปีที่ 30 หน้า 70)

อย่างไรก็ตาม การพัฒนาที่ถาโถมเข้าไปในพื้นที่อย่างรวดเร็วเหมือนน้ำเชี่ยวกราก เทพพร้อมๆกับ
การก่อตั้งอำเภอใหม่ ได้ส่งผลกระทบต่อชุมชนในพื้นที่อย่างมาก จนชาวบ้านตั้งหลักไม่ทัน ขณะเดียวกัน
ก็นำไปสู่ความขัดแย้งในแนวทางการพัฒนาพื้นที่ระหว่างระหว่างภาครัฐกับชาวบ้านในชุมชน โดยเฉพาะ
ประเด็นปัญหาช่องว่างทางวัฒนธรรมที่มีความแตกต่างกันระหว่างส่วนราชการที่เป็นคนในพื้นที่ราบ กับ
ชาวบ้านซึ่งเป็นกลุ่มชนเผ่าบนพื้นที่สูง ดังจะเห็นได้จากคำบอกเล่าของพ่อหลวงเลหม ผู้นำชาวปกาเกอญอ
ในการประชุมสภากลุ่ม “แอะมือเจะคี” หรือมีความหมายในภาษาไทยว่า กลุ่ม “รักษารักษาแม่แจ่ม” เมื่อวันที่ 2 กรกฎาคม 2553 ที่ผ่านมา พ่อหลวงเลหม ได้บอกเล่าถึงความเป็นมาในการก่อตั้งอำเภอใหม่ ว่า

“ตอนที่ทางราชการบอกว่าจะตั้งอำเภอใหม่ ต้องการที่ดินสร้างที่ว่าการอำเภอ พวกเราก็ดำเนินการจาก
ชาวบ้านใหม่พัฒนาที่เป็นชาวปกาเกอญอ ประชุมกัน 60 กว่าครั้ง ก็ได้รับบริจาครวมกัน 82 ไร่ ชาวบ้านขอแค่
ให้ที่ว่าการอำเภอมีสัญลักษณ์ของชนเผ่าเราบ้าง แต่ว่าทางราชการกลับไม่ยอมให้...ผมเป็นพ่อหลวง ผมไป
ขอที่ดินของชาวบ้านก็ยอมให้ ตอนนั้นเขามาถามผมว่า แล้วที่พวกเขาขอล่ะ จะได้ไหม...ผมตอบชาวบ้าน
ไม่ได้”

พ่อหลวงเลหม ยังเล่าต่อว่า วันที่ 22 มิถุนายน เป็นจุดจบของการเริ่มต้น ชาวบ้านพยายามพูดคุยกับ
ทางราชการเพื่อขอร่วมออกแบบที่ว่าการอำเภอโดยให้มีสัญลักษณ์ของชนเผ่าบ้าง แต่ทางราชการกลับเลือก
วิธีการให้มีการยกมือโหวตรับแบบที่กระทรวงมหาดไทยออกไว้แล้ว โดยเป็นการโหวตร่วมกันของชาวบ้าน
3 ชนเผ่า “วันนั้นเป็นวันที่เห็นความแตกแยกชัดเจน พวกเราทุกคนพยายามที่จะเริ่มต้น แต่วันนั้นมันเหมือน
เป็นจุดจบ...พี่น้องม้ง ลีซอเป็นเพื่อนกับเราทั้งนั้น ถึงประเพณีจะไม่เหมือนกัน แต่เราก็เรียนหนังสือมา
ด้วยกัน มีงานอะไรในหมู่บ้านเราก็ช่วยกันทำ วันนั้นทุกคนมาเพราะทางอำเภอไปบอกให้มาพิจารณาแบบ
ที่ว่าการอำเภอ ไม่ได้บอกว่าให้มาลงคะแนน เรายังไม่ได้อธิบายเรื่องอัตลักษณ์ของชนเผ่า เพราะราชการเขา
เป็นฝ่ายพูด แล้วพี่น้องม้งกับลีซอก็เข้าใจว่าปกาเกอญอจะเอาแต่แบบของตัวเอง”

สำหรับรูปแบบอาคารที่ว่าการอำเภอที่ชาวปกาเกอญอคิดไว้ คือ บนหลังคามีสถา 9 ยอดที่มีไม้ไผ่เป็น
สัญลักษณ์ ในความหมายของปกาเกอญอ ไม้ไผ่มีความเชื่อศรัทธา ตรงต่อเวลา ส่วนจำนวน 9 ยอดนั้นหมายถึงพระเจ้าอยู่หัวทั้ง 9 รัชกาล ส่วนที่นำไปไว้บนยอดหลังคานั้น หมายถึงพระเจ้าอยู่หัวที่พวกเขารักและเทิดทูนจะ
มองลงมาดูพสกนิกรอยู่ตลอดเวลา (ณาคตา แว่ววิรุฬรัตน์, “บาดแผลของชุมชน ‘ถ้ำดงพัฒนา’ ใครสร้าง?ยก
มือขึ้น” มติชน. ฉบับวันที่ 11 กรกฎาคม 2553 หน้า 8)

จากกรณีตัวอย่างข้างต้น สะท้อนให้เห็นช่องว่างระหว่างภาครัฐกับชาวบ้านในชุมชน ขณะเดียวกัน
รัฐก็ไม่ยอมรับอัตลักษณ์ของชาวปกาเกอญอ ดังจะเห็นได้จากการเตรียมแบบที่กระทรวงมหาดไทยออกไว้

แล้วมาให้โหวต แสดงถึงความไม่จริงใจของทางราชการ ขณะเดียวกันก็ยังสร้างปัญหาที่อาจนำไปสู่ความ
แตกแยกของชาวบ้านภายในชุมชนซึ่งในแต่ละชนเผ่าก็มีวัฒนธรรมความเชื่อและอัตลักษณ์เฉพาะเป็นของ
ตนเอง

เชิงอรรถ
หน่วยที่ 3 การรื้อฟื้นความเป็นเชียงใหม่

บทที่ 1 สังคมที่เปลี่ยนไป

1. หนังสือพิมพ์มติชน. ฉบับวันที่ 4 กันยายน พ.ศ.2553
2. Home Buyer's Chiangmai. ปีที่ 5 ฉบับที่ 52 กรกฎาคม 2552 หน้า 83-85
3. Home Buyer's Chiangmai. ปีที่ 1 ฉบับที่ 2 พฤษภาคม 2548 หน้า 11
4. Home Buyer's Chiangmai. ปีที่ 4 ฉบับที่ 44 พฤศจิกายน 2551 หน้า 18
5. Home Buyer's Chiangmai. ปีที่ 4 ฉบับที่ 39 มิถุนายน 2551 หน้า 27-29
6. Home Buyer's Chiangmai. ปีที่ 5 ฉบับที่ 49 เมษายน 2552 หน้า 14
7. Home Buyer's Chiangmai. ปีที่ 5 ฉบับที่ 52 กรกฎาคม 2552 หน้า 14
8. หนังสือพิมพ์มติชน. ฉบับวันที่ 15 พฤษภาคม พ.ศ.2553 หน้า 10
9. Home Buyer's Chiangmai. ปีที่ 4 ฉบับที่ 40 กรกฎาคม 2551 หน้า 12
10. ไทยรัฐ. ฉบับวันที่ 12 สิงหาคม พ.ศ.2553 หน้า 9
11. Home Buyer's Chiangmai. ปีที่ 4 ฉบับที่ 39 มิถุนายน 2551 หน้า 10
12. Gray,1990 และ Ritchie,1996 อ้างใน เกรียงศักดิ์ เซษฐพัฒน์นิช. “ประวัติศาสตร์การศึกษาและการศึกษาประวัติศาสตร์ของสังคมชนบทภาคเหนือ” วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์. ปีที่ 3 ฉบับที่ 3 ธันวาคม พ.ศ.2552 หน้า 143-146
13. เกรียงศักดิ์ เซษฐพัฒน์นิช. เรื่องเดียวกัน. หน้า 143-146
14. หนังสือพิมพ์มติชน. ฉบับวันที่ 4 กันยายน พ.ศ.2553 หน้า 23
15. มติชนสุดสัปดาห์. ฉบับประจำวันวันที่ 9-15 กรกฎาคม 2553 ปีที่ 30 หน้า 79
16. www.Phudoilay.com/north/Chiangmai/nimmanhaemin.phop
17. หนังสือพิมพ์มติชน. ฉบับวันที่ 4 กันยายน พ.ศ.2553 หน้า 8
18. หนังสือพิมพ์ออนไลน์เชียงใหม่. ปีที่ 1 ฉบับที่ 22 วันที่ 20-26 สิงหาคม 2553 หน้า 11
19. หนังสือพิมพ์มติชน. ฉบับวันที่ 27 สิงหาคม พ.ศ. 2553 หน้า 26
20. หนังสือพิมพ์มติชน. ฉบับวันที่ 8 กันยายน พ.ศ.2553 หน้า 8
21. เชียงใหม่ปริทัศน์. ปี 2 ฉบับที่ 19 เดือนตุลาคม 2544 หน้า 1,3
22. กานต๋นงก ประภาสวุฒิสาร. “การเคลื่อนไหวของประชาสังคมในเมืองเชียงใหม่ต่อประเด็นปัญหาที่เกิดจากความเป็เมืองระหว่างปีพ.ศ.2540-2551” ใน วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ปีที่ 21 ฉบับที่ 1/2552 หน้า 181
23. หนังสือพิมพ์ออนไลน์เชียงใหม่. ปีที่ 1 ฉบับที่ 22 วันที่ 20-26 สิงหาคม 2553

24. หนังสือพิมพ์มติชน. ฉบับวันที่ 5 สิงหาคม พ.ศ.2553 หน้า 9
25. เชียงใหม่ปริทัศน์. ปีที่ 3 ฉบับ 29 เดือนสิงหาคม 2545 หน้า 10-14
26. เชียงใหม่ปริทัศน์. ปีที่ 1 ฉบับ 5 เดือนสิงหาคม 2543 หน้า 1, 3
27. เชียงใหม่ปริทัศน์. ปีที่ 2 ฉบับ 2 เดือนพฤษภาคม 2544 หน้า 1, 3-5
28. หนังสือพิมพ์อินไซด์เชียงใหม่. ปีที่ 1 ฉบับ 22 วันที่ 20-26 สิงหาคม 2553 หน้า 1-2
29. หนังสือพิมพ์มติชน. ฉบับวันที่ 8 กันยายน พ.ศ.2553 หน้า 6
30. มติชนสุดสัปดาห์. ประจำวันที่ 4-41 มิถุนายน 2553 ปีที่ 30 หน้า 70
31. หนังสือพิมพ์มติชน. ฉบับวันที่ 11 กรกฎาคม พ.ศ.2553 หน้า 8

บทที่ 2

กระบวนการทัศน์ ‘ท้องถิ่นนิยม’ และ ‘วัฒนธรรมชุมชน’

กระแสโลกาภิวัตน์ที่เชื่อมโยงส่วนต่างๆ ของโลกเข้าหากันอย่างใกล้ชิดทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรม อันเป็นผลพวงมาจากการปฏิวัติด้านการสื่อสารคมนาคม ทำให้การเคลื่อนย้ายทุน แรงงานและผลผลิต และการแพร่กระจายวัฒนธรรมของประเทศใดประเทศหนึ่งสามารถทำได้โดยสะดวกและรวดเร็วมากขึ้น โดยไม่มีพรมแดนขวางกั้น และเป็นอิสระจากการควบคุมของรัฐบาลของประเทศนั้นๆ ดังเช่นในกรณีการเคลื่อนย้ายเงินทุน พบว่า ในภาวะปัจจุบัน(ณ วันที่ 10 กันยายน 2553) ค่าเงินบาททำสถิติแข็งค่าที่สุดในรอบ 13 ปี นับจากเกิดวิกฤตเศรษฐกิจปี 2540 โดยเงินบาทแข็งค่าแตะ 31 บาทต่อ 1 เหรียญดอลลาร์สหรัฐ ส่งผลให้มีเงินทุนไหลเข้ามาลงทุนในตลาดหุ้นและพันธบัตรอย่างต่อเนื่อง ซึ่งมีผลกระทบโดยตรงต่อภาคธุรกิจการส่งออกของไทย โดยเฉพาะสินค้าเกษตรและอาหาร สินค้าประเภทสิ่งทอเครื่องนุ่งห่ม (มติชน.วันที่ 10 กันยายน 2553 หน้า 17) หรือในด้านแรงงานก็พบว่าการเคลื่อนย้ายแรงงานอพยพจากประเทศเพื่อนบ้าน เช่น พม่า กัมพูชา เข้ามาหางานทำในประเทศไทยจำนวนมาก โดยเป็นแรงงานก่อสร้าง หรือรับจ้างเป็นลูกเรือประมง หากขาดแคลนแรงงานเหล่านี้ก็จะส่งผลกระทบต่อภาคธุรกิจของไทยด้วยเช่นกัน

ขณะเดียวกันท่ามกลางพลังกระแสโลกาภิวัตน์ในปัจจุบันที่เปิดรับทุนนิยมเสรี และลัทธิบริโภคนิยมที่ได้รุกกล้ำทะลุทะลวงเข้ามาจนถึงท้องถิ่นชนบทไทย และได้ทำให้ทุกอย่างกลายเป็นสินค้าตั้งแต่วัฒนธรรมความเป็นไทย อัตลักษณ์ของชนเผ่า ตลอดจนเรื่องของคุณค่าอารมณ์ความรู้สึก เช่น เรื่องความสวยความงาม คุณค่างานศิลปะ หรือการบริโภคสินค้าหรู มีแบรนด์เนมซึ่งสะท้อนภาพถึงความแตกต่างทางชนชั้น สิ่งเหล่านี้ได้นำไปสู่การลดทอนหรือทำลายคุณค่าของความเป็นมนุษย์ลง พร้อมกันนั้นโลกาภิวัตน์ก็ก่อให้เกิดการครอบงำโดยได้เข้ามาดักดวง แสวงหาประโยชน์ทั้งทางการค้า และช่วงชิงทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งทรัพยากรบุคคลจากประเทศที่พัฒนาแล้ว เช่น ในด้านการค้า ประเทศพัฒนาแล้วเช่นสหรัฐอเมริกาได้กดดันประเทศไทย ในเรื่องกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญามาตั้งแต่รัฐบาลพลเอกเปรม และมาบรรลุผลสำเร็จในสมัยรัฐบาลนายชวน หลีกภัย(กองบรรณาธิการ. “โลกานุวัตร หรือโลกาวิบัติ?” ใน **ทิศทางไทย**.จดหมายข่าวสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา ฉบับวันที่ 8-9 กันยายน 2537, หน้า 20-21)

ท่ามกลางกระแสการครอบงำของโลกาภิวัตน์ดังกล่าว ได้ก่อให้เกิดคำถามว่า แล้วชุมชนท้องถิ่นไทยจะรับมือกับกระแสโลกาภิวัตน์อย่างไร? อันนำไปสู่การตอบโต้ คัดค้าน และเกิดการพัฒนาทบทวนทิศทางการพัฒนาประเทศของสังคมไทยอย่างกว้างขวาง และที่ถูกนำมาใช้เพื่อตอบโต้กระแสโลกาภิวัตน์ก็คือ กระบวนทัศน์ “ท้องถิ่นนิยม” และ “วัฒนธรรมชุมชน”

แนวความคิด “ท้องถิ่นนิยม” หรือชุมชนท้องถิ่นพัฒนา ตั้งอยู่บนพื้นฐานความคิดที่ว่า ชุมชนท้องถิ่นไทย เป็นหน่วยทางสังคมที่เล็กและมีรากฐานความรู้ มีภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมมาช้านาน ขณะเดียวกันก็มีความหลากหลายทางทรัพยากร ดังนั้นจึงมีศักยภาพเพียงพอที่จะพึ่งพาตนเอง และสามารถยืนอยู่รอดได้ ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของโลกาภิวัตน์

สำหรับสังคมไทยเอง แนวความคิดในเรื่อง “ท้องถิ่นนิยม” มีมานานแล้วโดยเฉพาะ การศึกษาในมิติทางประวัติศาสตร์ ได้เริ่มขึ้นตั้งแต่ประมาณปีพ.ศ.2520 เป็นต้นมา ในช่วงนี้กระแส การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเกิดขึ้นอย่างกว้างขวาง เพื่อตอบโต้กับการศึกษาประวัติศาสตร์ชาติ ในกระแสหลัก ซึ่งเป็นการศึกษาจากเอกสารของทางราชการและเน้นลัทธิชาตินิยม โดยใน การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจะให้ความสำคัญกับเอกสารประเภทตำนาน วรรณกรรม และ ประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่า รวมทั้งข้อมูลในท้องถิ่น ผลงานที่โดดเด่นได้แก่ งานของจิตร ภูมิศักดิ์ นักคิดคนสำคัญที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในด้านภาษาและนิรุกติศาสตร์ งานที่สำคัญของจิตร ภูมิ ศักดิ์ เช่น ความเป็นมาของคำสยาม ไทย ลาวและขอม และลักษณะทางสังคมของชื่อชนชาติ.

(กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2519) และ ข้อเท็จจริงว่าด้วยชน ชาติขอม.(2525) โดยได้ศึกษาและวิเคราะห์ถึงสังคมวัฒนธรรมของชนชาติต่างๆ ทั้งนี้จิตร ได้บอก ว่าเราไม่ควรให้ความสำคัญกับชาติมากกว่าท้องถิ่น ไม่ควรบูชาวีรบุรุษมากกว่าไพร่และคนธรรมดา สามัญ เราควรศึกษาอดีตของท้องถิ่นให้ละเอียดและเป็นระบบ มองให้เห็นความเชื่อมโยงสัมพันธ์ และการเปลี่ยนแปลงระหว่างท้องถิ่นกับชาติหรือส่วนกลาง(พัฒนา กิตติอาษา.ท้องถิ่นนิยม. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ : กองทุนอินทร์-สมเพื่อการวิจัยทางมานุษยวิทยา, 2546 หน้า 158)

ต่อมาก็มีงานของ นิธิ เอียวศรีวงศ์ เรื่อง ปากไก่และใบเรือ รวมความเรียงว่าด้วยวรรณกรรม และประวัติศาสตร์ต้นรัตนโกสินทร์. (กรุงเทพฯ: อมรินทร์การพิมพ์, 2527) เป็นการศึกษา ประวัติศาสตร์ความคิดของกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นโดยศึกษาจากวรรณกรรม ซึ่งนับว่างานของ นิธิเป็นการเปิดพื้นที่ให้กับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น หรือสามัญชนได้มีที่ยืนในหน้าประวัติศาสตร์ ขณะเดียวกันก็ให้ความสำคัญกับบริบททางสังคมวัฒนธรรม การเมืองและเศรษฐกิจที่แวดล้อม ขณะที่ ธิดา สาระยา, ศรีศักร วัลลิโภดม และ สุจิตต์ วงษ์เทศ ให้ความสนใจในการศึกษา ประวัติศาสตร์ของเมืองและชุมชนโบราณ โดยศึกษาจากหลักฐานทั้งทางโบราณคดี ตำนานท้องถิ่น และประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่า ผลงานดังกล่าว เช่น ธิดา สาระยา. ประวัติศาสตร์ศรีเทพ.(กรม ศิลปากร: โครงการอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ, 2529) ศรีศักร วัล-ลิโภดม. แอ่งอารยธรรมอีสาน: แฉหลักฐานโบราณคดีพลิกโฉมหน้าประวัติศาสตร์ไทย.(กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, 2533) และ ศรีศักร วัลลิโภดม. สยามประเทศ. พิมพ์ครั้งแรก(กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, 2534)

นอกจากนี้ก็มีชุดการศึกษาด้านประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของฉัตรทิพย์ นาถสุภาและคณะ เช่น ฉัตรทิพย์ นาถสุภา.เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต. สิริลักษณ์ ศักดิ์เกรียงไกร.ต้นกำเนิดของชน

ชั้นนำทุนในประเทศไทย. สุวิทย์ ไพบูลย์วัฒน์. วรรณนาการเศรษฐกิจชนบทในภาคกลางของประเทศไทย. ชูสิทธิ์ ชูชาติ. วรรณนาการเศรษฐกิจหมู่บ้านในภาคเหนือของไทย. สุวิทย์ ชีรสอวต.

ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจลุ่มน้ำชีตั้งแต่พ.ศ.2475-2528. (กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2528) พรพิไล เลิศวิชา. ใจประตูดอย. (กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาชนบท, 2534) และฯลฯ ผลงานวิชาการเหล่านี้ ได้ทำให้ภาพองค์ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ชุมชนหมู่บ้านมีหลากหลายมิติมากขึ้นทั้งในด้าน ประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม และมีอิทธิพลอย่างมากต่อวงวิชาการไทยในขณะนั้น

ในขณะเดียวกัน ในการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น โดยเฉพาะในหมู่บ้านชนบทของกลุ่มสกุลฉัตรทิพย์ นาถสุภาและคณะ ก็ได้้นำแนวความคิด “วัฒนธรรมชุมชน” มาใช้ด้วย โดยมองว่า ชุมชนชนบทของสังคมไทยในภาคเกษตรกรรมยังมีแรงยึดเหนี่ยวภายในสังคมสูง โดยยังมี วัฒนธรรมที่งดงามในด้านความมีน้ำใจ มีการช่วยเหลือพึ่งพากันและกัน ขณะเดียวกันก็มองสังคม ชนบทไทยในลักษณะที่สทิด หรือหยุดหนึ่งโดยไม่มีมิติในเรื่องความขัดแย้งอยู่ภายในชุมชน ดัง ปรากฏคำอธิบายในงานศึกษาเรื่อง เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต มีความตอนหนึ่ง ว่า

“เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีตเป็นเศรษฐกิจพอยังชีพ ผลิตเพื่อกินเพื่อใช้เอง คงอยู่และผลิต เข้าได้ด้วยตัวเอง ไม่ต้องพึ่งพาโลกภายนอก มีความผูกพันภายในสูง ครอบครองที่ดินผ่านการเป็น สมาชิกของชุมชน ช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการผลิต มีความพอเพียงในตัวเอง หัตถกรรมร่วมอยู่ กับเกษตรกรรม คือทอผ้า และปลูกข้าวในครัวเรือนเดียวกัน...ทำให้ไม่มีความขัดแย้งทางชนชั้น ภายในหมู่บ้าน ความสัมพันธ์ทางการผลิตมีลักษณะคล้ายชุมชนสังคมนิยมบุพกาล” (ฉัตรทิพย์ นาถ สุภา. เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต. นนทบุรี: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2528 หน้า 117)

และพร้อมกันนั้นในหมู่องค์กรนักพัฒนาเอกชน ก็มีมุมมองแนวความคิดในเรื่อง “วัฒนธรรมชุมชน” คล้ายๆกัน เช่น คุณพ่อนิพนธ์ เทียนวิหาร บาทหลวงคาทอลิกแห่งสภาอัครมุขมณฑล เพื่อการพัฒนาประเทศไทย มีความเห็นว่า งานพัฒนาชนบทที่เริ่มด้วยการเปลี่ยนหมู่บ้านเป็น แนวคิดที่ผิด หมู่บ้านเป็นชุมชนที่มีวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์และความสอดคล้องของตัวเอง พัฒนาการที่แท้จริงน่าจะมาจากพลังของชุมชน ดังนั้นการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนา คือ การ แสวงหาจิตสำนึกของชุมชนเพื่อให้ชุมชนต่อต้านภายนอกได้ ขณะที่ ศ.นพ.ประเวศ วะสี ซึ่งทำ โครงการร่วมกับองค์กรพัฒนาเอกชนในด้านสาธารณสุขมูลฐาน ได้นำเอาแนวทางปฏิรูปพุทธ ศาสนาของท่านพุทธทาสมาประสานเชื่อมโยงกับแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน โดยเริ่มจากสมมติฐาน ที่ว่า ความยากจนเป็นผลของโครงสร้างที่เบียดเบียนโดยรัฐและทุนนิยม ดังนั้นจะลดความยากจนได้ ก็โดยการต่อต้านอำนาจรัฐและพึ่งตนเอง ข้าราชการควรถอนตัวจากหมู่บ้านและทดแทนด้วยรัฐบาล ของชุมชน หมู่บ้านจึงจะมีอิสระและพัฒนาภายในขอบข่ายแนวทางด้านจริยธรรมของพุทธศาสนา สามารถต้านกิเลสอันเกิดจากระบบทุนนิยมได้

ต่อมาแนวความคิด “วัฒนธรรมชุมชน” ที่เชื่อว่าชุมชนมีภูมิปัญญาของตัวเองแต่การพัฒนาจากภายนอก ทำให้ชุมชนและหมู่บ้านอ่อนแอ ก็ได้รับการสานต่อผลักดันจากเครือข่ายองค์กร นักพัฒนาเอกชน จนเกิดโครงการจำนวนมาก เช่น ธนาคารโค-กระบือ ธนาคารข้าว ที่แสดงถึงการพึ่งพาตนเองของชาวบ้านในหมู่บ้าน (ยุทธนา วรณปิติกุล/สุพิทา เรืองจิต. **สำนักพลเมือง : ความเรียงว่าด้วยประชาชนบนเส้นทางประชาสังคม**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิการเรียนรู้และพัฒนาประชาสังคม ,2542 หน้า 91-93)

ทั้งแนวความคิดท้องถิ่นนิยม และแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน ต่อมาได้กลายเป็นทางเลือกของสังคมไทย ในการใช้ต่อต้านกับแนวทางการพัฒนาของภาครัฐและกลุ่มทุนนิยมที่เข้ามาแสวงหาประโยชน์จากท้องถิ่น

ยิ่งเมื่อประเทศไทยเผชิญกับวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ ‘ต้มยำกุ้ง’ ในปี 2540 เป็นต้นมา แนวคิด “ท้องถิ่นนิยม” หรือ “ชุมชนท้องถิ่น” ก็ได้ถูกนำเสนอให้เป็นทางออกของสังคม เพื่อตอบโต้กระแสหลักในการพัฒนาประเทศที่เน้นให้ความสำคัญกับโลกาภิวัตน์และระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเสรี ดังจะเห็นได้จากคำกล่าวของ เสน่ห์ จามริก นักวิชาการอาวุโส และผู้นำในองค์กรพัฒนาเอกชน ที่กล่าวถึงชุมชนไทยภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ ดังความว่า

“กระแสชุมชนท้องถิ่น ไม่ได้มีนัยความหมายเป็นไปเพียงเพื่อการยืนหยัดต่อสู้เพื่อความอยู่รอด หรือปกป้องตัวเองเท่านั้น หากหมายถึงเป็นการเสนอแนวทางเลือกเพื่อการปฏิรูปสู่ระเบียบสังคมใหม่ ที่สงวนที่ว่างให้กับความแตกต่างหลากหลายทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม สิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” และ

“การค้าเสรี หรือโลกาภิวัตน์ คือการแผ่อำนาจครอบงำเศรษฐกิจโลก โดยเฉพาะประเทศไทย คือการครอบงำทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งเป็นฐานต้นทุนที่สำคัญของประชาชนคนไทยและของโลกโดยรวม” (พัฒนา กิตติอาษา.เรื่องเดียวกัน.หน้า 39,66)

หลังวิกฤตเศรษฐกิจปี 2540 เกิดกระแสเรียกร้องให้สังคมไทยกลับไปให้ความสำคัญกับท้องถิ่น โดยเฉพาะชุมชนชนบทในรูปแบบต่างๆ เช่น การพึ่งพาตนเอง การปฏิเสธลัทธิบริโภคนิยม และการพัฒนาที่เน้นการเติบโตของภาคอุตสาหกรรม ขณะเดียวกันก็เน้นให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาพื้นบ้าน วัฒนธรรมชุมชน สิทธิชุมชน รวมไปถึงรูปแบบเศรษฐกิจพอเพียงที่พระราชทานเมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2540 เศรษฐกิจชุมชนและเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ ตลอดจนปลูกกระแสชาตินิยมเพื่อต่อต้านการครอบงำของทุนต่างชาติ (พัฒนา กิตติอาษา.เรื่องเดียวกัน.หน้า 41-42)

ขณะเดียวกันภายหลังการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับประชาชนปีพ.ศ.2540 เป็นต้นมา ซึ่งให้ความสำคัญกับความเข้มแข็งของภาคประชาชน เปิดโอกาสให้ชาวบ้านมีสิทธิในการชุมนุมตามข้อบัญญัติในรัฐธรรมนูญ ทำให้กระบวนการต่อสู้เรียกร้อง ต่อรองขององค์กรภาคประชาชนเข้มแข็งขึ้นตามลำดับ ในช่วงนี้ มีการเคลื่อนไหวที่สำคัญๆ เช่น กรณีเครือข่ายสมัชชาคนจนที่

เรียกรื้อต่อรัฐบาลให้แก้ไขปัญหาลูกหลานชาวจีนโพ้นทะเล การต่อต้านท่อก๊าซไทย-มาเลเซีย กรณีชาวบ้านหินกรูด-บ่อนอก จ.ประจวบคีรีขันธ์ รวมตัวกันต่อต้านคัดค้านโครงการก่อสร้างโรงไฟฟ้าถ่านหิน

สำหรับในกรณีของเชียงใหม่ นั้นพบว่า ขบวนการเคลื่อนไหวของภาคประชาชน หรือภาคประชาสังคมก็มีความเข้มแข็งมากเช่นเดียวกัน และมีพัฒนาการเริ่มมาจากกรอบแนวความคิดเรื่อง “ท้องถิ่นนิยม” และ “วัฒนธรรมชุมชน” ด้วยเหมือนกัน โดยในช่วงทศวรรษ 2520 ในแวดวงวิชาการได้ให้ความสนใจในการศึกษาเกี่ยวกับท้องถิ่นภาคเหนือเป็นอย่างมาก ในปี.ศ.2521

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ได้มีการจัดตั้งสถาบันวิจัยสังคมขึ้น เพื่อเป็นแหล่งรวบรวมข้อมูล ประสานการวิจัยเพื่อช่วยในการวางแผนการพัฒนาท้องถิ่นทั้งในด้านสังคมศาสตร์ สิ่งแวดล้อม และปัญหาของสังคมท้องถิ่น นอกจากนั้นยังเป็นแหล่งข้อมูลเพื่อการค้นคว้าศึกษาประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมท้องถิ่น มีฝ่ายวิจัยถาวรเน้นในเรื่องการรวบรวมคัมภีร์ใบลาน ข้อมูลอักษรจากจารึกต่างๆ โดยถ่ายไมโครฟิล์มเก็บไว้แล้วนำมาปริวรรตเป็นภาษากลางและจัดพิมพ์เผยแพร่ (สัมภาษณ์ ชยันต์ วรรธนะภูติ.อดีตผู้อำนวยการสถาบันวิจัยสังคม ม.เชียงใหม่ อ้างใน “เชียงใหม่เมืองในฝัน” นิตยสารสารคดี. ฉบับที่ 135 ปีที่ 12 เดือนพฤษภาคม 2539 หน้า 137)

และต่อมาในปีพ.ศ.2528 มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ก็ได้มีการจัดตั้งโครงการศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมขึ้นอีก เพื่อเป็นองค์กรในการทำหน้าที่กำหนดนโยบาย ประสานงาน ศึกษาวิจัย ทำนุบำรุงและเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม ในระยะเริ่มต้นมีการดำเนินงานใน 7 โครงการ คือ (1) โครงการข้อเสนอเทศล้านาคคี (2) โครงการพิพิธภัณฑ (3) โครงการวิจัย (4) โครงการวิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษาและทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม (5) โครงการศึกษาเครื่องปั้นดินเผา (6) โครงการส่งเสริมศิลปะ (7) โครงการส่งเสริมศาสนาและจริยธรรม ซึ่งการก่อตั้งสถาบันวิจัยสังคมและศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมทั้ง 2 หน่วยงานนี้ ได้เปิดโลกทัศน์ในการศึกษาเรื่องเกี่ยวกับท้องถิ่นโดยเฉพาะด้านล้านนาคคีศึกษาเป็นไปอย่างกว้างขวาง(สมโชค อ่องสกุล.รายงานวิจัยประวัติศาสตร์ชุมชนในเชียงใหม่:การสร้างประวัติศาสตร์ท้องถิ่น. หน้า 135-137) อาทิ มีการปริวรรตตัวอักษรธรรมเป็นภาษาไทยกลางจำนวนมาก ในด้านมิติทางประวัติศาสตร์ก็มีผลงานศึกษาที่สำคัญเช่น ประวัติศาสตร์ล้านนา ของศรีสวัสดิ์ อ่องสกุล (จัดพิมพ์ครั้งแรกโดยโครงการข้อเสนอเทศล้านาคคีศึกษา ศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่,2529) ในด้านภาษาและวรรณกรรม มีเรื่องวรรณกรรมล้านนา (ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล บรรณาธิการ.เชียงใหม่: ศูนย์หนังสือเชียงใหม่,2527) นอกจากนั้นก็มีงานของ ศักดิ์ รัตนชัย.เรื่อง ลานนา ล้านนาเป็นของใคร(เอกสารนำเสนอทางประวัติศาสตร์ที่ สรสว.ลป.20/2530)

ส่วนในมิติทางด้านสังคมศาสตร์ที่สำคัญๆ อาทิ งานของอนันต์ กาญจนพันธุ์. การขัดแย้งและการเปลี่ยนแปลงในสังคมไทย.โดยอาศัยข้อมูลทางประวัติศาสตร์ ศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงของสังคมล้านนาในช่วงที่ระบบทุนนิยมเข้าครอบงำจนถึงหลัง 6 ต.ค.2519 และสะท้อนให้เห็นถึงความ

ขัดแย้งระหว่างกลุ่มต่างๆ เช่น ชาวนา ชนกลุ่มน้อย และเจ้านายฝ่ายเหนือ (วารสารสังคมศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 ตุลาคม-มีนาคม 2523) งานเรื่อง ผีเจ้านาย ของ ฉลาดชาย รมิตานนท์ (จัดพิมพ์ครั้งแรกโดยโครงการตำรา สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ,2527) ศึกษาเกี่ยวกับประเพณีการทรงผีเจ้านายและบทบาททางสังคม นอกจากนั้นก็มีการศึกษาเรื่อง กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆที่น่าสนใจ เช่น ผลงานเรื่อง จ้วง-ไท ไทย สายใยแห่งวัฒนธรรม(เชียงใหม่: โครงการศึกษาชนชาติไท มหาวิทยาลัยพายัพ,2536)

ซึ่งผลงานดังกล่าว นอกจากได้ช่วยส่งเสริมทำให้พรมแดนความรู้ในด้านล้านนาคดี กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางในหลายมิติ มีการจัดสัมมนาถกเถียง แลกเปลี่ยนในประเด็นสำคัญๆอยู่หลายครั้งทั้งในและนอกวงวิชาการแล้ว ยังก่อให้เกิดกระแสท้องถิ่นนิยมในหมู่ชนชั้นนำ และชนชั้นกลางในเมือง เช่น เจ้านายฝ่ายเหนือ นักวิชาการ นักพัฒนาเอกชน ตลอดจนปราชญ์ชาวบ้าน จนเกิดความรู้สึกภาคภูมิใจอยากอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น ภูมิปัญญา ความรู้พื้นบ้าน รวมทั้งสืบทอดรักษาจารีตประเพณี วัฒนธรรมในท้องถิ่นของตน

สำหรับในส่วนของการพัฒนาเอกชนภาคเหนือ การดำเนินงานในระยะแรกมี 3 เครือข่ายคือ เครือข่ายจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำ เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก และเครือข่ายคณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชน ต่อมาได้ปรับรูปแบบยุทธวิธีในการทำงานให้มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับประชาชนมากขึ้น จนนำไปสู่การรวมตัวกันสร้างและขยายเป็นกลุ่มเครือข่ายต่างๆตามสภาพประเด็นของปัญหาที่เผชิญและผลกระทบที่เกิดขึ้น เช่น กลุ่มเครือข่ายเกษตรกรรมภาคเหนือ เครือข่ายป่าชุมชนภาคเหนือ เครือข่ายผู้ติดเชื้อ HIV หรือเอดส์ เครือข่ายเด็กเยาวชนและสตรีภาคเหนือ เครือข่ายสิ่งแวดล้อมเมือง เครือข่ายเวทีชนเผ่า(ชัชวาลย์ ทองดีเลิศ บรรณาธิการ. บันทึกฉบับ NGOs :กำเนิดและการพัฒนาการขององค์กรพัฒนาเอกชนภาคเหนือ. เชียงใหม่: กลางเวียงการพิมพ์,2543 หน้า 28-32)

กระบวนการเคลื่อนไหวเหล่านี้ ได้ทำให้ภาคประชาสังคมในเชียงใหม่ มีพลังที่เข้มแข็งในการต่อรองกับภาครัฐ ในการขอเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทางเลือกหรือทิศทางการพัฒนาของท้องถิ่นเอง ขณะเดียวกันก็สามารถต้านทานการครอบงำของกระแสโลกาภิวัตน์ได้ในระดับหนึ่ง เพื่อให้เกิดผลกระทบที่น้อยที่สุดกับชุมชน

เชิงอรรถ

หน่วยที่ 3 การรื้อฟื้นความเป็นเชียงใหม่

บทที่ 2 กระบวนทัศน์ ‘ท้องถิ่นนิยม’ และ ‘วัฒนธรรมชุมชน’

1. หนังสือพิมพ์มติชน. ฉบับวันที่ 10 กันยายน พ.ศ.2553 หน้า 17
2. กองบรรณาธิการ. “โลกานุวัตร หรือ โลกาวิบัติ” ใน **ทิศทางไทย**. จดหมายข่าวสถาบัน
ชุมชน ท้องถิ่นพัฒนา ฉบับวันที่ 8-9 กันยายน 2537, หน้า 20-21
3. จิตร ภูมิศักดิ์. **ความเป็นมาของคำสยาม ไทย ลาว และขอม และลักษณะทางสังคมของชื่อ
ชนชาติ**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2519
4. พัฒนา กิติอาษา. **ท้องถิ่นนิยม**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: กองทุนอินทร์-สม เพื่อการวิจัย
ทาง มานุษยวิทยา, 2546 หน้า 158
5. นิธิ เอียวศรีวงศ์. **ปากไก่และใบเรือ รวมความเรียงว่าด้วยวรรณกรรมและประวัติศาสตร์
ต้นรัตนโกสินทร์**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์การพิมพ์, 2527
6. ชิดา สาระยา. **ประวัติศาสตร์ศรีเทพ**. กรมศิลปากร: โครงการอุทยานประวัติศาสตร์ศรี
เทพ, 2529
7. ศรีศักร วัลลิโภดม. **แอ่งอารยธรรมอีสาน: แฉหลักฐานโบราณคดีพลิกโฉมหน้า
ประวัติศาสตร์ไทย**
กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, 2533 และ **สยามประเทศ** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน
, 2534
8. ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. **เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต**. นนทบุรี: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์
, 2528 หน้า 117
9. ยุทธนา วรณปิตกุล/ สุพิตา เริงจิต. **สำนักพลเมือง: ความเรียงว่าด้วยประชาชนบน
เส้นทางประชา สังคม** กรุงเทพฯ: มูลนิธิการเรียนรู้และพัฒนาประชาสังคม, 2542 หน้า 91-93
10. พัฒนา กิติอาษา. **เรื่องเดียวกัน**. หน้า 39-66
11. พัฒนา กิติอาษา. **เรื่องเดียวกัน**. หน้า 41-42
12. สัมภาษณ์ ชัยนัฏ วรรณะภูติ. “เชียงใหม่เมืองในฝัน” ใน **นิตยสารสารคดี** ฉบับที่ 135 ปี
ที่ 12 เดือนพฤษภาคม 2539 หน้า 137
13. สมโชติ อ๋องสกุล. **รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์โครงการวิจัยประวัติศาสตร์ชุมชน: การ
สร้างประวัติศาสตร์ท้องถิ่น**. หน้า 135-137
14. สรัสวดี อ๋องสกุล. **ประวัติศาสตร์ล้านนา**. ฉบับพิมพ์ครั้งแรก โครงการข้อเสนอเทศ
ล้านนาคดี ศึกษา ศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2529

15. **วรรณกรรมล้านนา**. ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล บรรณาธิการ. เชียงใหม่: ศูนย์หนังสือ
เชียงใหม่ ,2527
16. ศักดิ์ รัตนชัย. **ล้านนา ล้านนาเป็นของใคร** เอกสารนำเสนอทางประวัติศาสตร์ที่
สรสว.ลป. 20/2530
17. อานันท์ กาญจนพันธุ์. **การจัดแย้งและการเปลี่ยนแปลงในสังคมไทย**. วารสาร
สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ปีที่ 3 ฉบับ 2 ตุลาคม-มีนาคม 2523
18. ฉลาดชาย รมิตานนท์. **ผีเจ้านาย**. ฉบับพิมพ์ครั้งแรก เชียงใหม่: โครงการตำรา
สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเชียงใหม่,2527
19. **จ้วง-ไทย ไทย สายใยแห่งวัฒนธรรม**. เชียงใหม่: โครงการศึกษาชนชาติไท
มหาวิทยาลัยพายัพ ,2536
20. ชัชวาลย์ ทองดีเลิศ. บรรณาธิการ. **บันทึกถ้อย NGOs : กำเนิดและการพัฒนาขององค์กร
เอกชน ภาคเหนือ** เชียงใหม่: กลางเวียงการพิมพ์,2543 หน้า 28-32

บทที่ 3

การรื้อฟื้นความเป็นเชียงใหม่

นับตั้งแต่ทศวรรษ 2530 จนถึงปัจจุบัน กระแสโลกาภิวัตน์ที่ทะลุทะลวงลงสู่ท้องถิ่นซึ่งอุดมไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายชีวภาพ และผลจากนโยบายการพัฒนาของภาครัฐที่เปิดรับระบบการค้าเสรีทำให้มีกลุ่มทุนทั้งในประเทศและทุนข้ามชาติเข้ามาแย่งชิงทรัพยากรในท้องถิ่น จนก่อให้เกิดปัญหาส่งผลกระทบต่อชุมชนท้องถิ่นในหลายๆด้าน และในหลายกรณีการเข้ามาของรัฐและทุนยังก่อให้เกิดความขัดแย้งกับชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่น ดังที่ได้อธิบายไว้แล้วในบทที่ 1 ดังนั้นจึงนำไปสู่ความเคลื่อนไหวขององค์กรภาคประชาสังคมที่มีทั้งนักวิชาการที่ทำงานเคลื่อนไหวทางด้านสังคม นักพัฒนาเอกชนที่ทำงานสัมพันธ์ใกล้ชิดกับชาวบ้าน และภาคประชาชนชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบ เพื่อเรียกร้องขอเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนการพัฒนาเมืองเชียงใหม่ ทั้งปัญหาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ปัญหาสิ่งแวดล้อมของเมืองโดยเห็นว่าควรมียุทธศาสตร์ในการพัฒนาเมืองเชียงใหม่ ให้เชียงใหม่กลายเป็น “เมืองที่น่าอยู่”

ยิ่งต่อมา หลังจากทางจังหวัดได้มีการกำหนดวันจัดงานสมโภชเมืองเชียงใหม่ มีอายุครบ 700 ปีในวันที่ 12 เมษายน พ.ศ.2539 ได้ทำให้เกิดความตื่นตัวในหมู่ชนชั้นกลางในเมืองจากภาคส่วนราชการ ภาคธุรกิจเอกชน และอาจารย์นักวิชาการในมหาวิทยาลัย ในการวางแผนพัฒนาและอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์เชียงใหม่ โดยได้ความสำคัญกับการรื้อฟื้นสิ่งที่เป็นของเก่า และการสร้างประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและวัฒนธรรม ให้เป็นสมบัติสาธารณะของชุมชน เช่น มีการจัดทำหนังสือ แสตมป์ การปรับปรุงสภาพแวดล้อมภูมิทัศน์เมือง การปฏิรูปบูรณปฏิสังขรณ์วัด (สมโชติ อ๋องสกุล.รายงานวิจัยประวัติศาสตร์ชุมชนในเชียงใหม่: การสร้างประวัติศาสตร์ท้องถิ่น.หน้า 146-147) ขณะเดียวกันหลังวิกฤตเศรษฐกิจปีพ.ศ.2540 และมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับประชาชนที่บัญญัติในเรื่องสิทธิชุมชนไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับปีพ.ศ. 2540 ก็ทำให้ขบวนการเคลื่อนไหวของภาคประชาสังคมเข้มแข็งขึ้นและเกิดปรากฏการณ์โหยหาอดีต หรือเกิดจินตนาการย้อนเวลากลับไปหาความทรงจำ ภาพประทับใจในอดีตโดยเฉพาะเสน่ห์ ความงดงามของเวียงพิงก์เมืองเชียงใหม่ ทั้งการเป็นที่สถิตของพระบรมธาตุดอยสุเทพ ธรรมชาติที่งดงามบริสุทธิ์ เช่น อากาศสะอาดบริสุทธิ์ ความงดงามของสายน้ำแม่ปิง และยังเป็นถิ่นดอกไม้งาม มีวัฒนธรรมประเพณีที่ล้ำค่า ที่ในอดีต “เชียงใหม่” เป็นเสมือนเมืองในฝันของใครต่อใครหลายคนที่ยากไปเยี่ยมชมสักครั้งหนึ่งในชีวิต ขณะเดียวกันก็ต้องการย้อนรำลึกและสร้างสิ่งที่ขาดหายไป เช่น รากเหง้าทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณีเดิมๆ พื้นที่สาธารณะเชิงกายภาพ ที่สูญหายไปตามกาลเวลา ซึ่งชนชั้นกลางเห็นว่าเป็นทุนทางวัฒนธรรมของเมือง ควรมีการอนุรักษ์ รื้อฟื้น และสร้างสิ่งเหล่านี้ขึ้นมาใหม่

สำหรับกรณีของเชียงใหม่ ยุทธวิธีที่นำมาใช้ในการรื้อฟื้นความเป็นเชียงใหม่มีหลากหลายรูปแบบโดยให้ความสำคัญกับมิติทางสังคม ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมมากขึ้น มีทั้งการสร้างอัต

ลักษณะและผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม อาทิ การสร้างและผลิตซ้ำประวัติศาสตร์ของเมืองเชียงใหม่ การสร้างพิพิธภัณฑ์ของเมือง/ชุมชน การรื้อฟื้นและผลิตซ้ำวัฒนธรรมล้านนาและภูมิปัญญาพื้นบ้าน อาทิ ผ่านงานหัตถกรรมเครื่องเงิน ภาษาล้านนา การจับจองพื้นเมือง นอกจากนี้ในกรณีชุมชนเมืองก็มีความพยายามของชนชั้นกลางในการสร้างเชียงใหม่ให้เป็นเมืองน่าอยู่ หรือเป็นพื้นที่สาธารณะ เช่น การคัดค้านคอนโดสูง การอนุรักษ์พื้นที่สีเขียว สิ่งแวดล้อมเมือง ในขณะที่ในส่วนของภาครัฐก็เอกชนก็มีการรื้อฟื้นความเป็นเชียงใหม่เช่นกันในรูปแบบที่หลากหลายทั้งการสร้างอัตลักษณ์ล้านนาผ่านสถาปัตยกรรม หรือการนำประเพณีวัฒนธรรมล้านนามาสร้างและผลิตซ้ำโดยให้ความหมายใหม่เพื่อตอบสนองธุรกิจการท่องเที่ยว ส่วนภาคสังคมชนบท ส่วนใหญ่ได้ให้ความสำคัญกับปัญหาทรัพยากรธรรมชาติ มีการรื้อฟื้นจารีตประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อดูแลรักษาอนุรักษ์ดินน้ำป่า ซึ่งในที่นี่จะขอแบ่งจำแนกตามสภาพประเด็นของปัญหาและการรวมกลุ่มเคลื่อนไหวของขบวนการภาคประชาสังคมในแต่ละกรณีไป

โครงการสิ่งแวดล้อมเมือง พื้นฟูเชียงใหม่ให้เป็นเมืองน่าอยู่

ผลพวงจากการพัฒนาเมืองเชียงใหม่ให้เป็นเมืองหลักของภาคเหนือตอนบน และเป็นศูนย์กลางในทุกด้าน เช่น ศูนย์กลางการบินนานาชาติ ศูนย์กลางการค้าการลงทุน ศูนย์กลางการท่องเที่ยวและบริการ ฯลฯ ได้ส่งผลทำให้เมืองเชียงใหม่เติบโตอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร บ้านจัดสรร คอนโดมิเนียม โรงแรม ร้านอาหาร โรงงานอุตสาหกรรม ฯลฯ จนส่งผลกระทบต่อชุมชนและสิ่งแวดล้อมของเมืองในหลายด้าน เช่น ปัญหามลพิษในอากาศ น้ำ และเสียง ปัญหาดักสูง ปัญหาชุมชนแออัด ปัญหาขยะปัญหาการจราจรติดขัด ซึ่งส่งผลกระทบต่อสุขภาพของคนในชุมชน และสภาพความเสื่อมโทรมของเมือง

ปัญหาต่างๆดังกล่าวนี้ได้นำไปสู่การรวมตัวของภาคประชาสังคมในหลายลักษณะเพื่อต้องการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาประเทศ ซึ่งส่งผลทำให้เมืองเชียงใหม่เติบโตอย่างไร้ทิศทางและขาดความสมดุลในการบริหารจัดการด้านสิ่งแวดล้อมเมือง

ในกรณีของจังหวัดเชียงใหม่นั้นนับตั้งแต่ปีพ.ศ.2539-2540 เป็นต้นมา ได้เกิดเคลื่อนไหวของภาคประชาสังคมมากขึ้น โดยขอเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาเมืองหรือท้องถิ่นของตนเอง เพื่อฟื้นฟูเชียงใหม่ และสิ่งแวดล้อมของเมืองให้เป็นเมืองน่าอยู่ โดยเกิดการรวมตัวในหลายรูปแบบ เช่น ชมรมจักรยานวันอาทิตย์ การรวมตัวของนักวิชาการและชนชั้นกลาง เช่น ชมรมเพื่อเชียงใหม่ สภาเวียงพิงค์ ศูนย์ศึกษาปัญหาเมืองเชียงใหม่ (ต่อมาได้ตั้งเป็นมูลนิธิสถาบันพัฒนาเมือง) หรือการทำงานขององค์กรพัฒนาเอกชนเกี่ยวกับชุมชนเมือง ภายใต้ชื่อ กลุ่มเพื่อนร่วมงาน (POP)

ชมรมจักรยานวันอาทิตย์

ชมรมจักรยานวันอาทิตย์ เกิดขึ้นเมื่อปีพ.ศ.2539 เนื่องมาจากปัญหาการจราจรติดขัดในตัวเมืองเชียงใหม่ จากการเพิ่มขึ้นของปริมาณรถยนต์และรถจักรยานยนต์ ดังนั้นจึงเกิดการรวมกลุ่มกันตั้งเป็นชมรมเพื่อต้องการปลูกจิตสำนึกให้ชาวเชียงใหม่เห็นคุณค่าของการใช้จักรยานในการเดินทาง ขณะเดียวกันก็เป็นการช่วยลดปัญหาการจราจรติดขัดและลดมลพิษที่เกิดจากท่อไอเสียและมลภาวะทางเสียงด้วย นอกจากนั้นยังเป็นทางเลือกหนึ่งในการออกกำลังกายและเป็นการส่งเสริมให้เชียงใหม่เป็นเมืองน่าอยู่

ในระยะแรกกิจกรรมของชมรมฯเป็นการรณรงค์ให้ชาวเชียงใหม่หันมาใช้จักรยานในการเดินทางมากขึ้น โดยเริ่มจากกำหนดให้ทุกวันอาทิตย์เป็นวันใช้รถจักรยาน อย่างไรก็ตามปัญหาด้านความปลอดภัยในใช้จักรยานบนท้องถนนที่มีรถพลุกพล่าน และความสะดวกสบายในการใช้รถยนต์ ทำให้การรณรงค์ไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร ต่อมาทางชมรมจึงเน้นการทำงานในเชิงนโยบาย โดยเสนอให้มีเส้นทางสำหรับรถจักรยานโดยเฉพาะ เพื่อความปลอดภัยในการเดินทาง และสามารถใช้รถจักรยานในการเดินทางได้จริงในชีวิตประจำวัน ปัจจุบันชมรมจักรยานวันอาทิตย์มีสมาชิกเป็นชาวเชียงใหม่และชาวต่างชาติที่อาศัยอยู่ในเชียงใหม่ทุกเพศทุกวัย มีอายุระหว่าง 8-76 ปี(กานต์ชนก ประกาศวุฒิสาร “การเคลื่อนไหวของประชาสังคมในเมืองเชียงใหม่ต่อประเด็นปัญหาที่เกิดจากความเป็นเมืองระหว่างปีพ.ศ.2540-2551” วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ปีที่ 21 ฉบับที่ 1/2552 หน้า 198-200)

สภาเวียงพิงค์

เป็นการรวมตัวของนักวิชาการและชนชั้นกลาง เดิมจะตั้งเป็น “สภาคนเมือง”ในปีพ.ศ.2539 ก่อนงานสมโภชเชียงใหม่ 700 ปี ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็น “สภาเวียงพิงค์” ในระยะแรก เน้นการทำงานในด้านวัฒนธรรม เช่น ร่วมผลักดันให้มีการสมโภชเชียงใหม่ตามวันเวลาที่ระบุไว้ในจารึกวัดเชียงมั่น คือวันขึ้น 8 ค่ำเดือนวิสาขะ ในปีพ.ศ.2539 มีการปลูกต้นไม้หามายเมือง คือต้นฝักริเอ็ด ไว่ ณ บริเวณที่พญามังรายโปรดให้เริ่มต้นสร้างเมือง และได้ปลูกต้นยางไว่ ณ บริเวณที่เชื่อว่าเป็นที่ตั้งเสาอินทขิลเดิมในวัดอินทขิล บริเวณสะดือเมืองเชียงใหม่ ในปัจจุบันการดำเนินงานของกลุ่มเน้นเป็นองค์กรตรวจสอบการทำงานของภาคราชการ เช่น คัดค้านการก่อสร้างอาคารสูงของเทศบาลนครเชียงใหม่ (อ้างใน สมโชติ อ๋องสกุล.เรื่องเดียวกัน.หน้า 232)

มูลนิธิสถาบันพัฒนาเมือง

มูลนิธิสถาบันพัฒนาเมือง ก่อตั้งเมื่อวันที่ 21 กันยายน พ.ศ.2544 เป็นการปรับสถานภาพมาจากศูนย์ศึกษาปัญหาเมืองเชียงใหม่ ซึ่งก่อตั้งเมื่อวันที่ 12 เมษายน 2533 ซึ่งเกิดจากการรวมกลุ่มกันของนักวิชาการหลายสถาบันที่ห่วงใยความเปลี่ยนแปลงของสังคมและเมืองเชียงใหม่ วัตถุประสงค์ในการก่อตั้งมูลนิธิสถาบันพัฒนาเมือง คือ 1)ติดตาม ศึกษาและวิจัยความเปลี่ยนแปลง และปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นในเมืองเชียงใหม่ 2) เผยแพร่ความรู้และให้การศึกษาแก่สาธารณชนเกี่ยวกับปัญหาเมืองเชียงใหม่ 3)ผลักดันให้มีการเปลี่ยนแปลงในระดับนโยบาย และการแก้ปัญหาที่เป็นรูปธรรม

โดยประชาชนมีส่วนร่วม 4)ส่งเสริมงานวัฒนธรรมท้องถิ่น 5)ส่งเสริมการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ด้วยความเป็นกลาง และไม่ให้การสนับสนุนด้านการเงินหรือทรัพย์สินแก่นักการเมืองหรือพรรคการเมืองใด

ขณะเดียวกันเพื่อเผยแพร่ข่าวสารกิจกรรมการดำเนินงานของมูลนิธิก็ได้มีการออกจดหมายข่าวของมูลนิธิ ในชื่อ ‘เชียงใหม่ปริทัศน์’ ซึ่งกิจกรรมโดยหลักจะเน้นให้ความสำคัญกับปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมเมือง เช่นปัญหาด้านมลพิษ ปัญหาการก่อสร้างอาคารสูง ปัญหาขยะ ปัญหาคุณภาพชีวิต รวมทั้งการเรียกร้องพื้นที่สาธารณะหรือพื้นที่สีเขียวสำหรับการออกกำลังกายและเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจของคนในสังคมเมือง ขณะเดียวกัน ก็ให้ความสำคัญกับการตรวจสอบการทำงานขององค์กรส่วนท้องถิ่นที่จะส่งผลกระทบต่อปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมของเมืองเชียงใหม่ เช่น การคัดค้านไม่ให้เทศบาลนครเชียงใหม่ ก่อสร้างอาคารสำนักงานหลังใหม่ในพื้นที่สนามกีฬาของเทศบาลบริเวณริมฝั่งแม่น้ำปิง โดยเป็นอาคารสูง 12 ชั้น ใช้พื้นที่ 21,000 ตารางเมตร จึงขอให้เทศบาลทบทวนโครงการ, คัดค้านการก่อสร้างอาคารสูงในเมืองเชียงใหม่, มีการจัดนิทรรศการและรณรงค์เรื่องปัญหาขยะกับการจัดการอย่างถูกวิธี, สนับสนุนแนวทางการพัฒนาเมืองเชียงใหม่ให้เป็นเมืองยั่งยืนที่ทุกภาคส่วนในสังคมเข้ามามีส่วนร่วม (คู่มือของมูลนิธิสถาบันพัฒนาเมืองได้ใน เชียงใหม่ปริทัศน์.จดหมายข่าวของมูลนิธิฉบับต่างๆตั้งแต่ปี 2543-ปัจจุบัน)

กิจกรรมการดำเนินงานของมูลนิธิสถาบันพัฒนาเมืองในลักษณะดังกล่าว จึงนับเป็นความพยายามของชนชั้นกลางในเมือง (ซึ่งสมาชิกส่วนใหญ่เป็นนักวิชาการ อาจารย์ในมหาวิทยาลัย)ในการที่จะรื้อฟื้นความเป็นเมืองเชียงใหม่ในอุดมคติขึ้นมาใหม่ โดยการเรียกร้องพื้นที่สาธารณะของเมืองในเชิงกายภาพ และมีการพัฒนาเมืองเชียงใหม่ให้เป็นเมืองที่น่าอยู่ มีความสวยงามทางกายภาพ และยังคงรักษาอัตลักษณ์ของเมืองเชียงใหม่ไว้ เช่น มีอากาศสะอาดบริสุทธิ์ ไม่มีมลพิษทั้งในอากาศในน้ำ และมลภาวะทางเสียง ขณะเดียวกันก็คัดค้านการก่อสร้างอาคารสูงที่บดบังทัศนียภาพ เช่น พระธาตุคอสมุท ซึ่งเป็นเอกลักษณ์สะท้อนความเป็นตัวตนของเชียงใหม่และเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของเมือง

กลุ่มเพื่อนร่วมงาน(People Organization For Participation-POP)

กลุ่มเพื่อนร่วมงานเป็นองค์กรพัฒนาเอกชนที่เข้ามาทำงานพัฒนาในพื้นที่ชุมชนแออัด หรือชุมชนเมืองในปัจจุบัน โดยการทำงานของกลุ่มเพื่อนร่วมงานในเชียงใหม่ เริ่มในช่วงกลางปีพ.ศ. 2537 เป็นหน่วยงานที่ขยายมาจากกรุงเทพฯ โดยเป็นการสานต่องานของมูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัยที่ทำงานกับชุมชนแออัดและจบโครงการไปเมื่อต้นปี 2537

โดยในระยะแรกของการทำงาน กลุ่มเพื่อนร่วมงานหรือ POP ได้สำรวจข้อมูลเบื้องต้นพบว่า ชุมชนแออัดในเชียงใหม่ ต่างจากสลัมในกรุงเทพฯ กล่าวคือ ชาวบ้านยังมีวิถีชีวิตมีวัฒนธรรมดั้งเดิม และยังมีความผูกพันกันสูง ขณะเดียวกันก็พบว่าชาวบ้านในชุมชนแออัดยังมีความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์กับนักการเมืองในท้องถิ่นมาก ดังนั้นยุทธศาสตร์ในช่วง 3 ปีแรก คือการสร้าง ความ

เข้มแข็งให้กับชาวบ้าน โดยเจ้าหน้าที่ของ POP ลงไปศึกษา ร่วมวิเคราะห์ และช่วยแก้ปัญหาของชาวบ้าน เช่น เรื่องการจัดทำทะเบียนบ้าน จนทำให้ชาวบ้านมั่นใจและเกิดการรวมกลุ่มกันเป็นองค์กรชาวบ้านระดับชุมชน จนปีพ.ศ.2540 สามารถรวมตัวเป็นเครือข่ายในระดับจังหวัด ชื่อว่า “ศูนย์ประสานงานชุมชนเมืองเชียงใหม่”(ศป.ชม.) มีสมาชิกขยายเพิ่มเป็น 30 ชุมชน ผลการดำเนินงานของ POP ได้ทำให้ชาวบ้านในชุมชนเมืองมีความเข้มแข็ง สามารถแก้ปัญหาตนเองได้ในระดับหนึ่ง เช่น ปัญหาเศรษฐกิจ มีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มออมทรัพย์ เป็นต้น

หลังปีพ.ศ.2540 การดำเนินงานของ POP เน้นการประสานงานกับกลุ่มพันธมิตรส่วนอื่นๆ ที่ทำงานด้านสิ่งแวดล้อมเมืองมากขึ้นเพื่อขยายแนวร่วมและเชื่อมประสานปัญหา โดยเฉพาะในกลุ่มนักวิชาการ ชนชั้นกลาง อาทิ สถาเวียงพิงค์ องค์กรทางธุรกิจเอกชน หน่วยงานรัฐ เป็นต้น(ชัชวาลย์ทองดีเลิศ บรรณาธิการ.บันทึกถ้อยคำ NGOs. หน้า 225-234)

การสร้างและผลิตซ้ำ ‘ประวัติศาสตร์เมืองเชียงใหม่’

นอกจากการรื้อฟื้นความเป็นเชียงใหม่ โดยทำให้เชียงใหม่กลายเป็น “เมืองน่าอยู่” แล้ว ในส่วนชนชั้นกลาง ที่ประกอบด้วย เจ้านายฝ่ายเหนือ อาจารย์มหาวิทยาลัย องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น เทศบาลนครเชียงใหม่ องค์กรบริหารส่วนจังหวัด ยังได้มีส่วนในการรื้อฟื้นความเป็นเชียงใหม่ ในรูปของการนำเอาประวัติศาสตร์ของเมืองเชียงใหม่ มาสร้างและผลิตซ้ำในหลายรูปแบบ อาทิ

การสร้างประวัติศาสตร์เมืองและประวัติศาสตร์ท้องถิ่นให้เป็นสมบัติสาธารณะ

การรื้อฟื้นความเป็นเชียงใหม่ โดยผ่านการสร้างและผลิตซ้ำ “ประวัติศาสตร์เมืองเชียงใหม่” ส่วนใหญ่แล้ว เกิดจากคณาจารย์มหาวิทยาลัยที่มีความสนใจและศึกษาในด้านประวัติศาสตร์ล้านนา โดยมีพัฒนาการมาตั้งแต่ ครั้งยังเป็นชมรมล้านนาคติ ผลงานที่สำคัญ เช่น เสนอให้มีการสืบค้นดวงเมืองเชียงใหม่ โดยใช้จารึกวัดเชียงมั่นเป็นหลักฐาน จนได้ข้อสรุปว่า วันสถาปนาเมืองเชียงใหม่ตรงกับวันพฤหัสบดีที่ 12 เมษายน พ.ศ.1839 ดังปรากฏข้อความในจารึกระบุทางจันทระคิดว่า “ศักราช 658 ปีรวายสัน เดือนวิสาขะออก 8 ค่ำ วัน 5 ไทยวันเม็งแปล้า” เวลาประมาณ 4 นาฬิกา(สมโชติ อ๋องสกุล. งานสมโภชเชียงใหม่ 700 ปี: ความเป็นมาและความเคลื่อนไหว. เชียงใหม่: คณะอนุกรรมการฝ่ายวิชาการงานสมโภชเชียงใหม่ 700 ปี,2539 หน้า 8-9 และจดหมายเหตุการตรวจสอบและสืบค้นดวงเมือง “นพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่”. คณะกรรมการจัดงานสมโภชเชียงใหม่ 700 ปี,2539 หน้า 10) ซึ่งส่งผลต่อมา ทำให้ทราบวันสถาปนาเมืองเชียงใหม่ จนสามารถกำหนดวันเวลาที่แน่นอนในการจัดงานสมโภชเมืองเชียงใหม่ 700 ปีได้

ต่อมาในสมัยนายชนะศักดิ์ ยูบูรณ์เป็นผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่(พ.ศ.2534-2536)ได้เตรียมการจัดงานสมโภชเชียงใหม่ 700 ปี คณาจารย์เหล่านี้ ก็ได้เข้ามามีส่วนร่วมโดยได้รับการแต่งตั้งให้เป็นคณะกรรมการจัดงานสมโภชเชียงใหม่ 700 ปีด้วย อาจกล่าวได้ว่าในช่วงปี 2536

จนถึงก่อนการจัดงานสมโภชเมืองเชียงใหม่ 700 ปี ได้มีรื้อฟื้นความเป็นเชียงใหม่ ผ่านการสร้างและผลิตซ้ำประวัติศาสตร์เมืองเชียงใหม่อย่างมาก การดำเนินงานที่สำคัญ เช่น โครงการปรับปรุงสภาพแวดล้อมในบริเวณคูเมือง หน้าวัดสวนดอก วัดพระสิงห์ และรอบคูเมืองด้านนอก โครงการบูรณะและปรับปรุงหอพญามังราย และประตูเมืองเชียงใหม่ ในช่วงปี 2539-2540 มีโครงการขุดค้นศึกษาและบูรณะกำแพงเมืองเชียงใหม่ความยาว 500 เมตรพื้นที่ 4,400 ตารางเมตร รวมทั้งการขุดค้นและตกแต่งรากฐานกำแพงเมืองเชียงใหม่

นอกจากนั้นยังมีโครงการปรับปรุงศาลากลางหลังเดิมให้เป็นหอศิลปวัฒนธรรมเมืองเชียงใหม่ และการพัฒนากลุ่มโบราณสถานบริเวณวัดสะตือเมือง ซึ่งภายในหอศิลปวัฒนธรรมนั้น ได้มีส่วนจัดแสดงเป็นพิพิธภัณฑ์ บอกเล่าประวัติความเป็นมาของเมืองเชียงใหม่ตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ จนถึงปัจจุบัน ขณะเดียวกันก็ได้นำแนวคิดเรื่องหลัก “ศึกษาเมือง” ซึ่งได้จากงานปริวรรตคัมภีร์มหาทักษา วัดชัยศรีภูมิ ของศาสตราจารย์ สวัสดิ์ อ่องสกุล มาใช้ในส่วนจัดแสดงด้วยโดยสะท้อนถึงแนวคิดในการตั้งเมืองเชียงใหม่ของผู้คนในยุคสมัยก่อน ที่เห็นว่าเมืองเป็นสิ่งมีชีวิต มีองคาพยพ มีร่างกายและดวงชะตาเช่นเดียวกับคน

ขณะเดียวกันก็มีการแบ่งพื้นที่ใช้สอยของเมืองโดยสัมพันธ์กับเรื่องทิศ เช่น ทิศเหนือเป็นเคหะเมือง ดังนั้นประตูหัวเวียงหรือประตูช้างเผือกด้านทิศเหนือจะถูกใช้เป็นพื้นที่ในการประกอบพิธีมงคล เช่น พิธีบรมราชาภิเษกต่างๆ ขณะที่ทิศใต้เป็นกาลกิณีเมือง จึงมีการนำศพออกทางทิศนี้ ซึ่งเป็นธรรมเนียมปฏิบัติของคนล้านนาสืบมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งการดำเนินงานของกลุ่มคณาจารย์นักวิชาการท้องถิ่นดังกล่าว ร่วมกับทางราชการ เช่น เทศบาลนครเชียงใหม่ องค์การบริหารส่วนจังหวัด การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้ก่อกระแสและทำให้เมืองเชียงใหม่เป็นเมืองประวัติศาสตร์ที่มีชีวิต คือมีดวงเมือง เช่นเดียวกับคน และมีสะดือเมืองเป็นศูนย์กลางของเมือง ซึ่งสอดคล้องกับคติความเชื่อของชาวล้านนาแต่โบราณ ที่มีพิธีสืบชะตาคน สืบชะตาบ้าน สืบชะตาเมือง โดยพิธีสืบชะตาเมืองจะทำหลังออกอินทิลแล้ว โดยจะมีการบูชาตามจุดต่างๆ 24 แห่งรวมทั้งการบูชาอารักษ์มังราย และไปบูชาเจ้าหลวงคำแดง เทพารักษ์ที่ประจำอยู่ ณ ดอยหลวง เชียงดาวด้วย

แต่พิธีดังกล่าวได้ถูกละเลยไปในช่วงระยะหนึ่ง จนเมื่อปีพ.ศ.2511 สมัยนายทิม โชตนาเป็นนายกเทศมนตรี หลังจากได้รื้อกำแพงเมืองและสร้างประตูเมืองขึ้นใหม่ จึงได้จัดทำบุญสืบชะตาเมือง และทำต่อมาจนถึงพ.ศ.2516 ก็ยุติไประยะหนึ่ง และกลับมาฟื้นฟูประเพณีนี้อีกครั้งในปีพ.ศ. 2521 สมัยนายขุนทด พุกกะชาติกุล เป็นนายกเทศมนตรี และได้ทำพิธีสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน หากแต่ได้ปรับพิธีกรรมลดเหลือเพียงแค่บูชาในเขตตัวเมือง 10 แห่ง คือเฉพาะที่แจ้งทั้ง 4 และประตูเมืองชั้นในทั้ง 5 และที่กลางเวียงเท่านั้น

หอศิลปวัฒนธรรมเมืองเชียงใหม่ เทศบาลนครเชียงใหม่ได้ทำพิธีเปิดอย่างไม่เป็นทางการตั้งแต่วันที่ 12 เมษายน 2545 และทูลเชิญสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีเป็นองค์ประธานเปิดหอศิลปวัฒนธรรมเมื่อวันที่ 5 พฤศจิกายน 2545 โดยอยู่ภายใต้การบริหารงานของเทศบาลนคร

เชียงใหม่ (ดู สมโชค อ่องสกุล. รายงานวิจัยประวัติศาสตร์ชุมชนในเชียงใหม่ : การสร้างประวัติศาสตร์ท้องถิ่น. หน้า 111,211-213, 226-227)

การสร้างและผลิตซ้ำประวัติศาสตร์ล้านนาผ่านพระราชชายา “เจ้าดารารัศมี”

สืบเนื่องจากพระราชชายาเจ้าดารารัศมี เป็นพระธิดาของพระเจ้าอินทวิชยานนท์ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ลำดับที่ 7 (พ.ศ.2416-2439) และทรงได้ถวายตัวเป็นพระสนมในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในปีพ.ศ.2429 เมื่อมีพระชนมายุได้ 13 ชันษา ต่อมาทรงมีพระราชธิดา คือ พระเจ้าลูกเธอพระองค์เจ้าหญิงวิมลนาคลฟิสิ แต่สิ้นพระชนม์เมื่อมีพระชันษาได้เพียง 3 ชันษาเศษ ในปีพ.ศ.2551 เจ้าจอมมารดาได้กราบถวายบังคมทูลลาไปเยี่ยมบ้านที่นครเชียงใหม่เป็นครั้งแรก จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯสถาปนาพระอิสริยยศให้เป็น “พระราชชายา” หลังจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯเสด็จสวรรคต พระราชชายาเจ้าดารารัศมียังคงประทับอยู่ในพระราชฐานชั้นใน จนในปีพ.ศ.2457 เมื่อเจ้าแก้ววรัญ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่องค์ที่ 9 เดินทางลงมากรุงเทพฯ จึงทรงกราบบังคมทูลลา ขอพระบรมราชานุญาตจากรัชกาลที่ 6 เสด็จกลับมาประทับ ณ นครเชียงใหม่ พร้อมกับเจ้าแก้ววรัญ และได้โปรดให้นำวัฒนธรรมของราชสำนักสยามมาใช้ในคุ้มหลวงที่เชียงใหม่ด้วย เช่น การนำบทละครเรื่องสาวเครือฟ้า ตอนพระลอตามไก่ อีเหินาตอนตัดดอกกล้วยงอกถึงบุษบาเลี้ยงเทียน มาฝึกซ้อมแสดงในโรงละครของเจ้าอินทวโรรสสุริยวงษ์ โดยเฉพาะเรื่องสาวเครือฟ้า ได้กลายเป็นภาพลักษณ์ของสาวเชียงใหม่ ตั้งแต่นั้นมา

นอกจากนั้นยังได้ทรงมีบทบาทสำคัญในริเริ่ม/ ประดิษฐ์ และฟื้นฟูในหลายๆด้าน อาทิ ด้านพระพุทธศาสนาทรงสร้างวิหารและบูรณะวัดหลายวัด เช่น สร้างวิหารวัดชัยชนะมงคล อ.สารภี วิหารวัดขุนเสอ.หางดง วิหารพระบรมธาตุ อ.จอมทอง และปฏิสังขรณ์บูรณะพระบรมธาตุ โบสถ์วัดพระธาตุคอกยสุเทพในด้านการแต่งกาย ทรงฟื้นฟูการทอชิ้นยกดอก จกด้วยมือยกไหมทอง และทรงโปรดให้มีการแต่งกายอย่างชาวเชียงใหม่โดยนุ่งผ้าซิ่น ห่มสไบ และไว้ผมมวยแซมดอกเอื้อง และทรงคิดประดิษฐ์ทำทางการฟ้อนรำให้มีลักษณะพิเศษแปลกตา เช่น การฟ้อนเล็บ ฟ้อนเทียน ฟ้อนม่านม้วยเชียงดา ผ่านช่างฟ้อนที่มีทำรำนุ่มนวล อ่อนหวานและแซมซ้า จนต่อมาถูกทำให้กลายเป็นภาพลักษณ์ของผู้หญิงเหนือ นอกจากนี้ยังทรงสนพระทัยในด้านการเกษตร ทรงเป็นผู้ริเริ่มปลูกกะหล่ำปลี กระหล่ำดอก และทรงนำลำไยกระโหลก มาปลูกแทนลำไยพื้นเมือง ต่อมาพระราชชายาเจ้าดารารัศมีทรงประหารด้วยพระอาการพระปิตุสาสะ(ปอด)พิการ และสิ้นพระชนม์เมื่อวันที่ 9 ธันวาคม พ.ศ.2476 (ดู “พระราชชายาเจ้าดารารัศมี กับนครเชียงใหม่”ใน ขัตติยานีศรี ล้านนา. เชียงใหม่ : มูลนิธิพระราชดำรินุรักษ์ฝ่ายเหนือ,2547)

หลังปีพ.ศ.2500 จึงได้มีการสร้างประวัติศาสตร์เชียงใหม่ที่เกี่ยวกับพระราชชายาเจ้าดารารัศมีหลายอย่างด้วยกัน โดยส่วนใหญ่เป็นการริเริ่มของกลุ่มทายาทซึ่งเป็นเจ้านายฝ่ายเหนือภายใต้อุดมการณ์ราชาชาตินิยมและท้องถิ่นนิยม ที่เห็นว่าล้านนาเป็นส่วนหนึ่งที่นำภาคภูมิใจของ “รัฐไทย” งานที่สำคัญ อาทิ การสร้างพระอนุสาวรีย์เจ้าดารารัศมี โดยเริ่มจากท่านผู้หญิงฉัตรสุดา วงศ์

ทองศรี พระนัดดาที่พระราชชายาทรงเลี้ยงเมื่อครั้งเยาว์วัย ได้รับพระรูปปูนปั้นพระราชชายาเจ้าดารารัศมี มาจากกรมศิลปากร หลังจากได้จัดแสดง ณ พระที่นั่งวิมานเมฆ เมื่อครั้งฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ครบ 200 ปีในพ.ศ.2525 ต่อมาในปี 2532 ท่านผู้หญิงฉัตรสุดา ตั้งคณะกรรมการให้ดำเนินงานก่อสร้างพระอนุสาวรีย์พระราชชายาเจ้าดารารัศมีให้เป็นพระรูปเต็มพระองค์ จำนวน 2 องค์ เมื่อเสร็จแล้วจึงได้อัญเชิญมาประดิษฐาน ณ หน้าพระตำหนักดาราภิรมย์ กองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดนที่ 5 ค่ายดารารัศมี จ.เชียงใหม่ เมื่อวันที่ 9 ธันวาคม 2532 และที่โรงเรียนดาราวิทยาลัย เชียงใหม่ ในโอกาสนี้ได้มีการสร้างประวัติศาสตร์เกี่ยวกับพระราชชายาฯ โดยมีการจัดพิมพ์หนังสือเป็นอนุสรณ์ในงานฉลองพระอนุสาวรีย์ ชื่อ **ดารารัศมี: พระประวัติพระราชชายาเจ้าดารารัศมี.** (เขียนโดย นางเยาว์ กาญจนจารี)

ต่อมาได้มีการสร้างและผลิตซ้ำประวัติศาสตร์พระราชชายาฯ ขึ้นอีกหลายครั้ง เช่น มีการจัดงานในวาระพระราชชายาเจ้าดารารัศมีมีอายุครบ 120 ปี ณ ห้องบ้านล้านตอง อุทยานการค้ากาดสวนแก้ว เชียงใหม่ ระหว่างวันที่ 10-14 ธันวาคม 2536 โดยมีท่านผู้หญิงฉัตรสุดา วงศ์ทองศรีเป็นประธานกรรมการที่ปรึกษา และมีการพิมพ์หนังสือออกมาอีก 2 เล่มคือ **วันเวลาที่ขานไข** และ **แต่งหย้อย** ซึ่งเป็นหนังสือเกี่ยวกับการแต่งกายของชาวล้านนาสมัยพระราชชายาเจ้าดารารัศมี

ในปีพ.ศ.2540 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยซึ่งเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์พระตำหนักดาราภิรมย์ โดยได้ซื้อที่ดินสวนเจ้าสบายของพระราชชายาฯ มาจากทายาทตั้งแต่ปีพ.ศ.2492 ก็ได้บูรณะพระอาคารตำหนัก และปรับปรุงภูมิทัศน์เพื่อก่อตั้งเป็นพิพิธภัณฑ์ โดยประสานงานกับคณะทายาทเจ้านายฝ่ายเหนือ ซึ่งให้ความร่วมมือด้วยดีและได้มอบสิ่งของเครื่องใช้อันเกี่ยวเนื่องกับพระราชชายาเจ้าดารารัศมีให้เพื่อจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ โดยในวันที่ 13 กันยายน 2543 ทางจุฬาฯ ได้กราบบังคมทูลเชิญสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พระราชดำเนิน ทรงรับสิ่งของ ณ กลุ่มรินแก้ว ของเจ้าวงศ์ศักดิ์ ณ เชียงใหม่ และเมื่อการจัดแสดงในส่วนพิพิธภัณฑ์เสร็จเรียบร้อยแล้ว ได้กราบบังคมทูล สมเด็จพระพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนาฯ เสด็จมาเป็นประธานในพิธีเปิดพิพิธภัณฑ์ ในวันที่ 9 ธันวาคม 2542 ต่อมาในวาระครบรอบ 130 ปีในวันที่ 26 สิงหาคม 2546 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและเจ้านายฝ่ายเหนือได้ร่วมจัดงาน “เฉลิมขวัญ 130 ปีพระราชชายาเจ้าดารารัศมี พระศรีมิ่งเมืองเชียงใหม่” ณ บริเวณพิพิธภัณฑ์พระตำหนักดาราภิรมย์ อำเภอแม่ริม จ.เชียงใหม่

หลังจากเปิดเป็นพิพิธภัณฑ์พระตำหนักดาราภิรมย์แล้ว ทุกวันที่ 9 ธันวาคมของทุกปี(ตรงกับวันสิ้นพระชนม์ของพระราชชายาฯ) ทายาทเจ้านายฝ่ายเหนือ ได้ร่วมกับส่วนราชการในจังหวัดภาคเอกชน และประชาชนในท้องถิ่นได้ร่วมกันประกอบพิธีถวายสักการะอนุสาวรีย์พระราชชายาฯ ณ พระตำหนักดาราภิรมย์ ทั้งนี้ในงานยังได้เชิญโรงเรียนและชาวบ้านทุกตำบลในอำเภอแม่ริม เข้าร่วมจัดงานแสดงและจำหน่ายผลิตภัณฑ์ สินค้าโอท็อปของชุมชนด้วย ทำให้การสร้างและผลิตซ้ำประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวกับพระราชชายาฯ ขยายลงสู่ท้องถิ่นในวงกว้างมากขึ้น และต่อมาในปีพ.ศ.2543 โรงเรียนดาราวิทยาลัยได้แต่งตั้งคณะกรรมการร่างหลักสูตรท้องถิ่นระดับประถมศึกษา โดยมี

เนื้อหาเกี่ยวกับพระประวัติ พระจริยาวัตรของพระราชาฯ และวิถีชีวิตชุมชนในสมัยของพระองค์ ทำให้เกิดการผลิตซ้ำ เล่าขานประวัติ และขยายพรมแดนความรู้ในวงกว้างมากขึ้น

พระประวัติและพระกรณียกิจของพระราชาเจ้าดารารัศมีจึงเป็นเสมือนสมบัติสาธารณะของชุมชน และพระองค์ได้ถูกสร้างให้เป็นบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์เมืองเชียงใหม่ และเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ชาติไทยที่มีส่วนสำคัญในการหลอมรวมอาณาจักรล้านนาและอาณาจักรสยามเข้าด้วยกัน จนเป็นแผ่นดินเดียวกันมาจนถึงทุกวันนี้ (ดู สมโชค อ่องสกุล, “พระราชาเจ้าดารารัศมีกับการสร้างประวัติศาสตร์” ใน ชัตติยานีศรีล้านนา. เจ้าวงศ์ศักดิ์ ณ เชียงใหม่ บรรณาธิการ. เชียงใหม่: มูลนิธินวัตราชดำริอนุรักษฝ่ายเหนือ, 2547. หน้า 235-251) และจิราชาติ ลันตะยศ. ประวัติศาสตร์การถวายตัวพระราชาเจ้าดารารัศมีกับการรวมล้านนาของราชอาณาจักรสยาม. เอกสารประกอบการสัมมนา ภูมิภาคลุ่มน้ำโขง: จดหมายเหตุ-ประวัติศาสตร์-นิเวศวิทยา-ชาติพันธุ์ จัดโดยมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ระหว่างวันที่ 26-27 กุมภาพันธ์ 2552 ณ โรงแรมเวียงอินทร์ จังหวัดเชียงราย)

การสร้างและผลิตซ้ำประวัติศาสตร์ล้านนาผ่านบทละครอิงประวัติศาสตร์และรูปแบบอื่นๆ

นอกจากในกรณีเจ้าดารารัศมีแล้ว ยังมีบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ล้านนาอีกหลายท่านที่ถูกนำมาสร้างและผลิตซ้ำในลักษณะอื่นๆ อีก อาทิ กรณี พระเจ้าติโลกราช (พ.ศ. 1984-2030) ซึ่งเป็นกษัตริย์ล้านนาดำดับที่ 9 แห่งราชวงศ์มังราย และในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ได้ยกย่องให้เป็นกษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่เหนือกษัตริย์พระองค์อื่น จากพระราชประวัติ พระเจ้าติโลกราชทรงมีบทบาทสำคัญในการสร้างความมั่นคงเข้มแข็งให้อาณาจักรล้านนา โดยได้ทำสงครามแผ่ขยายอิทธิพลของอาณาจักรล้านนาให้กว้างขวางมากขึ้น เช่น การยึดครองเมืองแพร่และเมืองน่านได้สำเร็จ ต่อมาได้โจมตีเมืองในเขตแคว้นสุโขทัยเดิม เช่น กำแพงเพชร สุโขทัย เมืองเชลียง จนในที่สุดได้ทำสงครามกับอยุธยาในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ กษัตริย์อยุธยาโดยใช้เวลาดูรบกันยาวนานถึง 20 ปีก็ยุติลงในปีพ.ศ. 2018 หลังสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถยึดเมืองเชลียงคืนได้ ในรัชสมัยของพระองค์กล่าวได้ว่าเชียงใหม่ได้กลายเป็นศูนย์กลางที่ยิ่งใหญ่ในหลายด้าน เช่น ทำสงครามจนแผ่อำนาจอิทธิพลไปถึงหลวงพระบาง รัตนาน สิบสองพันนา เชียงรุ่ง ส่วนในด้านพระพุทธศาสนา ทรงสนับสนุนคณะสงฆ์เถรวาทหรือนิกายลังกาวงศ์ใหม่ที่เน้นศึกษาภาษาบาลีและปฏิบัติพระธรรมวินัยที่ถูกต้อง ต่อมาได้ทรงผนวชที่วัดป่าแดงมหาวิหาร และที่สำคัญในยุคนี้ได้มีการสร้างวัดโพธารามหรือวัดเจ็ดยอดขึ้น และโปรดให้มีการสังคายนาชำระพระไตรปิฎกขึ้นที่วัดเจ็ดยอดในปีพ.ศ. 2020 นับเป็นการสังคายนาครั้งที่ 8 ของโลกและเป็นครั้งแรกของสยาม พระเจ้าติโลกราชสิ้นพระชนม์ในปีพ.ศ. 2030 (ศาสตราจารย์สวัสดิ์ อ่องสกุล. ประวัติศาสตร์ล้านนา. ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 5 กรุงเทพฯ: อมรินทร์, 2551 หน้า 159-163)

จากพระราชประวัติและความเจริญรุ่งเรืองของอาณาจักรล้านนาในสมัยพระเจ้าติโลกราช ต่อมาได้มีกลุ่มนักวิชาการในท้องถิ่น เช่น ศ.ดร.อุดม รุ่งเรืองศรี ได้ร่วมกับสถาบันวิจัยสังคม

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และจังหวัดเชียงใหม่ ได้จัดงานเฉลิมฉลองในโอกาสครบรอบ 600 ปีพระเจ้าติโลกราช และกำหนดให้วันที่ 26 พฤษภาคม พ.ศ.2552 เป็นวันแรกในการประกอบพิธีบวงสรวงพระเจ้าติโลกราช และให้มีการจัดกิจกรรมไปตลอดทั้งปีตั้งแต่ วันที่ 16 เมษายน 2552- 15 เมษายน 2553 และหนึ่งในกิจกรรมนั้น คือการจัดแสดงละครอิงประวัติศาสตร์พร้อมแสงสีเสียงเรื่อง “600 ปีชาตกาลพระเจ้าติโลกราช” และในโอกาสครบรอบ 45 ปีของคณะมนุษยศาสตร์โดยมี รศ.จิรจันทร์ ประทีปะเสน เป็นผู้เขียนบทและกำกับการแสดง ซึ่งละครได้สะท้อนให้เห็นภาพความเป็นกษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ของล้านนาทั้งภาพความเป็นนักรบที่แข็งแกร่ง และเป็นผู้ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ซึ่งการนำบุคคลในประวัติศาสตร์ล้านนามาสร้างเป็นละคร ในด้านหนึ่งคือการผลิตซ้ำประวัติศาสตร์ท้องถิ่น อย่างไรก็ตามการก็อาจมีข้อจำกัดในเรื่องข้อมูลเนื้อหาที่อาจไม่ถูกต้องตรงตามข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ ขณะที่บทละครก็ต้องมีการประยุกต์ปรุงแต่งเพื่อให้เกิดความบันเทิงสนุกสนานแก่ผู้รับชม

การสร้างและผลิตซ้ำประวัติศาสตร์ล้านนา เพื่อให้เป็นความทรงจำร่วมกันของคนในสังคมเมืองเชียงใหม่ ยังปรากฏในรูปแบบอื่นๆอีก อาทิ การก่อสร้างรูปหล่อพระมหาเทวีจิรประภา(พ.ศ. 2088-2089)กษัตริย์พระองค์แรกแห่งราชวงศ์มังราย โดยประดิษฐานอยู่ ณ บริเวณวัดโลกโมลี ซึ่งเป็นวัดที่สร้างขึ้นในสมัยราชวงศ์มังราย ทั้งนี้เพื่อเป็นอนุสรณ์สถานระลึกถึงความสัมพันธ์ระหว่างพระมหาเทวีจิรประภา กับวัดโลกโมลี โดยเมื่อปีพ.ศ.2088 สมเด็จพระไชยราชา กษัตริย์แห่งอยุธยาได้ยกทัพมาเชียงใหม่หมายจะตีเมือง โดยตั้งทัพอยู่รอบอยู่หามเมือง แต่พระมหาเทวีจิรประภาได้แต่งเครื่องราชบรรณาการนำไปถวายและให้พระชัยราชาประทับในเวียงเจ็ดลินพระราชวังฤดูร้อนบริเวณเชิงดอยสุเทพ รวมทั้งทูลเชิญสมเด็จพระไชยราชาร่วมทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่พญาเกส พระสวามีกษัตริย์ราชวงศ์มังรายที่ล่วงลับไปแล้ว ณ วัดโลกโมลี ในโอกาสนั้นพระไชยราชาได้ร่วมบริจาคเงินสมทบสร้างกุฎบูรจุลพิญาเกส พร้อมให้รางวัลแก่เจ้านายและขุนนางที่ไปต้อนรับ จากนั้นจึงเสด็จกลับอยุธยา

ซึ่งข้อมูลประวัติศาสตร์ในส่วนนี้ของพระมหาเทวีจิรประภา ต่อมายังได้ถูกนำไปผลิตซ้ำเสนอผ่านภาพยนตร์เรื่องสุริโยไทยของท่านม้วย(ม.จ.ชาติเฉลิมยุคล) โดยเสนอภาพพระมหาเทวีจิรประภาขณะออกไปต้อนรับพระไชยราชาในครั้งแรก เป็นผู้หญิงสวยเจ้าเสน่ห์ ต่อมาเมื่อไปผูกมิตรกับล้านช้างกลับสะท้อนเป็นภาพของผู้หญิงเจ้าเล่ห์ ซึ่งผิดจากข้อเท็จจริงและเป็นมุมมองของราชสำนักสยามขณะที่ในมุมมองของล้านนา พระมหาเทวีจิรประภาเป็นวีรสตรีที่มีความสามารถและนำพาบ้านเมืองให้รอดพ้นวิกฤตได้(ดู สรัสวดี อ๋องสกุล, “บทบาททางการเมืองของพระมหาเทวีจิรประภา กษัตริย์พระองค์แรกแห่งราชวงศ์มังราย” ใน ขัตติยานีศรีล้านนา. หน้า 31-57)

การรื้อฟื้น/สืบสานมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น

นอกจากชนชั้นกลาง เช่น อาจารย์นักวิชาการมหาวิทยาลัย เจ้าหน้าที่ฝ่ายเหนือ ภาคราชการ จะมีบทบาทสำคัญการรื้อฟื้นความเป็นเชียงใหม่ผ่านการสร้างและผลิตซ้ำทางประวัติศาสตร์แล้ว ใน ส่วนของภาคประชาชนในท้องถิ่น เช่น วัด และชาวบ้านในชุมชน ก็ได้มีส่วนร่วมสำคัญในการรื้อฟื้นความเป็นเชียงใหม่ด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะในชุมชนที่มีความเข้มแข็งและยังคงรักษาภูมิปัญญาพื้นบ้านของตนเองเอาไว้ได้ ทำให้มีศักยภาพเพียงพอในการรื้อฟื้นต้นทุนความรู้ทางวัฒนธรรม และนำมาปรับประยุกต์ใช้ให้เข้ากับวิถีชีวิตในปัจจุบันสืบต่อมาได้ ในเชียงใหม่มีตัวอย่างชุมชนที่เข้มแข็งและสามารถรื้อฟื้นสืบสานมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนตนเองไว้ได้ มีหลายกรณีด้วยกัน อาทิ

ชุมชนวัดเกตกับการตั้งพิพิธภัณฑ์วัดเกตการาม

ชุมชนวัดเกต เป็นชุมชนเก่าแก่ของเชียงใหม่มาตั้งแต่ครั้งสมัยราชวงศ์มังราย ตั้งอยู่บนฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิง ดังปรากฏหลักฐานการสร้างวัดเกตในปีพ.ศ. 1971 และในศิลาจารึกวัดเกต ก็ได้สะท้อนภาพความเป็นชุมชนอย่างชัดเจนในสมัยที่พม่าปกครองเมืองเชียงใหม่ระหว่างปีพ.ศ. 2121-2123 โดยได้ระบุถึงการกักตุนสิ่งของและคนให้เป็นข้าวัด เพื่อทำหน้าที่ดูแลรักษาวัดและพระเกศาธาตุ จนต่อมาในช่วงปลายยุคสมัยพระเจ้าตากสิน จึงมีการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชุมชนจีนเพื่อหนีภัยการเมืองและทำการค้า ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพ่อค้าทางเรือเดินทางขึ้น-ลงลำน้ำระหว่างล้านนากับกรุงเทพฯ โดยใช้เส้นทางลำน้ำปิง พ่อค้าจีนจะซื้อสินค้าจำเป็นจากกรุงเทพฯ และปากน้ำโพ เช่น เสื้อผ้า ด้าย ไม้จืดไฟ สนุ่ เปลือกทะเล บรรทุกใส่เรือหางแมลงป่องหรือเรือแม่ปะเดินทางขึ้นเชียงใหม่ ส่วนขากลับก็จะนำสินค้าประเภทของป่า เช่น ครั่ง สีสียัด หนั่งสัตว์ เขาสัตว์ น้ำมันหมู ล่องเรือไปขายที่ปากน้ำโพและกรุงเทพฯ โดยใช้เวลาเดินทาง 2-3 เดือน

การขยายตัวของการค้าทางเรืออย่างคึกคัก ทำให้มีชาวจีนมาตั้งหลักแหล่งในย่านเมืองท่าที่สำคัญๆ เช่น ระแหง จ.ตาก, ท่าอิฐ อุตรดิตถ์, ป่าซาง ลำพูน และที่ย่านวัดเกต จ.เชียงใหม่ โดยที่วัดเกตได้เข้ามาตั้งบ้านเรือนอาศัยอยู่บริเวณหลังวัดเกตการาม และปลูกสร้างอาคารร้านค้าตลอดสองฟากแนวถนนริมฝั่งแม่น้ำปิง ตัวอย่างตระกูลที่มีชื่อเสียงในเชียงใหม่และบรรพบุรุษประสบความสำเร็จจากการเป็นพ่อค้าทางเรือมาก่อน เช่น ตระกูลชุติมา นิมมานเหมินทร์ อุณจะนำ สักดาพร ชินวัตร อัครชิโนเรศ และวิบูลสันติ

นอกจากวัดเกตจะเป็นย่านชุมชนชาวจีนแล้ว ยังเป็นย่านอยู่อาศัยของคนอีกหลายชาติพันธุ์ เช่น ชุมชนคริสต์ ชุมชนซิกข์ ฮินดู และมุสลิมในกรณีชุมชนคริสต์ที่มีบทบาทมากคือการเข้ามาของมิชชันนารีชาวอเมริกันคือศาสนาจารย์แดเนียล แมคคิลวารี มิชชันนารีนิกายโปรเตสแตนต์แดนที่บุตรเขยหมอบรัดเลย์ ได้พาครอบครัวย้ายมาอยู่เชียงใหม่ในปีพ.ศ.2410 ซึ่งตรงกับสมัยพระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์(พ.ศ.2399-2413)ต่อมาได้ตั้งบ้านเรือนอาศัยอยู่ที่ริมฝั่งแม่น้ำปิงด้านตะวันออกติดกับชุมชนวัดเกต และได้ตั้งคริสตจักรที่ 1 เชียงใหม่ขึ้น และในปีพ.ศ. 2430 ก็ได้มีการสร้างโบสถ์ของคริสตจักรขึ้นบริเวณริมฝั่งแม่น้ำปิง ซึ่งต่อมาชุมชนคริสต์ได้มีบทบาทสำคัญในการก่อตั้งโรงเรียน

และโรงพยาบาลหลายแห่งในเชียงใหม่ เช่น โรงเรียนคาราวิทยาลัย โรงเรียนปรินส์รอแอลส์ วิทยาลัย โรงพยาบาลแมคคอมมิค

ส่วนชุมชนชิคซ์ ได้เดินทางเข้ามาเชียงใหม่ในราวปีพ.ศ.2400 โดยเดินทางผ่านประเทศพม่า เข้าสู่เชียงใหม่ ซึ่งส่วนใหญ่จะตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณแม่น้ำปิงฝั่งตะวันตกย่านกาตหลวง(ตลาดวโรรส) ถนนช้างม้อย และที่ย่านวัดเกตฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิง ขณะที่ชุมชนอินดูจะอพยพย้ายถิ่นมาจากกรุงเทพฯ ช่วงประมาณปีพ.ศ.2418 ได้อพยพมาอาศัยอยู่ในเชียงใหม่ โดยอยู่แถวกาตหลวง ช้างม้อย และย่านวัดเกตเช่นเดียวกับชุมชนชิคซ์ ทั้งชุมชนชิคซ์และอินดูนี้ ส่วนใหญ่จะผูกขาดอาชีพการค้าผ้า และสืบทอดมาจนถึงรุ่นลูกหลานในปัจจุบัน ร้านผ้าที่มีชื่อเสียง เช่น ร้านเชียงใหม่ใจดี ร้านผ้าเชียงใหม่สโตร์ สำหรับชุมชนมุสลิมที่อาศัยอยู่ในเชียงใหม่ที่เก่าแก่ที่สุดคือชุมชนมุสลิมย่านมัสยิดช้างคลานฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปิงโดยเข้ามาเชียงใหม่ในปีพ.ศ.2413 และได้ยึดอาชีพทำนา ทำปศุสัตว์เลี้ยงวัวและจับปลาริมฝั่งน้ำปิง ส่วนมัสยิดอัต-ดักวา ที่ตั้งอยู่บริเวณถนนหน้าวัดเกต เป็นชุมชนมุสลิมเชื้อสายอินเดียและจีน เดิมตั้งถิ่นฐานย่านสันป่าข่อย มีมัสยิดบ้านฮ่อเป็นศูนย์กลาง ประกอบอาชีพค้าขายเสื้อผ้า เครื่องประดับและเลี้ยงสัตว์ ต่อมาเมื่อเงินยูนนานอพยพมาอาศัยอยู่มากขึ้น จึงมีการก่อสร้างมัสยิดอัต-ดักวาขึ้นใหม่ที่หน้าวัดเกตซอย 1 และได้มีการตั้งโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามแห่งแรกขึ้นในเชียงใหม่ ชื่อว่า โรงเรียนจิตต์ภักดี เปิดสอนอย่างเป็นทางการในปีพ.ศ. 2516 เป็นต้นมา(ดู สมโชติ อ๋องสกุล.รายงานวิจัยประวัติศาสตร์ชุมชนในเชียงใหม่.หน้า 367-400)

กล่าวได้ว่าชุมชนวัดเกตแม้จะประกอบด้วยชุมชนหลากหลายชาติพันธุ์แต่ก็นับว่าเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็งมากชุมชนหนึ่งในเชียงใหม่ โดยอยู่ร่วมกันอย่างผสมกลมกลืนกัน มีความขัดแย้งน้อยมาก ดังจะเห็นได้จากในปัจจุบันชาวบ้านในชุมชนวัดเกตได้มีการรวมกลุ่มกันเป็นกลุ่มรักบ้านรักเมืองและได้ทำกิจกรรมเคลื่อนไหวทางสังคมหลายอย่าง เช่น กรณีนโยบายในการวางผังเมืองรวมเชียงใหม่ที่ประกาศให้พื้นที่ย่านวัดเกตเป็นพื้นที่เพื่อประกอบธุรกิจ หรือมีโครงการขยายถนน ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวบ้านในชุมชน ก็จะมีการประชุมร่วมกันระหว่างคณะทำงานซึ่งประกอบด้วยตัวแทนชาวบ้านที่เป็นสมาชิกกลุ่ม ร่วมกับคณะที่ปรึกษาซึ่งเป็นผู้นำศาสนาในชุมชน ได้แก่ ผู้นำศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม ชิคซ์และอินดู และชาวบ้านในชุมชนวัดเกต ทั้งนี้ในการเคลื่อนไหวขับเคลื่อนทางสังคมต่างๆ ก็จะมีการระดมเงินทุนในกลุ่มชาวบ้านด้วยตนเอง (กานต์ชนก ประกาศวุฒิสาร. “การเคลื่อนไหวของประชาสังคมในเมืองเชียงใหม่ต่อประเด็นปัญหาที่เกิดจากความเป็นเมืองระหว่างปีพ.ศ.2540-2551” ใน วารสารสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ปีที่ 21 ฉบับที่1/2552 หน้า 200-201)

สำหรับพิพิธภัณฑวัดเกตการาม ก่อตั้งขึ้นโดยความร่วมมือของคณะศรัทธาวัดเกต นำโดยลุงแจ็ก เบน(จรินทร์ เบน) ทายาทของวิลเลียม เบน ผู้จัดการบริษัทบริติชบอเนียวคนสุดท้ายและเมื่อนายจันทรเป็ง ได้ปรับปรุงซ่อมแซมอาคารโรงตุ๋นเจ้าหลวงหรือกุฏิของพระครูชัยสีลวิมล(เมืองใจสุรภูมิ)อดีตเจ้าอาวาสวัดเกต ซึ่งสร้างและบูรณะโดยลูกหลานคนจีนบ้านวัดเกต โดยเป็นอาคาร

หลังใหญ่มีลูกไม้ชายคา มีไม้กลิ้งที่หน้าจั่ว ด้านหลังเป็นตึกทรงจีน ด้านหน้าเป็นไม้ระแนงโปร่ง ต่อมาได้ชำรุดทรุดโทรมมากเนื่องจากมีอายุนับร้อยปี

ลุงเบนและคณะศรัทธาได้เริ่มบูรณะ ‘โงงตุ้เจ้าหลวง’ เมื่อวันที่ 22 กรกฎาคม 2542 และได้เริ่มจัดทำเป็นพิพิธภัณฑ์ตั้งแต่วันที่ 19 ธันวาคม 2542 และได้มีพิธีเปิดเมื่อวันที่ 15 เมษายน 2542 โดยใช้ชื่อว่า “พิพิธภัณฑ์วัดสระเกษ” ตามความเชื่อว่าวัดนี้เดิมชื่อวัดสระเกษ (สมโชค อ่องสกุล. เรื่องเดิม. หน้า 399)

ภายในพิพิธภัณฑ์จะบอกเล่าเรื่องราวความเป็นมาของเชียงใหม่ผ่านรูปภาพ หนังสือเก่า คัมภีร์ใบลาน พับสา และบอกเล่าถึงวิถีชีวิตวัฒนธรรมของคนเมือง ผ่านข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ ที่นำมาจัดแสดง เช่น ของใช้ในครัวเรือน รวมทั้งผ้าทอ ผ้าปักคิ่นเงิน ซึ่งสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ ที่นำจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ ได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านในชุมชนทุกระดับ ได้ร่วมบริจาคให้เป็นสมบัติสาธารณะ นอกเหนือจากการอุทิศแรงกายแรงใจ ทั้งกำลังความคิดสติปัญญาและกำลังทรัพย์ เพื่ออนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมที่บรรพบุรุษได้สั่งสมไว้ และรื้อฟื้นประวัติศาสตร์ของชุมชน ซึ่งก่อให้เกิดความภาคภูมิใจและปลุกจิตสำนึกของชุมชนในการร่วมกันดูแลรักษาและปกป้องท้องถิ่น ดังจะเห็นได้จากความร่วมมือของชุมชนในการต่อต้านนโยบายหรือโครงการของรัฐที่อาจมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชนวัดเกต ดังได้กล่าวมาแล้วในเบื้องต้น

ชุมชนหมื่นสารบ้านจวलयและชุมชนวัดศรีสุพรรณกับการรื้อฟื้นหัตถกรรมเครื่องเงิน ประวัติและเศรษฐกิจชุมชน

ชุมชนบ้านจวलयหรือจวลาย ปัจจุบันตั้งอยู่บริเวณถนนจวलय ตำบลหายยา อำเภอเมือง จ. เชียงใหม่โดยมีวัดหมื่นสารเป็นศูนย์กลางชุมชน ซึ่งวัดหมื่นสารสร้างขึ้นในสมัยราชวงศ์มังรายดังมีหลักฐานระบุถึงชื่อวัดครั้งแรกในปีพ.ศ.1981 สมัยพญาสามฝั่งแกน กษัตริย์องค์ที่ 8 แห่งราชวงศ์มังราย โดยตั้งก่อนวัดศรีสุพรรณ เพราะเมื่อพญาแก้วและพระราชมารดาโปรดฯ ให้สร้างวัดศรีสุพรรณ ในปีพ.ศ.2043 ได้อาราธนาพระมหาญาณรัตนเถระวัดหมื่นสารมาเป็นเจ้าอาวาสวัดศรีสุพรรณ ซึ่งข้อมูลดังกล่าวได้แสดงให้เห็นถึงความเป็นชุมชนมีมาตั้งแต่สมัยราชวงศ์มังรายมาแล้ว ต่อมาในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ในปีพ.ศ.2432 ในยุคพระเจ้ากาวิละเป็นเจ้าหลวงเชียงใหม่ ได้ปรากฏหลักฐานในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ว่า ได้มีการกวาดต้อนชาวบ้านจวลายในแถบลุ่มแม่น้ำคง(แม่น้ำสาละวิน) ให้มาตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณรอบๆวัดหมื่นสาร “เชิงสักราช 1161 ตัวปลีถัดเม็ด พระเปนเจ้าเกณฑ์เจ้าคำมูลเปนแม่ทัพกุมริพล ข้ามน้ำแม่คงไฟฟากตะวันตก เข้าตีเอา บ้านจวลาย บ้านสะต๋อย ส้อยไร ทำช้าง บ้านนา ท่งฮ้อ ได้หมื่นขวงจวลายแลเมียฟ้าเครื่อง กวาดเอาครอบครัวลูกบ่าวไพร่ลงมาใส่บ้านเมือง...” ต่อมาเมื่อเจ้าเมืองอังวะยกทัพมายึดเมืองปูและตั้งเจ้าฟ้าคำเครื่องเป็นเจ้าเมือง พระเจ้ากาวิละจึงโปรดให้เจ้าสุวัณณคำมูลหลานชายคุมทัพ 300 คนไปตีเมืองปูแล้วข้ามแม่น้ำคงไปกวาดต้อนผู้คนจากบ้านจวลายฟากตะวันตกของแม่น้ำคงเข้ามาอีกเป็นครั้งที่ 2 โดยให้อยู่บริเวณรอบวัดหมื่นสารซึ่งผู้คนเหล่านี้เมื่อมาตั้งถิ่นฐานอยู่ในเชียงใหม่ ก็ได้นำเอาชื่อบ้านเดิมคือ “จวลาย” มาตั้ง

เป็นชื่อบ้านที่เชียงใหม่ด้วย อย่างไรก็ตามเมื่อวันที่ 25 มีนาคมพ.ศ.2544 ได้มีการตั้งชื่อชุมชนขึ้นใหม่อย่างเป็นทางการตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองโดยในที่ประชุมชาวบ้านตกลงให้ใช้ชื่อว่า “ชุมชนหมื่นสารบ้านวัวลาย” (สมโชติ อ๋องสกุล.รายงานวิจัยประวัติศาสตร์ชุมชนในเชียงใหม่: การสร้างประวัติศาสตร์ท้องถิ่น.หน้า 305-307,311)

สำหรับชุมชนวัดศรีสุพรรณ ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของเชียงใหม่ระหว่างกำแพงชั้นในและชั้นนอกและตั้งอยู่บนสองฟากถนนวัวลาย ต.หายยา อ.เมือง จ.เชียงใหม่ เช่นเดียวกับชุมชนหมื่นสารบ้านวัวลาย แต่เป็นศรัทธาของวัดศรีสุพรรณ ซึ่งจากศิลาจารึกวัดศรีสุพรรณที่ทำด้วยหินทรายแดงจารึกด้วยอักษรฝักขาม ระบุว่าวัดศรีสุพรรณสร้างขึ้นในสมัยพระเมืองแก้วหรือพญาแก้ว กษัตริย์ในราชวงศ์มังราย โดยพระเมืองแก้วและพระราชมารดาโปรดฯให้เจ้าหมื่นหลวงจำคำสร้างวัดชื่อศรีสุพรรณอารามเมื่อพ.ศ.2043 และต่อมาในสมัยพระเจ้าติโลกราชและพญาออดเชียงรายได้กัลปนาที่นาและข้าววัดจำนวน 20 ครัวให้วัดศรีสุพรรณจึงเกิดเป็นชุมชนขึ้น ครั้นในสมัยพระเจ้ากาวิละในยุคสร้างบ้านแปงเมืองก็ได้มีการกวาดต้อนผู้คนในลักษณะ “เทศครัว”จากแถบลุ่มแม่น้ำคง เช่น เมืองปัว จ.วไลย บ้านสะต๋อย สอยไร่ ท่าช้าง บ้านนา บ้านท่งฮ้อ ให้มาตั้งบ้านเรือนถิ่นฐานอยู่ในเมืองเชียงใหม่โดยพวกที่เป็นช่างฝีมือทำเครื่องเงินให้ตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณรอบๆวัดหมื่นสารและวัดศรีสุพรรณ

ดังนั้นชุมชนหมื่นสารบ้านวัวลายและชุมชนวัดศรีสุพรรณ จึงเป็นชุมชนช่างฝีมือที่มีความชำนาญในการทำเครื่องเงินที่สืบทอดภูมิปัญญาดั้งเดิมมาจากบรรพบุรุษที่ถูกกวาดต้อนมาตั้งแต่ในสมัยพระเจ้ากาวิละ

โดยในอดีตก่อนปีพ.ศ.2500 ชาวบ้านวัวลายและศรีสุพรรณส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพทำนาเป็นส่วนใหญ่ เมื่อว่างเว้นจากฤดูทำนาจึงเป็นช่างฝีมือประกอบอาชีพทำเครื่องเงินตามที่ได้รับถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ โดยใช้แรงงานของสมาชิกในครอบครัว เกือบทุกบ้านจะมีโรงงานขนาดเล็กประจำอยู่ที่บ้านเรียกว่า “เตาเผา”ในสมัยแรกจะเริ่มจากการไปซื้อเงินแถบเงินหมันจากพวกแขกขาว ต่อมาเมื่อเงินแถบหายากขึ้นก็ซื้อเงินล่างจากร้านค้าคนจีนในตัวเมืองเชียงใหม่ จากนั้นจึงนำมาตี-ขึ้นรูป ซึ่งส่วนใหญ่จะทำเป็น สลึง ขันล้างหน้า พาน ถาด ส่วนใหญ่ช่างตีและขึ้นรูปจะเป็นแรงงานชายได้แก่ พ่อ สามี ลูกชาย ส่วนพวกผู้หญิงคือ แม่และลูกสาวจะรับหน้าที่เป็นช่างแกะลาย และนำเครื่องเงินไปขาย ก่อนปีพ.ศ.2500 การค้าเครื่องเงินจะมีลักษณะ “พกตัวไปขาย”โดยห่อเครื่องเงินด้วยผ้าดิบขาว ผูกเป็นหูหิ้วหรือใส่กระบุง หิ้วหรือหอบไปขายตามหมู่บ้านต่างๆทั้งในตัวเมืองเชียงใหม่และอำเภอรอบนอก ถ้าไกลหน่อยก็ใช้รถถีบ(จักรยาน) หรือไกลมากก็นั่งรถคอกหมูไปส่งที่บ้านลูกค้า ซึ่งจะชำระค่าของเป็นเงินสด เรียกว่า “สดคั่ว”

หลังปีพ.ศ.2500 เป็นต้นมา การค้าเครื่องเงินดิบโตมาโดยตลอด มีร้านเครื่องเงินเกิดขึ้นบนถนนวัวลายในช่วงนี้จำนวนมาก เช่น ร้านวัวลายศิลป์ ร้านบานเย็น ร้านเงินเชียงใหม่ ซึ่งเป็นผลจากการเติบโตของภาคธุรกิจการท่องเที่ยว หลังการจัดประชุมของสมาคมส่งเสริมการท่องเที่ยวภูมิภาค

แปซิฟิก (หรือ PATA) ในปี 2512 ทำให้เชียงใหม่เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวชาวไทยและต่างชาติมากขึ้น พร้อมกับสนับสนุนให้เชียงใหม่ผลิตสินค้าหัตถกรรมพื้นบ้าน เช่น ไม้แกะสลัก เครื่องเงิน ผ้าไหม เพื่อตอบสนองตลาดท่องเที่ยวที่ขยายตัวอย่างมาก ในปีพ.ศ.2520-2530 ย่านวัวลายกลายเป็นแหล่งผลิตและจำหน่ายเครื่องเงินที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักในนามหมู่บ้านเครื่องเงิน(Silver Village) อย่างไรก็ตาม ภายหลังเมื่อแร่เงินซึ่งเป็นวัตถุดิบหายากขึ้นและมีราคาแพง ทำให้เริ่มมีการนำวัสดุอื่น เช่น อลูมิเนียม มาใช้ทำผลิตภัณฑ์เลียนแบบเครื่องเงินและทำให้สินค้ามีราคาถูกลง และยิ่งเมื่อภาครัฐโดยการส่งเสริมของกรมส่งเสริมอุตสาหกรรมมีการส่งเสริมให้ลงทุนด้านหัตถกรรมหลายอย่างในเขตอำเภอสันกำแพง เช่น ทำร่มกระดาษสา ไม้แกะสลัก ทอผ้าไหม ผ้าฝ้าย เครื่องเงิน เครื่องเงิน พร้อมกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยต้องการให้พื้นที่อำเภอสันกำแพงเป็นแหล่งผลิตของที่ระลึกแห่งใหม่ที่ต้องการสินค้าหลากหลายมากขึ้น จึงส่งผลกระทบทำให้กิจการการทำเครื่องเงินของชุมชนบ้านวัวลาย ศรีสฐพรรณเริ่มลดความสำคัญและซบเซาลง ขณะที่ช่างฝีมือทำเครื่องเงินย่านวัวลายหลายคนถูกว่าจ้างให้ไปทำเครื่องเงินในโรงงานที่สันกำแพง ส่งผลให้ร้านเครื่องเงินย่านวัวลายประสบปัญหาขาดแคลนแรงงานช่างฝีมือและหลายแห่งต้องปิดกิจการลง(ดู สมโชค อ้องสกุล. เรื่องเดิม. หน้า 305-324)

การรื้อฟื้นหัตถกรรมเครื่องเงิน

การรื้อฟื้นงานหัตถกรรมเครื่องเงินในกรณีชุมชนวัดศรีสุพรรณนั้น เริ่มมีพัฒนาการมาจากการจัดงานครบรอบ 500 ปีวัดศรีสุพรรณ ที่ทางวัดร่วมกับศรัทธาชาวบ้านในชุมชนวัดศรีสุพรรณ ร่วมกันจัดขึ้นในงาน ‘มรดกล้านนา ภูมิปัญญาท้องถิ่น 500 ปีวัดศรีสุพรรณ เมื่อวันที่ 20 มีนาคม 2543

ต่อมาภายใต้การนำของท่านพระครูพิทักษ์สุทธิคุณ เจ้าอาวาสวัดศรีสุพรรณองค์ปัจจุบันได้ตระหนักถึงภูมิปัญญาของชาวบ้านในชุมชนที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษตั้งแต่ยุคเก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าวใส่เมืองในสมัยพระเจ้ากาวิละต้องเสื่อมสลายลงเนื่องจากขาดผู้สืบทอด ดังนั้นจึงต้องการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและส่งเสริมอาชีพการทำหัตถกรรมเครื่องเงินของชุมชนวัดศรีสุพรรณ จึงได้ปรึกษากับอาจารย์บุญทอง พุทธิศรี(ปัจจุบันเป็น ไวยาวัจกร วัดศรีสุพรรณ) ซึ่งเป็นคนเก่าแก่ในชุมชนและรู้เรื่องเครื่องเงินเป็นอย่างดี และช่างดิเรก สิทธิการ ช่างฝีมือทำเครื่องเงินในชุมชนเพื่อร่วมหาแนวทางฟื้นฟูและอนุรักษ์งานหัตถกรรมของชุมชน ต่อมาจึงได้มีการรวบรวมสล่าหรือช่างฝีมือในการทำเครื่องเงินที่ยังหลงเหลืออยู่ในชุมชน ร่วมกันก่อตั้งเป็นกลุ่ม “หัตถศิลป์ล้านนาวัดศรีสุพรรณ” ขึ้นโดยใช้พื้นที่ภายในวัดศรีสุพรรณเป็นที่ตั้งของกลุ่ม ภายหลังการตั้งกลุ่มหัตถศิลป์ล้านนาวัดศรีสุพรรณ ท่านพระครูพิทักษ์สุทธิคุณได้เดินหน้าสร้างความเข้าใจกับคนในชุมชนให้ตระหนักและเห็นคุณค่าในการอนุรักษ์สืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น จนสามารถทำให้หลายครอบครัวที่วางมือจากการทำเครื่องเงินมานาน เริ่มกลับมาทำเครื่องเงินอีกครั้ง บางคนก็ทำเป็นอาชีพเสริมนอกเวลางานประจำ นอกจากนั้นศูนย์หัตถศิลป์วัดศรีสุพรรณยังเปิดเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ให้แก่

พระภิกษุสงฆ์ สามเณร และนักเรียนในวัดศรีสุพรรณ ตลอดจนบุคคลภายนอกและนักท่องเที่ยวที่สนใจได้เข้ามาศึกษาเรียนรู้ถึงขั้นตอนวิธีการทำเครื่องเงินในรูปแบบต่างๆ ได้ตามอัธยาศัย โดยมีช่างฝีมือทำเครื่องเงินในชุมชนเป็นผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ให้ พร้อมกันนั้นทางศูนย์หัตถศิลป์ฯยังได้เชื่อมโยงกับการศึกษานอกระบบโดยสนับสนุนให้การศึกษาออกโรงเรียนมีหลักสูตรการทำเครื่องเงิน โดยมีช่างฝีมือในกลุ่มหัตถศิลป์ฯนำโดยช่างดิเรก สิทธิการเป็นผู้สอนถ่ายทอดความรู้ให้ ตั้งแต่ปีพ.ศ.2545 ทั้งนี้ได้รับการสนับสนุนจากกองทุน SIF(Social Investment Fund) ซึ่งผลการดำเนินงานของศูนย์หัตถศิลป์วัดศรีสุพรรณ นับว่าประสบผลสำเร็จเป็นอย่างดี โดยมีโรงเรียนและสถานศึกษาทั้งในจังหวัดเชียงใหม่และต่างจังหวัดให้ความสนใจมาศึกษาดูงานและฝึกทำเครื่องเงินมากขึ้น ขณะเดียวกันก็นำผลงานออกไปจัดแสดงตามนิทรรศการต่างๆเช่น งาน OTOP ที่อิมแพค เมืองทองธานี เป็นต้น ทำให้สามารถรื้อฟื้นสืบทอดภูมิปัญญาหัตถกรรมการทำเครื่องเงินของชุมชนให้กลับคืนมาได้

นอกจากนี้ ยังได้ร่วมกับชุมชนหมื่นสารบ้านวัวลาย และชุมชนนันทารามที่มีฝีมือการทำเครื่องเงิน ร่วมกันจัดงาน “กาเดหมัว ถั่วเงิน ถั่วฮัก ถั่วหาง โดยจัดที่วัดศรีสุพรรณเป็นครั้งแรกในวันที่ 1-2 พฤศจิกายน 2545 ครั้งที่ 2 จัด ณ วัดหมื่นสารในวันที่ 6-7 ธันวาคม และครั้งที่ 3 จัดที่วัดนันทาราม ในวันที่ 3-4 มกราคม 2546 (สมโภช อ่องสกุล.เรื่องเดียวกัน.หน้า 340) และถือเป็นจุดเริ่มต้นของการเกิด “ถนนคนเดินวัวลาย” ในเวลาต่อมา

ภายหลังจากการก่อตั้งศูนย์หัตถศิลป์ล้านนาวัดศรีสุพรรณ ท่านพระครูพิทักษ์สุทธินิคมมีแนวคิดที่จะหาแหล่งจำหน่ายสินค้าที่ผลิตโดยศูนย์หัตถศิลป์ฯและชาวบ้านในชุมชน ต่อมาจึงได้จดทะเบียนเป็นนิติบุคคลจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนวัดศรีสุพรรณขึ้นในปีพ.ศ.2549 โดยใช้ชื่อว่า “ศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชนวัดศรีสุพรรณ” ปัจจุบันตั้งอยู่เลขที่ 100 ถนนวัวลาย ตำบลหายยา อ.เมือง จ.เชียงใหม่ เพื่อเป็นแหล่งรับผลิตและจำหน่ายผลิตภัณฑ์เครื่องเงินของกลุ่มหัตถศิลป์ฯ และสินค้าของคนในชุมชนย่านวัวลาย

นอกจากนั้นในปีพ.ศ.2547 ท่านพระครูพิทักษ์สุทธินิคม ได้มีนโยบายที่จะสร้างอุโบสถเงินขึ้นเป็นแห่งแรกและแห่งเดียวในโลก ก่อรูปกับอุโบสถหลังเดิมได้ชำรุดผุพังไม่สะดวกในการประกอบศาสนกิจ อีกทั้งต้องการอนุรักษ์สืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทำหัตถกรรมเครื่องเงินไว้ให้อนุชนรุ่นหลังได้ดู ต่อมาจึงได้ร่วมกับอาจารย์บุญทอง และช่างดิเรก และคณะกรรมการร่วมกับศรัทธาวัดศรีสุพรรณ ก่อสร้างอุโบสถเงินหลังใหม่ เป็นศิลปะแบบล้านนา บนฐานพัทธสีมาเดิม ทั้งนี้ได้นำเอาช่างฝีมือในชุมชนมาร่วมกันสร้างสรรค์ผลงานโดยสลักลงลายลงบนแผ่นเงินบริสุทธิ์ เงินผสม อลูมิเนียม และวัสดุแทนเงิน ตกแต่งทั้งภายในภายนอกอาคารตลอดทั้งหลัง โดยได้ทำการยกเสามงคลพระอุโบสถเมื่อวันที่ 2 มิถุนายน 2547 โดยตั้งปณิธานว่า “สร้างศิลป์ เพื่อแผ่นดินถิ่นล้านนา ถวายไว้ในบวรพระพุทธศาสนา เทิดไท้องค์ราชันรัชกาลที่ 9” ซึ่งใช้เวลาดำเนินงานก่อสร้างถึง 5 ปีจึงแล้วเสร็จ และปัจจุบันได้กลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญแห่งหนึ่งใน

เมืองเชียงใหม่ที่นักท่องเที่ยวเมื่อผ่านมาย่านวัวลายต้องแวะเข้าไปเยี่ยมชม ขณะเดียวกันยังมีการประชาสัมพันธ์ผ่านเว็บไซต์ของวัดศรีสุพรรณ ซึ่งท่านพระครูได้ให้สามเณรที่มีความรู้ด้านเทคโนโลยีมาช่วยจัดทำให้ ในเว็บจะมีข้อมูลเกี่ยวกับวัด ชุมชน และเครื่องเงินอย่างละเอียด

สำหรับชุมชนหมื่นสารบ้านวัวลาย จากการประสานงานของประธานกองทุนชุมชน ประธานชุมชนหมื่นสารบ้านวัวลาย และเจ้าอาวาสวัดหมื่นสาร ร่วมกับช่างเงินทั้งที่มีบ้านอยู่ในชุมชนและนอกชุมชน ได้ร่วมกันก่อตั้ง “ชมรมช่างเครื่องเงินและแผ่นอลูมิเนียมสลักลายหมื่นสารบ้านวัวลาย” ขึ้นในวันที่ 2 กรกฎาคม 2545 และมีการเลือกตั้งคณะกรรมการดำเนินงาน ต่อมาในสมัยรัฐบาลทักษิณเมื่อเกิดโครงการ 1 ตำบล 1 ผลิตภัณฑ์ขึ้น ชาวบ้านในชุมชนและชมรมเครื่องเงินฯ ก็ได้เลือกสรรให้ผลิตภัณฑ์เครื่องเงินหมื่นสารบ้านวัวลายเข้าโครงการ 1 ตำบล 1 ผลิตภัณฑ์เป็นสินค้าโอท็อปของจังหวัดเชียงใหม่ด้วย ต่อมาได้เกิดการประสานร่วมงานกันระหว่างชมรมช่างเครื่องเงินและแผ่นอลูมิเนียมหมื่นสารบ้านวัวลาย กับชุมชนวัดศรีสุพรรณ และเจ้าของร้านค้าเครื่องเงินบนถนนวัวลาย จนเกิดองค์กรใหม่ขึ้นเรียกว่า “เครือข่ายช่างเครื่องเงินและแผ่นอลูมิเนียมบ้านวัวลาย” โดยประธานเครือข่ายคนแรก คือ เจ้าของร้านวัวลายศิลป์ กิจกรรมของชมรมช่างเครื่องเงินฯคือการเป็นแกนนำจัดกิจกรรม ‘กาดของดีบ้านวัวลาย’ เป็นประจำทุกสัปดาห์ ณ บริเวณ รูปปั้นวัวลายหน้าวัด ตั้งแต่วันที่ 7-8 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2546 นอกจากนั้นยังได้ร่วมกับชุมชนวัดศรีสุพรรณ และชุมชนวัดนันทารามจัดงาน “กาดควั่นเงิน ควั่นฮักควั่นหาง” โดยครั้งแรกจัดที่วัดศรีสุพรรณ ครั้งที่ 2 จัดที่วัดหมื่นสารในวันที่ 6-7 ธันวาคม 2545 และครั้งที่ 3 จัดที่วัดนันทารามในวันที่ 3-4 มกราคม 2546 ต่อมาเทศบาลนครเชียงใหม่รับเป็นเจ้าภาพจัดกิจกรรมบนถนนวัวลายขึ้นเป็นครั้งที่ 4 ในวันที่ 15-16 มีนาคม 2546 ซึ่งต่อมาถนนวัวลายได้กลับมาคึกคักอีกครั้งหนึ่งโดยกลายเป็นตลาดถนนคนเดิน เปิดโอกาสให้คนทั้งในและนอกชุมชนนำสินค้ามาวางจำหน่าย ซึ่งรวมทั้งผลิตภัณฑ์เครื่องเงินเครื่องเงินของคนในย่านวัวลายด้วย ในปัจจุบันได้ขยายแหล่งท่องเที่ยวของเชียงใหม่ที่นักท่องเที่ยวชาวไทยและต่างชาตินิยมมาเดินเลือกซื้อสินค้า เช่นเดียวกับถนนคนเดินที่ทำแพ

การสร้างประวัติศาสตร์ชุมชน

นอกจากชาวบ้านในชุมชนหมื่นสารบ้านวัวลายจะรื้อฟื้นหัตถกรรมการทำเครื่องเงินแล้ว ชาวบ้านในชุมชน โดยการริเริ่มของพ่อหนานเมืองใจ ไชยชนะ ผู้นำชาวบ้านในขณะนั้น ร่วมกับชาวบ้านในชุมชนและช่างฝีมือทำเครื่องเงินบ้านวัวลายยังได้ร่วมแรงร่วมใจกันและร่วมบริจาคทุนทรัพย์ เพื่อสร้างประวัติของชุมชนโดยการสร้างรูปวัวปูนปั้นซึ่งมีลักษณะลำตัวเป็นลาย มีขนาดเท่าของจริงให้เป็นสัญลักษณ์ของหมู่บ้านที่มีชื่อว่า บ้านวัวลาย เมื่อก่อสร้างแล้วเสร็จ ชาวบ้านวัวลายจึงได้จัดให้มีพิธีฉลองรูปปูนปั้นวัวลายในวันที่ 23 ธันวาคม 2543 ภายใงานได้จัดให้มีกิจกรรมการละเล่นต่างๆ เช่น จัดสัมมนาเรื่องเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน การจัดขบวนแห่ “งัวลาย” เริ่มจากวัดหมื่นสาร ไปยังถนนวัวลาย ถนนนันทาราม ผ่านแยกประตูเชียงใหม่ และกลับสู่วัด

หมิ่นสาร ในขบวนแห่ยังจัดแสดงแฟนซีบอกล่าประวัติศาสตร์บ้านวัดลาย การแสดงรำดาบไฟ ในงานฉลองสมโภชยังมีการแสดงของกลุ่มหนุ่มสาว การแสดงดนตรี การจุดดอกไม้ไฟ ต่อมาในปี พ.ศ.2544 ชาวบ้านในชุมชนหมิ่นสารบ้านวัดลายได้นำเอาปูนปั้นรูปวัดลายที่สร้างในปี 2543 ไปตั้ง ณ ทางเข้าวัดหมิ่นสาร รวมกับของเดิมอีก 2 ตัวเป็น 3 ตัว ซึ่งกลายเป็นอนุสาวรีย์และสมบัติสาธารณะของชุมชน ที่ชาวบ้านได้ร่วมกันสร้างประวัติศาสตร์ของชุมชนขึ้น (ดู สมโชติ อ๋องสกุล. เรื่องเดียวกัน. หน้า 325-327)

วัดลอยเคราะห์กับการรื้อฟื้นภาษาล้านนา

ในสมัยที่ล้านนายังเป็นราชอาณาจักรปกครองตนเอง ได้มีการใช้อักษรธรรมล้านนา หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “ตัวเมือง” เป็นภาษาของตนเอง ไม่ได้ใช้อักษรไทยภาคกลางเช่นในปัจจุบัน โดยมีวิวัฒนาการมาจากอักษรมอญโบราณ และนิยมใช้ในหมู่ประชาชนทั่วไปที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตล้านนา ได้แก่ เชียงใหม่ เชียงราย พะเยา ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน และแม่ฮ่องสอน โดยมากนิยมใช้ในการบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาโดยเขียนหรือจารลงในพับสา ใบลาน ศิลาจารึก ฐานพระพุทธรูปและอื่นๆ ภายหลังจึงขยายไปสู่เรื่องอื่นๆนอกจากร่องศาสนา เช่น ตำรายา โหราศาสตร์ กฎหมาย

สำหรับอักษรฝักขาม มีวิวัฒนาการมาจากอักษรสุโขทัยสมัยพระธรรมราชาลิไท แล้วแพร่หลายเข้ามาในดินแดนล้านนาโดยผสมกลมกลืนกับตัวอักษรล้านนาแต่เปลี่ยนรูปแบบอักษรวิธีการเขียนไปบ้าง ในล้านนานิยมใช้อักษรฝักขามในการเขียนศิลาจารึก ได้รับอิทธิพลมากในช่วง พ.ศ.2000-2099 ดังพบศิลาจารึกอักษรฝักขามเป็นจำนวนมาก แต่ภายหลังได้เสื่อมความนิยมลงจนไม่มีการใช้อีก

ต่อมาได้มีการคิดประดิษฐ์อักษรไทยเทศขึ้น หรือมีชื่อเรียกว่าอักษรขอมเมืองบั้ง อักษรขอมไทยบั้ง โดยนำเอาอักษรแบบสุโขทัยหรืออักษรฝักขาม มาเขียนเป็นรูปกลมๆแบบล้านนาและนำมาผสมเข้ากับอักษรล้านนาแล้วเติม สก แบบขอมไทย ดังนั้นอักษรไทยเทศจึงเป็นอักษรลูกผสมระหว่างอักษรล้านนากับอักษรฝักขาม อักษรชนิดนี้จะนิยมใช้จารวรรณกรรมทางโลกและกวีนิพนธ์ที่ไม่ใช่เรื่องศาสนา เช่น โคลงนิราศหริภุญไชย โคลงมั่งทรงารบเชียงใหม่ โคลงวิสูตรสอนโลก (ดู ลมูล จันทรหอม. วรรณกรรมท้องถิ่นล้านนา. พิมพ์ครั้งที่ 3. เชียงใหม่ : วิทยาลัยครู สหวิทยาลัยล้านนาเชียงใหม่, 2534 หน้า 123-124 และ สรวิศดิ อ๋องสกุล. ประวัติศาสตร์ล้านนา. ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 5 .อ่างแล้ว หน้า 21-24)

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 เมื่อมีการปฏิรูปการปกครองประเทศ ได้มีการปฏิรูประบบการศึกษาในรูปแบบโรงเรียนขึ้น ภายหลังเกิดกบฏเงี้ยวเมืองแพร่และกบฏฝิ่นญในภาคอีสานในปี พ.ศ.2445 หลังจากนั้นในปีพ.ศ. 2446 จึงมีนโยบายสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันให้เกิดขึ้นทั่วราชอาณาจักรสยาม จึงเปิดให้มีการสอนหนังสือไทยกลางขึ้นในโรงเรียนต่างๆทั่วประเทศ ในล้านนามีการตั้งโรงเรียนขึ้นตามหัวเมืองต่างๆ ทั้งที่เจ้านาย พ่อค้า และประชาชนช่วยกันบริจาคที่ดิน

และก่อสร้างอาคารเรียน และโรงเรียนที่พวกมิชชันนารีได้ก่อตั้งขึ้น โดยการเรียนการสอนในระยะแรกยังคงพ่อนผันให้มีการเรียนภาษาถิ่นอยู่ แต่รัฐบาลสยามได้สนับสนุนให้มีการเรียนรู้อักษรไทยกลางโดยเน้นการอ่านออกเขียนได้เป็นสำคัญ อย่างไรก็ตามได้มีการกำหนดหลักเกณฑ์ในการเข้ารับราชการ ให้ข้าราชการทุกคนต้องรู้หนังสือไทยกลางเท่านั้น ส่งผลให้การศึกษาอักษรธรรมล้านนาต้องเสื่อมถอยความนิยมลงตามลำดับ ยิ่งในสมัยรัชกาลที่ 6 ทรงเน้นนโยบายปลูกฝังแนวคิดชาตินิยมแก่เยาวชนให้มีความจงรักภักดีต่อสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และได้เน้นการสอนวิชาภาษาไทยให้นักเรียนอ่านออกเขียนได้ทัดเทียมกับคนไทยภาคกลาง มีการบังคับครูและนักเรียนพูดภาษาไทยกลางในโรงเรียน ขณะเดียวกันก็บังคับให้ผู้อุปสมบทต้องรู้หนังสือไทย โดยส่งเสริมให้ภิกษุและสามเณรเรียนหนังสือไทย พูดและเทศน์เป็นภาษาไทยกลาง ในที่สุดอักษรล้านนาก็ค่อยๆหมดความสำคัญและลึกลงไปในที่สุด(สรวิศ อ่องสกุล.ประวัติศาสตร์ล้านนา. หน้า 464-472)

โครงการรื้อฟื้นการเรียนการสอนภาษาล้านนาหรืออักษรธรรมล้านนา(ตัวเมือง) ที่วัดลอยเคราะห์ได้จัดตั้งขึ้นในปีพ.ศ.2535 โดยท่านเจ้าอาวาสคือ ท่านพระครูสุวิมลธรรมรักษ์ มีความห่วงใยเกรงว่าเยาวชนรุ่นหลังจะไม่สามารถอ่านเขียนและพูดคำเมืองได้ กอปรกับในช่วงเวลานั้นทางจังหวัดเชียงใหม่มีโครงการเตรียมจัดงานฉลองสมโภชเมืองเชียงใหม่ มีอายุครบ 700 ปีในปีพ.ศ. 2539 ก่อให้เกิดกระแสต้องการสร้างเอกลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมของเชียงใหม่ในด้านต่างๆ เช่น การแต่งกาย อาหารเหนือ รวมถึงมีการรณรงค์ให้ “อยู่คำเมือง” และสนับสนุนให้มีการเรียนการสอนอักษรล้านนาขึ้น โดยทางภาครัฐได้ให้งบประมาณสนับสนุนส่วนหนึ่ง ดังนั้นท่านพระครูสุวิมลธรรมรักษ์ เจ้าอาวาสวัดลอยเคราะห์จึงได้ประสานติดต่อไปยัง อาจารย์ดุษิต ขวชาติขอให้ท่านมาเป็นครูสอนภาษาล้านนา ณ วัดลอยเคราะห์ ซึ่งท่านก็ยินดีรับเป็นผู้สอนภาษาล้านนาให้แก่ทางวัด โดยไม่รับเงินค่าสอนแต่อย่างใด และสอนเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน นอกจากนั้นยังรับสอนภาษาล้านนาในสถานศึกษาอีกหลายแห่ง เช่น โรงเรียนธรรมราชศึกษา และที่โรงเรียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนาด้วย

สำหรับการเรียนภาษาล้านนาที่วัดลอยเคราะห์ จะเปิดสอนในช่วงเข้าพรรษาของทุกปี โดยสอนในวันเสาร์และอาทิตย์ เริ่มตั้งแต่เวลาบ่ายโมง จนถึงห้าโมงเย็น ซึ่งทางวัดจะจัดเตรียมอุปกรณ์การเรียนการสอนทั้งแบบเรียนและดินสอให้ผู้สนใจเข้าเรียน โดยมีหลักสูตรแบ่งเป็น 3 ระดับ คือ ขั้นต้น ให้สามารถอ่านออกเขียนได้ ขั้นกลาง จะเน้นการเขียนและอ่านที่ยากกว่าหลักสูตรขั้นต้น ขั้นที่ 3 เรียกว่า ขั้นปักกะดิน เป็นการเรียนขั้นสูงสุดของภาษาล้านนา อย่างไรก็ตามปัญหาที่พบในปัจจุบันก็คือ ในช่วงแรกๆมีผู้ให้ความสนใจเข้ามาเรียนรู้นานและเป็นคนมีคุณภาพ มีเป้าหมายชัดเจนในเรียน บางคนเป็นเกษตรกรต้องการเรียนรู้ตัวเมืองเพื่อให้สามารถอ่านตำรายาโบราณได้ บางคนเป็นมัคคุเทศก์ ต้องการรู้ภาษาล้านนาเพื่อนำเสนอแก่นักท่องเที่ยวได้ เนื่องจากตามป้ายแนะนำสถานที่ท่องเที่ยวของเชียงใหม่จะเขียนเป็นภาษาล้านนา และบางครั้งก็ไม่มีภาษาไทยกำกับ

ซึ่งนักท่องเที่ยวชอบซักถามว่าหมายถึงอะไร จึงมาเรียนเพื่อตอบคำถามนักท่องเที่ยวได้ ในขณะที่ในปัจจุบันแม้จะมีปริมาณผู้เรียนมากแต่คุณภาพลดลง ไม่มีผู้สนใจศึกษาอย่างจริงจัง ซึ่งเหตุผลหนึ่งเนื่องจากเห็นว่า ไม่มีความจำเป็นต้องใช้ในชีวิตประจำวัน นอกจากนั้นการเปิดสอนให้เรียนฟรี ทำให้ไม่เห็นคุณค่าของการศึกษา ทำให้ท้ายที่สุดแต่ละปีเหลือผู้สำเร็จการศึกษาเพียงไม่กี่คน เช่น ในปี พ.ศ.2552 มีผู้สมัครเรียนทั้งหมด 30 คน แต่มีผู้สำเร็จการศึกษาเพียง 8 คนเท่านั้น

โองเขียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา

ต้นปีพ.ศ.2540 องค์การพัฒนาเอกชนในเชียงใหม่ ร่วมกับภาครัฐ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคธุรกิจ นักวิชาการ นักเขียน ศิลปินล้านนา และกลุ่มอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาพื้นบ้าน ได้ร่วมประชุมหารือกัน ร่วมกันจัดงาน “สืบสานล้านนา” ขึ้นในช่วงต้นเดือนเมษายนของทุกปี โดยเริ่มจัดงานตั้งแต่ปีพ.ศ.2540 เป็นต้นมา โดยหวังว่าการเรียนรู้จากฐานองค์ความรู้ ภูมิปัญญาพื้นบ้านของตนเอง จะก่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนในท้องถิ่นได้ ต่อมาพระเดชพระคุณเจ้าหลวงพ่อบุญพุกพจนวราภรณ์(พระธรรมดิลก) วัดเจดีย์หลวง จ.เชียงใหม่ ได้เสนอข้อคิดว่า “การจะสืบสานวัฒนธรรม ภูมิปัญญาล้านนาให้เกิดผลนั้น การจัดงานสืบสานล้านนาเพียงปีละครั้งๆละ 4 วัน ไม่สามารถทำให้เกิดผลได้จริง ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง เรียกว่าทุกลมหายใจ จึงจะเป็นจริง” คณะกรรมการจัดงาน จึงเห็นพ้องร่วมกันที่จะก่อตั้ง “โองเขียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา” (คำว่าโองเขียน เป็นภาษาล้านนาหมายถึงโรงเรียน) ขึ้นในปีพ.ศ.2543 โดยตั้งอยู่ที่ 35 ถ.รัตนโกสินทร์ ต.วัดเกต อ.เมือง จ.เชียงใหม่ โดยมีการรวบรวมพ่อครูแม่ครู และปราชญ์ชาวบ้านมาถ่ายทอดองค์ความรู้ ภูมิปัญญาพื้นบ้านในแขนงต่างๆ ให้กับลูกหลานและผู้สนใจได้เรียนรู้ในหลักสูตรต่างๆดังนี้ 1)ภาษาล้านนา 2)การจับคำว ซอ จ้อย 3)การทำโคม 4)การทำอาหารพื้นเมือง 5)การทอผ้าพื้นเมือง 6)การจักสาน 7)การทำซิง 8)งานปั้นล้านนา 9)งานแกะสลัก 10) การวาดรูป 11)การฟ้อนพื้นเมือง 12)ดนตรีพื้นเมือง 13)ฟ้อนดาบฟ้อนเชิง 14)กลองสะบัดชัย 15)การทำกระดาษสา 16)หมากสุม หมากเป้ง ต้นผึ้ง ถักข้าว 17)หมอเมือง 18)ตีมีด 19)ของเด็กเล่นพื้นบ้าน 20)เกษตรพื้นบ้าน 21)ภูมิปัญญาในการอนุรักษ์ป่า 22)ตัดตุ้ง 23)เครื่องเงิน โดยแต่ละหลักสูตรใช้เวลาเรียน 30-40 ชั่วโมง ผู้เรียนต้องจ่ายค่าครู 500 บาทต่อหลักสูตร เมื่อเรียนจบจะมีการวัดประเมินผลโดยเสนอผลงานต่อพ่อครูแม่ครูในแต่ละหลักสูตร ถ้าสอบผ่านก็จะได้รับวุฒิบัตรจากทางโรงเรียน สามารถนำไปประกอบอาชีพได้

ในด้านการเรียนการสอนของที่นี่ จะเน้นหนักไปที่การฝึกภาคปฏิบัติจริงๆ เช่น การเรียนภาษาล้านนาจะให้ฝึกอ่านฝึกเขียนอักษรตัวเมือง การเรียนฟ้อนก็ฝึกการฟ้อนการรำ หรือในกรณีตัวอย่าง การสอนการจับซอ ที่โองเขียนสืบสานฯจะส่งนักเรียนให้เดินทางไปเรียนที่บ้านพ่อครูแม่ครูเป็นส่วนใหญ่ โดยทำงานร่วมกับสมาคมสืบสานตำนานปี่ซอ ปัจจุบันมีพ่อครูจันทร์ดา เลาคำ เป็นประธานสมาคมฯ จากคำบอกเล่าของพ่อครูจันทร์ดา เลาคำ เล่าว่า รูปแบบวิธีการเรียนการสอนหรือฝึกหัดขอให้แก่นักเรียน จะเริ่มจากการให้นักเรียนได้รู้จักทำนองซอทั้งหมดซึ่งมีอยู่ประมาณ

12 ทำนอง และจำบทเนื้อร้องให้ได้ก่อน จากนั้นจึงสอนวิธีการออกเสียงและวิธีการฝึกขับซอให้ และเมื่อเห็นว่า นักเรียนสามารถขับซอได้ในระดับหนึ่ง ก็จะนำออกไปฝึกแสดงตามงานต่างๆ ที่ได้รับการติดต่อมาทำให้นักเรียนกล้าแสดงออก ได้เรียนรู้จากประสบการณ์บนเวทีจริง โดยรูปแบบซอที่พ่อครูนำมาสอนนั้น มีทั้งซอแบบดั้งเดิม ละครซอ และซอสตริง ซึ่งเป็นการประยุกต์หรือดัดแปลงรูปแบบการขับซอแบบดั้งเดิมทั้งด้านเนื้อร้อง ทำนองและภาษาให้มีความทันสมัยมากขึ้น เพื่อให้ผู้เรียนรู้สึกเบื่อหน่ายและเห็นว่าการขับซอเป็นเรื่องล้าสมัย โดยปัจจุบันมีผู้สนใจเข้ามาสมัครเรียนโดยผ่านทางสมาคมสืบสานตำนานปี่ซอโดยตรง และผ่านทางโฮงเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนาอยู่จำนวนหนึ่ง

นอกจากนี้ทางโฮงเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนาและสมาคมฯ ยังร่วมกันผลักดันให้การเรียนการสอนด้านการขับซอ เข้าไปอยู่ในหลักสูตรการเรียนการสอนของโรงเรียนต่างๆ ในภาคเหนือ เพื่อให้เยาวชนรุ่นใหม่หันมาสนใจและเห็นคุณค่าของซอมากขึ้น ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์สืบทอดการขับซอให้คงอยู่คู่กับล้านนาตลอดไป

ในปัจจุบันโฮงเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา มีหน่วยงานจากภายนอกเข้ามาสนับสนุนการทำงานมากขึ้น เช่น สำนักงานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม สำนักงานเขตการศึกษาจังหวัดเชียงใหม่ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และสำนักงานกองทุนสร้างเสริมสุขภาพ (หรือ สสส.) โดยสนับสนุนทั้งด้านเงินทุน การให้ทุนในการทำงานวิจัย การสร้างหลักสูตร การจัดการแข่งขันและการติดต่อไปจัดแสดงในงานต่างๆ ([www. Lannawisdom.com](http://www.Lannawisdom.com) และ สัมภาษณ์นายจันทร์ตา เลาคำ วันที่ 31 มกราคม 2553)

บทบาทวัด กับการรื้อฟื้นประเพณีของล้านนา

การรื้อฟื้นและสร้างประเพณีเดินขึ้นดอยในวันวิสาขบูชาของวัดพระธาตุดอยสุเทพ

วัดพระธาตุดอยสุเทพราชวรวิหาร เป็นวัดคู่บ้านคู่เมืองของชาวเชียงใหม่ ตั้งอยู่บนดอยสุเทพซึ่งเป็นดอยหนึ่งของเทือกเขาถนนธงชัย เป็นป่าต้นน้ำและป่าเขตร้อนที่มีพันธุ์ไม้และความหลากหลายของระบบนิเวศวิทยามาก สำหรับวัดพระธาตุดอยสุเทพสังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย สร้างขึ้นในสมัยพระเจ้ากือนา(พ.ศ.2038-2068) แห่งราชวงศ์มังราย โดยในสมัยของพระองค์พยายามให้เชียงใหม่เป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนาแทนหริภุญไชย จึงนิมนต์พระสุมนเถรมาจากสุโขทัยและให้สร้างวัดบุปผารามหรือวัดสวนดอกขึ้นในปีพ.ศ.1914 เพื่อให้เป็นที่จำพรรษาของพระสุมนเถร นอกจากนั้นยังโปรดให้สร้างเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุซึ่งพระสุมนเถร อัญเชิญมาจากสุโขทัย โดยให้ประดิษฐานไว้ที่วัดพระธาตุดอยสุเทพและวัดบุปผาราม(สร้อยสวัสดิ์ อ่องสกุล.ประวัติศาสตร์ล้านนา. หน้า 150)

ปัจจุบันวัดพระธาตุคอกสุเทพได้รับพระบรมราชานุญาตให้ยกขึ้นเป็นพระอารามหลวงชั้นโท 'ราชวรวิหาร' เมื่อวันที่ 31 พฤษภาคม พ.ศ.2506 มีพระเทพวราสิทธิจารย์(ธงชัย สุวณณสิริ ป.ธ. 7) ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสมาตั้งแต่ปีพ.ศ. 2541 ชาวเชียงใหม่ให้ความสำคัญกับคอกสุเทพและวัดพระธาตุคอกสุเทพมากในฐานะเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของเมือง สมัยก่อนเมื่อใครมาถึงเชียงใหม่ต้องมากราบไหว้นมัสการพระธาตุคอกสุเทพก่อน ความสำคัญของคอกสุเทพดังปรากฏในคำขวัญของเมืองเชียงใหม่ ว่า “คอกสุเทพเป็นศรี ประเพณีเป็นสง่า บุปผชาติล้วนงามตา นามล้ำค่านครพิงค์”

สำหรับประเพณี “เตียวขึ้นคอก”หรือเดินขึ้นคอกของชาวเชียงใหม่ นั้น ไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่าเริ่มขึ้นสมัยใด แต่เข้าใจว่าน่าจะเกิดภายหลังจากการที่มีการประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุบนคอกสุเทพแล้ว และเนื่องจากในอดีตวัดพระธาตุคอกสุเทพไม่ได้เป็นวัดที่มีพระสงฆ์อยู่ประจำ แต่ชาวบ้านที่ตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนอยู่บริเวณเชิงคอกสุเทพจะร่วมกันหยคน้ำเป็นข้าพระธาตุ เดินทางขึ้นไปสักการบูชาและดูแลรักษาพระธาตุมิได้ขาดเพื่อป้องกันไม่ให้สัตว์ป่ามาขุดคุ้ยทำลายพระบรมสารีริกธาตุ ซึ่งได้กระทำสืบต่อกันเรื่อยมา นอกจากนั้นเมื่อมีการบูรณะก่อสร้างศาสนสถาน เช่น สร้างพระวิหารลาย หรือมีพระกษัตริย์ล้านนาเสด็จขึ้นไปครั้งใดก็จะมีข้าราชการบริพารและศรัทธาประชาชนเดินตามเสด็จขึ้นไปด้วยแทบทุกครั้ง

ในสมัยหลังต่อมาหน้าที่ในการดูแลรักษาพระบรมสารีริกธาตุได้กำหนดให้เป็นหน้าที่ของวัดทุกวัดในเขตอำเภอเมืองให้มีหน้าที่ผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันขึ้นไปดูแล ซึ่งทุกครั้งเมื่อมีพระสงฆ์วัดใดเดินทางขึ้นไป ก็จะมีศรัทธาประชาชนร่วมเดินทางขึ้นไปด้วยโดยเฉพาะในช่วงวันพระขึ้น 15 ค่ำ หรือแรม 14 ค่ำจะมีศรัทธาประชาชนเดินขึ้นไปด้วยเป็นจำนวนมาก จนในที่สุดนำไปสู่การเกิดเป็นประเพณีเดินขึ้นคอก โดยกำหนดให้เอาวันขึ้น 14 ค่ำก่อนจะถึงวันวิสาขบูชา(ซึ่งเป็นวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 8 เป็ง) 1 วันเป็นวันเดินขึ้นคอก เนื่องจากวัดพระธาตุคอกสุเทพตั้งอยู่บนยอดคอกสูง การคมนาคมไม่สะดวกต้องใช้ระยะเวลาเดินทางขึ้นคอกนานพอสมควร ดังนั้นจึงกำหนดให้วันขึ้น 14 ค่ำเดือน 8 เหนือ ในเวลาหลังเที่ยงคืนเป็นต้นไปเป็นจุดเริ่มต้นในการเดินขึ้นคอก โดยเมื่อถึงเวลาเที่ยงคืนของวันขึ้น 14 ค่ำเดือน 8 เหนือพระสงฆ์จะตีฆ้อง ระฆัง หรือกลองปฐาเพื่อปลุกศรัทธาของวัดนั้นๆ ให้ตื่นเพื่อเตรียมนั่งข้าว เตรียมอาหารแห้ง พร้อมเครื่องสักการะ เช่น ดอกไม้ ธูปเทียน น้ำอบ น้ำหอม ข้าวตอกดอกไม้ ใใส่เปียดหรือสาแหรก สลugin สलगคำ เพื่อนำไปสักการถวายพระในเช้าวันวิสาขบูชา เมื่อพร้อมแล้วเจ้าอาวาสพร้อมทั้งพระสงฆ์สามเณร จะเป็นผู้เดินนำศรัทธาชาวบ้านออกจากวัดไป

ส่วนเส้นทางเดินขึ้นคอกในอดีตนั้นผู้ศรัทธาจะใช้เส้นทางด้านหลังมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ หลังวัดฝายหิน ณ จุดนั้นจะมีศาลาตั้งอยู่ใกล้กับต้นไม้อายุต้นหนึ่ง ทุกคนจะนำดอกไม้ธูปเทียนมาจุดบูชาและนำเอาข้าวสุกพร้อมเทียน 1 เล่มวางบนแม่พระธรณี และขอให้แม่พระธรณีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยคุ้มครองให้เดินทางถึงที่หมายโดยสวัสดิภาพ จากนั้นจะเดินขึ้นตามทางเส้นทางหน้าผาซึ่งบางจุดก็ลื่นและชัน เดินลัดเลาะผ่านผาเงิบ-วังบัวบาน แล้วเดินต่อไปถึงศาลาซึ่งหมายถึงว่าได้เดินทาง

มาถึงครึ่งทางแล้ว จากนั้นจะเดินทางต่อไปจนถึงม่อนดินแดง ณ จุดนี้ ทุกคนจะล้างหน้าล้างตา
ผลัดเปลี่ยนเสื้อผ้าใหม่ บางคนนั่งขาวห่มขาว จากนั้นจะนำขันดอกไม้มารับศีลจากพระภิกษุสงฆ์
ที่เดินนำขึ้นมาก่อน ณ จุดนี้มีศาลาเรียกว่า “ศาลาสมศีล” หรือศาลารับศีลนั่นเอง เพื่อเตรียมความ
พร้อมทำกายใจให้สะอาดก่อนขึ้นไปสักการะพระบรมสารีริกธาตุ เมื่อเดินทางมาถึงวัดพระธาตุจะ
เป็นเวลา que พระอาทิตย์กำลังขึ้นขอบฟ้าพอดี ทุกคนทั้งพระสงฆ์ ศรัทธาประชาชนจะพร้อมใจกัน
น้อมสักการะพระบรมสารีริกธาตุ พระพุทธปฏิมาประธาน จากนั้นจึงร่วมกันดับบาตรพระสงฆ์
รักษาศีลเจริญภาวนาร่วมกัน ตลอดทั้งวันจะร่วมกันทำความสะอาดบริเวณวัด มีการฟังธรรมเทศนา
และจุดบอกลไฟบูชาพระบรมธาตุ สุดท้ายจึงร่วมกันเวียนเทียนรอบพระบรมสารีริกธาตุ และทยอย
กันเดินทางกลับ ประเพณีเดินขึ้นดอยนี้ ชาวเชียงใหม่ได้ยึดถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติสืบต่อกันมา
จนถึงปัจจุบัน

ครั้นในปีพ.ศ.2475 มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มา
เป็นระบอบประชาธิปไตย พลตรีเจ้าแก้ววรวงศ์จึงมอบสิทธิอำนาจให้คณะสงฆ์ปกครองดูแลวัดพระ
ธาตุดอยสุเทพเอง ซึ่งต่อมาก็มีการนิมนต์ครูบาเดิม เจ้าอาวาสวัดแสนฝาง อ.เมือง เชียงใหม่ มาเป็น
เจ้าอาวาสองค์แรก ครั้นในปีพ.ศ.2477 สมัยหลวงศรีประกาศ เป็นนายกเทศมนตรี ครูบาศรีวิชัยได้
ระดมผู้คนสร้างทางขึ้นสู่วัดพระธาตุดอยสุเทพจากเชิงดอยถึงวัดพระธาตุดอยสุเทพรวมระยะทาง 11
กิโลเมตรเศษ จนแล้วเสร็จในเวลาอันรวดเร็ว ต่อมาเมื่อมีชื่อเรียกว่า “ถนนศรีวิชัย” ได้ทำให้การ
คมนาคมสะดวกและสามารถนำรถขึ้นไปได้ หลังจากนั้นประเพณีเดินขึ้นดอย ก็ใช้ 2 เส้นทางโดย
ประชาชนส่วนหนึ่งที่รักษาประเพณียังคงใช้เส้นทางเดิม ขณะที่อีกส่วนหนึ่งได้หันมาเดินขึ้นดอย
โดยใช้เส้นทางถนน โดยเห็นว่ามีความสะดวกกว่าและไม่มีอันตราย จนถึงปีพ.ศ.2505 เมื่อมีการ
สร้างพระตำหนักภูพิงค์ราชนิเวศน์เพื่อเป็นที่ประทับของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯและพระราชวงศ์ ถนนขึ้นดอยสุเทพได้รับการปรับปรุงเป็นทางลาดยางตลอดทั้งสาย ทำ
ให้มีความสะดวกมากขึ้น ประชาชนจึงหันมา เที่ยง(เดิน)ขึ้นดอยทางถนนมากขึ้น แต่เนื่องจากมี
ระยะทางไกลกว่าเส้นทางเดิม จึงเปลี่ยนเวลาเดินขึ้นดอยจากหลังเที่ยงคืนมาเป็นเวลา 19.00 น. ซึ่ง
จะถึงวัดพระธาตุดอยสุเทพในช่วงเวลาประมาณ 23.00-24.00 น.

อย่างไรก็ตาม ภายหลังจากพระเทพวรสิทธิธารจารย์ เจ้าอาวาสองค์ที่ 7 ของวัดพระธาตุดอยสุ
เทพ ได้ทำเรื่องขอรับพระราชทานน้ำสรงไปยังสำนักพระราชวังเพื่อนำมาถวายแด่องค์พระธาตุดอย
สุเทพเช่นเดียวกับวัดพระธาตุสำคัญๆทั่วประเทศ ซึ่งตามระเบียบแล้วพระธาตุที่สมควรได้รับ
พระราชทานน้ำสรงต้องมีอายุ 1,000 ปีขึ้นไป แต่กรณีพระธาตุดอยสุเทพมีอายุประมาณ 600 ปีเศษ
แต่ก็ได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯเป็นกรณีพิเศษ ได้รับพระราชทานน้ำสรงพระธาตุในปี
พ.ศ.2543 เป็นปีแรกและถือเป็นวัดลำดับที่ 9 ที่ได้รับพระราชทานน้ำสรงพระธาตุ ทั้งนี้ได้อัญเชิญ
น้ำสรงพระราชทานจากสนามบินเชียงใหม่ โดยจัดพิธีแห่ต้อนรับจากลานจอดรถชุมชนดอยสุเทพ
ขึ้นไปประดิษฐานไว้ หน้าพระวิหาร วัดพระธาตุดอยสุเทพ และประกอบพิธีพระราชทานถวายน้ำ

สงฆ์ในวันวิสาขบูชาปี 2543 โดยมี นายธารินทร์ นิมมานเหมินท์ รมต. กระทรวงการคลังในขณะนั้น เป็นประธานในพิธี

หลังจากนั้น ในปีพ.ศ.2544 รูปแบบประเพณีเดินขึ้นคอยก็เปลี่ยนไป โดยมีรูปแบบเป็นทางการมากขึ้น โดยทางวัดพระธาตุคอกยสุเทพได้ขอความร่วมมือไปยังองค์การบริหารส่วนจังหวัดให้รับเป็นประธานจัดงาน มีการเรียกประชุมผู้เกี่ยวข้องหลายฝ่าย เช่น นายอำเภอทุกอำเภอในจังหวัดเชียงใหม่ ดำรวจ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เจ้าคณะต่างๆทำให้การจัดงานประเพณีเดินขึ้นคอยในวันวิสาขบูชา หลังปีพ.ศ.2544 มีลักษณะเป็นประเพณีที่ถูกประดิษฐ์ หรือสร้างขึ้นเพื่อตอบสนองการท่องเที่ยว มากกว่าที่จะคงรักษาจารีตประเพณีแบบดั้งเดิม ซึ่งรูปแบบที่เปลี่ยนไป ที่สำคัญเช่น มีการจัดสร้างรถบุษบกเพื่ออัญเชิญน้ำสรงพระราชทานแห่ “เดี่ยวขึ้นคอย” และเชิญบุคคลสำคัญในจังหวัดเชียงใหม่ 6 ท่านร่วมนั่งรถบุษบกอัญเชิญน้ำสรงพระราชทาน, ได้สร้างรูปเหมือนครูบาศรีวิชัย ทำขึ้นสูงเท่าองค์จริง แกะด้วยไม้สักทองเพื่อแห่หน้าขบวน เสมือนว่า มีพระครูบาศรีวิชัยเป็นผู้เดินนำทางขึ้นไป, ตลอดเส้นทางถนนศรีวิชัย เริ่มจากลานครูบาขึ้นไปจนถึงวัดพระธาตุคอกยสุเทพ ได้จัดซุ้มต้อนรับไว้ 6 จุด คือ วังบัวบาน หน้าผาลาด ศาลาชมวิว ศาลาชมดาว ลานชมวิว และทางขึ้นบันไดนาค ณ วัดพระธาตุคอกยสุเทพ ซึ่งแต่ละจุดจะมีพระสงฆ์จากวัดต่างๆประจำอยู่ที่เด่นที่ รวมทั้งการจัดกิจกรรมแสดงให้เห็นความสำคัญของวันวิสาขบูชา และกิจกรรมส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณีต่างๆ นอกจากนั้นยังได้ขอความร่วมมือจากเจ้าคณะอำเภอทุกอำเภอ และสมาชิกสภาจังหวัดให้ทุกอำเภอในเชียงใหม่ทั้ง 22 อำเภอร่วมกับ 2 กิ่งอำเภอประสานให้ประชาชนเข้าร่วมในขบวนแห่ด้วยโดยแบ่งเป็นจุดละ 4 อำเภอ แต่ละจุดก็จะมีการประกวดขบวนๆที่ชนะเลิศได้ที่ 1 จะได้รับเงินรางวัล 10,000 บาท ลำดับที่ 2 ได้รับ 5,000 บาท ส่วนที่ 3 และ 4 ได้เงินรางวัล 3,000 และ 2,000 บาทตามลำดับ

นอกจากนั้นในด้านความปลอดภัย ก็ได้ระดมตำรวจ อาสาสมัครจากหน่วยงานทางด้านการมั่นคง จัดกำลังรักษาความปลอดภัยให้ตลอดเส้นทาง ขณะเดียวกันการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ซึ่งรับหน้าที่ในด้านการประชาสัมพันธ์ประเพณีเดินขึ้นคอย ก็มีการโฆษณาและประชาสัมพันธ์อย่างยิ่งใหญ่ทั่วทั้งจังหวัดเชียงใหม่ รวมทั้งการประชาสัมพันธ์ผ่านทางสื่อต่างๆทั่วประเทศ ทำให้ประเพณีเดินขึ้นคอยเป็นที่รู้จักโดยทั่วไป และผู้เข้าร่วมประเพณีก็ได้มีแต่คนในพื้นที่หรือเชียงใหม่อีกต่อไป แต่มีนักท่องเที่ยวหรือคนจากที่อื่นเข้าร่วมด้วย ขณะเดียวกันทางวัดพระธาตุคอกยสุเทพ เจ้าอาวาสก็ได้จัดให้มีพิธีฉลองสมโภชถึง 3 วัน โดยอาราธนาพระเถระชั้นผู้ใหญ่จากทั่วประเทศมาแสดงพระธรรมเทศนา และอาราธนาพระเถระทั้งในเชียงใหม่และต่างจังหวัดเจริญพระพุทธมนต์ ทักขิณานุประทาน สวดมนต์ สมโภชและถวายหัววัดประมาณ 500 รูป และก่อนถึงเวลาประกอบพิธีถวายน้ำสรงพระราชทาน ยังมีพิธีการมอบทุนการศึกษาอีก

กล่าวโดยสรุป ประเพณีเดินขึ้นคอยในช่วงแรกๆ เป็นความพยายามของคนในท้องถิ่นต้องการสืบสานจารีตประเพณีแบบดั้งเดิมไว้ ขณะเดียวกันก็มีจิตสำนึกศรัทธาในพระพุทธศาสนา

และพระบรมสารีริกธาตุ ดังมีคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่เล่าว่า สมัยเมื่อ 30-40 กว่าปีก่อนผู้แสวงบุญ ด้วยการเดินขึ้นคอยในวันวิสาขบูชานั้นมีมากมายจนแออัดยัดเยียดตามบันไดนาถ เทียบกับยุคนี้ จำนวนคนน้อยลงและเน้นสนุกเฮฮา มากกว่ามุ่งซึมซับพระธรรม(วิวัฒน์ พันธุพัฒน์ นท. “คอยศักดิ์สิทธิ์ ป่าวิเศษ” นิตยสารสารคดี. ฉบับที่ 135 ปีที่ 12 เดือนพฤษภาคม 2539 หน้า 87)ขณะที่ในสมัยหลังรูปแบบของประเพณีเปลี่ยนแปลงไป มีการสร้างและประดิษฐ์พิธีกรรมใหม่ๆขึ้นตามความประสงค์ของเจ้าอาวาส ทางจังหวัดและการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย โดยเน้นที่พิธีการต้อนรับนำสรงพระราชทาน รวมถึงมีเป้าหมายการจัดงานเพื่อตอบสนองการท่องเที่ยวซึ่งแม้จะทำให้ประเพณีเดินขึ้นคอยเป็นที่รู้จักในวงกว้างมากขึ้นโดยผ่านการประชาสัมพันธ์ต่างๆ แต่รูปแบบประเพณีก็ไม่เหมือนเดิมอีกต่อไป สิ่งที่ขาดหายไปคือ ความขลังความศักดิ์สิทธิ์ที่เกิดจากความศรัทธาความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของคนในชุมชนและศรัทธาวัดในการประกอบพิธีกรรมบูชาทางพุทธศาสนา ขณะที่ผู้ร่วมขบวนแห่ในประเพณีที่จัดขึ้นใหม่อาจไม่ได้มาด้วยความศรัทธาแต่ถูกทางอำเภอ จังหวัดขอหรือเกณฑ์มา ยิ่งกว่านั้นยังมีการจัดประกวดขบวนแห่แข่งขันชิงเงินรางวัล ทั้งที่เป็นงานบุญในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาเป็นวันที่พระพุทธเจ้าประสูติ ตรัสรู้และปรินิพพาน ซึ่งในที่ประชุมสหประชาชาติสมัยสามัญ ครั้งที่ 54 ในวันที่ 13 ธันวาคม พ.ศ.2542 ได้ให้การรับรองให้วันวิสาขบูชาเป็น “วันสำคัญสากลของโลก” ซึ่งสำนักงานใหญ่และที่ทำการขององค์การสหประชาชาติจะจัดให้มีการรำลึกถึงตามความเหมาะสม (พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต). มองวันวิสาขบูชา ยังถึงอารยธรรมโลก. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม,2543 หน้า 8-9)

การสร้างและรื้อฟื้นปราสาทพนกหัสติลิงค์ในพิธีศพพระสงฆ์ในล้านนา

คำว่า “นกกหัสติลิงค์” สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ(2542) ได้ให้ความหมายว่า เป็นนกในวรรณคดีไทย ตัวเป็นนก หัวเป็นราชสีห์ มีงวง มีงา และมีพละกำลังมากกว่าช้าง เป็นพาหนะของผู้มีบุญ ขณะที่นักวิชาการท้องถิ่นผู้เชี่ยวชาญเรื่องล้านนา ทิว วิชัยขัทคะ ได้เสนอว่า นกกหัสติลิงค์ หรือหัสติน ชาวล้านนาเรียกว่า นกกหัสติ มีคำบาลีว่า หตถิลิงคสกุลโณ แปลว่า นกมีเพศเหมือนช้าง ในตำนานจามเทวีวงศ์ และพงศาวดารเมืองหริภุญไชย เรียกว่า นกกหัสติลิงค์ สำหรับ “ปราสาทนกกหัสติลิงค์” คือปราสาทที่มีฐานเป็นต้วนกกหัสติลิงค์ แล้วมีนุชบกปราสาทบนหลังนกกหัสติลิงค์ มีขนาดใหญ่โต สามารถขยับปีก ขยับหัวและงวงได้ ซึ่งปราสาทนกกหัสติลิงค์นี้ถูกกำหนดให้ใช้ในพิธีศพของพระภิกษุสงฆ์ชั้นผู้ใหญ่และเจ้านายฝ่ายเหนือเท่านั้น นอกจากนั้น อาจารย์วิถี พานิชพันธ์ แห่งคณะจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ยังได้อธิบายว่า ชาวล้านนามีความเชื่อว่า นกกหัสติลิงค์ เป็นการเชื่อมโยงระหว่างผลแห่งการทำมาหากินกับการเดินทางจากโลกมนุษย์ไปสู่ปรโลกของบุคคลชั้นปกครอง ไม่ว่าจะเป็นกษัตริย์ล้านนาในอดีต และพระสงฆ์ โดยถือว่าเป็นผู้มีบุญญาธิการมาก จุลลมาจกสวรรค์เพื่อมาสร้างสมบารมี และเมื่อมีชีวิตอยู่ได้ทำคุณงามความดีและทำประโยชน์ต่อสังคม ชาวล้านนาจึงแสดงออกถึงความกตัญญูโดยจัดพิธีตลอดจนเครื่องสักการะ

ปฏิบัติต่อสตรีระผู้วายชนม์อย่างสมเกียรติ เรียกว่า “ส่งสะการ” โดยมีนกหัสดีลิงค์เป็นสัญลักษณ์นำบุคคลนั้นไปสู่สุคติในชั้นสวรรค์

ในทางประวัติศาสตร์มีหลักฐานกล่าวถึงการใช้ปราสาทนกหัสดีลิงค์ ในพงสาวดารโยนกของพระยาประชากิจกรจักร(แช่ม บุนนาค) กล่าวถึงการใช้ปราสาทนกหัสดีลิงค์ในงานพิธีปลงศพของพระนางวิสุทธิเทวี กษัตริย์แห่งราชวงศ์มังรายองค์สุดท้ายที่ปกครองล้านนาภายใต้อำนาจของพม่า โดยมีความดังนี้ “ลัศักราช ๕๕๔ ปีขาน สัมฤทธิศก เดือนอ้ายขึ้น ๑๒ ค่ำ นางพระยาวิสุทธิราชเทวีผู้ครองนครพิงค์เชียงใหม่ถึงพิราลัย พระยาแสนหลวงแต่งพินานบุษบก ตั้งบนหลังนกหัสดีลิงค์ขนาดใหญ่ ร่องด้วยเลื่อนแม่สะดิง เชิญหีบศพขึ้นไว้ในบุษบกนั้น แล้วอุคชักไปด้วยแรงคชสาร เจาะพังกำแพงเมืองออกไปถึงทุ่งวัดโลกก็กระทำมาปนกิจถวายเพลิง ณ ที่นั้น เสาพร้อมทั้งรูปสัตว์และวิมานที่ทรงศพนั้นด้วย จึงเป็นธรรมเนียมลาวในการปลงศพเจ้าผู้ครองนคร ทำเช่นนี้สืบมา” (พระยาประชากิจกรจักร. พงสาวดารโยนก. พิมพ์ครั้งที่ 5 กรุงเทพฯ: คลังวิทยา, 2507 หน้า 402-403) ซึ่งรูปแบบการใช้ปราสาทนกหัสดีลิงค์ในพิธีศพครั้งนี้ สันนิษฐานว่าน่าจะได้รับอิทธิพลมาจากการปลงศพของชนชั้นสูงของพม่าในช่วงที่พม่าปกครองล้านนา (พ.ศ. 2121—2317) และได้เป็นแบบอย่างการปลงศพของชนชั้นเจ้านายฝ่ายเหนือและพระสงฆ์เถระชั้นผู้ใหญ่ในดินแดนล้านนาสืบมา เช่น ในปีพ.ศ. 2260 มีการใช้ปราสาทนกหัสดีลิงค์ในการปลงศพ มหาปา วัดศรีดอนไชยคันทน์น้อย ปีพ.ศ. 2271 ใช้ในพิธีศพเจ้าฟ้ายอดคำเมือง(ประชุมพงสาวดารภาคที่ 61. พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิง พลตรีเจ้าราช บุตร วงศ์ตะวัน ณ เชียงใหม่. กรุงเทพฯ: ชวนพิมพ์, 2516 หน้า 190-197) และในปีพ.ศ. 2399 เมืองนครลำปางทำปราสาทศพนกหัสดีลิงค์ ให้เจ้าหญิงบัวลม ราชธิดาเจ้าหลวงวรญาณรังสี เจ้าผู้ครองนครลำปางองค์ที่ 9 (ภูเดช แสนสา. “อิทธิพลพม่าสู่ล้านนาในพิธีส่งสะการแบบปราสาทศพต่างบนสัตว์หิมพานต์”(เอกสารอัดสำเนา). ปี 2553)

อย่างไรก็ตามภายหลังจากที่ล้านนาเป็นอิสระจากพม่าแล้ว และตกเป็นเมืองประเทศราชอยู่ภายใต้การปกครองของสยาม การปลงศพโดยใช้ปราสาทนกหัสดีลิงค์ของเจ้านายฝ่ายเหนือก็ค่อยๆ เสื่อมความนิยมลง และยังภายหลังมีการยกเลิกการปกครองแบบประเทศราช ก็ไม่มีหลักฐานกล่าวถึงการปลงศพโดยใช้ปราสาทนกหัสดีลิงค์ของเจ้านายฝ่ายเหนืออีกเลย หากแต่ได้รับอิทธิพลการจัดพิธีศพโดยรับรูปแบบจากวัฒนธรรมของราชสำนักสยามมาใช้ เช่น การใส่โกศ เป็นต้น สำหรับความนิยมในการสร้างปราสาทนกหัสดีลิงค์พระภิกษุสงฆ์ก็ค่อยๆ ลดหายไปจนเกือบหมดสิ้น จนกระทั่งหลังปีพ.ศ. 2500 เป็นต้นมาก็ได้มีการรื้อฟื้นประเพณีการสร้างปราสาทศพนกหัสดีลิงค์ของพระสงฆ์เถระชั้นผู้ใหญ่ขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง เช่น ในพิธีศพครูบาสังฆะ อดีตเจ้าอาวาสวัดศรีออนกลาง อ.สันกำแพง จ.เชียงใหม่ เมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. 2510 และในงานส่งสะการศพท่านพระครูวรธรรมโชติ(ครูบาอินตา) เจ้าอาวาสวัดตองกวย ต.หนองควาย อ.หางดง จ.เชียงใหม่ เมื่อวันที่ 12 มีนาคม 2549 ศรัทธาชาวบ้านได้ช่วยกันชักลากปราสาทศพนกหัสดีลิงค์ไปยังสถานที่เผา

ในอดีตในพิธีศพของพระสงฆ์เถระชั้นผู้ใหญ่ของล้านนา จะมีการนำศพของพระสงฆ์ที่มรภาพไปวางในบุษบกปราสาทบนฐานนกกหัสติลังค์ เมื่อถึงวันเผาศพจะมีการจัดขบวนชักลากปราสาทศพไปยังสถานที่เผา ซึ่งจะนำปราสาทนกกหัสติลังค์วางบนคันมะพร้าวหรือต้นตาล 2 ต้น เพื่อให้ปราสาทสามารถเคลื่อนที่ได้และต้องใช้คนจำนวนมากในการชักลากปราสาท แต่ปัจจุบันมีการสร้างปราสาทนกกหัสติลังค์ให้มีขนาดใหญ่ขึ้น และด้วยข้อจำกัดของสถานที่จึงปรับเปลี่ยนโดยสร้างปราสาทฯถาวรอยู่กับที่ตามแบบเมรุของไทยภาคกลาง หลังจากขบวนแห่ศพมาถึงสถานที่เผาแล้ว จะมีการนำปราสาทนกกหัสติลังค์ตั้งอยู่ระหว่างเสาไม้ทั้ง 4 ที่ทำด้วยไม้ไผ่ยาว 4 ลำฟ้งเป็น 4 มุม ส่วนบนใช้ผ้าจีวรหรือผ้าสังฆาฏิของผู้มรณภาพซึ่งเป็นเพศาน เวลาเผาก็จะจุดไฟที่บอกไฟซึ่งเรียกว่า “บอกไฟหล่อ” (ทำจากกระบอกไม้ไผ่กว้างประมาณ 3 ซม.ยาว 30 ซม.บรรจุดินปืน มีหางยาว มีล่อไม้ไผ่ที่หัว 2 ล่อ ด้านบนของบอกไฟมักทำเป็นรูปสัตว์ประจำปีเกิดของพระสงฆ์ที่มรณภาพ เช่น เกิดปีชวดก็จะทำเป็นรูปหนู เป็นต้น) ซึ่งไฟก็จะวิ่งไปยังตัวปราสาท เมื่อปราสาทเริ่มไหม้ ชาวบ้านส่วนใหญ่ก็จะเดินทางกลับ บางส่วนก็รอจนผ้าจีวรไหม้จึงกลับ รอจนครบ 3-7 วันจึงเก็บกระดูกมาทำบุญที่วัดแล้วก่ออุ้งบรรจุกระดูกในวัดนั้นๆต่อไป ปัจจุบันผู้เป็นประธานในพิธีจะเป็นผู้จุดบอกไฟหล่อ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นพระที่มีสมณะศักดิ์สูง ซึ่งต่างจากประเพณีในอดีตจะใช้บอกไฟหลายสิบกระบอกโดยมีชาวบ้านเป็นผู้นำมาจุด

สำหรับในงานพระราชทานเพลิงศพพระธรรมสิทธิธำมรงค์ (หลวงปู่หนู ถาวรมหาเถร) อดีตเจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ และอดีตเจ้าอาวาสวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร ระหว่างวันที่ 17-21 ธันวาคม 2552 ได้มีการรื้อฟื้นการนำปราสาทนกกหัสติลังค์มาใช้ในพิธีศพขึ้นอีกครั้ง แต่ในครั้งนี้ได้รับอิทธิพลวัฒนธรรมการจัดพิธีศพของคนไทยภาคกลางมาปรับประยุกต์และนำเข้ามาผสมผสานมากขึ้น เช่น การนำโกศและฉัตรที่ได้รับพระราชทานมาประดับไว้บนปราสาทนกกหัสติลังค์แทนการไว้ในโลงศพ, การสร้างเมรุทั้ง 4 ทิศล้อมรอบปราสาทนกกหัสติลังค์ซึ่งเป็นการจำลองเขาพระสุเมรุตามคติความเชื่อแบบจักรวาลวิทยา, มีการบรรเลงดนตรีพื้นเมืองสลับกับวงปี่พาทย์, การฟ้อนเทวดาหน้าศพ ซึ่งพิธีศพล้านนาในอดีตจะไม่มีการแสดงหน้าไฟ นอกจากนั้นเมื่อวันที่ 20 ธันวาคม 2552 เวลา 14.30 น.ยังมีการจัดแสดงโขน ซึ่งถือเป็นนาฏศิลป์ชั้นสูงของราชสำนักสยาม และเป็นศิลปวัฒนธรรมภาคกลางมาประกอบในงานพระราชทานเพลิงศพด้วย

นอกจากนั้นในงานพระราชทานเพลิงศพครั้งนี้ ทางภาครัฐ หน่วยงานราชการ และภาคเอกชนยังได้เข้ามามีบทบาทอย่างมาก โดยมีการประชาสัมพันธ์วันจัดงานผ่านหนังสือพิมพ์ วิทยุ สถานีโทรทัศน์ทั้งในท้องถิ่นและส่วนกลางอย่างกว้างขวาง เช่น สำนักข่าวไทย หนังสือพิมพ์มติชน ไทยนิวส์ เชียงใหม่นิวส์ ทำให้ได้รับความสนใจอย่างมาก แม้แต่ชาวต่างชาติก็มีหลายท่านมาร่วมงาน ทำให้การรื้อฟื้นและสร้างปราสาทนกกหัสติลังค์ในงานพระราชทานเพลิงศพฯนี้ได้กลายเป็นเสมือนสินค้าเชิงสัญลักษณ์ ที่ถูกสร้างขึ้นใหม่โดยการผสมผสานกับวัฒนธรรมไทยภาคกลาง

การสร้างอัตลักษณ์ล้านนาผ่านสถาปัตยกรรม กรณีโรงแรมแมนดาริน โอเรียนเต็ล ดารา เทวีเชียงใหม่

โรงแรมแมนดาริน โอเรียนเต็ล ดาราเทวี เชียงใหม่ ก่อตั้งโดยนายสุเชษฐ สุวรรณมงคล นักธุรกิจจากภาคใต้ ซึ่งเป็นทายาทของผู้ก่อตั้ง “ซีเอส กรุ๊ป” กลุ่มธุรกิจที่ใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งของจังหวัดปัตตานี ตั้งอยู่บนถนนสายเชียงใหม่-สันกำแพง เดิมสร้างเป็นรีสอร์ทขนาด 40 หลัง ต่อมาได้ซื้อที่ดินเพิ่มมากขึ้นจนกลายเป็นที่ดินผืนใหญ่มีเนื้อที่กว่า 150 ไร่ จึงนำไปสู่ความคิดในการก่อสร้างเป็นโรงแรมขึ้นโดยเป็นการร่วมทุนระหว่าง Mandarin Oriental Hotel Group(MOG) กับบริษัทดารา เทวี เชียงใหม่ โรงแรมแมนดาริน โอเรียนเต็ล ดาราเทวี เชียงใหม่ เปิดให้บริการในเฟสแรกเมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ.2547

แรงบันดาลใจในการสร้างโรงแรมแมนดาริน โอเรียนเต็ล ดาราเทวี โดยนำสถาปัตยกรรมล้านนามาใช้ในการก่อสร้างนั้น เกิดจากการที่คนสุเชษฐ ผู้ถือหุ้นใหญ่นอกจากจะเป็นคนชอบสะสมของเก่าแล้ว ยังมีความประทับใจในวัฒนธรรมล้านนา ในช่วงแรกที่ขึ้นมาอยู่เชียงใหม่ เขามีบ้านพักอยู่ในรีสอร์ทแห่งหนึ่งในอำเภอแม่ริมใกล้กับโรงแรมริเจนท์เชียงใหม่ ซึ่งปัจจุบันได้เปลี่ยนเป็นโรงแรมโฟร์ซีซั่น เชียงใหม่ และคุณชลลดาภรรยาของเขามักจะเข้าไปใช้บริการสปาในโรงแรมนี้เป็นประจำ ทำให้เขาเกิดความประทับใจหลงใหลบรรยากาศล้านนาของโรงแรมแห่งนี้ จึงนำไปสู่แนวคิดในการก่อสร้างโรงแรมแมนดาริน โอเรียนเต็ล ดาราเทวีในรูปแบบลักษณะของเมืองล้านนาโบราณ โดยมีสองสถาปนิกหนุ่มคนรุ่นใหม่คือนายณัฐดาธร ธรรมบุตร และนายราเชนทร์ อินทวงศ์ เป็นผู้สร้างสรรค์งานออกแบบเพื่อตอบสนองต่อแนวคิดการสร้างเมืองสมมติที่จำลองรูปแบบของเมืองล้านนาโบราณ ที่ประกอบด้วย กลุ่มเจ้า หอพระ ท้องพระโรง ข่วงเมือง(สนามกว้างเป็นลานจัดกิจกรรม) ซึ่งเปรียบเสมือนพระราชวังศูนย์กลางของเมือง ที่พักโดยรอบได้ออกแบบเป็นบ้านของเหล่าเสนาอำมาตย์ ถัดออกไปเป็นเรือสวนไร่นาและบ้านของชาวนาชาวสวน นอกจากนั้นยังได้ก่อสร้างจำลองวัดไหล่หินหลวงแก้วช้างยืน จังหวัดลำปาง และจำลองรูปแบบซุ้มประตูโขงจากวัดพระธาตุลำปางหลวงโดยยังคงรูปแบบอัตลักษณ์ของสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมของเมืองล้านนาโบราณเอาไว้ภายในโรงแรมด้วย ยิ่งกว่านั้นบริเวณสวนพื้นที่นาทางโรงแรมก็ได้จัดให้มีการทำนาเพื่อแสดงถึงวิถีชีวิตของชาวนา และยังจัดให้มีการแสดงฟ้อนรำของทางล้านนา รวมทั้งจัดให้มีกาเดนมั่วหรือตลาดซึ่งสะท้อนถึงวิถีชีวิตของชาวบ้านล้านนาที่นำสินค้าในท้องถิ่นมาจำหน่าย

สำหรับส่วนตัวอาคารที่พักภายในโรงแรม ได้ใช้ไม้สักทองเป็นวัสดุในการก่อสร้างโดยสร้างเป็นบ้านพักสไตล์ล้านนาหลายรูปแบบ เช่น บ้านไทลื้อ บ้านริมนา บ้านสวน รวมทั้งส่วนที่เป็น “DHEVA SPA” ก็ทำเป็นเรือนไม้ขนาดใหญ่สไตล์มันทะเลย์ ที่พักทุกหลังจะถูกตกแต่งประดับประดาด้วยงานไม้แกะสลักเป็นลวดลายวิจิตรบรรจงโดยฝีมือของช่างสล่าชาวล้านนา และยังมีการนำเอาภาพจิตรกรรมฝาผนัง เครื่องเงิน รูปภาพ บทกวี มาประดับตกแต่งตามห้องพักและ

ห้องอาหารซึ่งแต่ละชั้นสะท้อนบ่งบอกถึงอัตลักษณ์และความรุ่งเรืองทางด้านศิลปวัฒนธรรมของ
คนล้านนาในอดีตได้อย่างชัดเจน

“โรงแรมแมนดาริน โอเรียนเต็ล ดาราเทวี เชียงใหม่” จึงเป็นการสร้างคุณค่าความหมายใน
เชิงสัญลักษณ์ให้แก่ผู้บริโภครู้สึกเหมือนกับได้ย้อนยุคหวนเวลาไปหาอดีตโดยสัมผัสกับบรรยากาศ
และเสน่ห์สุนทรียะแห่ง “ความเป็นล้านนา” ผ่านสถาปัตยกรรม ศิลปกรรม วิถีชีวิตและวัฒนธรรม
ประเพณีของชาวบ้านล้านนา ขณะเดียวกันก็ผสมผสานอัตลักษณ์ล้านนาให้เข้ากับวัฒนธรรม
ตะวันตกที่ธุรกิจโรงแรมภาคบริการต้องเพียบพร้อมด้วยสิ่งอำนวยความสะดวกที่ทันสมัยอย่างครบ
ครัน ในที่นี้ “ความเป็นล้านนา” ได้ถูกสร้างและทำให้กลายเป็นสินค้าที่มีมาตรฐานในระดับสากล
เพื่อตอบสนองต่อกระแสบริโภคนิยมในสังคมสมัยใหม่

การรื้อฟื้น ‘กาดหมั้ว’ ของภาคธุรกิจเอกชน

คำว่า “กาด” เป็นภาษาล้านนา มีความหมายตรงกับคำว่า “ตลาด” ในภาษาไทยภาคกลาง ใน
ล้านนาเองปรากฏหลักฐานการตั้งกาดหรือตลาดมีมาตั้งแต่ครั้งสมัยพญามังรายสร้างเวียงกุมกาม ก็มี
การสร้างตลาดกุมกามด้วย(สันนิษฐานว่าเวียงกุมกามน่าจะสร้างขึ้นในปีพ.ศ.1837 ดู สรัสวดี อ๋อง
สกุล.เวียงกุมกาม: การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนโบราณในล้านนา. ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 2 เชียงใหม่:
โรงพิมพ์ WITHIN DESIGN CO.,LTD, 2546 หน้า 43-44, 62-63) ส่วนเมืองเชียงใหม่หลังจากพญามัง
รายทรงสร้างเมืองเชียงใหม่ในปีพ.ศ.1839 ก็โปรดให้สร้างตลาดที่กลางเวียงเชียงใหม่โดยกาด
เชียงใหม่จะครอบคลุมพื้นที่ตั้งแต่สองข้างถนนหน้าวัดพระสิงห์เรื่อยมาจนถึงสี่แยกกลางเวียงและ
ต่อขึ้นไปทางเหนือรวมถึงที่เป็นหอพญามังรายในปัจจุบัน ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 ก็ยังกล่าวถึง
ตลาดกลางเวียงเชียงใหม่ที่สร้างขึ้นมาพร้อมกับการสร้างเมืองเชียงใหม่(ดู สรัสวดี อ๋องสกุล.
ประวัติศาสตร์ล้านนา.ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 5 หน้า 143 และหน้า 520) ในสารานุกรมวัฒนธรรมไทย
ภาคเหนือเล่ม 1 (2542) ได้แบ่งประเภทกาดหรือตลาดในล้านนา ไว้ดังนี้

กาดก้อม หมายถึงสถานที่ขายข้าวของหรือแลกเปลี่ยนสินค้ากันในบริเวณหัวบ้านหางบ้าน
โดยนำสินค้ามาวางขายในตอนเช้าในหมู่คนเพียงไม่กี่คน บางแห่งเรียกดูบกาดหรือเตียงกาด

กาดวัวกาดควาย มีลักษณะเป็นตลาดนัดขนาดใหญ่ มีเดือนละครั้งแล้วแต่หมู่บ้านหรือ
ชุมชนกำหนด ในกาดมีสินค้าทุกประเภท รวมไปถึงวัวและควายด้วย

กาดเช้า หมายถึง ตลาดนัดที่นำข้าวของ เช่นเนื้อสัตว์ อาหาร พืชผักสวนครัว มานั่งขาย
ตั้งแต่เช้ามีด พอสายก็จะหยุดขาย บางแห่งก็เรียกว่า**กาดหมั้ว**

กาดเลิง หมายถึงตลาดที่พ่อค้าแม่ค้ามานั่งขายของทั้งวันตั้งแต่เช้าจนถึงเย็น

กาดแลง หมายถึงตลาดนัดที่เริ่มขายตั้งแต่ช่วงบ่ายจนถึงเย็น

กาตหลวง หมายถึงตลาดขนาดใหญ่ เป็นกาตที่ใหญ่ที่สุดในจังหวัด ชาวบ้านในท้องถิ่นและจังหวัดใกล้เคียงจะนำสิ่งของทุกชนิดมาวางขายตั้งแต่ชิ้นเล็กๆจนถึงชิ้นใหญ่ จึงเรียกว่ากาตหลวง ในเชียงใหม่หมายถึงตลาดวโรรส

สำหรับ “กาตหมั่ว” คำว่า ‘หมั่ว’ เป็นภาษาล้านนา หมายถึงเวลาที่ยังไม่สว่างเต็มที่ ในอดีต กาตหมั่วหมายถึงตลาดที่ขายของกันตั้งแต่ช่วงเวลาเช้ามืดคือประมาณตี 4 ถึง 5 พอสายหน่อยพวกแม่ค้าก็จะเริ่มเก็บข้าวของแยกย้ายกันกลับบ้านอย่างที่เรียกกันว่า ‘กาตวาย’ หมายถึงตลาดเลิกแล้ว ส่วนสินค้าที่นำมาขายที่กาตหมั่วมีหลายชนิดทั้งของรับประทานและสินค้าอุปโภคบริโภค เครื่องใช้ต่างๆที่ผลิตในครัวเรือน กาตหมั่วจะเป็นตลาดแบบชาวบ้านๆที่นำสิ่งของสินค้าที่ต้องการจะขายใส่ในกระบุง กระจาด ตะกร้า แล้วถือหรือหามาโดยวางขายกับพื้น โดยมีร่มกระดาดขนาดใหญ่กางกันป้องกันแดดฝน ของที่นำมาขายมีหลายชนิด ส่วนใหญ่เป็นพืชผักผลไม้พื้นเมืองเช่น เห็ด ผักหวาน ผักกาด ผักฮี้ ผักเหือด ผักอีสมิ ผลไม้ เช่น บ่าผาง บ่าหลอด บ่าขามป้อม อาหารที่ขายจะเป็นอาหารประเภท แกง ข้าว ยำ จี๋ ปิ้ง นึ่ง เช่น ขนมหั่น ปลาหลาม ไช่อ่อง ยำจิ้นไก่ แกงผักหวาน แอบปลา แอบจิ้น ใส่อั่ว แคมหมู น้ำพริกหนุ่ม น้ำพริกตาแดง น้ำพริกน้ำปู น้ำพริกอ่อง จิ้นปลาต้ม ประเภทขนมเช่น ขนมห่อด ขนมหวง ขนมห้อง ขนมหั่วต้ม ลักษณะการค้า-ขายจะมีความเป็นกันเอง สนุกสนาน โดยมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกันระหว่างผู้ขายกับผู้ซื้อ

อย่างไรก็ตาม จากการพัฒนาเมืองเชียงใหม่ให้กลายเป็นเมืองศูนย์กลางด้านการท่องเที่ยว การค้าและการลงทุน และเป็นศูนย์กลางการคมนาคมทางอากาศ ทำให้มีนักท่องเที่ยวทั้งในและต่างประเทศเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่เป็นจำนวนมาก และภายหลังต่อมาเมื่อมีการจัดงาน “สมโภชเมืองเชียงใหม่ 700 ปี” ในปีพ.ศ.2539 ได้ก่อกระแสให้เกิดการรื้อฟื้นวัฒนธรรมท้องถิ่นขึ้นมา ซึ่งนำไปสู่การจัดจำลองรูปแบบของ “กาตหมั่ว” ขึ้นเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของงานสำคัญหรือเนื่องในโอกาสพิเศษต่างๆ ในราวต้นปีพ.ศ.2540 องค์การภาครัฐ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคธุรกิจเอกชน นักวิชาการ นักเขียนศิลปิน กลุ่มอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาล้านนา ตลอดจนองค์กรพัฒนาเอกชนได้ตกลงร่วมกันที่จะจัดงาน “สืบสานภูมิปัญญาล้านนา” ขึ้นในช่วงต้นเดือนเมษายนของทุกปีโดยเริ่มตั้งแต่เดือนเมษายนปีพ.ศ.2540 เป็นต้นมาใช้เวลาจัดงานรวม 4 วัน ซึ่งภายในงานได้จัดให้มีการจำลองวิถีชีวิตของชาวล้านนาในรูปแบบของ “กาตหมั่ว” ขึ้นเพื่ออนุรักษ์และสืบสานศิลปวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่น

ซึ่งการจัดงานในลักษณะดังกล่าวได้ทำให้ “กาตหมั่ว” ในความหมายดั้งเดิมที่เป็นตลาดที่ซื้อขายกันในตอนเช้ามืดพอสายหน่อยตลาดก็จะวาย หรือเลิกขายไปก็ได้เปลี่ยนความหมายไป โดยในปัจจุบันได้มีการสร้าง/ผลิตซ้ำและให้ความหมายของ “กาตหมั่ว” ใหม่โดยถูกทำให้กลายเป็นตลาดที่สามารถขายได้ทุกที่ทุกเวลา เช่น ในงาน “สืบสานงานล้านนา” ที่จัดเป็นประจำในช่วงต้นเดือนเมษายนของทุกปีที่ได้กล่าวมาแล้ว อาจกล่าวได้ว่า นับตั้งแต่นั้นมาในจังหวัดเชียงใหม่ได้มีการจัด “กาตหมั่ว” ขึ้นอีกหลายต่อหลายครั้งทั้งในยามปกติหรือในโอกาสพิเศษมีงานสำคัญ เช่น การ

จัดกาหนดที่ช่วงประดู่ทำแพในช่วงเทศกาลสงกรานต์ หรือในการจัดงานสำคัญระดับประเทศ
อย่าง งานมหกรรมพืชสวนโลกเฉลิมพระเกียรติราชพฤกษ์ ระหว่างวันที่ 1-5 มกราคม 2550 ได้มี
การจัดกาหนดที่วัฒนธรรมขึ้น ณ เวทีวัฒนธรรมระหว่างเวลา 09.00-18.00 น. รวมทั้งการจัดงาน
“กาหนดที่” ของสถาบันการศึกษาในเชียงใหม่อีกหลายแห่ง เช่น ที่คณะเกษตรศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่จัดกาหนดที่ทุกวันพฤหัสบดี-ศุกร์ในสัปดาห์แรกของทุกเดือน และในงานสวน
ศิลป์ฯ ขององค์การนักศึกษาโดยใช้เวลาจัด 2-3 วัน

นอกจากนั้นในส่วนองภาคธุรกิจเอกชนเองก็ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดงานและ
ยกระดับการจัด “กาหนดที่” ที่เคยเป็นตลาดแบบชาวบ้านๆสินค้าวางขายบนพื้นโล่ง ก็ยกระดับขึ้นสู่
ห้างสรรพสินค้าหรือศูนย์การค้าขนาดใหญ่ของจังหวัดเชียงใหม่ เช่นศูนย์การค้าเซ็นทรัลพลาซ่า
เชียงใหม่แอร์พอร์ต ซึ่งเริ่มเปิดให้บริการเมื่อปีพ.ศ.2546 เป็นต้นมา และภายหลังมีการปรับปรุง
ขยายพื้นที่บริการมากขึ้นจนแล้วเสร็จ ต่อมาในปีพ.ศ.2549 จึงได้มีการเปิดส่วนของ ‘นอร์ทเทิร์น วิล
เลจ’(NORTHERN VILLAGE)จำหน่ายสินค้างานหัตถกรรมของล้านนา เช่น ผ้าทอพื้นเมือง
เครื่องเงิน และสินค้าโอท็อปในระดับ 5 ดาว และได้เปิด ‘กาหนดที่แอร์พอร์ต’(KADLUANG
AIRPORT)เป็นแหล่งจำหน่ายอาหารพื้นเมืองประเภทของกินของฝากโดยแบ่งออกเป็น 2 โซนย่อย
ซึ่งในเอกสารประชาสัมพันธ์ของศูนย์การค้าเซ็นทรัลพลาซ่าเชียงใหม่แอร์พอร์ต ได้แนะนำพื้นที่ใน
ส่วน “กาหนดที่แอร์พอร์ต” โดยให้คำนิยามความหมายว่าเป็น “กาหนดที่” ไว้ดังนี้

“หากท่านมีโอกาสได้มาเยี่ยมเยือนเมืองเชียงใหม่ เสน่ห์อย่างหนึ่งที่ท่านไม่ควรพลาด ก็คือ
อาหารพื้นเมืองล้านนา อาหารล้านนานั้นมีความพิเศษไม่เหมือนใครและจากส่วนประกอบหลักที่
อุดมไปด้วยเครื่องเทศ ชูรสชาติมากมาย หากคุณได้ลิ้มลองจะหลงใหลและอยากชิมอีกอย่างแน่นอน
กาหนดที่แอร์พอร์ตตั้งอยู่ที่ชั้น G ในศูนย์การค้าเซ็นทรัลพลาซ่าเชียงใหม่แอร์พอร์ต โดยมีอาหาร
ราคาประหยัดและรับประกันคุณภาพที่หลากหลายให้ผู้มาใช้บริการได้ลิ้มลอง อาทิ ข้าวซอย
ขนมจีนน้ำเงี้ยว เป็นต้น ในราคาที่แสนประหยัด เพียงคุณมีเงิน 20 บาทก็สามารถลิ้มลองความอร่อย
ของอาหารเหล่านี้ได้แล้ว หากท่านต้องการสิ่งแตกต่างจากที่อื่นและแปลกใหม่ ไม่ควรพลาดที่แห่ง
นี้ ที่เรียกว่า “กาหนดที่”

ซึ่งจากข้อความดังกล่าว “กาหนดที่” ที่ถูกสร้างขึ้นโดยภาคธุรกิจเอกชน จึงถูกให้ความหมาย
ใหม่โดยกลายเป็นเพียงกาหนดที่หรือตลาดที่จำหน่ายอาหารพื้นเมืองเท่านั้น ซึ่งต่างจากความหมายเดิม
ในอดีตที่จำหน่ายสินค้าอุปโภคบริโภคอย่างอื่นด้วย ทั้งนี้โดยมีเป้าหมายในกลุ่มลูกค้าที่เป็น
นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ดังเห็นได้จากเอกสารประชาสัมพันธ์ที่แจกได้ทำทั้ง
ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

ยิ่งกว่านั้นในปัจจุบัน “กาหนดที่” ไม่ได้เป็นเพียงวิถีชีวิตทางวัฒนธรรมของชาวล้านนาที่มี
การจัดขึ้นเฉพาะในเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนบนหรือในจังหวัดเชียงใหม่เท่านั้น แต่ปัจจุบันได้ถูกทำ
ให้กลายเป็นสินค้าและมีความเป็นสากลมากขึ้นโดยมีการประชาสัมพันธ์ให้เป็นที่รู้จักแพร่หลายแก่

นักท่องเที่ยวชาวไทยและต่างชาติ ดังเห็นได้จากการจัดงานโดยใช้ชื่อ “กาตหมั้ว” ขึ้นอีกหลายต่อหลายครั้งในกรุงเทพฯ เช่นในงาน โอท็อป ที่อิมแพคเมืองทองธานี และที่ศูนย์การค้าซีคอนสแควร์ในงาน “แอ่วตลาด กาตหมั้ว” ซึ่งผู้ดูแลรับผิดชอบการจัดงานได้ให้เหตุผลว่า “เพื่อมาร่วมเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมและประเพณีอันดีงาม ด้วยการจำลองบรรยากาศวิถีชีวิตของผู้คนในกาลล้านนา ให้คนรุ่นใหม่ได้เห็นคุณค่าแห่งภูมิปัญญาของบรรพชนที่นับวันจะเลือนหายไปจากสังคมทุกวันนี้ ได้กลับมาใช้ชีวิตชีวา และคงอยู่สืบไป” (ซีคอนจัด ‘แอ่วตลาดกาตหมั้ว’ เปิดกรุสมบัติล้านนาสมัยรัชกาลที่ ๗ <http://www.komchadluek.net/detail/20090327/6997/>)

ดังนั้นการจัดงาน “กาตหมั้ว” จึงเป็นการรื้อฟื้นและสร้างอัตลักษณ์ความเป็นเชียงใหม่หรือล้านนาในความหมายและบริบทใหม่ ทั้งนี้เพื่อตอบสนองต่อภาครัฐกิจการค้าและการท่องเที่ยว

การรื้อฟื้น ‘ตุง’ และ ‘โคมลอย’

ตุง ตรงกับภาษาไทยภาคกลางหมายถึง “ธง” วัสดุที่ใช้ทำตุงมีหลายอย่าง เช่น ผ้า กระดาษ ไม้ ใบลาน เป็นต้น ส่วนใหญ่จะทำตุงขึ้นเพื่อใช้ในพิธีมงคลทางพระพุทธศาสนาเช่น งานสืบชะตา งานปอยหรืองานเฉลิมฉลองถาวรวัตถุ ทั้งนี้เพื่อเป็นเครื่องสักการะหรือถวายเป็นพุทธบูชาโดยทั้งชาวไทยวน ไทลื้อ ไทจีน และไทใหญ่ มีความเชื่อกันว่า หากทำตุงถวายจะเป็นปัจจัยเอื้อหนุนให้เกิดกุศลผลบุญแก่ตนในชาติหน้า และเชื่อว่าเมื่อตายไปแล้วจะได้เกาะยึดชายตุงขึ้นสู่สวรรค์

นอกจากนั้นยังใช้ตุงในการทำพิธีสืบชะตาสะเดาะเคราะห์จัดภัยพิบัติต่างๆ ให้หมดไป โดยเฉพาะในช่วงเทศกาลวันสงกรานต์ในวันที่ 15 เมษายน หรือวัน “พญาวัน” ชาวล้านนาถือว่าวันนี้เป็นวันเริ่มต้นศักราชใหม่ จะเริ่มวันด้วยการทำบุญหรือทานขันข้าว อุทิศส่วนกุศลแก่ผู้ล่วงลับ มีการ**ทานช่อ ทานตุง และไม้ค้ำโพธิ์** สรงน้ำพระพุทธรูป พระประธาน พระธาตุ และเจ้าอาวาสวัด ก่อนจะตระเวนไปรดน้ำคำหัวผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือ และสรงน้ำพระตามที่ต่างๆ ซึ่งเป็นประเพณีสำคัญที่ชาวล้านนายึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมา(จารุภา จอมภู. “สงกรานต์เมืองเหนือ” ใน **วารสารสารคดี** ฉบับ ๓๐๐ ปี นพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่. ฉบับที่ 135 ปีที่ 12 เดือนพฤษภาคม 2539 หน้า 91)

ในล้านนาการทำตุงจะมีขนาด รูปแบบ สีลวดลายตกแต่งที่แตกต่างกันไปตามความเชื่อและพิธีกรรม ตลอดจนความนิยมในแต่ละท้องถิ่น เช่น ตุงไชย ตุงพันวา ตุงสิบสองราศี หรือตุงพระบฏซึ่งจะเป็นการเขียนภาพพระพุทธเจ้าลงบนผืนตุง แล้วนำไปแขวนไว้กับผนังด้านหลังพระประธานในโบสถ์ เป็นเครื่องหมายบอกให้รู้ว่า วัดนั้นจะมีการจัดงานปอยหรืองานฉลองถาวรวัตถุของวัด และสองข้างถนนเข้าสู่บริเวณงานจะมีการปักตุงในระยะห่างกันประมาณ 8-10 เมตรตลอดแนว

นอกจากนั้นยังมี “ตุง” ที่ใช้ในงานอวมงคล เช่น ตุงแดงจะปักในบริเวณที่มีผู้เสียชีวิตจากอุบัติเหตุ โดยปักบนกองทรายให้มีจำนวนเท่ากับอายุของผู้ตาย หางตุงจะอยู่ใกล้ๆ กับพื้นดินเชื่อว่าเพื่อเป็นการถอนดวงวิญญาณของผู้เสียชีวิต ส่วนในงานพิธีศพจะใช้ ‘ตุงสามหาง’ โดยใช้ผ้าขาวหรือกระดาษสาสีขาว กว้างประมาณ 50 เซนติเมตร สูงประมาณ 1 เมตร- เมตรครึ่ง ส่วนบนตัดคล้าย

รูปคนตั้งแต่หัวลงมา ส่วนล่างตัดเป็นแฉก 3 แฉกหรือ 3 หาง ดุลงสามหางสามารถอธิบายเป็นปริศนาธรรมได้หลายอย่าง เช่น หมายถึง อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ก็ได้ หรือหมายถึง โลกะโทสะโมหะ ก็ได้ นอกจากนั้นยังหมายถึงภพทั้ง 3 คือ กามภพ รูปภพ อรูปภพ ก็ได้ ด้านส่วนบนของดุลงสามหางจะผูกติดกับปลายไม้ปักไว้ข้างโลงศพ และเขียนชื่อ-นามสกุล วันชาติ วันมรณะของผู้ตาย ส่วนด้านล่างติดกระดาษเงินกระดาษทองให้ดูสวยงาม เมื่อนำศพไปเผาที่ป่าช้าจะมีคนแบกดุลงสามหางนี้เดินนำหน้า ใครเห็นก็รู้ได้ทันทีว่าจะมีขบวนศพแห่ผ่านไปทางนั้น เชื่อกันว่า ผู้ถือดุลงสามหางคือผู้นำวิญญาณของผู้ตายไปสู่ปรโลก (ดู ศรีเลา เกษพรหม. **ประเพณีชีวิตคนเมือง**. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2539 หน้า 132 และ ฝอยทอง(สมบัติ) สมวธา. **เล่าขานตำนานเมืองแจ้ห่ม**. เชียงใหม่ : นพบุรีการพิมพ์, 2546 หน้า 74)

ดังนั้นในอดีต “ดุลง” จะมีบทบาททำหน้าที่สะท้อนคติความเชื่อทางพุทธศาสนาของชาวล้านนา ทั้งเป็นเครื่องสักการะเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา เป็นสัญลักษณ์เครื่องหมายบ่งบอกว่ามีงานบุญหรือมีการฉลองถาวรวัตถุ และใช้ในพิธีการสืบชะตาต่างๆ ส่วนดุลง 3 หางจะใช้เฉพาะในงานศพเท่านั้น

อย่างไรก็ตามปัจจุบันนี้ “ดุลง” มีบทบาทและหน้าที่ในการใช้งานเปลี่ยนไปจากเดิมโดยได้กลายเป็นเครื่องประดับตกแต่งตามสถานที่ต่างๆ เพื่อแสดงอัตลักษณ์หรือสะท้อนกลิ่นอายของความเป็นล้านนาโดยถูกนำไปตกแต่งประดับตามบ้านเรือน โรงแรม ร้านอาหาร ผับ และในโอกาสจัดงานฉลองพิเศษต่างๆ รวมทั้งยังถูกผลิตเป็นสินค้าของฝากหรือสินค้าโอท็อปส่งขายที่บ้านถวาย อ. หางดง จ.เชียงใหม่ และส่งไปจำหน่ายยังจังหวัดต่างๆรวมทั้งในต่างประเทศ ในปัจจุบันการผลิตดุลงเพื่อการพาณิชย์จะมีหลายขนาดทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่ และมีหลากหลายรูปแบบมากขึ้น ทั้งที่ยังคงรักษาอัตลักษณ์รูปแบบของดุลงล้านนาแบบเดิมที่ทอจากเส้นใยฝ้ายที่ปั่นเองเป็นสีขาวนวล (สัมภาษณ์แม่หลวงไฮ ผู้ผลิตดุลงบ้านสันกำแพงวันที่ 12 มกราคม 2553. และสัมภาษณ์ป้าเกศินี. เจ้าของร้านผลิตและจำหน่ายดุลง วันที่ 23 มกราคม 2553 นายณัฐวุฒิ ทิพย์ประจักษ์, น.ส.ทารา ชูदार, น.ส.เพ็ญหทัย วิทาวีโรจน์ ผู้สัมภาษณ์) หรือการประยุกต์ดัดทอดุลงเป็นเส้นใยอย่างหลวมๆโดยมีไม้จิงเป็นรูปสี่เหลี่ยมเพื่อไม่ให้เส้นด้ายพันกัน บ้างก็ทำเป็นดุลงผ้ามีการเพิ่มสีสันและทำเป็นลวดลายต่างๆเช่น ลายล้านนา ลายสุโขทัย และลวดลายที่แสดงอัตลักษณ์ของชนเผ่าต่างๆเช่น ชนเผ่าปกากะญอ เผ่าปาว หรือมีการประยุกต์โดยทอแบบทึบแล้วนำลวดลายต่างๆมาผสมกัน จนกลายเป็นสินค้าที่มีราคาสูงขึ้นและเป็นที่ต้องการของตลาดซึ่งส่วนใหญ่เป็นลูกค้านักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ เช่น สวีเดน ญี่ปุ่น (สัมภาษณ์ร้านสบเมยอาร์ต.ร้านขายเครื่องประดับตกแต่งภายใน วันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2553)

ซึ่งการเปลี่ยนแปลงบทบาทและหน้าที่ของดุลงนั้น มีทั้งผู้ที่สนับสนุนและผู้คัดค้านซึ่งในกลุ่มผู้คัดค้านโดยมากจะเป็นผู้เฒ่าผู้แก่ และผู้รู้หรือปราชญ์ท้องถิ่น โดยเห็นว่าเป็นการไม่สมควรที่มีการนำเอาดุลงไปใช้อย่างผิดๆ คือทำให้ดุลงซึ่งเป็นเครื่องสักการะสูงส่ง มาทำให้กลายเป็นสินค้า

สิ่งของไร้ค่าเพื่อประดับตามร้านอาหาร ผับ หรืองานฉลองที่ไร้สาระ(นิคม พรหมเทพย์. “ตุ้ง: เครื่องสักการะสูงส่งลงสู่เครื่องประดับที่ไร้ค่า” ใน วารสารวัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ฉบับที่ 1. เชียงใหม่: คาวคอมพิวกราฟฟิค,2548) ส่วนผู้ที่เห็นด้วยหรือสนับสนุนส่วนใหญ่เป็นผู้ประกอบการผลิตและจำหน่ายตุ้ง หรือเป็นผู้ทำอาชีพรับจัดงานตกแต่งสถานที่ โดยเห็นว่าตุ้งที่ผ่านการประยุกต์รูปแบบลวดลายแล้ว สามารถนำไปจำหน่ายเป็นสินค้าของฝากได้ ทำให้เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจและยังเป็นการเพิ่มรายได้ให้แก่ชุมชน เช่น ร้านสบเมยอาร์ต ได้นำรายได้ส่วนหนึ่งจากการจำหน่ายตุ้ง ไปพัฒนาชุมชนและเป็นทุนการศึกษาให้แก่เด็กๆชนเผ่าปกากะญอ และเผ่าโปว อีกด้วย(สัมภาษณ์ ร้านสบเมยอาร์ต.วันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2553 ผู้สัมภาษณ์นายณัฐวุฒิ ทิพย์ประจักษ์,น.ส. ทารา ชูคำร์,น.ส.เพียงหทัย วิทยาวิโรจน์) นอกจากนี้นักตกแต่งภายใน บางคนก็เห็นว่า ‘ตุ้ง’ เป็นอัตลักษณ์อย่างหนึ่งของล้านนา พบเห็นโดยทั่วไปในเขตภาคเหนือ ไม่ว่าจะเป็นวัดหรือชุมชนแห่งต่างๆ ดังนั้นเมื่อนำตุ้งมาประดับตกแต่งพร้อมองค์ประกอบอื่นๆ เช่น จันทดอก โคมลอย ก็ทำให้การตกแต่งจัดสถานที่ที่มีความสมบูรณ์มากขึ้น อีกทั้งยังเป็นการสื่ออัตลักษณ์ความเป็นล้านนา ให้ออกไปสู่สายตาคนภายนอก ทำให้เกิดการจดจำเป็นที่รู้จัก(สัมภาษณ์คุณค้อยตุ้ง. นักตกแต่งภายใน วันที่ 10 มกราคม 2553)

สำหรับในกรณีของ “โคมลอย” ก็เช่นเดียวกันกับตุ้ง โดยในปัจจุบันได้มีการเปลี่ยนบทบาทและหน้าที่ต่างไปจากเดิม

โคมลอย เดิมคนล้านนาเรียกว่า “วาว” ตัวโครงทำจากซิกไม้ไผ่ เป็นรูปทรงสี่เหลี่ยมหรือทรงกลมห่อหุ้มด้วยกระดาษวาวหรือกระดาษสา มีขนาดใหญ่โดยใช้กระดาษตั้งแต่ 36-72 แผ่น(แต่ปัจจุบันนิยมทำโคมขนาดใหญ่โดยใช้กระดาษเกินกว่า 72 แผ่น)และส่วนหางซึ่งมีขนาดกว้างไม่น้อยกว่า 6 นิ้วความยาว 5-20 เมตร แบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือโคมที่ปล่อยในเวลากลางวัน เรียกว่า วาวรม/วาวสม หรือวาวคว้น โดยใช้ควันไฟช่วยพุงให้ลอยขึ้นสู่ท้องฟ้า ส่วนโคมลอยที่ปล่อยในเวลากลางคืน เรียกว่า วาวไฟ เนื่องจากใช้ก้อนเชื้อเพลิงแขวนไว้ที่ปากของวาว ความร้อนจากไฟช่วยทำให้วาลอยได้ ตามความเชื่อของคนล้านนาโบราณการปล่อยโคมลอยขึ้นสู่ท้องฟ้า เพื่อบูชาพระเกษตรเจ้าจุฬามณีสำหรับผู้ที่เกิดในปีจอ หรือปีเส็ดของคนล้านนาซึ่งชาวล้านนาถือว่าชุธาตุ คือ วิญญาณที่มาปฏิสนธิ์นั้นจะอยู่ ณ เจดีย์จุฬามณีบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ผู้ที่เกิดในปีเส็ดหรือปีจอจะมีพระธาตุเจ้าจุฬามณีเป็นพระธาตุประจำปีเกิดของตน ดังนั้นเมื่อไปไหว้พระธาตุประจำปีเกิดไม่ได้ จึงต้องทำโคมลอย(วาว) ให้ทำหน้าที่นำส่งเครื่องสักการบูชาของตนไปแทน โดยจะจัดทำสะดวก (กระทง)บรรจุเครื่องบูชาต่างๆผูกไปกับโคมลอย และเชื่อว่าเป็นการสะเดาะเคราะห์ของตนอีกด้วย

ต่อมาภายหลัง ทางเทศบาลนครเชียงใหม่ได้ร่วมกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยจัดให้มีการประเพณียิ่งใหญ่ขึ้นในเชียงใหม่เพื่อส่งเสริมด้านการท่องเที่ยว ในงานได้จัดให้มีการลอยกระทงขึ้น 2 วันคือวันเพ็ญเดือนยี่ ซึ่งตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 12 จะมีการลอยกระทงเล็ก และในวันแรม

1 คำจะเป็นการลดยกระทงหรือประกวดกระทงขนาดใหญ๋ โดยใช้พื้นที่จัดงานตั้งแต่หน้าเทศบาลเมืองเชียงใหม๋ไปจนถึงสะพานนวรัฐ ทำให้งานประเพณียี่เป็ง ใต้รับการยอมรับและเป็นที่ยู้จักของนักท่องเทียวกทั้งชาวไทยและต่างประเทศ และต่อมาจึงได้มีการประดิษฐ์และนำ “โคมลอย” มาเป็นส่วนหนึ่งของงานยี่เป็งโดยมีการปล่อยโคมไฟในยามค่ำคืนเป็นการเพิ่มสีสันสร้างบรรยากาศและความประทับใจให้กับนักท่องเทียวจน “โคมลอย” กลายเป็นอัตลักษณ์ของล้านนาในเวลาต่อมา ขณะเดียวกันความนิยมในการปล่อยโคมลอยและโคมไฟในช่วงเทศกาลสงกรานต์ที่เพิ่มมากขึ้น ก็ส่งผลกระทบต่อการบิน โดยอาจเข้าไปติดในเครื่องยนต์และอาจทำให้เครื่องบินประสบอุบัติเหตุ นอกจากนั้นยังพบว่ามิโคมไฟตกลงไ้บนหลังคาบ้านเรือนของประชาชนจนเป็นสาเหตุให้เกิดเพลิงไหม้บ้านเรือนประชาชนเสียหายหลายหลัง จนในที่สุดเทศบาลนครเชียงใหม๋ต้องออกประกาศงดปล่อยโคมลอยใน 3 จุดสำคัญ คือที่ลานช่วงประตูท่าแพ ลานหน้าเทศบาลนครเชียงใหม๋ และลานอนุสาวรีย์สามกษัตริย์ โดยหวังลดผลกระทบด้านอค์คิ์ภัยและอุบัติเหตุการบิน

อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันบทบาทและหน้าที่ของ “โคมลอย” ได้เปลี่ยนไปเช่นเดียวกับกรณีของ “ตุง” กล่าวคือไม่ได้เป็นการปล่อยเพื่อบูชาพระพระเกศแก้วจุฬามณีสำหรับผู้เกิดปีจอ หรือปล่อยโคมลอยเฉพาะในเทศกาลยี่เป็งหรือลดยกระทงเท่านั้น แต่มีการนำโคมลอยมาประยุกต์ใช้ตามงานต่างๆ เช่น ในพิธีบุญทอดกฐินสามัคคี ณ ชุมคสถานล้านนา จ.เชียงใหม๋ ของมูลนิธิวัดธรรมกาย หรืองานขึ้นบ้านใหม่หรือเปิดร้านใหม่ ในงานฉลองวันเกิด รวมทั้งในการจัดเทศกาลต่างๆ เพื่อดึงดูดนักท่องเทียว เช่น การปล่อยโคมลอยในงานกาฉโโบราณริมกว๊านที่พะเยา หรือแม้กระทั่งในงานครบรอบ 5 ปีรำลึกเหตุการณ์สึนามิ ญาติผู้เสียชีวิตและผู้ร่วมงานได้จัดให้มีการนำโคมลอยจำนวน 2552 อันนำไปปล่อยบนเรือ ต. 813 เพื่อแสดงความไว้อาลัยและรำลึกถึงผู้ที่เสียชีวิตในเหตุการณ์ครั้งนั้น นอกจากนั้นยังมีการประดิษฐ์โคมลอยหลายขนาดและมีลวดลายต่างๆ เช่น เป็นรูปหมีแพนด้า รูปมิกกี้เมาท์ หรือเขียนตัวอักษรคำว่า ‘สวัสดีปีใหม่’ หรือ คำว่า ‘ทรงพระเจริญ’ จำหน่ายให้แก่ักท่องเทียวทั้งในและนอกประเทศ

การเรียกร้องการมีส่วนร่วม และสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

สำหรับในภาคชนบทของเมืองเชียงใหม๋เอง จากสภาพปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ และความขัดแย้งในการแย่งชิงทรัพยากร การลดลงของพื้นที่ป่าในภาคเหนือและปัญหาโลกร้อน ได้ก่อให้เกิดกระแสการอนุรักษ์ทรัพยากรดินน้ำป่าขึ้นในกลุ่มชนชั้นกลางในเมืองและนักวิชาการ โดยมีการพัฒนาก่อตัวเป็นกระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่เรียกร้องการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรของส่วนรวม ในกรณีนักวิชาการ ได้มีงานวิจัยเรื่อง “ป่าชุมชนในประเทศไทย: แนวทางการพัฒนา” โดย อานันท์ กาญจนพันธุ์ จลาตชาย รมิตานนท์ และยศ สันตสมบัติ ซึ่งมีการเก็บข้อมูลภาคสนามจากชุมชนและกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งในภาคเหนือและอีสาน ซึ่งจากการวิจัยพบว่า ป่าชุมชนมีความเป็นมายาวนาน ขณะเดียวกันชาวบ้านก็เห็นว่าทรัพยากรป่าไม้เป็น

ของส่วนรวมหรือเป็นสมบัติสาธารณะของหมู่บ้าน/ชุมชน หรือเป็น “ของหน้าหมู่บ้าน” ตามคำเรียกขานของชาวบ้านในภาคเหนือ ขณะเดียวกันชาวบ้านก็มีระบบความคิดความเชื่อที่ว่าป่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์และมีจารีตประเพณีในการอนุรักษ์ป่าอยู่แล้ว เช่น ชาวบ้านในภาคเหนือมีความเชื่อว่าบริเวณผืนป่าต้นน้ำ จะมีผิวน้ำทำหน้าที่พิทักษ์รักษาดูแลป่าต้นน้ำอยู่ ซึ่งชาวบ้านในชุมชน เช่น กลุ่มเหมืองฝาย จะทำพิธีบวงสรวงผิวน้ำเป็นประจำทุกปี

หรือในกรณีชาวปกากะญอ ซึ่งส่วนใหญ่อาศัยอยู่บนพื้นที่สูง ก็มีภาษิต คำสอนในการดูแลรักษาป่าของชุมชน เช่น “ได้กินจากป่าต้องรักษาป่า ได้กินจากน้ำต้องรักษาน้ำ” และ “นกเงือกตายหนึ่งตัว ต้นไทรเจ็ดต้นเจียบเหงา ชะนีตายหนึ่งตัว เจ็ดป่าวังเวง”

นอกจากนั้นชาวปกากะญอ ก็มีความเชื่อตามประเพณีว่า เมื่อมีเด็กทารกเกิดขึ้นมาใหม่ในหมู่บ้าน ก็จะมีประเพณี ตัดสายสะดือเด็กห่อผ้าแล้วนำไปใส่ไว้ในกระบอกไม้ไผ่ จากนั้นจึงนำไปผูกติดไว้บนต้นไม้ใหญ่ในบริเวณป่าใกล้หมู่บ้าน(เรียกว่า ป่าสะดือ) โดยเชื่อว่า “ขวัญ” ของเด็กคนนั้นจะอยู่ประจำกับต้นไม้ ดังนั้นจึงมีข้อห้ามของชุมชน ไม่ให้ใครไปโค่นตัดทำลายต้นไม้ต้นนั้น ซึ่งภาษิต ความเชื่อตามประเพณีดังกล่าว ได้ก่อให้เกิดจิตสำนึกในการดูแลรักษาป่า ขณะเดียวกันก็สะท้อนให้เห็นถึงความผูกพันระหว่างคนกับป่า โดยอยู่ร่วมกันในลักษณะพึ่งพาอาศัยกันและกัน (ยศ สันตสมบัติ. **สิทธิชุมชน**. เอกสารประกอบการประชุมประจำปีของศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร เรื่อง คนมองคน: นานชีวิตในกระแสความเปลี่ยนแปลง. วันที่ 27 มีนาคม 2545 หน้า 14)

ในขณะเดียวกัน ก็ให้ความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาในเรื่องที่ดินทำกิน ปัญหาป่าไม้ โดยได้เคลื่อนไหรร่วมกับนักพัฒนาเอกชนในภาคเหนือ เรียกร้องในเรื่อง “สิทธิชุมชน” ให้กับชาวบ้าน โดยเห็นว่าสิทธิของชาวบ้านไม่ได้รับการยอมรับตามกฎหมาย ทั้งๆที่ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์จัดการดินน้ำป่ามาตั้งแต่ต้น เช่น สิทธิในการทำกินและอยู่อาศัยในเขตป่าอนุรักษ์ โดยที่ชาวบ้านได้อยู่อาศัยมาก่อนที่ภาครัฐจะมีการออกกฎหมายป่าไม้ 4 ฉบับ(ได้แก่ พ.ร.บ.ป่าไม้ พ.ศ. 2484, พ.ร.บ.ป่าสงวนแห่งชาติพ.ศ.2507, พ.ร.บ.เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าพ.ศ.2503 และพ.ร.บ.อุทยานแห่งชาติพ.ศ.2504) ซึ่งเนื้อหาของกฎหมายดังกล่าวได้ส่งผลให้ที่อยู่อาศัย ที่ทำกิน และป่าชุมชนของชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมนับพันแห่งในเขตป่าภาคเหนือต้องตกอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า และเขตอุทยานแห่งชาติ ขณะเดียวกันกฎหมายป่าไม้ทั้ง 4 ฉบับก็ห้ามชาวบ้าน/ชุมชนอยู่อาศัย ทำกินหรือใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในเขตป่า เว้นแต่จะได้รับอนุญาตจากเจ้าหน้าที่รัฐ ผลคือ หลายพื้นที่ ชาวบ้านถูกเจ้าหน้าที่รัฐข่มขู่คุกคาม บางคนถูกคุมขังเพียงไปเก็บหาของป่า เช่น เห็ด ไข่มดแดง หรือตัวอย่างในกรณีที่กรมป่าไม้อ่อนุญาตให้นายทุนเช่าพื้นที่ป่าห้วยแก้วในเขตป่าสงวนแห่งชาติแม่ฮอน จ.เชียงใหม่ ได้ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับนายทุน และนำไปสู่ความรุนแรงในเวลาต่อมาเมื่อครูใหญ่โรงเรียนบ้านห้วยแก้วซึ่งเป็นทีปรักษาให้ความช่วยเหลือชาวบ้านถูกยิงเสียชีวิต และนำไปสู่ความขัดแย้ง ไม่ไว้วางใจกันระหว่างชาวบ้านและเจ้าหน้าที่รัฐเพิ่มมากขึ้นทุกขณะ

จากสภาพปัญหาดังกล่าว ได้นำไปสู่การเคลื่อนไหวของนักวิชาการ นักพัฒนาเอกชน และโดยเฉพาะชาวบ้านในชุมชนที่ได้รับผลกระทบ ได้เข้าร่วมกับเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ (คคน.) และมีการขยายตัวอย่างรวดเร็ว โดยในปีพ.ศ.2538 เริ่มจาก 22 ชุมชนใน 4 กลุ่มน้ำหลัก เพิ่มขึ้นเป็น 81 ชุมชนใน 13 กลุ่มน้ำภายในช่วงครึ่งปีพ.ศ.2538 และเพิ่มเป็น 107 ชุมชนในปีพ.ศ.2540 และในอนาคตมีแนวโน้มจะเพิ่มขึ้นอีก ซึ่งจากจำนวนชาวบ้านใน 107 ชุมชน มีสัดส่วนเป็นคนเมืองพื้นราบ 45 ชุมชนและเป็นชนเผ่าต่างๆอีก 62 ชุมชน ซึ่งการรวมกลุ่มของเครือข่ายชาวบ้านนี้ ได้ก่อให้เกิดพลังในการเคลื่อนไหวเรียกร้องให้มีการแก้ไขกฎหมายป่าไม้ และให้รัฐออกกฎหมายป่าชุมชน ขึ้นมาโดยเห็นว่าชุมชนควรมีสติธิ์ในการใช้ทรัพยากรส่วนรวมโดยอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของชุมชน เช่น คณะกรรมการป่าชุมชนของหมู่บ้านและเครือข่ายลุ่มน้ำ ซึ่งชาวบ้านชุมชนได้ร่วมกันจัดตั้งขึ้น ดังนั้น “สิทธิชุมชน” ในความหมายนี้ จึงไม่ได้หมายถึงการไปยึดเอาทรัพยากรส่วนรวมมาเป็นกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคล แต่ให้ถือเป็นกรรมสิทธิ์ร่วมกันของชุมชน(ชัชวาลย์ ทองดีเลิศ.บรรณาธิการ ใน **บันทึกฉบับ NGOs**. หน้า 51 และยศ สันตสมบัติ. **สิทธิชุมชน**. หน้า 15-16)

นอกจากนั้นชาวบ้านที่รวมกลุ่มกันในนามเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ เครือข่ายป่าชุมชนและองค์กรนักพัฒนาเอกชนก็ยังได้ร่วมกันสร้างและฟื้นฟูจัดกิจกรรมในการอนุรักษ์ทรัพยากรดินน้ำป่า โดยสัมพันธ์กับมิติทางสังคม วัฒนธรรม และจารีตประเพณีดั้งเดิมของชาวบ้านในแต่ละชุมชนขึ้นมามากมาย เช่น รื้อฟื้นพิธีกรรมการเลี้ยงผีฝ่าย-ผีขุนน้ำ การสืบชะตาแม่น้ำ สืบชะตาป่า การบวชป่าชุมชน รวมทั้งการขยายองค์ความรู้ หรือภูมิปัญญาดั้งเดิมในท้องถิ่นที่เกี่ยวกับการรักษาทรัพยากรธรรมชาติดินน้ำป่า ออกไปสู่สังคมในวงกว้าง

พิธีกรรมการเลี้ยงผีฝ่าย

เนื่องจากสภาพภูมิประเทศของภาคเหนือส่วนใหญ่เป็นภูเขาสูง ดังนั้นการตั้งถิ่นฐานบนภูเขาที่คนทำกินของชาวบ้านจึงเป็นที่ราบเชิงเขา ซึ่งในการทำเกษตรกรรมเช่น ทำนา จำเป็นต้องใช้ระบบเหมืองฝายมาบริหารจัดการน้ำโดยการขุดลำเหมืองผ่านพื้นที่ป่าต้นน้ำเพื่อทดน้ำจากป่าซึ่งเป็นแหล่งน้ำซับมีน้ำไหลออกมาตลอดทั้งปี และภายหลังจากการขุดลอกลำเหมือง/ซ่อมแซมฝายแล้ว ชาวบ้านในชุมชนซึ่งเป็นสมาชิกกลุ่มเหมืองฝายที่พึ่งพาใช้ประโยชน์จากระบบเหมืองฝาย จะประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีฝ่ายทุกวันขึ้น 9 ค่ำเดือน 9 เป็นประจำของทุกปี และในบางปีหลังจากทำพิธีเช่นไหว้เลี้ยงผีขุนน้ำ ฝายแล้วก็จะทำพิธีสืบชะตาป่าพร้อมกันไปด้วย ทั้งนี้ชาวบ้านมีความเชื่อว่า ฝ่ายและป่าของหมู่บ้าน มีผีหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำอยู่โดยจะช่วยปกป้องคุ้มครองชาวบ้านในชุมชน หากไปทำอะไรที่ล่วงละเมิด ต้องมีการกราบไหว้บอกกล่าวหรือขอขมาก่อน ซึ่งฝายและฝายน้ำจะช่วยช่วยให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล ทำให้มีน้ำใช้เพียงพอกับฤดูกาลเพาะปลูก ขณะที่ฝายจะช่วยปกป้องรักษาดูแลป่าของหมู่บ้าน ถ้าหากไปล่วงละเมิดก็จะส่งผลทำให้เกิดความแห้งแล้ง เกิดภัยพิบัติในหมู่บ้านได้

โครงการบวชป่าชุมชน 50 ล้านต้น

โครงการบวชป่าชุมชน 50 ล้านต้น เป็นกิจกรรมที่ริเริ่มโดยองค์กรชาวบ้านในชุมชนและองค์กรพัฒนาเอกชนได้จัดให้มีขึ้น เพื่อขยายแนวร่วมไปสู่ชนชั้นกลางในเมืองและสาธารณชน เช่น ข้าราชการ นักธุรกิจ สื่อมวลชน ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลรักษาป่ามากขึ้น ขณะเดียวกันก็เป็น การรณรงค์เพื่อให้เกิดความเข้าใจในศักยภาพของชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ป่าชุมชน ว่ามี เพียงพอในการดูแลรักษาป่า ในการดำเนินงานโครงการบวชป่าชุมชน 50 ล้านต้นครั้งนี้(โดยมีพื้นที่ เป้าหมายที่บวชป่าฯ 143 หมู่บ้าน) ได้มีการประสานกับสำนักพระราชวัง เพื่อให้เป็นโครงการเฉลิม พระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงครองราชย์เป็นปีที่ 50 ซึ่งช่วยส่งผลให้มีหน่วยงาน ราชการ ธุรกิจ และแนวร่วมต่างๆ เข้าร่วมเป็นเจ้าภาพจำนวนมาก โดยมีหน่วยงานทั้งจากส่วนกลาง และท้องถิ่นเข้าร่วมถึง 80 องค์กร ขณะเดียวกันก็เป็น โครงการที่เสนอทางออกใหม่ให้กับสังคม ได้ มีความรู้เข้าใจในเรื่อง “สิทธิชุมชน” ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้น(ชัชวาลย์ ทองดีเลิศ. บรรณาธิการ.บันทึกฉบับ NGOs. 253-256)

บทสรุป

ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยในยุคโลกาภิวัตน์ ที่โลกถูกเชื่อมโยงใกล้ชิดกัน มากขึ้น จากการปฏิวัติระบบเทคโนโลยีการสื่อสารคมนาคม ทำให้พลังทุน แรงงาน ตลาดและ วัตถุดิบ สามารถเคลื่อนย้ายได้อย่างรวดเร็วโดยไม่มีพรมแดนขวางกั้น นำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงใน หลายมิติทั้งทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรม โดยเน้นให้ความสำคัญกับลัทธิบริโศ นิยม ทุนนิยมที่เป็นกระแสหลักของสังคม สำหรับในกรณีของเชียงใหม่ก็เช่นเดียวกัน ไม่อาจรอด พ้นจากการครอบงำของทุนโลกาภิวัตน์ได้ การเข้ามาของทุนส่วนกลางและทุนข้ามชาติได้ส่งผลต่อ ความเปลี่ยนแปลงของเมืองเชียงใหม่ในหลายประการ อาทิ การเติบโตขยายตัวของเมืองไปสู่พื้นที่ โดยรอบ มีผลต่อความเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของเมือง จนนำไปสู่ปัญหาด้านสังคม สิ่งแวดล้อม การจราจร อาคารสูง สุขภาพ ฯลฯ ขณะเดียวกันก็ทำให้สังคมชนบทไม่ใช่สังคมที่พึ่งพาแรงงานภาค การเกษตรอย่างเดียวยิ่งต่อไป หากแต่ประกอบด้วยกลุ่มคนที่หลากหลายและมีความเป็นสังคมเมือง มากขึ้น กระแสโลกาภิวัตน์ที่เน้นวัตถุนิยมบริโศนิยมนำมาซึ่งการทุกอย่างกลายเป็นสินค้าเพื่อขายแก่ คนทั้งโลก เช่น วัฒนธรรมความเป็นไทย หรือ อัตลักษณ์ท้องถิ่น ขณะที่ภาคชนบทก็เกิดการแย่งชิง ทรัพยากรธรรมชาติดินน้ำป่า จนนำไปสู่กระแสการตอบโต้โลกาภิวัตน์ โดยเกิดการเคลื่อนไหว รวมตัวกันขององค์กรภาคประชาสังคมในภาคส่วนต่างๆ สำหรับเชียงใหม่ ภายหลังการจัดงาน สมโภชเชียงใหม่ 700 ปีในวันที่ 12 เมษายน 2539 ได้ก่อให้เกิดการตื่นตัวในหมู่ชนชั้นกลางในเมือง ทั้งอาจารย์นักวิชาการในมหาวิทยาลัย ส่วนราชการ นักพัฒนาองค์กรเอกชน นักธุรกิจภาคเอกชน ตลอดจน วัด และชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่นในการเข้ามามีส่วนร่วมในการรื้อฟื้นอัตลักษณ์ท้องถิ่น ความเป็น “คนเมือง” หรือความเป็นล้านนา โดยให้ความสำคัญกับมิติทางประวัติศาสตร์ สังคม และ วัฒนธรรมมากขึ้น ผ่านยุทธวิธีในหลายรูปแบบ เช่น การรื้อฟื้นความเป็นเมืองน่านอยู่ การสร้างและ

ผลิตซ้ำประวัติศาสตร์ของเมืองเชียงใหม่และท้องถิ่น การสร้างสถาปัตยกรรมที่มีกลิ่นอายความเป็นล้านนา การรื้อฟื้นผลิตซ้ำผ่านประเพณี พิธีกรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การสอนภาษาล้านนา การขับซอ การรื้อฟื้นสืบทอดงานหัตถกรรมเครื่องเงิน การรื้อฟื้นประเพณีเดินขึ้นดอย การจัดงานกาเดี๋ยวมั่ว การใช้โคมลอย และคุง ซึ่งแม้ว่าประเพณีพิธีกรรม วัฒนธรรมบางอย่างที่รื้อฟื้นขึ้น จะถูกสร้างและให้ความหมายใหม่ ที่เปลี่ยนไปจากอดีต แต่ก็ทำให้ท้องถิ่นสามารถช่วงชิงพื้นที่ทางสังคมและสืบทอดวัฒนธรรมอัตลักษณ์ความเป็นล้านนา ที่แสดงออกผ่านสัญลักษณ์ต่างๆ ให้คงดำรงอยู่ได้ ท่ามกลางบริบทของการเปลี่ยนแปลงที่ผลักดันมาจากภายนอกทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ขณะเดียวกันก็แสดงถึงพลังศักยภาพของท้องถิ่นในการที่จะเลือกทิศทางการพัฒนาที่เหมาะสมกับท้องถิ่นเอง แทนที่จะยอมจำนนต่อแนวทางการพัฒนาที่ถูกกำหนดโดยรัฐภายใต้กระแสบริโคนิยมที่ถูกครอบงำโดยทุนโลกาภิวัตน์

เชิงอรรถ
หน่วยที่ 3 การรื้อฟื้นความเป็นเชียงใหม่

บทที่ 3 การรื้อฟื้นความเป็นเชียงใหม่

1. สมโชติ อ๋องสกุล. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์โครงการวิจัยประวัติศาสตร์ชุมชน: การสร้างประวัติศาสตร์ท้องถิ่น, หน้า 146-147
2. กานต์ชนก ประกาศวุฒิสาร. “การเคลื่อนไหวของประชาสังคมในเมืองเชียงใหม่ ต่อประเด็น ปัญหาที่เกิดจากความเป็นเมืองระหว่างปีพ.ศ.2540-2551 วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ปีที่ 21 ฉบับ 1/2552 หน้า 198-200
3. สมโชติ อ๋องสกุล. เรื่องเดียวกัน. หน้า 232
4. คู เชียงใหม่ปริทัศน์. จดหมายข่าวมูลนิธิสถาบันพัฒนาการเมืองตั้งแต่ปี 2543- ปัจจุบัน
5. ชัชวาลย์ ทองดีเลิศ. บรรณาธิการ. บันทึกกลับ NGOs : กำเนิดและพัฒนาการขององค์กรเอกชน ภาคเหนือ เชียงใหม่ : กลางเวียงการพิมพ์, 2543
6. สมโชติ อ๋องสกุล. งานสมโภชเชียงใหม่ 700 ปี: ความเป็นมาและความเคลื่อนไหว. เชียงใหม่: คณะอนุกรรมการฝ่ายวิชาการสมโภชเชียงใหม่ 700 ปี, 2539 และ จดหมายเหตุตรวจสอบและ สืบค้นดวงเมืองนพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่ คณะกรรมการสมโภชเชียงใหม่ 700 ปี, 2539 หน้า 10
7. สมโชติ อ๋องสกุล. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์โครงการวิจัยประวัติศาสตร์ชุมชนในเชียงใหม่: การ สร้างประวัติศาสตร์ท้องถิ่น. หน้า 111, 211-213, 226-227
8. “พระราชชายาเจ้าดารารัศมี กับนครเชียงใหม่” ใน ขัตติยานีศรีล้านนา. เชียงใหม่: มูลนิธิ นวราช ดำริอนุรักษฝ่ายเหนือ, 2547
9. สมโชติ อ๋องสกุล. “พระราชชายาเจ้าดารารัศมี กับการสร้างประวัติศาสตร์” ใน ขัตติยานี ศรีล้านนา หน้า 235-251
10. จิรชาติ สันติยศ. ประวัติการถวายตัวพระราชชายาเจ้าดารารัศมี กับการรวมล้านนา ของรัฐ สยาม. เอกสารประกอบการสัมมนาภูมิภาคลุ่มน้ำโขง: จดหมายเหตุ-ประวัติศาสตร์- นิเวศวิทยา- ชาติพันธุ์ จัดโดยมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ระหว่าง วันที่ 26-27 กุมภาพันธ์ 2552 ณ โรงแรมเวียงอินทร์ จ.เชียงราย
11. สรัสวดี อ๋องสกุล. ประวัติศาสตร์ล้านนา. ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 5 กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ อมรินทร์ , 2551 หน้า 159-163

12. สรัสวดี อ๋องสกุล. “บทบาททางการเมืองของพระมหาเทวีจิระประภา กษัตริย์พระองค์แรกแห่งราชวงศ์มังราย” ใน **ขัตติยานีศรีล้านนา**. หน้า 31-57
13. สมโชติ อ๋องสกุล. **รายงานวิจัยประวัติศาสตร์ชุมชนในเชียงใหม่: การสร้างประวัติศาสตร์ท้องถิ่น**. หน้า 367-400
14. กานต์ชนก ประกาศวุฒิสาร. **เรื่องเดียวกัน**. หน้า 200-201
15. สมโชติ อ๋องสกุล. **ประวัติศาสตร์ชุมชน: การสร้างประวัติศาสตร์ท้องถิ่น**. หน้า 305-307, 311
16. สมโชติ อ๋องสกุล. **เรื่องเดียวกัน**. หน้า 305-324
17. สมโชติ อ๋องสกุล. **เรื่องเดียวกัน**. หน้า 340
18. ลมูล จันทร์หอม. **วรรณกรรมท้องถิ่นล้านนา**. พิมพ์ครั้งที่ 3 เชียงใหม่: วิทยาลัยครูสหวิทยาลัย ล้านนาเชียงใหม่, 2534 หน้า 123-124 และ สรัสวดี อ๋องสกุล. **ประวัติศาสตร์ล้านนา**. หน้า 21-24
19. สรัสวดี อ๋องสกุล. **ประวัติศาสตร์ล้านนา**. หน้า 464-472
20. www.Lannawisdom.com และ สัมภาษณ์นายจันทร์ดา เลาคำ วันที่ 31 มกราคม 2553
21. สรัสวดี อ๋องสกุล. **ประวัติศาสตร์ล้านนา**. หน้า 150
22. วิวัฒน์ พันธุถียานนท์. “ดอยศักดิ์สิทธิ์ ป่าวิเศษ” **นิตยสารสารคดี**. ฉบับที่ 135 ปีที่ 12 เดือน พฤษภาคม 2539 หน้า 87
23. พระธรรมปิฎก.(ป.อ. ปยุตโต) **มองวันวิสาขบูชา หยั่งถึงอารยธรรมโลก**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม, 2543 หน้า 8-9
24. พระยาประชาภิจักรจักร. **พงศาวดารโยนก**. พิมพ์ครั้งที่ 5 กรุงเทพฯ: คลังวิทยา, 2507 หน้า 402-403
25. **ประชุมพงศาวดารภาคที่ 61**. พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พลตรีเจ้าราชบุตร วงศ์ตะวัน ณ เชียงใหม่ กรุงเทพฯ: ชวนพิมพ์, 2516 หน้า 190-197
26. ภูเดช แสนสา. “อิทธิพลพม่าสู่ล้านนาในพิธีสงเคราะห์แบบปราสาทศพต่างบนสัตว์หิมพานต์” (อัคราณา) ปีพ.ศ. 2533
27. สรัสวดี อ๋องสกุล. **เวียงกุมกาม: การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนโบราณในล้านนา**. ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 2 เชียงใหม่: โรงพิมพ์ WITHIN DESIGN CO., LTD., 2546 หน้า 43-44, 62-63
28. สรัสวดี อ๋องสกุล. **ประวัติศาสตร์ล้านนา**. หน้า 143, 520
29. www.Komchudluek.net/detail/20090327/6997/
30. จารุภา จอมมู. “สงครามเมืองเหนือ” ใน **นิตยสารสารคดี ฉบับ 700 ปีพญารัตนนครพิงค์ เชียงใหม่** ฉบับที่ 135 ปีที่ 12 เดือน พฤษภาคม 2539 หน้า 91

31. ศรีเลา เกษพรหม, **ประเพณีชีวิตคนเมือง**. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ,2539 หน้า 132 และ ฝอยทอง(สมบัติ) สมวธา. **เล่าขานตำนานเมืองแจ่ม**. เชียงใหม่: นพบุรการ พิมพ์,2546 หน้า 74
32. สัมภาษณ์ สบเมยอาร์ต วันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2553
33. นิคม พรหมเทพย์. “ดู: เครื่องสักการะสูงส่งลงสู่เครื่องประดับที่ไร้ค่า” ใน **วารสารวัฒนธรรม จังหวัดเชียงใหม่ ฉบับที่ 1**. เชียงใหม่: คาวคอมพิวกราฟฟิค,2548
34. สัมภาษณ์ สบเมยอาร์ต. วันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2553
35. สัมภาษณ์ คุณดอยดง. วันที่ 10 มกราคม 2553
36. ยศ สันตสมบัติ. **สิทธิชุมชน**. เอกสารประกอบการประชุมประจำปีของศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร(องค์การมหาชน) เรื่อง “คนมองคน: นานาชีวิตในกระแสความเปลี่ยนแปลง. วันที่ 27 มีนาคม 2545 ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร
37. ชัชวาลย์ ทองดีเลิศ. (บรรณาธิการ) ใน **บันทึกฉบับ NGOs : กำเนิดและพัฒนาการขององค์กร เอกชนภาคเหนือ**. หน้า 51 และ ยศ สันตสมบัติ. **สิทธิชุมชน**. หน้า 15-16
38. ชัชวาลย์ ทองดีเลิศ. (บรรณาธิการ) **บันทึกฉบับ NGOs : กำเนิดและพัฒนาการขององค์กรเอกชน ภาคเหนือ**. หน้า 253-256